AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

AZƏRBAYCAN FOLKLORU ANTOLOGİYASI

II kitab
(İRAQ-TÜRKMAN CİLDİ)

Bakı 2009

Kitab AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə nəşr olunur

TƏRTİBÇİLƏR: **F.e.d., prof. Qəzənfər PAŞAYEV,**

Д-р Ябдцллятиф

REDAKTOR:

Ф.е.д., проф. Йашар ГАРАЙЕВ

.e.d., prof. Hüseyn İSMAYILOV

RƏYÇİLƏR: **F.e.d., prof. Azad NƏBİYEV,**
F.e.d., prof. İsrafil ABBASLI

NƏŞRİNƏ MƏSUL: **F.e.n. Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru antologiyası, II kitab (İraq-türkman cildi), Bakı, «Nurlan», 2009.   səh.

AMEA Folklor İnstitutunun nəşr etdirdiyi «Azərbaycan folkloru antologiyası» silsiləsindən bu yeni cilddə İraq-türkman ellərində yaşayan soydaşlarımızın qədim və zəngin, təkrarsız və əlvan folklor örnəkləri —mərasimlər, ilkin şifahi söz inciləri, lirik və epik nümunələr, xoyrat, bayatı, atalar sözü, zərbül-məsəllər, nəğmələr... toplanmışdır.

4702060105
A ---------------------- Qrifli nəşr
098-2009

© «Ağrıdağ», 1999.
© Folklor İnstitutu, 2009.

BİTİB-TÜKƏNMƏYƏN İNCİLƏR XƏZİNƏSİ...

Xalqın epik və etnik yaddaşı onun folklorudur. Epos - süzün həqiqi mənasında ana və beşik, etnosun üzüdür, milli «mən»in və genin uyuduğu əbədi «yurd yeri»dir, baba ruhunun, ata soyunun və ana dilinin yaşadığı ilahi, sakral bədii yuva və ərazidir, yalnız azəri, yalnız türk ünvanlı hikmətin və irfanın, istəyin və arzunun, təsəvvür və təfəkkürün, təkrarsız mənəvi aləmin bitib-tükənmədiyi xəzinədir. Hələ bu da azmış kimi, «Folklor Şərq müdriklərinə üz sərrastlığı və dəqiqliyi ilə sezilən elə bir hikmət bəxş etmişdir ki, eşidənlər bir yandan mat qalır, digər tərəfdən də onlara pərəstiş edirlər».[1]

Folkloru bilmədən millətin psixologiyasını, müstəqil, milli, fərdi mentalitetin sabit, əbədi daşıyıcısı kimi onun etnik «mən»ini, ümumbəşəri və qlobal yaddaşda məhz bu «mən»lə təmsil olunan bədii arxetipi, fəlsəfi-estetik kodu və geni arayıb-axtarmaq, tapıb, ayırıb incələmək qeyri-mümkündür.

Vaxtilə professor Yaşar Qarayevin dəqiq işlətdiyi obraz və ifadələrlə desək, vəhdətə aparan yol, ünvan və məskən kimi eşqin «can evi»nə /Füzuli/ hikmətdən, süzdən təməl və daş qoyan, əzəli, əbədi, vahid mənəvi məkanı hissin, şüurun stixiyasında, əsatirdə və bayatıda, nağılda və dastanda yaşadan, xalqın bütüvlüyünü, soyunu, əslini, zatını inamda, düşüncədə, mənəviyyatda yox olmağa, dağılmağa, tar-mar olmağa qoymayan — folklordur.

Nəzərə alsaq ki, müəyyən ictimai-siyasi səbəblər üzündən başqa xalqlar əhatəsində, «İraq şimalında Ərbil və Kərkük vilayətlərində bu gün iki milyon yarım türkmən-azəri yaşayır»[2] xatırlatdığımız bütün bu problemlər baxımından onların folklorunun toplanması, nəşri və tədqiqi xüsusilə büyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu xalqın ruhunda və təbiətində, rübab, saz və süz xəzinəsinin hər qatında Azərbaycan folkloruna bir doğmalıq, məhrəmlik və əkizlik

---

1. В.П.Аникин. Народная мудрость. Пословицы и поговорки народов Востока. Из-во Восточная литература. М., 1961. ст. 18.
2. Cəlal Ərtuq. Türkiyədə və dünyada İhsan Doğramaçı fenomeni. Monoqrafiya, Ankara, 1996, s.8.

yaşayır. Nə yaxşı ki, tarix bu məhrəmliyi qoruyub saxlayıb. Nə yaxşı ki, şüurda, düşüncədə, mənəviyyatda xalq parzalanmayıb!... «Axı daşlar ovula-ovula ülür, qayalar sükülə-sükülə, bulaqlar quruya-quruya, zaylar zəkilə-zəkilə ülür, millət isə unuda-unuda, yaddaşdan təmizlənə-təmizlənə...».[3]

Lakin insana təsəlli verən gün kimi aydın bir həqiqət də vardır. Kərküklü İrmaq Səidin doğru qeyd etdiyi kimi, «Vətən torpağı kizilib-genişlənə bilər, sərhədləri tükənə bilər, tarixi təhrif edilə bilər; hətta şan və şərəfi tapdalana bilər, dini dəyişdirilə bilər» (4). Lakin dil və folklor adlandırılan iki varlıq vardır ki, həyat yaşadıqca yaşayır, xalqın kezmişi haqqında danışa bilən təkzibolunmaz tarixi sənədə zevrilir. İraq-Türkman folklorunun ədəbi-tarixi qiyməti, bizcə, hər şeydən əvvəl bundadır.

Azərbaycan folklor antologiyaları silsiləsindən oxuculara təqdim olunan «İraq-türkman folkloru» cildində xalq arasında yayılan bütün xalq yaradıcılığı nümunələri, doğma Füzuli yurdunda, «yaxın və uzaq» İraqda yaşayan soydaşların qədim və zəngin, təkrarsız və əlvan folklor irsinə xas bədii spesifika, forma, janr, poetika, üslub tipologiyası geniş əhatə olunur: mərasim folkloru, ilkin janrlar, şifahi lirik və epik poeziya, xoyrat, bayatı, atalar süzü, zərbülməsəllər, dua, alqış, qarğış və nəğmələr...

Bu janr və nüvlərin, demək olar ki, hamısı ilə bağlı olan Türkman uşaq folkloru kitabda ayrıca bülmədə verilib. «Kərkük dünyası» adlanan digər ayrıca bülmədə isə oxucu yalnız bülgəyə məxsus nadir nümunələrlə qarşılaşacaq. Kitabda nə verilibsə, hamısı İraq türkmanlarının üz dillərində, necə var, eləcə də verilib. Eyni dildə danışdığımıza gürə azərbaycanlı oxucu xoyratzı türkmanla elə ilk təmasda hez bir zətinliklə qarşılaşmayacaqdır. Müəyyən ləhcə xüsusiyyətlərinin olması da nəzərə alınmış, kitabın sonunda dialekt və şivə fərqlərini əhatə edən «lüğət» verilmişdir.

---

3. Yaşar Qarayev. Folklorumuzun tarixi. Bax: Cavad Heyət. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» kitabı, Bakı, Yazıçı, 1990, s. 3-4.

4. «Qardaşlıq» jurnalı, Bağdad, 1962, №5.

Antologiya İraq-türkman folklorunda zox geniş yayılan janrlardan biri ilə —xalq mərasim və nəğmələri ilə başlayır: «Dini mərasim və nəğmələr; məişət mərasim və nəğmələri».

Xalq mərasim və nəğmələri xüsusilə geniş yayılıb və demək olar ki, insanı beşikdən qəbrədək müşayiət edir. Min illərdir ki, insan doğulur, nəsil artırır, nəhayət, həyatdan küzür. Bu üz mərhələnin üzü də folklorda doğum, toy, yas mərasimləri şəklində, onlarda oxunan nəğmələr şəklində nəsillərin yaddaşında əbədiləşdirilmişdir. Məqamına gürə bir qism mərasim nəğmələri qəm, qüssə, kədər, hüznlə bağlı yaranıb. Başqa bir qism nəğmələr arzu-dilək, şadlıq, sevinc əhval-ruhiyyəsini əks etdirir.

Müvsüm mərasimi ilə bağlı nəğmələrdə isə ayrı-ayrı təbiət hadisələrinə inam və etiqadlar üz əksini tapır. Burada yağışın yağması, küləyin əsməsi, oda, suya, küləyə və s. inamla və etiqadlarla əlaqədar motivlər üstünlük təşkil edir. Bu nəğmələrdə hər şeydən əvvəl diqqəti cəlb edən onların qədimliyidir. Məsələn, küləklə bağlı nəğmədə antropomorfik təsəvvürün izinə düşürük:

Heydər, Heydər asa gəl,
Xırmanları basa gəl.
Əmin qızı ülübdür,
Durmagınan yasa gəl.

Güründüyü kimi, taxılı xırmanda sovrulmamış qalan insan küləyi küməyə zağırır, onu insaniləşdirir və həm də deyərdik ki, eynilə Azərbaycan folklorunda olduğu kimi, ilahiləşdirir. Eyni zamanda süzün gücü ilə təbii hadisələrə təsir güstərməyə can atır.

Müvsüm mərasim və nəğmələri arasında daha zox yayılanlar yağışın yağması ilə əlaqədar olanlardır. Bu mərasimdə, demək olar ki, bütün məmləkət iştirak edərdi. Ulu tanrıya təsir üsulu və vasitəsi kimi «Kosa kəldi», «Qodu», yaxud da «Zəmzələ qız» mərasimi kezirilərdi.

Kosa, demək olar ki, eynilə Azərbaycanda olduğu kimi, üzünü qaralar, zılğı /kezi dərisi/ geyər, kezədən papaq, qulaq, buynuz, quyruq düzəldər, boynuna qanqavur /zınqırov/ taxar, üzünü tanınmaz və əcaib bir hala salardı. Kosa ev-ev gəzər, qapıları düyər,

atlanıb-düşər, cürbəcür oyunlar zıxarar, arxasınca gedənlər onu /Azərbaycanda «Kosa-Kosa» və «Yağışı zağır» mərasimlərində olduğu kimi/ ənənəvi mərasim nəğmələri ilə müşayiət edərdilər:

Allah bir yağış elə	Azın anbar ağzını.
Dam-divarı yaş elə.	Verin yağış payını.
Əmim oğlu kezəndə	Verənlər xatın olsun,
Əlbəsəsin yaş elə.	Verməyən qatır olsun.

Dini mərasimlər və nəğmələr daha zox dini bayramlarla əlaqədar olurdu: Qurban bayramı, Aşura, Peyğəmbərin ad günü, Ramazan bayramı və s. Bunların arasında ən zox yayılanı Ramazan bayramı ilə bağlı nəğmələrdir. Ramazan bayramını uşaqlar büyük səbirsizliklə güzləyir və nəğmələrlə qarşılayırdılar:

Bayrama qaldı bir həftə
Hilli, bibərli küftə.

Və ya:

Gənə gəldi Ramazan, mollalar oxur azan,
Barmaqların tükülsün yarı əsgərə yazan.

Eləcə də:

Ramazan, qarnı bir qazan
Əlində kəfkir, qapılar gəzən.

Və ya:

Gənə gəldi Ramazan, əlində kəfgir-qazan,
Hər gecə bir ev gəzər, hanı nemətim yazan.

Kərkük dolaylarında dini bayramların yaddaşlarda qalması üzün bir sıra düvlət tədbirlərinə də əl atılır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Ramazan və Qurban bayramlarının hər biri düvlət tərəfindən üz-dürd gün istirahət günü elan edilir.

İraq-türkman folklorunda məişətlə bağlı mərasim və nəğmələr də xalqın mənəvi həyatının ayrılmaz hissəsi kimi ən qədim düvrlərdən üzünü güstərir.

Xalqın əxlaq təcrübəsi, adət-ənənəsi, inam və etiqadları əsasında yaranan, insan ümrünün hər bir mərhələsini üzünəməxsus bir tərzdə əks etdirən məişət mərasim və nəğmələri, hər şeydən əvvəl, əcdadlarımızın həyatı ilə bağlı etnoqrafik informasiya ilə zəngin və

qiymətlidir. Bu baxımdan Azərbaycan folklorunda olduğu kimi, İraq-türkman folklorunda da məişət mərasim və nəğmələrində xalqın həm yas, həm də toy ənənəsində poetik təfəkkür və hissiyyat tərzinin təfərrüat və təfsilatı üzünü qabarıq şəkildə güstərir.

İraq-türkman folkloruna xas olan qədim ənənəvi mərasimlər arasında büyük intizarla güzlənilən və xalqa ən zox nəşə verən toy mərasim və nəğmələridir. Kitabda bütüvlükdə verilən «Evlənmə və toy adətləri» bülməsində də gürəcəyimiz kimi, bu mərasimdə oyun, musiqi və süz iştirak edir, gənclər zurna, nağara sədaları altında halay təpir, bəzən at zapır, qurşaq tutur, tüfəng, tapanca atır, nişan qurur, yarışlar kezirirlər. Bunlar, bir tərəfdən, toyu yaddanzıxmaz və maraqlı edir, digər tərəfdən də bunlarda qədim inam və etiqadlar güzlənilir. Məsələ burasındadır ki, Azərbaycanda olduğu kimi, İraq-türkman folklorunda da atəşpərəstliklə bağlı inanclar gərəyincədir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, Aya, Günə, ocağa, zırağa and izirlər. Toy vaxtı zurna, nağara zalınır, sevinclə «lulululu» —deyə qışqırır, səs-küy salır, gəlinin ətrafında oynayır, tüfəng və tapanzadan atəş azırlar ki, şər qüvvələr gəlinə yaxın düşüb bir fənalıq türətməsinlər. Toy ərəfəsində və eləcə də toy vaxtı gəlinin yanında güzgü, yanar zıraq və ya şam olması, bəy evinə güzgü, zıraq və şam aparılması, gəlinin bəy evində də güzgü və şamlarla qarşılanması ona gürə edilir ki, gənclərin həyatları həm nurlu, işıqlı olsun, həm də şər qüvvələr oddan, parıltıdan, işıqdan, işığı əks etdirən vasitələrdən, silah və onun səsindən qorxub gəlinə yaxın düşməsin, ona xətər yetirə bilməsin. Toy mərasimlərinin müxtəlif məqamları ilə bağlı bir zox mahnılar da vardır. Bu nəğmələr İraq-türkman folklorunu yaradıb-yaşadanların bədii təfəkkürünü və rəngarəng adət-ənənələrini əhatəli əks etdirmək baxımından büyük əhəmiyyət kəsb edir. Toy mərasimlərini rüvnəqləndirən mahnılar İraq-Türkman folklorunun və eləcə də onun folklor musiqisinin tədqiqində əvəzsiz xəzinəyə zevrilir.

Yas mərasim və nəğmələri də üz zənginliyi ilə «Toy» mərasim folklorundan geridə qalmır və matəm vaxtı icra olunurlar. Bir evdə ülü düşəndə üz gün, üz gecə yas tuturlar. Bəzi bülgələrdə yas yeddi

gün davam edir. Qadınlar ailədə baş vermiş kədərlə bağlı sinələrini yırtır, sazlarını yolur, üzlərini cırır, «vay balam, vay» deyərək sızlamağa başlayırlar. Sızlamaqdan əvvəl rəhmətə gedənin yaşına, peşəsinə, həyatda tutduğu müvqeyinə, mənsəbinə, əxlaq və güzəlliyinə, boy-buxununa, qorxmazlığına, cəsarətinə, səxavətinə, şan-şührətinə, xeyirxahlığına uyğun süzlər sadalanır. Buna gürədir ki, sızlamaqlar /ağılar/ İraq-türkman folklorunda həm nəsr, həm də nəzm şəklində olur. Nəzm şəklində olanlar əksəriyyət təşkil edir.

Sızlamaq süzündən yaranan sızlamaqlar ailənin məruz qaldığı fəlakəti, az üncə sünən həyatı, ələm və azıları üzündə canlandırır.

Yas məclislərinə «sızlayan» adlanan peşəkar qadınlar dəvət olunurlar. Saysız-hesabsız ağı və sızlamaq bilən bu qadınlar yanıqlı səslə yasa yığılanların qəlbinə od salır, xalqın təskinlik tapdığı sızlama, xoyrat və laylalardan məharətlə, yerinə münasib istifadə edirlər.

Yas məclislərinə peşəkar «yuğcu» - «yığzı»ların dəvət olunması, onların dedikləri ağıların təsiri altında güz yaşı tüküb ağlamaq qədimdən qalma adətdir. Bununla əlaqədar qeyd etmək maraqlı və əhəmiyyətlidir ki, İraq-türkman folklorunda indinin üzündə belə «ağlamaq» süzünün yalnız qədim «yığlamaq» forması üzünü güstərir ki, «yuğzu» və ya «yığzı» da həmin süzdən yaranmışdır. Sazlamaqlar «Segah» və «Qarabağı» muğamından yaranıb. «Müxalif» xoyrat havasına da oxşayır. Odur ki, yas məclislərində qadınlar sazlamaqları «Segah», «Qarabağı» və «Muxalif» üstə oxuyurlar. Sızlamaqlar yas mərasimlərində qəm, qüssə, kədər və ağrını ifadə etmək üzün istifadə olunan, yalnız qadınların yaradıcılığının məhsulu olan bir janrdır. Sızlamaqlar sayza zox, məzmunca rəngarəngdir. Sızlamaqlar formaca xoyrat və manilərə oxşasalar da məzmunca, oxunuş tərzinə və icra yerinə gürə onlardan fərqlənirlər.

Yas mərasimlərində bəzən layla və oxşamalardan da istifadə edilir. Onlar da sızlamaqlara bənzəyirlər. Lakin bu bənzəyiş zahiridir. Məzmunca layla və oxşamalarda sevinc, şadlıq, arzu-dilək, ümid üstünlük təşkil etdiyi halda, sızlamaqlarda qəm - qüssə - kədər, dərin həsrət motivləri güclü olur.

Üz poetik tutumuna gürə, xoyrat, mani və laylalardan bir az sünük gürünsələr də, qəm, qüssə, kədər, güz yaşı, bədbinlik əhval-ruhiyyəsi bu janrda məqamına gürə zox təsirli olur. Məhz buna gürə də sızlamaqlar da İraq türkmanları arasında bayatılar, laylalar, oxşamalar kimi geniş yayılmışdır...

İnsanın təbiəti elədir ki, o müəyyən varlıqlara inanır. Bu baxımdan xalqın zox qədim yaradıcılıq məhsulu kimi, cəmiyyətin gərdişində üz yeri, sanbalı olan ilkin janrlar büyük dəyər kəsb edir. Buraya, əsasən, inanclar, yemindlər /andlar/, dualar /alqışlar/, bəddualar /qarğışlar/, fallar daxildir.

İnsanların real həyat hadisələrinə inam və etiqadlarının bədii əksi bu janrların əsas səciyyəvi xüsusiyyətlərini təşkil edir. Bunlar müşahidə, inam nəticəsində sınaq və təcrübədən kezirilərək qətiləşmiş, xalq yaradıcılığının ilkin janrlarına zevrilmişlər.

Azərbaycanda xalq arasında sınama, yozum, inam adları ilə tanınan inancların forma-məzmun xüsusiyyəti də, demək olar ki, tamamilə bir-birinin eynidir. İraq-türkman folklorunda da inancları «sınamalar nəticəsində qətiləşən hükmlərin bədii ifadəsi»[5] hesab etmək olar.

İnancları İraq-türkman folklorunda aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: məişət və mərasimlərlə, təbiət hadisələri, bitki və heyvanat aləmi ilə bağlı inanclar, astral təsəvvürlər və əsatiri gürüşlərlə bağlı inanclar.

Xalqın kezmişini, adət-ənənələrini, həyat tərzini üyrənməkdə büyük əhəmiyyəti olan janrlardan biri də yemindlərdir. Kərkük folklorunda bu janr gah «and», gah «yemind», gah da «qəsəm» kimi tanınır. Bunu «Arzu-Qəmbər» dastanından da gürmək olur: «Yox vallah, nənə, bunca and, bunca yemind, tez gəlləm».

Bununla belə, İraq-türkman folklorunda mənşəcə ərəb kəlməsi «yəmin»dən olan «yemind»lər istilahı daha zox işlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, andlar ilk düvrlərdən indiyə kimi müqəddəs sayılmış, andı pozan adama alzaq nəzərlə baxılmış, o,

---

5. Azad Nəbiyev. Azərbaycan folklorunun janrları. I hissə, Bakı, ADU nəşr., 1983, s.49.

yalanzı bir adam kimi tanınmış, belə adamların xalq arasında hürməti olmamışdır. Buna gürədir ki, xalq izində andı namus, qeyrət, şərəflə bərabər tutmuş, onu pozmağa cəsarət etməmişlər. Aşağıdakı misallar dediklərmizi təsdiqləyir: «Ülümüm gürəsən», «İki güzüm kor olsun», «Güzüm təpəmə zıxsın», «Gavur türbəsində yatım», «Toppuğum yerə dəymiş olsun» - yəni, yalan desəm, ülüm. «Əsgər qazağı olum» - yəni yalan desəm, züllərə düşüm, ümrüm boyu qorxu, əzab-əziyyət izində yaşayım.

Deмək lazımdır ki, İraq-türkman folklorunda da andların ən qədim olanları zərdüştlüklə və ondan əvvəlki düvrlərin təsəvvürlərilə bağlı yarananlardır. İnsan Aya, Günəşə, oda, suya, güyə, yerə müqəddəs varlıqlar kimi baxmış və nəticədə andlar meydana gəlmişdir: «Bu Günəş haqqiyzi», «Bu Günəşə kor baxım», «Ocaq haqqiyzi», «Pirə yemind edirəm» və s.

İkinci qism yemindlər islam dini ilə əlaqədar yaranmışlar: «Allah haqqiyzi», «Peyğəmbərin başıyzi», «Quran haqqıyzi», «İmam - haqqıyzi», «Dinimdə», «İmanımda» və s.

Sonrakı qism yemindlər bərəkət və qüdsiyyətə rəğmən yaranmışlar: «Duz-əkmək haqqiyzi», «Nemət haqqiyzi», «Bərəkət haqqiyzi».

Nisbətən sonralar isə insan təsəvvürləri dəyişdikcə kühnə andlarla bərabər, yeniləri də meydana gəlməyə başlayır. Bunların arasında ata-ana, qardaş-bacı, üvlad, əmi, dayı, xala, bibi kimi əziz və yaxın adamlarla, namus, qeyrət, şərəf anlamları ilə bağlı andlar daha zoxdur: «Mərd başıyzin», «Namusumda», «Şərəfimdə», «Zanıva yemind olsun», «Adıva qəsəm olsun», «Babamın canıyzin», «Qardaşımın canıyzin» və s.

Güründüyü kimi, İraq-türkman folklorunda xalq ədəbiyyatının ilkin janrlarından olan yemindlər qədim zamanlardan müqəddəs, sonralar isə qismən müqəddəs və əziz sayılan insan və varlıqlarla əlaqəli yaranmışdır.

Dualar və bəddualar İraq-türkman folklorunda ilkin janrların ən geniş yayılanlarıdır. Belə ki, indinin üzündə belə, onları hər an xalq arasında danışıq əsnasında eşitmək olur. Ta qədim zamanlar-

dan dua /alqış/ və bəddualar /qarğış/ xalqın həyatında müəyyən rol oynamış, onların büyük əxlaqi və psixoloji mənası olmuşdur. Şübhəsiz, buna gürədir ki, dua və bəddualar folklorun bayatı, nağıl, dastan, oxşama, sızlamaq /ağı/ və s. kimi janrlarında geniş yer almışdır. İnsanlarda belə bir inam yaranmışdır ki, qarğış adamı tutur, onun başına pis hadisə gəlməsinə səbəb olur. Bu baxımdan, hal-hazırda da qarğışlardan zəkinərək pis əməllərə yol verməməyə zalışırlar. Xeyirxah işlərə can atırlar ki, onlara dua etsinlər.

Kərkük dolaylarında indinin üzündə belə xalq pisə nifrətini, yaxşıya rəğbətini ifadə etmək üzün alqış və qarğışlardan geniş istifadə edir. Başqa süzlə desək, insanlar alqış və qarğışlarda süzün əfsunkar qüvvəsinin təsiri ilə istəklərinə nail olmağa can atırlar.

Bu baxımdan psixoloji ovqat və funksional vəziyyət etibarilə dualar da alqışlar kimi, xeyir-dua vermək, alqışlamaq, uğur arzulamaq məramı ilə bağlı yaranmış, ayrı-ayrı erkən pozitiv inamları ifadə etmişlər. Duanın əsasında dayanan alqışda başlıca cəhət yaxşılıq və uğur diləməkdir.

Ümumiyyətlə, insana yaxşı keyfiyyətlər aşılamaq, onu xeyirə və xeyirxah işlərə süvq etmək, pis əməllərdən zəkindirməkdə alqış və qarğışların əhəmiyyəti büyükdür. İndinin üzündə belə, insan ağır bir işdən, bəladan, faciədən qurtaranda inanır ki, hər hansı bir xeyirxah əməlinə gürəsə bu bəladan qurtardı. Odur ki, kiminsə duasının müstəcəb olduğunu güz ününə gətirir. Bundan başqa, xeyir-dua insanlar arasında müəyyən psixoloji münasibətlərin yaranmasında, ovqat və əhvalların durulmasında müsbət rol oynayır. Xeyir-dua demək olar ki, İraq-türkmanlarının danışıqlarının bəzəyidir. Hər hansı iş üzün birinin yanına gedən qadının danışığında təqribən aşağıdakı süzləri eşitmək olar:

Qurbanın olum, başına dolanım,
Güzünə heyran, boyuna qurban.
Allah, sağ olasan,
Dünya durduqca durasan.
Qadanı alım, ünündə ülüm.
Qan etdim, qapına gəldim.

Büyüyümsən, ağamsan.
Məni əliboş qaytarma.

İlk baxışda adi gürünən «Qurbanın olum», «Başına dolanım», «Ünündə ülüm», «Büyüyümsən, ağamsan» və eləcə də «Sənə fəda olum», «Ayağının altında ülüm, ağamsan» ifadələrinin hər birinin arxasında xalqın əsrlər boyu milli-etnik və sosial-psixoloji tərzümeyi-hal kimi yaşatdığı tarixi təcrübənin əxlaqi yekunları, müdrik hikməti və ibrət dərsləri durur.

Elə ona gürə də xalqın kezmişinin zox dərin qatları ilə sıxı bağlı olan bu ifadələrin məna tutumu adamı heyrətə gətirir. «Qurbanın olum» ifadəsi xəstələnən adamın, xüsusən də uşağın başına qurbanlıq heyvan dolandırıb kəsməklə, bununla da şər qüvvəyə əvəz verdiklərinə, uşağın sağalacağına, qada-balanın, ağrı-acının qurban deyilən heyvana kezməsinə inamla əlaqədar yaranmışdır. İndinin üzündə belə, Azərbaycanda olduğu kimi, İraqda da üvlad-uşaqla bağlı müəyyən arzu-diləyin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq qurban deyilmiş toğlunu və ya qozu kəsərkən mütləq uşağın başına dolandırıb kəsirlər. İraqlı tədqiqatzı İbrahim Daquqi bu münasibətlə yazmışdır: «Türkmanlar cocuq xəstələndiyi zaman və ya başına başqa bir hadisə gəldiyi zaman ortaya əti yeyilən bir heyvan qoyurlar. Uşağın ətrafında dolandırıb kəsirlər. Sonra ətini fəqir-füqəraya, qonşulara paylayırlar. Beləliklə, xəstə şəfa tapır».[6]

Azərbaycandakı kimi, Kərkük dolaylarında da bir adam xəstənin başına dolansa, xəstənin sağalacağına, onun isə üləcəyinə, kiməsə qurban və ya fəda olacağına inanırlarmış. Beləliklə, «Başına dolanım», «Qurbanın olum», «Sənə fəda olum» və s. mənasında dua anlamı olan ifadələrin ilkin mərhələdə müəyyən inanc və etiqadlarla əlaqədar yarandığı aydın olur.

O ki qaldı «Ayağının altında ülüm, ağamsan», «Ünündə ülüm, büyüyümsən, ağamsan» - dualarına, qeyd etmək lazımdır ki, onlar daha qədim zamanlarda üzünü güstərən mərasimlərlə əlaqədar yaranmışlar. Təəssüf ki, son əsrdə müəyən tarixi-ictimai-siyasi səbəb-

6. İbrahim Dauqi. İraq türkmənləri. Dilləri, tarixləri, ədəbiyyatları. Ankara, 1970, s. 81.

lər üzündən Azərbaycanda bu dualara xüsusi məna verən «ağamsan», «büyüyümsən» süzləri dualardan atılmış, nəticədə duaların ilkin yaranışının araşdırılmasında müəyyən zətinliklərə gətirib zıxarmışdır. Məsələ burasındadır ki, dua mənasında işlənən bu ifadələr, «ağa», «büyük», «başzı» süzləri ilə sıxı əlaqədə yaranmışdır.

Şifahi bədii ənənədən və klassik yazılı ədəbiyyatdan gürünür ki, qədimlərdə əşirət başzısı və ya zox mütəbər bir şəxs vəfat etdikdə qul və xidmətzilərindən üldürüb onun ayaq ucunda basdırarlarmış.

İraq-türkman folklorunda xoyrat və manilərin büyük bir qismi dualarla bağlı yaranmışdır:

Qurbanam qaşına, yar!	Ocağın;
Qoy dünüm başına, yar!	Daim yansın ozağın!
Məni bu qəmdən qurtar,	Üvladın qeydinə qal,
Dolandır başına, yar!	Kor olmasın ocağın. və s.

Təkcə elə bu fakt duaların xalq arasında nə qədər geniş yayıldığına dəlalət edir.

Maraqlıdır ki, bəddualar da inanc və dualar kimi İraq-türkman folklorunda mühkəm yer alan janrlardandır. Xalqın kezmiş həyat tərzini, adət-ənənəsini, etik və estetik gürüşlərini tədqiq etmək baxımından bəddualar xüsusi əhəmiyyət kəsb edirlər.

Kərkük dolaylarında təsadüf edilən bədduaları təxminən üz qrupa bülmək olar:

1. Dini təsəvvürlərin təsiri ilə yaranan bəddualar.
2. Mərasimlərlə bağlı yaranan bəddualar.
3. Məişətlə bağlı yaranan bəddualar.

İraq-türkman folklorunda məişətlə bağlı yaranan bəddualar daha zoxdur.

Bədduaların bir zoxu kezmişdə müvcud olmuş, artıq məişətdən zıxmış, yavaş-yavaş yaddaşdan da zıxmaqda olan xəstəlikləri xalqın hafizəsində saxlamaq baxımından maraq doğurur. «Belsarma olasan!" —Belin sınsın; «Qan qusasan", "Qırran-qırsın" - Taun tutsun! - "Kükünüz kəsilsin"; "Yaman sancı tutasan", "Güzünə qara su ensin", "Güzünə mil zəkilsin"; "Qudurasan", "Ələt

süpürsün!" — Taun /cuma/ aparsın; "Pərkəm tutasan!" - "Partlamaya düşəsən"; "Yaman yara cıxarasan" və s.

İnsanın həyat və məişətində geniş yer alan dua və bəddualar insan təfəkkürünün hələ kifayət qədər formalaşmadığı qədim zamanlardan qalma ibtidai təsəvvürlərlə, inam və etiqadlarla bağlı adət-ənənələrdə, mərasimlərdə mühafizə olunmuş, düvrümüzə qədər gəlib zıxmışlar.

İraq-türkman folklorunda fallar da həyatdan, məişətdən gələn janr kimi geniş yayılmışdır. Demək olar ki, xalq arasında müvcud olan inamlarla, su ilə, ulduzlarla, kitabla və s. fala baxmaya Kərkük dolaylarında da rast gəlinir. Bununla belə, İraq-türkman folklorunda ən zox üzünü güstərən inamlarla bağlı şəkildə fala baxmaqdır. Bu cür fala baxmanın başlıza xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada inamlar əsas gütürülür.

Professor M.H.Təhmasib qeyd edir ki, Azərbaycanda fallar əsasən iki şəkildə olmuşdur. Bunlardan daha zox ibtidaisi «güz falı», nisbətən daha sonrakı düvrlərə aid olanı isə «qulaq falı»dır.

Bu, İraq-türkman folklorunda da eynilə belədir.

Demək lazımdır ki, İraq-türkman folklorunda da fallarla bağlı materiallar bu fikri tamamilə təsdiqləyir. Burada da falların əksəriyyətini arzu və niyyət tutmaqla bağlı inam və etiqadlar təşkil edir. Məsələn, əski zağlarda bir ailə başzısı başqa bir məmləkətə səfərə zıxsa və dünüşü geciksə, arxasınca qara tüklü toyuq uzurmaqla niyyət tutulardı. Toyuq evin damından uzurulurdu. Əgər toyuq evin həyətinə və ya lap yaxınına düşərsə qürbətdə olan şəxsin yaxın zamanda dünəcəyinə inanırdılar. Şayət uzağa uzsa, səfərin uzanazağına inanırdılar.

Maraqlıdır ki, güz falı nümunəsi olan bu inam xoyrat və manilərdə də üz əksini tapmışdır.

Uzurtdum qara tavuq,
Qondu Ərbilə yavuq.
Hamı gedənlər dündü,
Dünmədi başı savuq.

Güründüyü kimi, güz falının əsas məğzi güzlə gürülənə inamla bağlıdır.

Güz falından fərqli olaraq qulaq falında tutulmuş niyyətin yerinə yetirilib-yetirilməyəcəyi eşidilən süzlə, onun təsir gücü ilə əlaqələndirilir.

Bu cəhətdən «Cümə daşı atmaq» falı qulaq falına ən yaxşı nümunə kimi səciyyəvidir. Məsələn: hər hansı bir qadın səfərə zıxmış bir yaxını barədə və ya bir xəstənin şəfa tapması barədə niyyət tutaraq cümə namazının azanı oxunarkən bir yol başında yolun hər iki tərəfinə daş atır və namaza gedənlərin danışdığı süzlərdən asılı olaraq tutduğu niyyətin yaxşı və ya pis olacağı barədə nəticə zıxarırdı.

Zərif, narın poetik bizimi, Füzulivari bir dərd və eşq fəlsəfəsi, ayrılıq-həsrət-nisgil ovqatı ilə Azərbaycan və İraq türklərinin üzlərini və ədəbiyyatlarını bir-birinə hamıdan zox qovuşduran və birləşdirən sənət-folklor mücüzəsi şübhəsiz, xoyratlar və manilərdir. Heyrətamiz poetik gücü və zənginliyi ilə sezilən xoyratlar və manilər İraq-türkman folklorunun lirik nüvünün kütləvilik cəhətdən ən geniş yayılmış, bədiilik cəhətdən ən kamil janrıdır. Təsadüfi deyildir ki, kərküklü folklorşünas Əta Tərzibaşı yazmışdır: «Kərkük anıldığı zaman xatirə ilk olaraq xoyrat gəlir və xoyrat adını duyduğumuz vaxt xəyalımızda Kərkük eli canlanır».[7]

O da maraqlıdır ki, Tərzibaşıdan zox əvvəl, hələ XX əsrin əvvələrində tədqiqatzı Haşim Nahid xoyratların İraq-türkman folklorunda geniş yayıldığının şahidi olmuşdur: «Dürd misradan ibarət olan bu şeirlər o qədər boldur ki, əgər toplatdırıb bir araya gətirsələr cildlər təşkil edər».[8]

Demək lazımdır ki, əsrin əvvəlində olduğu kimi, xoyrat və manilər İraqda üz müvqeyini bu gün də mühkəm saxlamışdır. Bunun səbəbini, hər şeydən əvvəl, onların xəlqiliyində, xalq dilindən cüvhərlənərək ürəklərə asanlıqla yol tapmasında, fikir zənginliyində, forma yığcamlığında, dil təbiiliyində, müvzu rəngarəngliyində, bulaq kimi süzülərək xalqın qəlbindən gəlməsində, vəznində və ritmində, ruhunda və musiqisində, əbədi bəşəri, insani dəyərlər daşımasında, xalqın etnik tarixini, milli mənini və didərgin,

7. Əta Tərzibaşı. Kərkük xoyratları. Bağdad, 1961, s.42

8. Haşim Nahid. İraq türkləri. Türk yurdu» dərkisi, Ankara 1919, s. 85.

pərişan ruhunu əks etdirməsində, onun bədii təfəkkürünü, nəcib insani hisslərini, ehtiras və qəlb zırpıntılarını təbii, aydın və səmimi şəkildə ifadə etməsində axtarmaq lazımdır.

Klassik fəlsəfə və sənət səviyyəsinə yüksələn xoyrat və manilər xalqın dünənini, bu gününü, adət-ənənəsini, həyat tərzini üyrənmək baxımından da əvəzsiz xəzinədir.

Xoyrat və manilər cinaslı və adi qafiyəli olmaqla iki yerə bülünürlər. Cinaslılar xoyrat, cinassızlar isə mani və ya maani adlanır. Xalq arasında «sağ sikkə», «xalis altun» kimi tanınan, Əta Tərzibaşının «künüllərdən fışqıran izli duyğuları min bir sədaqətlə əks etdirən parlaq güzgü» adlandırdığı xoyratlar da tam və naqis cinaslı olmaqla iki yerə bülünür. Tam cinaslı xoyratlarda cinaslar hərfi-hərfinə uyğun gəlir:

Necə dağlar;
Qarşıda necə dağlar.
Yetim yanağı bilir
Güz yaşı necə dağlar.

Naqis cinaslı xoyratlarda isə bəzən cinas əmələ gətirən süzə bir-iki hərf əlavə olunur, bəzən hərf düşür, bəzən hərf dəyişir, bəzən də hərf üzündən əvvəlki süzün sonuna və ya üzündən sonrakı süzün əvvəlinə əlavə edilir:

Durdu qəm;
Azdı yaram, durdu qəm,
Mən miskin olduğumzün
Üstumə qudurdu qəm.

Qanad ağlar;
Ox titrər, qanad ağlar,
Ovum yaralı getdi,
Boyandı qana dağlar.

İraq-türkman xoyratları Bakıda ilk dəfə zap olunanda bu bizimdə poetik formanın Azərbaycanda yerli, milli folklor ənənəsində işlənmədiyi və bu cəhətdən bayatıların xoyratlardan fərqləndiyi qeyd edilmişdi. Lakin sonrakı tədqiqatlar güstərdi ki, Azərbaycanın müxtəlif guşələrində folklorşünaslarımızın «xoyratvari», yaxud, «kəsik bayatılar» adlandırdıqları xoyratlar istənilən qədərdir.

Xalqın həyatının, ictimai mənəvi gerzəkliyin bütün sahələrinə sirayət edən, milli mənəviyyatı, dünyagürüşünü, bəşəri duyğuları, insani hiss və həyəcanları, şəxsi, fərdi sevinci və mühnəti, qəmi və

qüssəni, kədəri və ələmi, gərdişə münasibəti, sevgi-məhəbbəti və nifrəti, fitri-təbii ekoloji mühitə munasibəti, füvqəltəbii ilahi arzu və istəyi, yaşamaq eşqini və həvəsini, intizarı və həsrəti, daxili heysiyyəti, izzət-nəfsi, ləyaqəti, inam və etaqadı, el-oba qeyrətini, ar-namusu, hünəri və şücaəti, saf əməli və vicdanı, təbiət və torpağa münasibəti, əxlaqı, təmiz adı, zülmə-zorakılığa və haqsızlığa qarşı el mübarizəsini, ah-nalə, üzüntü-nigaranzılıq iztirabını, vəfa-sədaqət etibarını, sevgi və həsrət əzab-əziyyətini, vətənə, xalqa bağlılığı, vətənlə, torpaqla bağlı müqəddəsliyi, yurd-yuva hicran və fərağını, yad el-qürbət hisslərini, cəngavərliyi və igidliyi, şərə, xəyanətə, fitnəyə amansız qəzəbi və hiddəti, xalqın güzəranı, taleyi, sabahı ilə bağlı ümid və arzuları, əməyə-zəhmətə-torpağa üvlad münasibətini, sayıb-sayılmağı, dostdan umu-küsü və giley-güzarı, iftixar, məğrurluq, dostluq, iradə, nikbinlik hisslərini, təsəlli və niskili, ağrı-acıya, sıxıntıya, tənəyə, qaxınca, məzəmmətə və tühmətə üsyan və etirazı, ana üyüdünə, baba nəsihətinə, hikmətə və həyatın dərslərinə həssaslığı, ailədə, məişətdə saflığın və halallığın poeziyasını... sehrkar sənət və dil mücüzəsi ilə ifadə edən ülümsüz xoyrat və manilər İraq-türkman folklorunun zələngidir.

Güründüyü kimi, həyatın elə bir iz qatı, varlığın və birliyin elə bir hüsnü və mənası yoxdur ki, xoyratda üz əksini tapmasın.

Demək lazımdır ki, eposda və epik düşüncədə xalqın gerzək dilək və arzuları müəyyən həcmdə və səviyyədə əfsanəyə qaynayıb qarışdığı halda, lirikada, xüsusən də lirik bayatı, xoyrat və manilərdə konkret dilək və arzular tamamilə real məzmundan ibarət olur. Buradakı sevgi də, nifrət də, kədər də, ələm də həyatiliyi ilə sezilir.

Xoyratları fərqləndirən ən başlıca cəhət hər birində bir dünya fikir olan, hər misrasına bir dünya ürək düyüntüsü sığan, hər biri ayrı-ayrılıqda bitkin bədii əsər olan bu kizik parzalarda hissin, emosional yüklə bərabər, fəlsəfi fikrin, əxlaqi və ictimai sambalın dərinliyi və ağırlığıdır.

İraq-türkman folklorunun şifahi, ağız poeziyasının zirvəsi, onun şah əsəri hesab olunan xoyrat və manilər xalqın bədii-estetik səviyyəsində müstəsna rol oynayır, ülkə və millət miqyasında

mənəvi qidaya zevrilir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, əsil ilham məhsulu olan bu incilərə münasibət indi də, bu gün də əsrlərlə üncə olduğu kimi qalır. Şeir yazmağa başlayan gəncin ilk qələm təcrübəsi xoyrat və mani olduğu kimi, yaşlı şairlər də fəlsəfi fikirlərini izhar etmək üzün bu janra müraciət edirlər.

Məmməd Cəfər Cəfərov təsadüfü yazmamışdır ki, istər klassik, istərsə də müasir şeirimizin ən yaxşı nümunələrinin sənətkarlıq baxımından hansı xəzinədən gəldiyini araşdırdıqda yenə gedib müdrik xalq yaradıcılığı xəzinəsinə zıxırıq.

Bütün əsrlərin və nəsillərin bədii züvqünü oxşayan, müdrikliklə və xalis kolorit ilə hopmuş poetika, təşbeh və məcazlarla ağızdan-ağıza, nəsildən-nəsilə kezərək yaşayan və onu yaradan milləti yaşadan, bu yığcam və müdrik miniatürlər elə sənət abidəsi, elə təfəkkür məhsuludur ki, zaman kezdikcə dəyəri və qiyməti daha da artacaq, xalq şairi Rəsul Rzanın təbirincə desək, «həssas qulaq onlarda qəlbimizə munis olan zox şey duyacaq, həssas ürək bu nadir inciləri yaradan xalqan dühasına dərin minnətdarlıq hissi ilə zırpınacaqdır».[9]

Həm musiqisi - vəzni, dil axar-baxarı, həm də məna - fikir hüsnü və zəkisi ilə xoyratlara yaxın folklor janrı - İraq-türkman xalq havaları və onların poetik mətnləridir. Əsrlərdən-əsrlərə, nəsillərdən-nəsillərə yadigar qalan, kezmişdən gələcəyə əmanət olan, musiqi ilə xalq poeziyasının vəhdətindən yaranan, lirik nüvün aparıcı janrlarından olan xalq havaları İraq-türkman folklorunda xalqın mənəvi mədəniyyəti, həyat tərzi, məişəti, kezmişi, bu günü və eləcə də xalq dilinin qorunub saxlanması, zənginləşməsi, güzəlləşməsi yolunda əvəzsiz xəzinədir.

İraq-türkman xalq havaları forma, şəkil, müvzu, məzmun və ideya cəhətdən, konkret bədii xüsusiyyətləri baxımından Azərbaycanda Qəzənfər Paşayev tərəfindən tədqiq edilmişdir.

Kərkük dolaylarında bu sahədə tədqaqat aparan isə Əta Tərzibaşıdır. Folklorşünas alim Kərkük xalq havalarını toplayaraq

---

9. Rəsul Rza. Uzaq ellərin yaxın töhfələri. Bax: Kərkük bayatıları, Bakı, Azərnəşr, 1968, s.18.

ayrıca kitab kimi nəşr etdirmiş və kitaba yazdığı giriş məqaləsində Kərkük xalq havalarını «qırıq və ya qısa havalar» və «uzun havalar» adı altında vermişdir. Tədqiqatzı qısa havalar sırasına bəstə (xalq türküsü, tənzilə), dini türkü və şərqi (şərqi), marş (və bənzəri), halay və oyun havalarını daxil etmişdir. Uzun havalar sırasına isə muğamlar, xoyrat havaları, divanurfa, qəzəl, aşıq havaları, Kərəm havası, sızlama, laylalar daxil edilmişdir.

Güründüyü kimi, yuxarıda güstərilənlərin hamısını xalq havası kimi qəbul etmək doğru olmazdı. İraq-türkman xalq havalarında ən mükəmməli - xoyrat havalarıdır. Xoyratlarla - kəsik bayatılarla oxunduğuna gürə «xoyrat havaları» və ya «xoyrat» adı ilə tanınan yüngül, sadə və yığcam olan, musiqi ahənginə uyğun gələn, hamı tərəfindən sevilən, xoyrat havaları xalq arasında xüsusi ilə geniş yayılan lirik janrdır. Gürkəmli müğənnilər xoyrat havalarını dəyərinə, sambalına gürə yalnız muğamlarla müqayisə edir, onları yüksək qiymətləndirirlər.

Kərkük dolaylarında iyirmidən artıq xoyrat havası vardır: Bəşiri, Nobatzı, Müxalif, Muzala, Yetimi, Ümərqələ, Malalla, Şərifə, Yolzu, Əhməd dayı, Kəsük, Ağam-ağam, Qarabağı və ya Qarabağlı, Əydənə, İskəndəri, Bayat, Kürdü, Miskini, Dəlihəsəni, Mazan, Matar, Kəsük Matar, Atıcı və s.

Azərbaycanda bir zox aşıq havaları ayrı-ayrı aşıqların adı /məs. Dilqəmi, Qarazı, Urfani və s./ və eləcə də yer adları /məs. Cəlili, Naxzıvanı və s./ ilə bağlı olduğu kimi, xoyrat havaları da ayrı-ayrı xoyrat zağıranların /məs: İsgəndəri, Şərifə, Malalla, Muzala və s./ və yer adları /məs. Bəşiri, Qarabağı və s./ ilə bağlıdır.

Muğam sənətinin inkişafında müstəsna rol oynayan bu havaların mətnini xoyratlar - kəsik bayatılar təşkil etdiyinə gürə onlara xoyrat havaları deyirlər. Xoyrat üsullarını və eləcə də xalq havalırını oxuyarkən müğənniləri ən müxtəlif zeşiddə alətlər - zurna, zurnaba, meytər /davul/, qaşuq, zarpara, dəf, zilli dəf, zil, dumbulbas, ney, bəlul, saz, santur, ud, kaman və s. kimi xalq musiqisi alətləri ilə müşayiət edirlər.

İraq-türkman xalq mahnıları da xoyrat havaları kimi, şifahi xalq ədəbiyyatının həm musiqi, həm də poeziya janrı olmaq baxı-

mından zox geniş yayılmış lirik nüvüdür. Bədii estetik gücünə və tez qavranılmasına gürə burada xalqın gündəlik həyatını əks etdirmək, arzu-dilək, ümid, sevgi-məhəbbət, ayrılıq, şikayət, vüsal, intizar, qüssə-kədər, sevinc, şadlıq, pərişanlıq, güzəllik, saf duyğu, vətən həsrəti və s. kimi nəcib insani hisslərini ifadə etmək üzün büyük imkan, «dilsiz duyğuları» bəyan etmək üzün geniş meydan vardır. Xalq mahnıları son dərəcə rəngarəng və ürək oxşayandır. Bəziləri oynaq, şux, digərləri melodik və axıcıdırlar. Xalq arasında «bəstə», «mahnı», «Xalq türküsü» kimi tanınan havaların həm süzü, həm də havası xalqa mənsubdur. Odur ki, mahnılarının və bəstələrin əksəriyyətinin mətninin bayatılardan ibarət olması təəccüb doğurmur.

Zəkinmədən demək olar ki, həm Azərbaycanda, həm də İraq-türkman folklorunda şifahi janrın bayatı forması xalq mahnı yaradıcılığında müstəsna rol oynamış və bu funksiyanı indi də yerinə yetirməkdədir.

Xalq mahnı mətnlərini musiqidən ayırmaq asan deyil. Elə bil onlar musiqi ilə əkiz doğulmuşlar.

Həm musiqidə, həm də poeziyada ritmin olması onların güclü vəhdətinə gətirib zıxarmışdır və bu da bir daha təsdiq edir ki, mahnı üz-üzlüyündə poeziya və musiqinin birləşməsinin məhsuludur.

Xalqın milli xarakterini, sevinc və kədərini, ən gizli hisslərini üzündə əks etdirən İraq-türkman xalq mahnıları sonsuz rəngləri, zeşidli zalarları olan bir aləmdir.

Onu da deyək ki, Kərkük dolaylarında da, Azərbaycanda da eyni olan bir zox mahnılar vardır. Dündərməsi və ya bir-iki bəndi eyni mahnılar da zoxdur. Bu mahnılardan «O yana dündər məni», «Yar bizə qonaq gələcək», «Pəri», «Ay qara xal yar», «Ay qız, heyranın ollam», «Niyə gəlməz oldu», «Dam üstədir damımız», «Qalanın dibində bir daş olaydım», «Nərgizi dəstə bağladım», «Kətan küynək dizdən yar», «Evlərinin ünü yonca», «Bu gələn yar olaydı», «Yeri, yeri yeri küsmüşəm sənnən», «Bu xal nə xaldı», «Güzəllərdən üz güzəl var sevməli», «Samovar almışam, silənim yoxdur» və başqalarını güstərmək olar.

Azərbaycanda İraq-türkman xalq mahnılarına, eləcə də İraq-türkman folklorunun başqa janrlarına kükdən, gendən gələn fitri, təbii doğmalıq münasibəti üzünü güstərir. Bu təbiidir. Üz doğmasını sevməmək mümkün deyil. Azərbaycanda bəstəkarlar İraq-türkman xoyratlarına musiqi bəstələyir, müğənnilər onları və İraq-türkman mahnılarını büyük məhəbbətlə oxuyurlar: «Bayatılar», «Evlərinin ünü yonca», «Xalidə», «O yana dündər məni», «Kətan küynək diz-dən yar», «Altun üzük, yaşıl qaş», «Zaxmağı zax, zırağı yandırma-mışam» və s. Azərbaycan radio və televiziyasında tez-tez səslənir.

Kərkük dolaylarında da Azərbaycan mahnıları oxunur. Şairlə-rimizin süzlərinə musiqi bəstələyib oxuyur və kitablara daxil edir-lər. Məs: Əbdül Vahid Küzəzi oğlu Səməd Vurğunun «Gülə-Gülə» və Rəsul Rzanın «Beşik nəğməsi» şeirinə musiqi bəstələyib kita-bına daxil etmişdir.[10]

Kərküklü müğənni Siddiq Bəndə Qafur isə azərbaycanlı şair Əhməd Cavadın «Zırpınırdı Qara dəniz» şeirinə bəstələnmiş mah-nını ümumi bir münasibətdə oxuduğuna gürə başı bəlalar zəkmişdir.

Əhməd Cavadın şeirinin İraq-türkmanları arasında oxunması və eləcə də şairin onlara şeir qoşması, iraqlı tədqiqatzıların «Bu gələn yar olaydı», «Samovar almışam, silənim yoxdur», «Layla balam, a layla», «Ay qız mənə bax», «Vəfasız», «Bu xal nə xal-dır», «Qarabağı» və s. mahnıların Azərbaycan mahnıları olduğunu qeyd etməsi, bir-birindən uzaq düşmüş iki xalq, iki vətən eyni bir yaxınlığın, eyni doğmalığın büyük həqiqətlərindən süz azır.

Əslində manilər də, xoyratlar və xalq mahnıları da hamısı eyni ünvandan və mənşədən —beşik nəğmələrindən başlayır. Beşik nəğ-mələri də İraq-türkman folklorunda lirik nüvün geniş yayılan janrlarındandır. Buraya layla və oxşamalar daxildir. Onlar formaca xoyrat və manilərə, ağılara oxşasalar da, bu oxşayış zahiridir, məzmun və oxunuş tərzinə və eləcə də icra yerinə gürə fərqlə-nirlər. Deyək ki, ağılar hüznlə əlaqədar yaranıb, dərdli, ələmli gün-lərdə oxunduğu, daim kədərli olduğu halda, beşik nəğmələri

10. Əbdülvahid Közəçioğlu. Közəçioğlunun xoyrat və bəstələri. İraq, Kərkük, 1966, s.47, 52.

zərifliklə, istəklə, məhəbbətlə, incə saf hisslərlə əlaqədar yaranır, beşik başında oxunur.

Demək olar ki, ana ilə kürpə arasında əbədi məhəbbətin təməli layla və oxşamalarla qoyulur. Bizə qalırsa, insana ən incə, ən saf, ən ülvi, müqəddəs duyğular ana laylası və oxşamalarla aşılanır. Ana laylası ilə büyüməyən uşağın qəlbinə pis əməllər, şər qüvvələr daha tez nüfuz edər, onun qəlbində mərhəmət, şəfqət, məhəbbət, xeyirxahlıq hissələri zəif olar. Təəssüf ki, indi layla deyə bilən anaları barmaqla saymaq olar.

Türkiyədə «ninni» kimi tanınan laylalar, İraq-türkman folklorunda «layla» və «leyla» kimi məlumdur. Formaca xoyrat və manilərə oxşayan laylaların axırında «layla balam, layla» ilə bərabər, «leyla balam, leyla», «leyla güzüm, leyla», «leyla ümrüm, leyla» və ya «üllə balam, üllə», «üllə ruhum, üllə» kimi iki misralı dündərmələr /nəqaratlar/ yer alır. Məsələn:

Oyaq qallam yatınca.	Leyla dilər,
Bəklərəm ay batınca.	Yatıpdı, leyla dilər.
Qolum yastıq edərəm	Vurğun yuxu salıpdı,
Sən hasilə zatınca.	Mənnən bir leyla dilər.
Leyla balam, leyla,	Leyla gülüm, leyla,
Leyla gülüm, leyla,	Üllə ruhum, üllə.

Maraqlıdır ki, bu xüsusiyyətlər Azərbaycan folklorunda da eynilə belədir. Bununla belə, tədqaqatzıların zoxu nədənsə buna əhəmiyyət verməmiş, onları ağılar, oxşamalar, hətta holavar və sayazı süzlər kimi bayatı adı altında vermişlər. Halbuki ağılar, oxşamalar, laylalar, holavarlar və s. məzmun etibarilə bayatılardan fərqlənirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, layla və oxşamaları uşaq folkloru ilə qarışdırıb tədqiq edənlər də olmuşdur. Halbuki büyüklərin yaratdığı folklor uşaq folkloruna daxil edilməməlidir.

Biz uşaq folkloru dedikdə xalq yaradıcılığının o nümunələrini nəzərdə tuturuq ki, onların meydana zıxmasında uşaqlar fəal iştirak edərək, bu nümunələrin həm yaradıcısı, həm yaşadıcısı, həm də yayıcısı olur. Uşaqların qeyri-fəal iştirak etdikləri layla və oxşamalar onlara rəğmən yaransa da, büyüklər tərəfindən yaradılır. Həm də ana qəlbinin dərinliklərindən gələn izli duyğuları, arzu, istək və

niyyəti bəyan etmək üzün süz kifayət etmir. Müqəddəs ana hissləri, arzuları musiqiyə zevrilir. Süzün həqiqi mənasında laylaları qoşanlar da, onlara musiqi bəstələyənlər də, onları oxuyanlar da analar üzləri olmuşlar. Uşağa rəğmən süylənilən təsirli oxşamalar İraq-türkman folklorunda geniş yayılmışdır. Türkiyədə «sevmələr», Cənubi Azərbaycanda «nazlamalar» kimi tanınan bu şeir parzaları Quzey Azərbaycanın da, Kərkük dolaylarında da «Oxşamalar» adlanır.

Oxşamalar yalnız analar tərəfindən, deyil, nənələr, bibi və xalalar, başqa yaşlı qadınlar tərəfindən də deyilir. Kürpəsiz ev təsəvvür edilmədiyi kimi, oxşamasız da ev yoxdur. Oxşamaların geniş yayılmasının başlıca səbəbini hər şeydən əvvəl burada axtarmaq lazımdır. Oxşamaların zoxu laylalara bənzəsələr də, onlara zox yaxın olsalar da, bu bənzəyiş, bu yaxınlıq zahiridir. Onlar müxtəlif məqamlarda işlənir və müxtəlif funksiyalar daşıyırlar.

Oxşamalar forma əlamətlərinə gürə də laylalardan fərqlənirlər. Onlarda məqsəd əyləndirmə, əzizləmə, oxşama olduğu halda, əsasən uşaq yuxudan ayılandan sonra incə yumorla bağlı şən əhval-ruhiyyə əmələ gətirmək üzün oxunduğu halda, beşik başında oxunan laylalarda başlıca məqsəd kürpəni sakitləşdirmək, uyutmaq və yatırtmaqdır. Layla və oxşamalar məzmunca o qədər fərqlənməsələr də, oxşamaların poetik mətni vəzn cəhətdən, bəzən də heca cəhətdən üzünəməxsusdur.

Oxşamalar İraq-türkman folklorunda da iki və dürd misralı olmaqla, iki yerə bülünür və arzu-dilək, əzizləmə, əyləndirmə, oxşama məqamlarında işlənirlər. Məsələn:

Dama dirəkdi oğlum,
Xırmana kürəkdi oğlum

Vay nişi-nişi,
Zıxıbdı iki dişi.

Və ya:

Ataram-tuturam səni,
Şəkərə qataram səni.
Baban evə gələndə
Qucuna ataram səni.

Qızım qızlar izində,
Altun Hicil qızında.
Qızıma diləkzi gələr
Bu gün, yarın izində.

Oxşamalar büyük həsrət və intizarı ifadə etmək baxımından da diqqəti cəlb edir:

Üzərliksən, məzəsən,
Damar-damar güzə sən.
O günə qurban olum,
Evimizdə gəzəsən.

Qurbanam üzüm sənə,
Həkətim, süzüm sənə.
İşıqlı ulduz kimin
Tikmişəm güzüm sənə.

Layla və oxşamalarda bir yandan kürpənin gələcək taleyi üzün ananın kezirdiyi hiss-həyəcanı, narahatlığı, qorxu və təşvişi, başqa bir tərəfdən də kürpənin tez boya-başa zatması, sağlam büyuməsi, xəta-bəladan uzaq olması barədə ananın arzu-diləyi, istəyi, sevinci təkrarolunmaz boyalarla təsvir edilir.

Bayatı və sızlamaqlarda olduğu kimi, layla və oxşamaların da dili aydın, sadə, yığcam və zəngindir. Burada da ən dərin fikirlər qısa və obrazlı şəkildə ifadə olunur.

İstər Azərbaycan, istərsə də İraq-türkman folklorunda lirik nüvün «Beşik nəğmələri» janrı həyatımızın, tariximizin, şüur və təfəkkürümüzün ayrılmaz hissəsi kimi diqqəti cəlb edir.

İstər Azərbaycan, istərsə də İraq-türkman folklorunda tapmacaları başqa xalqların tapmacalarından fərqləndirən bir xüsusiyyət vardır. İraq-türkman folklorunda bayatılar təkcə oxşamaların yox, həm də tapmacaların formalaşa bildiyi ana janr olub. Burada bayatılarla yaranmış zoxlu tapmacalar vardır. Bu dürdlüklərdə poeziya qüvvətli, vəzn, qafiyə yerli yerindədir. Onları formaca bayatılardan fərqləndirmək olmur. Odur ki, onlar lirik nüvün ayrıca bir janrı kimi bu kitabda «Bayatı-tapmacalar» bülməsində verilmişdir.

Təbiət və cəmiyyət hadisələrinin zahirən bizdən gizli, sehirli, iz qatına nüfuz edən, mahiyyəti, daxili şairanə şəkildə əks etdirən, formaca bayatı və qafılbəndlərə oxşayan, lakin icra yerinə və tərzinə, poetik üslubuna, şeiriyyətinə, məcazi mənasına gürə onlardan fərqlənən «bayatı-tapmacalar» nə Azərbaycan folklorşünaslığında, nə də İraq-türkman folklor araşdırmalarında son zamanlara və tədqiqatlara qədər lirik nüvün ayrıca janrı kimi tədqiq olunmamışdı. Onlar gah «tapmaca», gah «bayatı», gah da «cinaslı tapmaca» adı altında tədqiq və nəşr edilmişlər. Azərbaycanda folklorşünasların

«bağlama-bayatı», «tapmaca-bağlama», «qafılbənd-bayatı» adlandırdıqları qafılbənd və bağlamalar da «bayatı-tapmacalar»dan fərqlənirlər. Zünki onların mətnində ilk üz sətrin irəli sürdüyü suallara cavablar olmur, prof. V.Vəliyevin doğru olaraq güstərdiyi kimi, şeirlə, bayatı şəklində verilən cavablara bunlarda rast gəlmirik.

Eynilə İraq-Türkman tapmacalarında da vəziyyət belədir. Şübhəsiz, qıfılbənd və bağlamaları «bayatı-tapmaca»lardan ayıran başlıca fərq qıfılbənd və bağlamalarda hər misranın ayrıca cavabının olmasıdır. Üzü də qıfılbəndin hər misrasının cavabının şeirlə olması, sualdakı qafiyə ilə eynilə qafiyədə olması tələb olunur.

Xəstə Qasımla Ləzgi Əhməd arasında yer alan qıfılbənddən verdiyimiz nümunə deyilənlərə əyani sübutdur:

Ləzgi Əhməd

O nədir ki, dayanıbdır dayaqsız?
O nədir ki, boyanıbdır boyaqsız?
O nədir ki, doğar əlsiz-ayaqsız?
Üz ay kezər, ayağı var, əli var?

Xəstə Qasım

Güy bir zadır, dayanıbdır dayaqsız.
Ayla Gündür, boyanıbdır boyaqsız.
Qurbağadır, doğar əlsiz-ayaqsız,
Üz ay kezər, ayağı var, əli var.

«Bayatı-tapmaca»larda isə tamamilə başqa bir mənzərənin şahidi oluruq. Burada dürdlüyün cavabı yalnız bir süzlə ifadə edilir: Məsələn:

Ya qanı,
Ver muradım, ya qanı.
Dəryadan bir quş uzdu,
Nə əti var, nə qanı.

Tapmacanın cavabını «Gəmi» süzü ifadə edir.

Bizimlə bəzən sadə, bəzən də yüksək poetik dildə danışan, təbiətin üz ruhu, üz ahəngi, xalqın üz dil və təfəkkürü stixiyası ilə hopmuş olan bu dürdlüklər ağlı, zəkanı, düşüncə və mühakiməni inkişaf etdirmək baxımından da xüsusi idraki qiymət, estetik dəyər

və əhəmiyyət kəsb edir, həm dinləyici /oxucu/, həm də tədqiqatçılar üzün əvəzsiz xəzinəyə zevrilirlər.

Lələm elin aşına,
El toplaşar başına.
Nə əli, nə ayağı,
/Və ya: Əli yox, ayağı yox/,
Gedər əkin başına. **/Su/**

Güzəl mənnən nar istər
Bağım yoxdu, bar istər.
Əkilməmiş bostannan
Toxumsuz xiyar istər.
/Dombalan/

Deməк lazımdır ki, üz məzmununda, bədii-fəlsəfi mündərəcəsində yazıldığı düvrün, o vaxtkı ictimai həyatın bütün qatlarını əhatə edən «bayatı-tapmaca»larda xalq bədii-obrazlı dil səlisliyi, məna kəsəri ilə sezilən forma və üslub axtarıb-tapmağa zalışmış və beləliklə də şifahi xalq ədəbiyyatının lirik nüvünün «bayatı-tapmaca» janrı meydana gəlmişdir. Bu, daha təkmil sənətə meylin təbii nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Eyni meylin, xalqın folklor züvqundə və düşüncəsində fasiləsiz, tənəffüssüz davam edən bədii tərəqqinin nüvbəti, daha sonrakı təzahürü və ifadəsi isə, bizcə, atalar süzləri və məsəlləridir. Atalar süzləri və məsəllər başqa janrlarla bərabər xalqın tarixini, onun bədii, fəlsəfi təfəkkürünün inkişaf mərhələlərini, milli soyun və kükün həyat tərzini, dünya baxışını, inam və etiqadını, adət və ənənəni əks etdirən müstəsna dəyərə malik bir xəzinədir. Bu xəzinədə uzaq kezmişlərlə bağlı hadisələrə, adət-ənənələrə, hətta unudulub getmiş, hafizələrdən silinmiş tarixi həqaqətlərin güclə sezilə bilən izlərinə belə təsadüf edilir. Buna gürədir ki, yalnız folklorzular yox, həm də etnoqraflar, həm filosoflar, həm dilzilər, tarixzilər bu mənəvi inciləri incələyir, onların vasitəsilə müəyyən tarixi hadisələrin, milli düşüncədə, mentalitetdə inkişafın izlərini və küklərini axtarırlar. Tarixzi atalar süzü və məsəlləri qədim gürüş və inamları, yazılmamış qanunları əhya etmək baxımından, etnoqraf isə ənənələrin unudulub getmiş izlərini onlarda axtarıb-tapmaq, soy kükündə etnoqrafik və semantik /linqvistik/ bərpaya nail olmaq baxımından dəyərləndirir. Filosof atalar süzü və məsəllər vasitəsilə etnik düşüncənin tarixini və tərzini üyrənməyə, məntiq aləmində yerini dürüstləşdirməyə can atır. Dilzi isə atalar süzü və məsəllərə fərdlər arasında obrazlı ünsiyyətin, insan nitqinin

inkişaf pillələrini, dilin leksik-qrammatik qayda-qanunlarını tədqiq etmək işində əvəzsiz mənbə nüqteyi-nəzərindən yanaşır.

Bütün bu baxımlardan, əsrlərlə ana kükdən, əcdad mühitdən, təcrid olunaraq, başqa xalqlar əhatəsində qalan İraq —türkmanlarının atalar süzləri və məsəlləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Müxtəlif xalqlarda «ibrətamiz süz», «qanadlı süz», «qızıl süz», «dilin gülzarı», «xalq məktəbi», «xalq hikməti», «ruhun təbibi», «ağlın güzü» və s. adlarla tanınan bədii süz sənətinin bu təkrarsız inciləri Azərbaycanda olduğu kimi, İraq-türkman folklorunda da «atalar süzü» və ya «əskilər süzü» adlanır.

Sağlam düşüncə, iti ağıl, müdrik fəlsəfə və hikmət məhsulu olan, bədii hədəfə sərrast tuşlanan atalar süzləri və məsəllər Kərkük dolaylarında zox geniş yayılmışdır. Onların mənaca zənginliyi, məzmunca rəngarəngliyi bütün hallarda və situasiyalarda xalqın küməyinə zatır. Uşaq, büyük, qadın, kişi, kəndli, ziyalı və s. bütün xalq atalar süzü və məsəllərdən istifadə edir. Atalar süzləri elə bir dirilik bulağıdır ki, onun suyundan dadan sənətkarların da xalqla əlaqəsi daha mühkəm olur. Xalq isə həmişə ağla, kamala, müdrikliyə yüksək qiymət vermişdir. Yerində deyilmiş atalar süzü fikrin məna dəyərini, onun bədii zərbə, təsir gücünü birə-on artırır. Xalq ağıl və mərifət sahibini layiqincə qiymətləndirir. Bu başqa xalqlarda da belədir. Amxarlara gürə atalar süzü və məsəllərdən məhrum nitq duzsuz yeməyə bənzəyir. Qaraqalpaqların hikmətli kəlamında isə deyilir ki, ağıllı adamın nitqini atalar süzü bəzəyir.

Təsadüfi deyildir ki, xalq ədəbiyyatının bütün qollarında, xüsusən də atalar süzlərində və məsəllərdə hikmətli üyüdlər, nəsihətlər üzünə geniş və mühkəm yer tutmuşdur.

Bütün bu baxımlardan, əsrlərlə ana kükdən, əcdad mühitdən, təcrid olunaraq, başqa xalqlar əhatəsində qalan İraq-türkmanlarının atalar süzləri və məsəlləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Müxtəlif xalqlarda «ibrətamiz süz», «qanadlı süz», «qızıl süz», «dilin gülzarı», «xalq məktəbi», «xalq hikməti», «ruhun təbibi», «ağlın güzü» və s. adlarla tanınan bədii süz sənətinin bu təkrarsız

inciləri Azərbaycanda olduğu kimi, İraq-türkman folklorunda da «atalar süzü» və ya «əskilər süzü» adlanır.

Sağlam düşüncə, iti ağıl, müdrik fəlsəfə və hikmət məhsulu olan, bədii hədəfə sərrast tuşlanan atalar süzləri və məsəllər Kərkük dolaylarında zox geniş yayılmışdır. Onların mənaca zənginliyi, məzmunca rəngarəngliyi bütün hallarda və situasiyalarda xalqın küməyinə zatır. Uşaq, büyük, qadın, kişi, kəndli, ziyalı və s. bütün xalq atalar süzü və məsəllərdən istifadə edir. Atalar süzləri elə bir dirilik bulağıdır ki, onun suyundan dadan sənətkarların da xalqla əlaqəsi daha mühkəm olur. Xalq isə həmişə ağla, kamala, müdrikliyə yüksək qiymət vermişdir. Yerində deyilmiş atalar süzü fikrin məna dəyərini, onun bədii zərbə, təsir gücünü birə-on artırır. Xalq ağıl və mərifət sahibini layiqincə qiymətləndirir. Bu başqa xalqlarda da belədir. Amxarlara gürə atalar süzü və məsəllərdən məhrum nitq duzsuz yeməyə bənzəyir. Qaraqalpaqlar hikmətli kəlamında isə deyilir ki, ağıllı adamın nitqini atalar süzü bəzəyir.

Təsadüfi deyildir ki, xalq ədəbiyyatının bütün qollarında, xüsusən də atalar süzlərində və məsəllərdə hikmətli üyüdlər, nəsihətlər üzünə geniş və mühkəm yer tutmuşdur.

Xalq kütləsinin təfəkkürünü ibrətamiz bir tamlıqla ifadə edən, hamı tərəfindən danışıq əsnasında hər an, hər münasibətlə işlənilən, Şərq milli koloritini əks etdirən İraq-türkman atalar süzləri və məsəllərində hər şeydən əvvəl nəzərə zarpan cəhət dərin məna ilə bərabər, tələffüzdə, nitqdə, ifadədə ahəng, musiqi və axıcılıqdır. Bunların əksəriyyəti rədifi, qafiyəsi yerində olan güzəl şeir parzasını andırır. Məsələn:

Yoldaş tanı, yola var, yolda yüz min bəla var,
Acıq gələr üz saralar, acıq gedər üz qaralar.
Xarab qardaş, qara daş.
Nənəli qız bəlli qız, nənəsiz qız dəlli qız.
Səbrnən ziylər bişər, səbrsiz məlik zaşar.
Tamah etdilər mala, qızı verdilər lala.
Küyü küpəksiz gürdü, əli ağacsız girdi.
Nə duzlu ol-atıl, nə duzsuz ol —satıl.

Nə belə et üyül, nə elə et —süyül.
Alışdın yağlı dolmaya, əcəb bir gün olmaya.
Qalıbdı üz başına, ürtübdü bez başına.
Bir zulum var, ataram, harda gəlmiş yataram.
Nə vaxt yağış, o vaxt qış və s.

İraq-türkman atalar süzü və məsəlləri bəzən iki hissədən ibarət olur. İkinci hissə birinci hissədə verilmiş fikri daha da qüvvətləndirir, mənalandırır, tamamlayır. Azərbaycan folklorunda zox işlənən «Utananın oğlu olmaz», «Bu günün işini sabaha qoyma», «Ağıl yaşda deyil, başdadı», «Əski pambıq bez olmaz» və s. atalar süzləri İraq-türkman folklorunda «Utananın oğlu olmaz, olsa da xeyrin gürməz», «Bu günün işini yarına /sabaha/ qoyma, bəlkə yarın sənə yar olmadı», «Ağıl yaşda deyil, başdadı. Amma ağlı başa gətirən yaşdı», «Əski pambıq bez olmaz, əski düşmən düz olmaz» kimi işlənir və istər-istəməz fikir bütüvlüyü, məna bitkinliyi ilə adamı heyrətə gətirir.

Aqil babaların ikicə süzlə yaratdığı hər birində «tam kitablar dolusu ağıl və hisslər olan», formaca kizik, mənaca dərin, hikmətdə və zəkada, sınaqda, müşahidədə, bilik və təcrübədə min illərin yekunu, sonucu olan atalar süzü və məsəllərin İraq-türkman folklorunda da müəllifi bütüv xalqdır. Ona gürə də bədii əhatə dairəsi zox genişdir.

Bu zəka və süz sənətinin daim təzə-tər, azalmayan sehrli təsir gücünə malik olmasına səbəb onların büyük həyat həqiqətlərini, miqyaslı əxlaqi və fəlsəfi motivləri yığcam, hikmətli üslubda, dildə ifadə etməsindədir. Qərinələrdən üncə yaranan, müdriklik süzgəcindən kezərək həyata əbədi vəsiqə alan, zəmanəmizə qədər gəlib zıxan, İraq-türkman atalar süzləri və məsəllər indi də üz əhəmiyyətini itirmir, hikmət və tərbiyə təsirini saxlayır, milli xarakterin tarixini, onun mənəvi-psixoloji təkamülü yolunu üz ziyası ilə işıqlandırır...

İraq-türkmanlarının ləhcələri olduqza şirindir. Cinasla, təşbihlə danışır, hər şey üzün münasib bənzətmə və deyimdən istifadə edir. Güzəl qız haqqında deyirlər: «Elə güzəl, elə güzəl, Şam şamaması, Əcəm alması» və ya «Aya deyər sən bat, mən zıxım».

Şirindilli qadın haqqında: «Bir arvaddı, bir arvaddı, ağzı bal, dili şəkər»; üzü haqqında büyük fikirdə olan, əslində isə əsli-nəsli olmayan kimsə haqqında: «Toya girər, zurna bəgənməz, hamama girər, qurna bəgənməz»; zirkin kimsəyə: «Suratında cin oynayıb»; ucalmaq, zəhmətin nə olduğunu güstərmək üzün: «Dağa zıxmaq yorulmaq istər»; zalım və insafsız kimsəyə: "Əlindən gəlsə, adamı bir qaşıq suda boğar"; evdə atanın yeri barədə: "Minnət təkin ağır yük olmaz"; insanlıqdan payı olmayan haqda: "Allah onu yaradıb ki, dünya boş qalmasın"; aldadılan kimsə haqqında: "Ayağı altına sabun qoydular"; düzəlmək üzrə olan işi pozana: "Bişmiş aşa soyuq su tükür"; başqasının əvəzinə yerli-yersiz danışana: "Onun ağzını kirələyiblər"; riyakar adamlara: "Ağlayanla ağlar, gülənlə gülər"; kük adama: "Daraman tayası", zox gəzən, hara gəldi gedən haqda: "Rəşməsi boynuna dolanıb"; zox səs-küy olanda: "Arvad hamamına dündü" və s. deyirlər.

Kitabda geniş yer alan və "Bənzətmələr, deyimlər, vəsflər" başlıqlı bülmədə toplanan istehzalı bənzətmələrə də, məzəmmətlə deyilən ifadələrə də gərəyincə rast gəlinir. Bu ifadələrdə insan oğlu, onun güzəl xüsusiyyətlərinin tərənnümü qabarıq şəkildə üzünü güstərmiş, babalarımızın nezə min illik həyat təcrübəsi üz əksini tapmışdır. Həyatla, dünyanın əşrəfi olan insanla, ətraf mühitlə bağlı elə məqam yoxdur ki, bu güzəl vəsflərdə, deyimlərdə və frazeoloji ifadələrdə üz əksini tapmasın. Deyimlər, bənzətmələr xalqın mənəvi aləmini bariz şəkildə güstərir və xalq kütləsinin təfəkkürünü ifadə etmək baxımından əvəzsizdir.

Deyimlərdə, bənzətmələrdə aşıb-daşan, ayıq və oyaq, nikbin və işıqlı ovqat yaradan bədii ironiya və istehza, yumor və satira üz ifadəsini lətifələrdə artıq ayrıca janr səviyyəsində tapır. Iraq-türkman folklorunda xalqın məişətindən doğan duzlu-məzəli lətifələr zoxdur. Lakin onların arasında dərin mənası və hikməti ilə insanları ovsunlayan, hez vaxt kühnəlməyən, əbədi təzə-tər qalan, həm kəmiyyət, həm də keyfiyyətcə fərqlənən Molla Nəsrəddin lətifələridir.

İraq-türkman folklorunda da başqa türkdilli xalqlardakı Xoca Nasır (qazax), Nəsrəddin Afandi (üzbək), Ependi (türkmən), Nəs-

rəddin Oca (tatar), Nəsrəddin Əpəndi (uyğur), Hoca Nəsrəddin (türk) adı ilə deyil, Azərbaycanda olduğu kimi, Molla Nəsrəddin və ya sadəcə olaraq Molla adı ilə tanınır.

Maraqlıdır ki, Molla Nəsrəddin lətifələri ilə bağlı ənənə də İraq-türkman folklorunda Azərbaycandakı ənənənin eynidir. Burada da Molla Nəsrəddin lətifələrindən süz salan gərək yeddisini danışsın. Qulaq asanların da hər birinin yeddi lətifə danışması arzu olunur. Bu, Molla Nəsrəddin lətifələrinin geniş yayılmasına səbəb olmuşdur. Müvzu və ideya cəhətdən zəngin və rəngarəng olan İraq-türkmən lətifələrini izlədikcə onların da prof. M. H. Təhmasibin təsnifatına uyğun gəldiyinin şahidi olursan. Onları da "Molla evdə", "Molla və düvlət adamları", "Molla dostları arasında", "Molla və qonşuları" və s. kimi bülmələr altında qruplaşdırmaq olar.

Bu büyük xalq filosofunun İraq —türkmanları arasında məşhur olan lətifələrini dinlədikcə istər-istəməz güzlərin ünündə sadəlüvhlükdən müdrikliyə qədər uzun yol kezmiş, dünya gürmüş nurani qocanın əyilməz, məğrur surəti canlanır. Xalq üz həyat təcrübəsini, milli-tarixi müdrikliyini bu surətdə təcəssüm etdirmişdir.

Xalqın hələ də səngiməyən sevgisinə zevrilmiş Molla Nəsrəddin indi də insana xas olan ən güzəl xüsusiyyətləri üzündə toplayan ağıllı, dərrakəli, həyatın keşməkeşlərini, istisini, soyuğunu gürmüş, bərkdən-boşdan zıxmış, təmkinli, uzaqgürən, yaxşını-pisdən, xeyiri-şərdən ayırmağı bacaran, dünyanı düzgün dərk edən bir xalq müdrikinin obrazı olaraq qalır. Dərrakəli, qorxmaz, hazırcavab, zirək, tədbirli, zarafatcıl Molla həm Azərbaycanda, həm də İraq-türkmənləri arasında ağıl və fərasət nümunəsidir. Haqq, ədalət carzısıdır, geniş xalq kütlələrinin dostu, kasıbların havadarı və xeyirxahıdır.

Vicdanı təmiz olan bu xalq müdriki üzün həyatda xeyirxahlıqdan ümdə hez nə yoxdur. Odur ki, qəddar, insafsız, vicdansız, ədalətsiz, rüşvətxor, ikiüzlü, yaltaq, nadan, cahil və s adamlara qarşı mübarizədə hez nədən zəkinmir. "Molla, dünyada ən axmaq kimdir? —deyə soran birisinə "Süzün doğrusunu xalqın güzünə deyən" —cavabını verməklə Molla azıq bildirir ki, atdığı addımın məsuliyyətini yaxşı dərk edir, bu yolda onu nələr güzlədiyini bilsə də, tutduğu yoldan dünmür. Kühnə

dünya, onun türətdiyi ətalət, səfalət, cəhalət, istibdad, müvhumat, xurafat... Hamısı Mollanın tənqid hədəfinə zevrilir. Molla avam və sadəlüvh adamlara acıyır, onların güzünü azmağa zalışır. Xalqı elm, bilik, savad və tərəqqiyə, maarif və mədəniyyətə səsləyir. İnsanları ədalətli olmağa, bəd əməllərdən zəkinməyə zağırır. Gənclərin əxlaqlı, namuslu, qeyrətli, əməksevər olması üzün əlindən gələni edir.

Molla Nəsrəddin lətifələrinin ətini-canını İraq-türkmanlarının həmişə, hər yerdə aşıb daşan rişxənd, istehza ehtiyatı, kinayə enerjisi, dadlı-duzlu-məzəli yumor potensialı təşkil edir. Bunlara uyğun bədii təsvir forması, üsulu vasitəsi də tapılır.

İstehza, kinayə, rişxənd, incə yumor lətifələrdə quru-quru təriflэmə, lağa qoyma, ələ salma, rüsvay etmə, yaxşıya pis, pisə yaxşı demə, üzünü qanmazlığa, gürməməzliyə, eşitməzliyə vurma və s. yolu ilə üz bədii ifadəsini və üslub, dil gerzəkliyini tapır.

Dinlədikcə adamı mat qoyan, valeh edən bu məzəli, dadlı-duzlu xalq yaradıcılığının qəhrəmanı, hədəfi, predmeti insandır. Ümumiyyətlə, hər bir lətifədə ən azı iki-üz obraza təsadüf edilir. Xalq tərəfindən ümumiləşdirilən bu obrazlar cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrini təmsil edirlər. Lətifələrdə surətlərin dili obrazların dünyagürüşünə, şüurlarına, ağıl və dərrakələrinə uyğun gəlməklə bərabər, onların hansı təbəqəyə mənsub olduqlarını, sənətlərini, daxili aləmlərini, psixologiyalarını da üzündə əks etdirir.

Canlı xalq dilinin bütün incəliklərini əhatə edən lətifələrə süzzülük, uzunzuluq yaddır. Təbiilik, yığcamlıq, oynaqlıq, şirinlik və s. lətifə janrının dilinin səciyyəvi xüsusiyyətidir. Şübhə yoxdur ki, lətifələrin belə geniş yayılmasında və sevilməsində məhz bu cəhət az rol oynamamışdır.

Üz mayasını xalq yumorundan alan lətifələr hamının malı olduğundan, əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə kezərək künüllərdə məskən salmış, ülməz ədəbi irsə zevrilmişlər. Bizə qalırsa, lətifələri xalqın düyünən ürəyi, iti ağlı, gürən güzü, vuran nəbzi hesab etmək tarixi-ədəbi gerzəkliyin həqiqətinə tamamilə uyğun olardı.

Kərkük dolaylarında xoyratlar, xalq havaları, atalar süzləri, lətifələr və nağıllar kimi geniş yayılmış folklor janrlarından biri də tapmacalardır.

Xalq gərgin əməkdən, qayğıdan və dərddən asudə vaxtını mənalı kezirmək üzün müxtəlif vasitələr düşünüb-daşınmışdır ki, tapmacalar da şübhəsiz, bu qüvvətli arzunun nəticəsi kimi meydana gəlmişdir. Tapmacalar əvvəlcə əyləncə janrı kimi yaransa da, zaman kezdikcə o, ağlı, zəkanı inkişaf etdirmək, düşüncə və mühakiməni gücləndirmək kimi büyük bir amala xidmət güstərmişdir.

Nəyisə bilmək, hər hansı bir məchulu üzə zıxarmaq, yeniliyə can atmaq insan təbiətinə xas olan təbii, əbədi xüsusiyyətdir. Odur ki, tapmacalar şifahi xalq ədəbiyyatının bir janrı kimi hamının qəlbinə yatır.

Tapmaca məclislərində hərə üz biliyini, ağlını, zəkasını güstərməyə can atır. Tapmacanın azmasını daha tez tapana xüsusi ehtiram güstərilir, daha fəal iştirakzılara mükafat verilir.

Maraqlıdır ki, Kərkük dolaylarında xüsusi nağılzılar olduğu kimi, tapmaca ustaları da olmuşdur.

Tapmacalar duzlu-məzəli dillə, qəribə bir əda ilə danışılır. Yaxın kezmişə qədər kənd yerlərində tapmacasız gecə kezməzdi. Kərkük dolaylarında ana və nənələr də uşaqlara zoxlu tapmaca üyrədirlər. Hətta saylar da uşaqlara tapmacalar vasitəsi ilə üyrədilir. Tapmaca deməyə "Tap nədi, tapış nədi" —deyə başlayırlar. Tapmacanın azmasını tapa bilməyəndə dinləyənlər düşünərək onun azmasına, yozulmasına kümək edə biləcək suallar verir, fikirlərindən kezəni dəqiqləşdirirlər:

Güzlə gürülər, yoxsa gürülməz?
Yeyilər, yoxsa yeyilməz?
Diridi, yoxsa ülüdü?
Suda yaşar, yoxsa havada?
Əllə tutular, yoxsa tutulmaz?
Havada uzar, yoxsa sürünər? və s.

Tapmacanı yoza bilməyəndə onu süyləyənə bir kənd və ya şəhər "bağışlayacaqlarını" vəd edər, azmasını intizarla güzlərlər.

Tapmaca deyən onu azmasa, süz-sührbət başlar, tapmaca deyəni “sıxma-boğmaya” salarlar. Bu, uşaqlar arasında xüsusən büyük səs-küylə kezir. Beləliklə, tapmacalar uşaqların ağıl, zəka, düşüncə yarışına zevrilir, uşaq folklorunun mühüm hissəsini təşkil edirlər. Uşaqların zehninin, dərrakəsinin inkişafına təkan verir, onlarda bir tərəfdən tez qavrama, axtarıb tapma, hazırcavablıq qabiliyyətini sürətləndirir, digər tərəfdən onlarda elmi təsəvvür yaradır.

Ümumiyyətlə, tapmacalar insana bilik verir, onu məişətlə, həyat və təbiətlə tanış edir. Bu xüsusiyyətinə gürə tapmacalar şifahi xalq ədəbiyyatının başqa janrlarından fərqlənir. Ona gürə ki, tapmacalar təbiət və və həyatda nə gürünürsə, onun üzərində qurulur, insanların cəmiyyət haqqındakı fikirləri, həyat təcrübəsi, təbiət üzərindəki müşahidələri bədii formada üz əksini tapır. Bu cəhətinə gürə tapmacalar, istər uşaq, istərsə də yaşlı olsun, hamının büyük marağına səbəb olur.

Azərbaycanda olduğu kimi, Kərkük dolaylarında da tapmacalar nağıllarla qaynayıb qarışmış, şifahi xalq ədəbiyyatının bu geniş yayılmış janrının dəyər-qiymətini daha da artırmışdır. “Yəhərzi qızı”, “Yola nərdivan ataq” və s. kimi nağıllarda münaqişə üz həllini tapmacalar vasitəsi ilə tapmışdır.

Tapmacalar xalqın məişətinin müxtəlif sahələrini üyrənmək, bir zox məsələləri dürüstləşdirmək baxımından da əvəzsiz xəzinədir. Bizcə, tapmacalar vasitəsilə xalqın kezdiyi həyat yolunu addım-addım izləmək, tarixi təcrübələrin dərsləri barədə doğru, dürüst nəticələrə gəlmək olar. Maldarlıqla, əkin-bizin, bağ-bostan, müxtəlif sənətlər, xalqın işlətdiyi əşyalar və təsərrüfat alətləri, onların yaranma tarixi və s. ilə bağlı tapmacalar onun kezdiyi tarixi mərhələlərdən xəbər verməklə bərabər, onun həyat tərzi, məişəti, dünyagürüşü, züvqü, insanlara, təbiətə münasibəti, məşğuliyyəti, təfəkkürü və s. barədə həyat vəsiqəsi, başqa xalqlar izində üz səsidir.

İraq-türkman folklorunda epik nüvün zirvə məqamı və ən geniş yayılmış janrı isə nağıllardır. Evdən evə, eldən elə, dildən dilə gəzən, xalqın həyata münasibətini, istək və arzularını, bəxt, tale, xoşbəxt həyat barədə dünyagürüşünü əks etdirən, xeyirin şər, haq-

qın haqsızlıq üzərində qələbəsini, ədalətin təntənəsini güstərən bu əvəzsiz incilər, təəssüf ki, elm və texnikanın sürətlə inkişaf etdiyi, xalq təxəyyülünün məhsulu olan "uzan xalzalar"ı təyyarələrin, kosmik gəmilərin əvəz etdiyi zəmanəmizdə üz müvqeyini əldən verməyə, unudulmağa yan almışlar. Nağılzılıq, nağıl süyləmək bir zox xalqlarda süyləniş tərzini dəyişərək, səhnə, radio və televiziyaya ayaq azdığı, maraqlı nağıl filmləri yaradıldığı halda, İraq-türkman folklorunda bir sənət kimi aradan zıxır.

Demək lazımdır ki, son illərə qədər Kərkük dolaylarında nağılları uzun qış gecələri bir evə toplaşar, xalı və palazlar üzərinə buraxılan sinilərdə samovardan zay izər, kümür güzü ilə dolu manqal ətrafında qızınar və dinləyərdilər. Başqa xalqlarda olduğu kimi, onları əsasən peşəkar nağılzılar danışardılar.

Kərkük dolaylarında gündüz nağıl süyləmək məsləhət gürülmür. Uşaqlara belə bir inam təlqin edilib ki, gündüz nağıl danışsa, nağıl bitəndə zoqu zıxar, yəni başında buynuz bitər. Büyüklər arasında isə belə bir inam var ki, kim gündüz nağıl danışsa, parası pul (qəpik-quruş) olar, yəni müflisləşər.

Müəyyən qismi toplanaraq zap edilən İraq-türkman nağılları bir qayda olaraq, nağılın məzmunu ilə əlaqəsi olmayan pişrovla başlayır. Pişrovdan sonra giriş-başlanğıc gəlir. Lakin realist nağılların əksəriyyəti pişrovsuz-filansız "Var idi, yox idi, bir avzı vardı". "Biri var idi, biri yox idi, darın dünyasında bir padşah var idi" və s. kimi başlayır.

İraq-türkman nağılları aşağıdakı pişrovlarla başlanır:

"Biri var idi, biri yox idi, yalan gerzəkdən zox idi. Yalanı doldurdular zuvala, dayadılar duvara, Gerzəyi qoydular meydan başına. Matal gəldi qapıya. Hartdan-hurtdan, sıxması qarpız qabığı dügməsi turpdan. Aman-zaman izində, qərbil saman izində, dəvə bərbərliğ edir, əski hamam izində. Hamamın tası yox, peştamalın ortası yox. Küyümüzə tazı gəlib, onun da xaltası yox..."

Yaxud "Var idi, yox idi, yalan gerzəkdən zox idi. Yalanı doldurdular zuvala, dayadılar duvara. Gerzəyi qoydular ortaya, asdılar qazuğa. Aman-zaman izində, qərbil saman izində, dəvə bərbərliğ

edir, əski hamam izində, hamamın tası yox, peştamalın ortası yox. Birəyə vurdular palanı. Otuz iki yerdən zəkdilər kolanı.

Dedi: Eşq olsun! Və ya Afərin!, necə uydurdun bu yalanı...”

Və ya:

“Matal, matal mat atar, bir kişi xurma satar. Xurmanı gəti mən yeyim, gürək kim borca batar. Hartdan-hurtdan, sıxması qarpız qabuğu, dükməsi turpdan...”

Və ya:

“Matal, matal, matına, şeytan mindi atına. Əlində qamzısını və ya —quyruğunu dolandırdı, dolandırdı, zaldı filankəsin (nağıl danışan məclisdə əyləşən bir dostumun və ya uşağın adını zəkir) suratına. Qamzıya qüvvət, Məhəmmədə salavat. Beləcə nağıl gəldi buraya...”

Demək lazımdır ki, pişrovda süzlərin axıcılığı, ahəngdarlığı əsas şərtdir. Pişrovlara türkdilli və eləcə də başqa xalqların nağıllarında da təsadüf edilir. Lakin Azərbaycan və İraq-türkman nağıllarında olduğu kimi, onların nağılın məzmunu ilə hez bir əlaqəsi yoxdur.

Pişrovdan sonra isə nağılın başlanğıcı gəlir. Məsələn: “Hartdan-hurtdan, sıxması qarpız qabığı, dügməsi turpdan. Amanzaman izində, qərbil saman izində, dəvə bərbərliğ edir, əski hamam izində. Var idi, yox idi, iki qardaş var idi” və s. Başlanğıcda qəhrəmanın mənşəyi, hadisənin cərəyan etdiyi yer və s. qısa şəkildə nəql edilir: “Biri var idi, biri yox idi. Darın dünyasında bir padşah var idi”, “Var idi, yox idi, bir avzı vardı”, “Var idi, yox idi, Həsən adında bir odunzu var idi”, “Biri var idi, biri yox idi, yəhərzi var idi”, “Bir gün-günnərdə su zox axdı. Su axınca dünyanı fəyəzan etdi. Əldə qaldı bir dağ. O dağda bir tülkü, bir aslan, bir qatır qaldı”, “Var idi, yox idi, bir kezəl var idi”, “Var idi, yox idi, darın dünyasında bir keziynən bir qurt varıydı” və s.

Nağılın ortasında Azərbaycanda olduğu kimi, İraq-türkman folklorunda da nağılzı uzun bir məsafənin qısa kezildiyini güstərmək üzün:

Dedi: “Ya Əli, sənə mədəd. Yel kimin dərə, təpə, düz bilmədi kezdi. Az getdi, üz getdi, dərə, təpə, düz getdi... “Və ya: “Az gedər, üz gedər, dərə, təpə, düz gedər...”

Və ya: "Dərələrdən sel kimin, təpələrdən yel kimin keşdi" və s. kimi ifadələr işlədilir.

Mətləbin üstünə gəlmək üzün "uzun süzün qısası" mənasına gələn "Nə başıyızı ağrıdım" —deyərək nağılda sühbət gedən qızın güzəlliyini uzun-uzadı tərifləmək əvəzinə "Gəl məni gür, dərdimdən ül" və ya "Aya deyər sən bat, mən zıxım" və ya "Elə güzəl, elə güzəl. Şam şamaması, Əcəm alması" kimi ifadələrdən istifadə edilir. Əlzatmaz, ün yetməz, zox qorxulu bir yeri təsvir edərkən nağılzının: "Quş getsə, qanad tükər, qatır getsə, dırnaq tükər", acıqlı bir məxluqu güstərmək üzün "Bir dodağı yer süpürür, bir dodağı güy" deməsi kifayət edir.

Nağılın maraqlı yerinə, kulminasiya nüqtəsinə zatanda, müsbət qəhrəman dardan qurtaranda, istəyinə zatanda dinləyicilər deyirlər: "Darı başımıza" —yəni bizim də işimiz belə uğurlu olsun, biz də istəyimizə zataq, murada yetək.

Qeyd etmək lazımdır ki, İraq-türkman folklorunda nağılların sonluğu zox rəngarəng və maraqlı olur. Məsələn, "Mən də getdim, əlimə bir şey düşmədi", "Mən də getdim, gənə bir şey vermədilər. Bəlkə siz verəsiniz" —deyə nağılzı üzünü nağıla qulaq asanlara zevirir. Və ya "Fitnə-fəsaddan xilas oldular. Əvvəlki kimi şad-xürrəm yaşadılar. Siz də şad olasınız. Mənim bir nəsnəm yoxdu, mən şad olmam. Bəlkə siz bir nəsnə verib məni şad edəsiz".

Və ya: "Qırx gün, qırx gecə toy etdilər. Şadlıqla yaşadılar. Siz də şad olasız. Darı başıyıza. Toya mən də getmişdim. Başları qarışmışdı. Ağzımı şirin edən olmadı. Şəkərlər paylandı, sevinclər oldu. Mənə bir şey düşmədi".

Və ya: "Havadan üz alma düşdü. Biri matala, biri matal deyənə, biri də Qədriyyəyə".

Və ya "Güydən üz alma düşdü. Biri mənim, biri Əlinin, biri də nağıl süyləyənin".

Maraqlıdır ki, Qədriyyə də, Əli də elə nağılı süyləyənin üzüdür. Nağılzı üz adını nağılın bu məqamında, bu formada zəkməklə, bir yandan nağılın gedişində yaranmış gərginliyi azaldır, dinləyiciləri güldürür, digər tərəfdən də güzlədiyi təmənnaya işarə edir.

Əgər nəzərə alsaq ki, bir zox xalqlarda indinin üzündə belə müəyyən bir peşəni üzünə sənət etmiş adamlar, istər müğənni, istər rəqqasə, istər musiqizi, istər pəhləvan, istər kəndirbaz, istər güzbağlayıcı, istər ağızı —sızlayan və ya başqa sənət sahibləri olsun, mütləq zəhmətləri müqabilində əmək haqqı təmənnasında olurlar. Belə olan halda, kezmişdə xüsusi nağılzıların zəhmət haqqı diləməsi təəccüb doğurmur.

Müvzu, ideya, məzmun, təsvir, vasitə və üsullarına gürə müxtəlif və rəngarəng olan İraq-türkman nağıllarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: heyvanlar haqqında nağıllar, sehrli nağıllar, tarixi nağıllar, ailə-məişət nağılları.

Bunların izərisində heyvanlar haqqında nağıllar İraq-türkman folklorunda xüsusilə geniş yayılmışdır. Uşaqların yaş xüsusiyyətinə, psixologiyasına uyğun yaradılmış belə nağıllar daha zoxdur. Süjeti zox sadə, yığcam, dili anlaşıqlı olan bu nağıllarda insana məxsus cəhətlər heyvanların üzərinə küzürülür.

Başqa nüv nağıllarda olduğu kimi, alleqorik nağıllarda da əsas məqsəd uşaqlarda və gənclərdə qorxaqlıq, paxıllıq, xəyanət, kələk, hiylə, tənbəllik, acgüzlük və s. kimi mənfi keyfiyyətlərə qarşı ikrah hissi oyatmaq, onlarda dostluq, mərdlik, qorxmazlıq, dəyanət, səxavət, əməyə məhəbbət, büyüklərə hürmət, onların məsləhətlərinə qulaq asmaq, danışanı dinləmək qabiliyyəti, danışanın süzünü kəsməmək, rəvan və şirin danışmağı bacarmaq və s. kimi müsbət keyfiyyətləri aşılamaqdır.

Bu nağıllarda aslan, qurd, qoyun, kezi, xoruz, tülkü, dovşan, tısbağa, at, zaqqal, toyuq və s. kimi heyvan surətlərinə tez-tez rast gəlinir. Onlarla bağlı süjet xəttində əsas yeri yemək uğrunda mübarizə tutur. Bu mübarizə müxtəlif gülməli üsullarla verilmişdir.

Alleqorik nağılların bir zoxu Azərbaycana xas nağıl alleqoriyasından hez nə ilə sezilmir. Məsələn, "Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm" nağılı Kərkük dolaylarında "Titlə - Bitlə", "Xoruzla padşah" — "İnad xoruz", "Dovşan" — "Kezəl oğlan", "Dovzanqurdu və sizan Solub bəy" —"Dovzanqurtağı" və s...

Eyni süzləri hər iki bülgəyə xas olan sehrli nağıllar barədə də demək olar. Məlumdur ki, tərəqqinin bütün mərhələlərində təbiət hadisələrinə, sosial-siyasi və ekoloji mühitə insanın münasibətində xeyirlə şərin daimi mübarizəsi həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Demək lazımdır ki, bu ümumbəşəri mübarizə müvzusu və motivi İraq-türkman sehrli nağıllarında üzünü bariz şəkildə güstərir. Belə nağıllarda adətən fitnə-fəsad, xəyanətkarlıq, paxıllıq, yalan, kələk, pislik kimi qara, neqativ dəyərlərin ifadəsi olan şər qüvvələr, əsas qayəsi xeyirxahlıq, yaxşılıq, doğruzuluq olan xeyirxah qüvvələrlə qarşı-qarşıya durur. Etiqad, ideya, inam əsasını xariqüladə qüvvələr təşkil edən bu nağıllarda zox uzaq kezmişlərlə bağlı olan adət və ənənələrin izlərinə belə rast gəlmək olur. Sehrli nağıllardan ən zox məşhur olanları —"Xayın Vəzir", "Sas tavuğun təlnəgi", "Odunzu qızı", "İlan şahı", "Gügərzinin otluğu", "Əhməd və sehrkar sahibi" kimi folklor variasiyaları Azərbaycanda da geniş bəlli olan klassik nağıllardır.

Tarixi nağıllar isə İraq-türkman folklorunda sehrli nağıllara nisbətən daha az yayılmışdır. Bu süzləri tarixi-məişət nağıllarına da aid edib eynilə təkrar etmək olar. "Şah Abbas və Pinəduz" və "Yəhərzi qızı" belələrindəndir. Bu nağıllarda Şah ənənəvi zalım statusunda, həmişəki zülmkar obrazında güstərilmir, əksinə, onun hərəkətləri dinləyicini şah obrazına hüsn-rəğbət bəsləməyə vadar edir. Bununla belə, İraq-türkman nağıllarında müsbət qəhrəmanlar əsasən kütlə izindən zıxan, zəhmətlə dolanan adamlar olurlar.

Tarixi məişət nağıllarından fərqli olaraq İraq-türkman folklorunda adi məişət nağılları və ailə-məişət nağılları daha zoxdur. Həcm etibarilə nisbətən kizik olsalar da, bu nağıllar xalqın həyat tərzini, yaşayışını, güzəranını, adət-ənənəsini, mübarizəsini, arzu və ümidlərini yığcam bədii boyalarla əks etdirir. "Yola nərdivan matalı", "Kezəl oğlan matalı", "İki kezəl", "Fatma xan", "Həyasız arvad" belə nağıllardandır.

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, məişət nağıllarının İraq-türkman və Azərbaycan variantları bir-birindən hez nə ilə fərqlənmirlər. "İnad

xoruz" —"Xoruzla padşah" nağılına, "Kezəl oğlan matalı" —"Zik-zik xanım" nağılına, "Kezəl oğlan" —"Dovşan" nağılına bənzəyir.

Xalqın həyatı, güzəranı, adət-ənənəsi barədə maraqlı səhifələri üz izinə alan bu nağıllarda hükmdar, vəzir, molla, tacir və başqaları ilə zəhmətkeş xalq nümayəndələrinin qarşılaşmasından, ictimai haqsızlıq, ədalətsizlik, dərəbəylik, yoxsulluq, ehtiyac və s. danışılır.

Bu nağılların baş qəhrəmanları ağıl, tədbir, ədalət, insaf, vicdan, doğruzuluq hesabına istəklərinə nail olur, mənəvi keyfiyyətləri ilə qələbə qazanırlar.

Bu qəhrəmanların şəxsində xalq üz istək və arzularını təcəssüm etdirir. Ailə-məişət nağıllarında real həyat həqiqətləri, ictimai-siyasi fikirlər daha qabarıq şəkildə üzünü güstərir. Həyat realist boyalarla verilir.

Xalq təfəkkürünün əvəzsiz xəzinəsi olan nağıllar, o cümlədən də İraq-türkmən nağılları xalqın milli xüsusiyyətlərini, onun aədt-ənənəsini, məişət tərzini, ümumiyyətlə, mədəniyyətini üyrənmək baxımından nə qədər uzaq kezmişlərlə bağlı olsalar da, bu günlə də üz ünsiyyət və təmas tellərini itirmirlər. İndinin üzündə belə büyük maarifzi-pedaqoji amala xidmət edirlər. Xüsusən uşaqların gələcək şüurlu həyatında misilsiz rol oynayırlar. Onlarda vətənə, insanlara məhəbbət, pisliyə, qorxaqlığa, satqınlığa, xəyanətə, tənbəlliyə, yalanzılığa və s. nifrət, kimsəsizlərə, gücsüzlərə hürmət və mərhəmət kimi hisslər aşılayır. Uşaqlar təbiət və heyvanat aləminə nağıllar vasitəsilə zıxır, onları sevməyə başlayırlar. Onlar dosta, yoldaşa sədaqətli, doğrucul olmağı, xeyir və şəri həyatıda ilk dəfə nağıllar vasitəsilə dərk edirlər...

Azərbaycandan fərqli olaraq İraq-türkman şifahi xalq ədəbiyyatında ən fundamental epik janr —dastanlar o qədər də geniş yayılmamışdır. Dastan süzünün üzü də İraqda işlənmir. Ona "Matal" deyirlər. Eşq-məhəbbət və qəhrəmanlıq dastanlarını orada da Azərbaycanda olduğu kimi, sazla zalıb oxuyurlar. Dastanlar uzun qış gecələrində zayxanalarda və evlərdə müəyyən münasibətlə camaat qarşısında süylənmiş və yayılmışdır. İraq-türkman aşıqlarından Kərküklü Aşıq Abbas, Kor Abış, Daquqa bağla İmam Zeynalabdin kəndindən Xəlil Əhməd zox məşhur olmuşlar. Hətta Aşıq Qənbər Əli

dastan süyləyərkən, zalıb- oxuyarkən sazına bülbüllərin qonuduğunu da qeyd edənlər vardır (Əta Tərzibaşi. Kərkük havaları s. 36). Təbii ki, belə aşıqları yetişdirən mühit olmuşdur. İraq-türkman folklorunda "Leyli və Məcnun", "Yusif və Züleyxa", "Əsli və Kərəm", "Arzu Qəmbər", "Fərhad və Şirin" və "Koroğlu" dastanları yer almaqdadır. Burada Azərbaycanda unudulmaqda olan "Arzu — Qəmbər" dastanından süz azacağıq. Arzu-Qəmbər İraq-türkmanları arasında zox geniş yayılmış, qadın məclislərinin yaraşığıdır. Kərküklü folklorşünas Əta Tərzibaşı "Arzu-Qəmbər"i 1964-cü ildə Bağdadda, sonralar Tehran və İstanbulda zap etdirmişdir.

Aəzrbaycanda 1971-1989 və 1990-cı illərdə Qəzənfər Paşayev tərəfindən dastanın Kərkük variantı Bakıda zap olunmuşdur. Bu kitabda isə Əbdüllətif Bəndəroğlu tərəfindən ilk dəfə olaraq lentə alınmış Tuz Xurmatı variantını oxuculara təqdim edirik.

Dastanın Kərkük variantında bizə doğma olan yerlərdən, şəhərlərdən danışılırsa, Tuz Xurmatu variantında hadisələrin bir başa Araz zayı sahilində cərəyan etdiyinin şahidi oluruq:

Quruyasay ey Araz,
Əlimizdən düşdü saz.
Qəmbəri zay apardı,
Yetiş ey Xıdır İlyaz.

Dastanın Tuz Xurmatu variantında dürdlüklərin —bayatıların sayı 31-dir. Bundan əlavə, bu variantda cavabı da iki misradan ibarət olan iki misralıq şeir parzalarına da təsadüf edilir:

Qəmbər: Kəsmə güzləriy mənnən,
Ayrılmaz ruhum sənnən.

Arzu: Güzlərim ha səndədi,
Sənin eşqiy məndədi.

Onu da qeyd edək ki, bədii cəhətdən bu variant dastanın Kərkük variantından o qədər də fərqlənmir.

"Arzu-Qəmbər" —nağılla dastan arasında kezid təşkil edir. Dastanın müqəddiməsi nağıl pişrovu ilə başlayır:

“Hartdan, hurtdan, sıxması qarpız qabığı, dügməsi turpdan, “Aman-zaman izində, qərbil zaman izində, dəvə bərbərliğ edir, əski hamam izində”. “Var idi, yox idi, iki qardaş var idi” və s.

O da maraqlıdır ki, Kərkük folklorunda elə nağıl da, dastan da eyni məfhumla —“matal” süzü ilə ifadə olunur.

“Arzu-Qəmbər”in nağılla dastan arasında kezid təşkil etdiyini, nağıldan yarandığını güstərən cəhətlərdən biri də odur ki, bu dastanda bəzi və məxsusi nağıllar kimi yalnız qadınlar tərəfindən və yalnız qadın məclislərində danışılır.

Dastanın Azərbaycan variantlarında və eləcə də “Yaxşı və Aşıq” dastanında olduğu kimi, İraq-türkman variantı da bayatılar üzərində qurulmuşdur. Bu o deməkdir ki, professor M.H. Təhmasibin təbirincə desək, “Azərbaycan folkloru bu janrda, bu formada da İraq türkman folkloru ilə şərikdir”.

Bu dastanın izinə “Əsli-Kərəm” dastanında düşməyimiz də dediklərimizi təsdiq edir. Kərəmin dilindən deyilən beş bəndlik “Olmadı” adlı qoşmanın üzüncü bəndi “Arzu —Qəmbər”in daha qədim olduğunu güstərir.

Xurşid üz Mahının dizinə yatdı,
Qəmbər Arzunun tozuna batdı.
Dünyada Şahsənəm murada zatdı,
Aşıq Qərib kimi gülən olmadı. (21,94)

“Arzu-Qəmbər” dastanına, onun qəhrəmanlarına həm İraq-türkman, həm də Azərbaycan bayatılarında təsadüf etmədiyimiz isə onun xalq arasında sevildiyinə dəlalət edir:

Arzular gedər,	Bu gələn Qəmbər ola
Qəmbər-Arzular gedər.	Müşk ilə ənbər ola.
Bəsləmə yad ürdəgin	Səni mənə yetirən
Vətən arzular gedər	Bəlkə Peyğəmbər ola.
(İraq-türkman bayatısı)	***(Azərbaycan bayatısı)***

Demək lazımdır ki, dastanın İraq-türkman variantında hadisələrin gedişi üz təbiiliyi və həyatiliyi ilə sezilir. Zox canlı və sadə dildə iki gəncin nakam məhəbbətindən danışılır. Dastanda yer alan bayatılar yerli-yerində işlənməklə bərabər, həm də onun məz-

mununu dərinləşdirir və təsir gücünü daha da artırır. Doğrudur, "Şəhri və Mehri", "Əzətinli Əmrah" kimi Azərbaycan dastanlarında olduğu kimi, "Arzu və Qəmbər"də də üvladsızlıq barədəki ənənəvi süjetlə, doğma qardaşların uşaqları olacaq təqdirdə oğlan və qız olsalar, onları bir-birinə verəcəkləri barədə əhd-peymanla başlayır. Lakin bəzi dastanlarımızdan fərqli olaraq, bu dastanın İraq-türkman variantında "qondarma" hadisələrə, deyək ki, "Şəhri və Mehri"nin valideynlərinin dürdünün də bircə balıq tərəfindən, bircə dəfəyə udulması və on beş-on altı yaşlı gənclərin "yetim" qalmaları və s. kimi motivlərə rast gəlinmir. Əksinə, "Arzu-Qəmbər"in İraq-türkman variantında büyük həyat həqiqəti vardır. Belə ki, Qəmbərin atası vəfat etdikdən sonra əmisi onu üz evinə gətirir, Arzu ilə birgə onu mədrəsəyə qoyur. Qardaşı isə kəsdiyi şərti, əhdi-peymanı unutmur. Lakin Qəmbərin əmisi arvadı güzünün ağı-qarası olan yeganə qızını kimsəsiz, yetim bir oğlana verməl istəmir. Qızını varlı-hallı, arxalı bir gəncə verməl arzusu ilə yaşayır. Hər şey də buradan başlayır.

Deməl lazımdır ki, "Arzu-Qəmbər"in İraq-türkman variantında ayrı-ayrı məhəbbət dastanlarımızda yer alan süjetlər, motivlər, hadisələr üz əksini daha inandırıcı şəkildə tapmışdır. "Qurbani", "Abbas-Gülgəz", "Əsli-Kərəm" və s. kimi güzəl məhəbbət dastanlarımızda olduğu kimi, "Arzu-Qəmbər" dastanında da qəhrəmanın sağ aşiq-haqq aşığı olub olmadığı yoxlanılır. Qəmbər sağ aşiq olduğu üzün imtahandan zıxmaqla bərabər, onda qeyri-adi bir keyfiyyət də üzə zıxır. Nə desə yerinə yetir, bütün qarğışları həyata kezir. Qəmbərin sağ aşiq olduğunu bildiklərindən "Mahmud və Ağcaquş" dastanında olduğu kimi, Arzunu bəyin evinə aparmazdan əvvəl hez kim Arzunu bəzətməyə, onu geyindirməyə cəsarət etmir.

Bu fakt bir daha "Arzu-Qəmbər"in zox qədim olduğuna dəlalət edir. Ta qədim zamanlardan nağıllar və "Kitabi-Dədə Qorqud" boylarından güründüyü kimi, insanlar qarğışlardan zəkinir, qarğış tutacağına inanırdılar.

O da maraqlıdır ki, dastanda yer alan bütün qarğışlar bayatı üstündədir.

Qəmbərin sağ aşiq —haqq aşığı olduğunu güstərən və “Arzu-Qəmbər” kimi iki gəncin nakam məhəbbətindən süz azan “Yaxşı və Aşıq” dastanında yer alan süjet də maraq doğurur.

Arzuya və eləcə də Yaxşıya evlənmək istəyən gənclər yıxılıb ülür. Hər ikisi bayatılar üstündə qurulan “Arzu-Qəmbər” və “Yaxşı və Aşıq” dastanlarını birləşdirən, başqa dastanlardan fərqləndirən bir cəhət də vardır. Hər iki dastanın məzmuundan gürünür ki, Arzu da, Yaxşı da sevgililəri kimi, sağ aşiq olduqlarından hər şey onlara əvvəlcədən agah olur.

“Arzu-Qəmbər”i başqa dastalarımızla da birləşdirən, doğmalaşdıran oxşar cəhətlər zoxdur. Bu dastanda da aşiqlər dara düşəndə Xıdır İlyası küməyə zağırır.

“Arzu-Qəmbər” və “Əsli-Kərəm” dastanlarında saf, ülvi məhəbbət daşa dəyir. Gənclər sevgililərinə qovuşa bilmir, vüsala yetmir, məhv olurlar. Hər iki dastanda gənclərin qəbrləri arasında qaratikan zıxır. Onu kəsirlər, yenidən güyərir.

“Arzu-Qəmbər” dastanı xalq məişətini, onun inam və etiqadlarını, mərasimlərini, adət-ənənələrini parlaq şəkildə əks etdirmək, İraq-türkman ləhcələri üzərində tədqiqat aparmaq baxımından əvəzsiz bir mənbədir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, İraq-türkman folklorunun toplanması, nəşri işinə və qismən tədqiqinə XX əsrin ortalarından başlanılmışdır. Xalqın yaradıb nəsildən-nəslə tühfə etdiyi bu mənəvi inciləri toplayaraq bəşəriyyətin ən büyük kəşfi olan kitablarda yaşadanlardan danışarkən güz ününə ilk olaraq Əta Tərzibaşı, Molla Sabir Zabit, İbrahim Daquqi, İhsan Vəsfi, Sübhi Saatzı, Müvlud Taha Qayazı, Məhəmməd Xurşid və başqaları gəlirlər. Onların min cür əzab-əziyyətə qatlaşaraq topladıqları və əsasən üz hesabına zap etdirdikləri qızıl qiymətli kitabları vərəqlədikcə onların zəhməti büyük qədir duyğular oyadır.

Doğrudan da, folklor elə bir abidədir ki, onun daha kamil, daha mükəmməl, daha mühtəşəm olmasında bir kərpic qoyanın da, min kərpic qoyanın da zəhməti təqdirlə yad edilməlidir.

Adı zəkilən tədqiqatzılar indi İraqın hüdudları xaricində də tanınır və İraq-türkman folklorunu layiqincə təmsil edirlər.

Xoyrat və manilər, xalq havaları, atalar süzü və məsəllər, beşik nəğmələri, lətifələr, tapmacalar, ilkin arxaik folklor nümunələri, mərasim folkloru, vəsflər və deyimlər İraqda artıq toplanaraq həm Bağdadda, həm Bakıda zap edilmişdir. Gürülən işlər həm üzlüyündə büyük elmi və əməli əhəmiyyəti olan folklor nümunələrini toplama və nəşr etmə zərzivəsində qalmamış, ayrı-ayrı janrların tədqiqi yolunda da müəyyən işlər gürülmüşdür. İraq-türkman folklorunun hərtərəfli tədqiqinin xalqımızın tarixi və taleyi ilə bağlı digər qlobal problemlərin —milli və ədəbi dil tariximizin, dialektologiyamızın, xalq poeziyamızın, estetik fikir tariximizin bu vaxta qədərki, bütün təcrübəsini tam və əhatəli şəkildə üyrənmək baxımından da rolu, əhəmiyyəti misilsizdir.

Xalq müdrikliyini bütün incəlikləri ilə üzündə yaşadan İraq-türkman folkloru elə bir xəzinədir ki, xalqını sevən hər kəs burada qəlbi riqqətə gətirən, ruhu titrədən və zəkanı işıqla, şəfqətlə dolduran daş-qaşlar, incilər tapa biləcəkdir...

QƏZƏNFƏR PAŞAYEV
ƏBDÜLLƏTİF BƏNDƏROĞLU

MƏRASİM FOLKLORU

TOY MƏRASİMİ VƏ NƏĞMƏLƏRİ

Kərkük dolaylarında oğul toyu gürməkdən, qız küzürməkdən şərəfli, şan-şührətli hez nə yoxdur. Uşağın dünyaya gəlməsi ilə ata-ananın qəlbində yaranan hiss uşaqla bərabər büyüyür, ən büyük arzuya zevrilir. Qız anaları, qızlar hələ kizik olarkən onlara cehiz yığırlar. "hil-hişil", "qolbağı, "gərdanə" və bu kimi nəsnələrdən nəyi varsa qızı üzün saxlarlar. Süz azılanda "Filancanın belə müdəbbir bir nənəsi var, qəlbir dolusu hişil yığıb" - deyirlər.

Oğlan ərgən olanda əgər bir güzaltısı və ya qohumlar arasında münasib qız yoxsa, anası sağa-sola qoca qarılar salar, qız araşdırar. Qarı güzəl bir qız gürsə xəbər verər, qızı ürəkdən tərifləyər: "Bir qızdı, bir qızdı, aya deyir sən bat, mən zıxım".

Güzləri ceyran güzüdü,
Qaşları kamana bənzər.
Sinəsi mərmər kimidi,
Əlləri xiyara,
Ağzı badama bənzər,
Burnu fındıq kimidi.

Və ya:

Qaşı var qələm kimin,
Güzü var ceyran kimin,
Ağzı var badam kimin,
Yerişi zalxalama, hürügü kəmənd
Boyu var zinar kimin.

Qızın mərifəti də sayılır:

Xamır edər saqqız kimin,
Kündə kəsər bibər kimin,
Əkmək yapar qalxan kimin,
Nənəm, alın bu qızı!
Bacım, alın bu qızı.
Suya gedər tatar kimin,

Yer süpürər aslan kimin,
Tikiş tikər inci kimin,
Gəlin alın bu qızı.

Oğlan anası bundan sonra bacısını və ya oğlanın bibisini qızı gürməyə gündərir. Buna "gürücü" deyirlər. "Gürücü" qızın pis və ya yaxşı cəhətlərini üyrənməyə zalışır. Qızın yerişinə, danışığına, xarici gürünüşünə diqqət yetirir. Evi tərk edərkən qızın dodağından üpür və ağzında qoxu olub-olmadığını aydınlaşdırır. Qız xoşuna gəlsə oğlanın anası bir iki qadın alıb su izmək, yaxud yol sormaq bəhanəsi ilə qız evinin qapısını zalır. Qız gürülür. Bəgənilmədisə:

Qaşla güz,
Qalmadı süz.
Ağızla- burun,
Qapıda durun.
Dişlə dodaq,
Yürüvün /yeriyin/ gedək.

—deyə vaz kezilir. Qızı bəgənmişlərsə, oğlana qızı tərifləyirlər.

—Oğlum sənə bir qız tapmışam aləmdə tayı yoxdur. Əxlaqdan əxlaqı, güzəllikdən güzəlliyi. Boyu zinara, biləkləri xiyara, ağzının kizikliyi badama, güzləri ceyrana, qaşları yengi doğmuş aya, yanaqları qünzə gülə, dodaqları laləyə, dişləri inciyə, burnu fındığa, gərdəni şişəyə bənzər. su izəndə su gürünər, danışanda bülbüllər susarlar. Bağzada zizəklər azarlar. Elə güzəl, elə güzəl, Şam şamaması, əcəm alması.

Oğlan razı olsa, oğlanın atasına xəbər verirlər.

Qızın ailəsinin vəziyyətini üyrənirlər. Əsas şərtdir ki, qız tərəfin şərəfi ləkəsiz olsun. Sonra qız evinin ağzını aramaq üzün, gənə qoca qarıya baş vurulur. Gələn xəbər ümidverici olsa, qadınlar diləkziliyə gedirlər. "Diləkzilər" gəlişlərindən, oturuş-duruşlarından bəlli olur. Siqara zəkməz, acı qəhvə izməz, şəkər, zay kimi dadlı-şirin şeylərin verilməsini güzlərlər. Xoş-beşdən sonra qız istənir. Oğlan anası deyir:

—Gəlmişik bağındakı o gülzin!

Qızın nənəsi üncə nazlanar. Deməz verirəm, deməz də vermirəm.

—Yarın gəlin mən sizə fikrimi deyərəm.

Yarın gəlillər. Qız nənəsi yenə bir süz deməz.

Deyər yarın gəlsəniz deyərəm necə olur.

Nədi bu? Həm üzün ağır tutsun, həm də oğlanı üyrənməyə vaxt olsun.

Bu vaxt ərzində qız tərəf oğlanı üyrənir, ona güz olurdular. Oğlanı hamıdan —hətta hamamzı və zayzıdan belə sorardılar. Oğlanın anası bir nezə dəfə qız evinə gələndən sonra qız anası deyər:

—Mən kiməm. Qızın babası var. Qızımı babasından istəyin.

Bu o deməkdir ki, iş yaxşıdır, rəsmi şəkildə elziliyə gəlmək olar.

Oğlanın atası üz-dürd nəfərlə elziliyə gəlir. Oğlunu tərifləyirlər, belə əxlaqlıdır, belə işləkdir. Cığara izməz /zəkməz/, araq izməz, qumar oynamaz. Bunu gərək sən oğulluğa qəbul edəsən.

—Baba, fərq etməz, oğlan oğlumuz, qız qızımız-qızın atası dediysə iş düzəldi. Qız verildi.

İzinə gül suyu qatılmış pembə şərbət izilir.

Səhərisi gün iki tərəfin qadınları yığılırdılar. "Yol" üzün gürüşürlər. "Yol"un (ana yolu) nezə para (manat) olacağında yetgili kimsə qız nənəsidir. Alınan pul qızın cehizinə xərclənir. Qız ailədə yeganədirsə, bəzən qız nənəsi deyir:

—Mən yol istəməm. Əhd etmişdim, qızım olsun, büyüsün, toyunu edim, yol istəməm.

—Baba, havaxt şərbət izəğin?

—Ay başında, ya iki ay sora.

Şərbət izmə günü dəqiqləşdirilir. Buna "Şərbət gecəsi" deyirlər.

Ay başında deyilən vaxt şəkərlər alınır, şərbət izilir. Bir həftə sonra "nişan" olur. Nişandan bir gün əvvəl oğlan evi qız evinə lazımi qədər şəkər, yağ, un, düyü, ət, xına, zay, duz və s. gündərir. Toyda da beləcə.

Nişan günü oğlan tərəfin adamları hərəsi qız üzün bir hədiyyə aparır. Oğlanın anası isə nişan üzüyündən əlavə qız üzün alınmış paltar və bəzək-düzəyi də aparır. Oğlan varlı ailədəndirsə mütləq sırğa, boyunbağı, gərdanə, altun zəncir, qızıl saat, bilərzik və ya qolbağ, altun kəmər, hicil, qızıl saz sancağı və s. aparılır. Bu

ərməğanlara “nişanlıq” deyilir. Oğlan ilə qıza adaxlı adı verilir. Bundan sonra yəni toya bir nezə gün qalmış nigah mərasimi olur.

Nigah mərasiminə qədər “adaxlı qız” varacağı oğlanın necə olduğunu bilməz. Sormaz da. Ətrafındakı qız və qadınlar “kürəkəni” anladacaq süzlər deyillər. Adaxlı ixtiyarsa: “Gəncə varan yumruq yeyər, ixtiyara varan quyruq yeyər” deyə süzlər salarlar.

Adaxlı parasız, pulsuz, amma iyi bir soydan gələrsə: “Xandandan xata zıxmaz” deyillər.

Adaxlı zirkin və bizimsiz (gürkəmsiz) olsa: “Aş, əkmək deyil, yeyilsin. Üzü bir erkəkdir” deyirlər. Qızcığaz bu süylənişlərdən ümrünü bağlayacağı adamı güzündə canlandırar, maraqlanar, yuxu gürər, saralıb solar.

Qabaqlar nigah qız evində olardı. Oğlanın qohumları və dostları qız evində toplaşardılar. Məhəllənin muxtarı molla ilə birgə kəbinkəsmə mərasimini yerinə yetirərdi.

Mollanın üz dəfə təkrar etdiyi:

—Allahın əmri ilə filankəsin oğlu filankəsi kişi qəbul edirsənmi?

—Qəbul edirəm.

Sonra oğlandan soruşardılar:

—Filankəsin qızı filankəsi üzünə arvad edirsənmi?

—Edirəm.

Hamı “Allah xeyir etsin” —deyərdi.

Bebəliklə, nigah kəsilir, şərbətlər paylanırdı. Nigahdan sonra toya hazırlıq gürülür. Gəlinin cehizi gətirilir və bəyin evi bəzədilir. Əskidən cehiz güzəl cecimlərə, sandıqlara qoyulurdu. Yataqlar (yorğan-düşək) rəng-rəng qumaşlara sarılır və bağlanırdı.

Nigahdan sonra toya qədər bəy evi hər həftə qız evinə şirniyyat və meyvə gündərərdi.

Toydan iki gün əvvəl “xına günü”dür. Üncə gəlin rəfiqələri ilə hamama gedərdi. Gəlinin gətirdiyi sabunla yaxalanar, meyvə, şirniyyat və s. yeyər, əylənər, gəlinə dair mahnılar oxuyardılar.

Sandığım azılıbdı

Muncuğum sezilibdi.
Yarıma xəbər verin
Şərbətim izilibdi.

Üzündə xal olmayan qız gəlin gedəndə üzündə xal düydürür və ona münasib mahnılar oxuyurdular.

Yanağın xalı güzəl,
Dodağın alı güzəl.
Sənnən ayrı düşənin,
Nolacaq halı, güzəl?!

Bu xal nə xaldı?
Xanım, nə xaldı?
Güzüm, nə xaldı?
Canım, nə xaldı?
Yanağda dügdürübsən.
Aləmi yandırıbsan.

Qızlar mahnıları ya birgə oxuyardılar, ya da hərə bir mahnıdan istədiyi bəndi sezib oxuyardı:

Qız gəlim sizdən alım,
Sürməni güzdən alım.
Qaşın, güzün zinnətin
Hamısını üzdən alım.

Qızların hamamda olduğu vaxt toya-düyünə bənzərdi. Başqa qadınlar qapının ağzından onlara qulaq asar, bəziləri qızların məlahətli səsinə vurular, kimisə oğlu üzün güzaltı edərdi. Qızlar isə elə bil yarışardılar.

Evlərində ipəkdən bir xalı var,
Şəkərlənmiş dodağında balı var.
Hər kəsin də münasib bir yarı var,
Qünzə gülün xərmanısan, xərmanı.
Bu künlümün dərmanısan, dərmanı.

Üldürdün məni,
Sevmişəm səni,
Bülbül dilinə qurban,

Incə belinə qurban.
Hər güzəldən yar olmaz.
Sevən bəxtiyar olmaz.
Yarı güzəl olanın
Künlü ixtiyar olmaz.

Su aldım, bağa neynim,
Dəyməz yarpağa neynim,
Yarı ceyran olubdu,
Gəlməz yatağa neynim.

Gəl yanıma, yanıma,
Qadan gəlsin canıma.
Lumu şirindi, neynim,
Izi dilimdi, neynim,
Zox da güzəl deyilsən,
Dilin şirindi neynim.

Hamamdan sonra gəlin süslənərdi. Əskidə zatmaqaş edilib, üzünə kirşən sürtülürdü. Gəlini, zox oğlan doğmuş, yaxşı günlər, xoşbəxtliklər gürmüş qadın bəzədirdi. Gəlini əynində "xınalıq əlbəsəsi" bir ağac üstündə oturdardılar. Ayaqları altına bir teşt su qoyardılar, üzünə güzgü tutardılar. Bu da aydınlıq demək idi. Qızın bir ovcuna şəkər qoyulardı. Bu da şirinlik demək idi. Onun əlinin izi, əl və ayaq barmaqları xınalanırdı. Gəlini xınalayandan sonra hamı barmağını basardı.

Sonra gəlin ayağa qalxıb hamının əlini üpərdi.

Gecəyarısına qədər qız evində musiqi zalınar, gəlin rəfiqələri ilə əylənər, nəşələnərdi. Evdə şamlar yandırılardı. Bu da gəlinin həyatı ər evində işıqlı olsun deyə edilərdi.

Gecənin son saatlarında kürəkən üzün xına gündərilirdi. Kürəkən və sağdışları əllərinə xına sürərdilər. Xına gətirənə də ərməğan verərdilər. Oğlan evində əyləncə gecəsi düzənlənərdi, qaval, zurna zalınar, mahnılar oxunardı. Halay təpərdilər.

Toyun əvvəlki günü axşam qız evində şənlik olardı. Buna "həsrət gecəsi" deyirlər. Qızın rəfiqələri şərqilər oxuyar, hələy təpərdilər.

Həlhələ verin gəlinə,
Dəstə gül verin əlinə.
Altun kəmər bağlasın
Gəlin incə belinə.

Hələy təpmə toz olar,
Mavi şalvar boz olar.
Əgil yaylığın qaldır,
Mən qaldırsam süz olar.

Həlhələ verin gəlinə,
Dəstə gül verin əlinə.

O yarın üzünə qurban
Şirin süzünə qurban,
Boyaqzıda bəzənib,
Ala güzünə qurban.

Həlhələ verin gəlinə,
Dəstə gül berin əlinə.

Bağzalarda saz olur,
Gül azılır, yaz olur.
Mən yarıma gül deməm,
Gülün ümrü az olur.

Həlhələ verin gəlinə,
Dəstə gül verin əlinə.
Altun kəmər bağlasın,
Gəlin incə belinə.

Şərqilərin bəzisi deyişmə kimi oxunardı. "Hacı Fərəcin qızı" şərqisi beləlerindəndir.

Oğlan:

Hacı Fərəcin qızı məmən əmməli,
Güzlərin güstər mənə, mən alın səni.

Qız:

Get-get güzəl oğlan güzümü neynirsən,
Züllərdə bala ceyran hec gürməyibsən?

Oğlan:

Hacı Fərəcin qızı məmən əmməli,
Dodağın güstər mənə, mən alım səni.

Qız:

Get, get güzəl oğlan, dodağım neynirsən,
Dərzidə pəmbə qaytan hez gürməyibsən?

Oğlan:

Hacı Fərəcin qızı, məmən yeməli,
Məməni güstər mənə, mən alım səni.

Qız:

Get, get güzəl oğlan, məməmi neynirsən,
Bağzada təzə turunc hez gürməyibsən?

Oğlan:

Hacı Fərəcin qızı, məmən əmməli,
Gübəyin güstər mənə, mən alım səniş

Qız:

Get, get güzəl oğlan, gübəyimi neynirsən,
Ümründə qəhvə fincan hez gürməyibsən?

Axırda sezib daha coşqun mahnılar oxuyar və gecədən xeyli kezənə qədər oynayardılar.

Bu gələn yar olaydı,
Qoynunda nar olaydı.
Ikimiz bir küynəkdə
Yaxası dar olaydı.

Zülfün ucular məni,

Dünər qucular məni,
Xəyalın qoymaz yatım
Uzun gecələr məni.
Ah ninni, ninni, ninni,
Vah ninni, ninni, ninni.

Kərkükdə nar şirindi,
Gürməyə şal şirindi.
Yeddi qardaş, bir bacı,
Hamısından yar şirindi.
Ah ninni, ninni, ninni,
Vah ninni, ninni, ninni.

"Həsrət gecəsi"ndə nəsihətvari mahnılar da zox oxunardı:

Bu gəlin mayalıdı,
Yük-yükə dayalıdı.
Büylə dur, büylə otur,
Desinlər hayalıdı.

Və ya:

Ey güzəl mama, gəlin
Gedək imama, gəlin.
Əsbabın yırtılanda,
Sən üzün yama, gəlin.
Qonşudan aş gəldiysə,
Üncə sən yemə gəlin,
Qayınbaban ünündə,
Uzanıb yatma, gəlin
Qaynananın süzünə
Sən hez süz qatma, gəlin.
Kişivin süzlərinə,
Inadlıq etmə, gəlin.
Kişindən də xəbərsiz,
Evdən şey satma, gəlin.
Kişin səni vurduysa,
Nənənə getmə, gəlin.
Evinin sirlərini,

Kimsəyə satma, gəlin.
Iki qonşu dügüşsə,
Duvardan baxma, gəlin.
Hez kimsədən iznsiz,
Nənəvə getmə, gəlin.
Evinin işlərində
Tənbəllik etmə gəlin.
Qərib qonaq ünündə,
Yüngüllük etmə, gəlin.
Soqaqdan səs gəldiysə,
Qapıya getmə, gəlin.
Fitnə qonşu süzünə,
Hez qulaq tutma, gəlin.

Ər evinə gediləcək gün gəlin əyləncəsiz, səssizcə güzləyir. Bu vaxt bəy evində toy olur. Toydan bir-iki gün əvvəl toyun havadarı adlanan iki-üz gənc əllərində dəyənək qapı-qapı gəzərək “Filan gün, filan oğlu filanın toyuna dəvətlisiniz” süylərlər. Toylar ən zox bazar ertəsi və cümə günü olardı. Əvvəllər qonaqlar toya axşam gələrdilər. İndi xüsusi dəvətnamə ilə gündüz yeməyinə dəvət olunurlar. Qonaqlar adətən ev sahibinə pulla yardım edirlər. Verilən pul borc hesab edildiyi üzün siyahıya alınır. Buna “toy borcu” deyirlər. yaxın qohumlar və dostlar toyda pul salmaq əvəzinə zox vaxt toğlu, düyü, yağ, un, şəkər və s. gətirirlər.

Toyda halay təpilir, musiqi səslənir, bəzən at zapırlar, qurşaq tuturlar, nişan qurur, yarış kezirirlər. Toylarda “Qılınc-qalxan” oyunu da yer alır. Bu oyun biri əlində qılınc, o biri isə qalxan tutan iki kişi tərəfindən 15 dəqiqə oynanılır.

Eləcə də “Pambuğa girmə” və “Atlı qarınca” səhnəcikləri də oynanılır. Bunlar toyu yaddanzıxmaz və maraqlı edir.

Lakin halaytəpmə əsas yer tutur. Halay alayının baş tərəfində halaya baş zəkən olurdu. “Başzəkən adlanan bu erkək ən iyi halay bilənlərdən biri olurdu.

Zurnazı ara-sıra "şabaş" yığardı. "Şabaş" sırasında bu süzlər deyilirdi:

Şabaş, şabaş
Filan oğlu filan kisəsindən bu ğərtə.
Allah kisəsinə bin bərəkət versin.
Ümrü uzun olsun

Beləcə zurnazı para verənin adını və nə ğərtə verdigini elan edərdi.

Zurnazı birisindən məxsusi para-ərməğan dilədikdə ucadan oxurdu:

Bostanı su basmasın,
Yarıv sənnən küsməsin.
Di qoy əliv cibüvə
Haqq kisəvdən kəsməsin.

Gəlin evində də boş durmazlar. Axşama doğru gəlin evi dəvət olunmuş qadınlarla dolar. Gəlin "toyluq" əlbəsəsini geyər və bəzədilər. Halaylar qurular, şərbətlər izilər, gəlinin üzünə "duvaq" zəkilərkən "Gilavoğlu" gələr və gəlinə ügüd verərmiş:

Bu gəlin mama gəlin,
Gedər hamama gəlin.
Qayınbaban ünündə,
Dişin ağartma gəlin.
Qonşudan aş gələndə,
Ətin zıxartma, gəlin.
Al yaşıl tapmayanda,
Güg, qara yama, gəlin. və s.

Bəyin adamları gəlini aparmağa gələndə ağ gün gürmüş, oğullu-qızlı bir qadın gəlinə ağ baxt, altun taxt, qara xəlayiq, bəyaz əkməkzi, siyah gülə diləyər və sonra gəlini yola salardılar. Gəlin evdən zıxarkən arxasınca aydınlıq əlaməti sayılan su səpilirdi.

Bəyin yaxın qohum və dostları gəlini apararkən "yengə" adlanan bir qadın —qız evinin adamı da onlarla gedərdi. Əvvəllər

gəlini at üzərində və ya dəvə üzərində bəzədilmiş geca vədə gətirərdilər. İndi bəzəkli, duvaqlı gəlini şəhərdə gəzdirir, sonra musiqi sədaları altında, mahnı oxuya-oxuya maşınla bəy evinə gətirirlər. Gənclər onların yolunu iplə, ağacla kəsər, bir miqdar para alandan sonra "Xeyirli olsun" deyərək yolu azardılar. Gəlini bəyin adamları əllərində güzgü və şamla qarşılayırlar. Fərəhlə halay təpir, mahnı oxuyurlar. Gəlinin başına şəkər, pul və s. tükürlər. Sonra gəlini otağa aparırlar. Bir azdan sonra gəlinin əlini yengə qaldırıb bəyin əlinə verir. Və "Əl amanatı"deyir. Onlar əl verib gürüşürlər. Gürüş zamanı bəy gəlinin ayağını basır. Bu o deməkdir ki, kişi evin büyüyüdür. Bəy gəlinin duvağını qaldırır. Bu vaxt bəylə gəlini tək buraxaraq /yengə daxil olmaqla/ hamı otağı tərk edir. Kürəkən gəlinin duvağını üzündən azır.

İraq türkmanları arasında duvaq ya bəyaz, ya da qırmızı tüldən yapılmış başı və üzü qapayan ürtükdür. Xalq inanışına gürə duvaq gəlini güz-nəfəsdən və zilləli qadınlardan qorumaq üzün buraxılmışdır.

Gəlin olan ilk gün nəfəsə uğrarsa, uşağı olmazmış.

Kürəkən iki rükət "pərdə namazı" qıldıqdan sonra gəlinə yaxlaşır və evlənirlər.

Evlənməkdən sonra kürəkən otaqdan zıxar, ata və anasının əllərindən üpər.

Yengə ilə qaynana gəlinin yanına girərlər. Evlənmə izini "Bəkarət qanını" bəyaz qumaşda gürüncə həlhələ verərlər, gəlinin üzündən üpərlər, o da onların əllərindən üpər. Buna "üz ağlığı" deyərlər.

Kürəkənin evləndiyi bəlli olunca qurşunlar atılır, hələlər verilir. Və bundan sonra hər kəs kürəkənlə üpüşərək ayrılır.

Evlənmənin ikinci günü, sabahın erkən vaxtlarında yengə "üz ağlığını" alır, qızın anasına və yaxın əqrəbalarına güstərərək, pul toplayır. "Üz ağlığı" isə tarix boyunca türkmanlarda ən əhəmiyyətli bir şərəf məsələsi kimi gürünmüşdür. Bu qan ilə qızın hər türlü əskikliklərdən uzaq olduğu təsbit edilir.

Gəlin isə sabah erkəndən qalxar, üz itaətini bildirmək üzün qayınatası ilə qayınanasının əllərindən üpər. Sağdıclar da kürəkəni gəlib qayınatasının evinə gütürərlər. Kürəkən qayınatası ilə qayınanasının əllərindən üpdükdən sonra qayınanasının hazırladığı səhər yeməyini sağdıclarla bərabər orada yeyərlər.

Əskidə gəlin evə girərkən qayınana bir əlinə zümzə, bir əlinə kəvkir alıb:

Ev sənin, eşik sənin,
Dürdəki beşik sənin.

- deyərək gəlinin ünündə oynayırdı.

Bəzən bu vaxt kürəkən evdən uzaqlaşarmış. Buna Kərkükdə “Kürəkən küsdü” —deyirlər. Yası namazına qədər sağducları ilə bağza-bağda gəzər, bir yerdə vaxt kezirərdilər. Sonra mahnılar oxunar.

Bir tabur güyərzinim
Xırmandadı, xırmanda.
Hər kimin yarı yoxdu,
Dərd ondadı, qəm onda.

Bəzi kəndlərdə toy gününün sabahı kürəkəni arxadaşları iplə bir yerə bağlar və zarafatla onu vurarlarmış. Gəlin kürəkəni qurtarmaq üzün bir miqdar para gündərərmiş.

Kezmişdə gəlin ər evinə gedəndə bir gün hez kimlə danışmazmış. Bununla tərbiyəli, həyalı olduğunu isbat edərmiş. Bu adətlə əlaqədar bir əfsanə vardır. Bir gün güzəl bir gəlinə susuzluq üstün gəlir. Qayınanasına:

—Bibi, su - deyir.

Qayınanası zox zalımmış. Adəti pozan gəlininə acıqlansa da dillənmir. Gəlin bir nezə dəfə “Bibi su, bibi su” deyir və nəhayət: “Ey yeri-güyü yaradan, məni quş etsəydin, güllərdən bir udum su izərdim” —deyir. Duası qəbul olunur. O, bir quş olub züllərə uzur. Axşamlar sevgilisinin pəncərəsinə qonub oxuyur:

Bibi, su,
Su gəti,

Gün batdı,
El yatdı.

İndi Kərkük dolaylarında həm Bibi su, həm də Azərbaycanda da olduğu kimi qumru quşu kimi tanınan quş vardır. Əfsanə onunla bağlıdır.

Əskidə toydan sonra üz gün qız evindən yeməklərlə dolu "sini" göndərilərdi. Birinci gün gələn yeməklərin arasında duzlu yeməklər olmazdı. Toyun yeddinci günü eyş-dost, xısım-əqraba qadınları toplanardı. Yerə sərilən süslü bir namazlığın üstünə gətirdikləri ərməğanlar düzülərdi.

Gəlin ata evinə bir ay sonra gedərmiş. Buna "ayaqazdı" və ya "ayağı azıldı" deyirlər. Əgər qismətiysə bir il sonra gəlin beşik sallamağa başlar. Adətə gürə oğlan uşağının adını bir həftə Məhəmməd, qız uşağının adını Fatimə qoyardılar. Sonra isə istədikləri adı qoyardılar. Naxışlı taxta beşiklərin ipi zəkilərək laylalar oxunardı.

Layla edim yatasan,
Qünzə gülə batasan,
Qünzə gül daldan olsun,
Sən altında yatasan.

Leyla edərəm nazar,
Leyla dərd ügün azar.
Sən o gülə bənzərsən,
Həftədə bir gün azar.

Leylalar bəzən kədərli, bəzən də fərəhli süylənilirdi.

Qız idim, sultan idim,
Adaxlandım, budaxlandım.
Gəlin oldum, məlul oldum,
Beşik qurdum, zəlil oldum.

Gəlin qara günə düşmüş, aradığını tapmamış, qayınanasından kezinə bilmir. Qayınana gəlinindən razı deyil. Demək lazımdır ki, Kərkük folklorunda qayınana-gəlin münasibətləri üzünü qəribə bir tərzdə güstərir. Burada həm dərin yumor, həm də güzəl şeiriyyət vardır. Gəlin evə təzə gələndə:

Ev sənin, eşik sənin,
Dürdəki beşik sənin.

—deyən qayınana süz-sühbətə, dedi-qoduya başlar. Gəlin də tərbiyədən kasadsa, ondan geri qalmaz. "Qayınana pambıq iplik olsa, rəfdən düşsə gəlinin başını yarar". Qayınana hamilə olan gəlinə güzəştə gedər. Günlər kezər, evdə nəvə səsi eşidilər. Qayınana onu hamıdan zox istər.

Uşağı əzizlər və üz-üzünə oxuyar:

Samırsağım, soğanım,
Yad qızınnan doğanım,
Babana canım qurban,
Nənən olsun qurbanım.

Və ya:

Balam, balam balası,
Yarsı şəkər xurdası,
Yarsı ilan balası.

- deyər. Gəlin də üz nüvbəsində:

Qayınana ilandı,
Hər nə desə yalandı.
Gəlin züldə zizəkdi,
Hər dediyi gerzəkdi.

—deyə ağız qavğasına girər. Qayınana susmaz, həddini aşmış gəlini təhnizlər:

Afərin nazlı gəlin,
Gərdəni sazlı gəlin.
Top-tüfəngin doludu,
Barıdın azdı, gəlin.
Südün bənzər pendirə,
Başını təpərəm təndirə.

Gəlin darılar, yanıb-yıxılar:

Damdan düşəsən qayınanam,
Təpəyəcən şişəsən qayınanam
Oğlun gələnə qədər,
Dildən düşəsən qayınanam.

Lakin qayınana nə dildən düşər, nə də dili şişərdi. Axşam oğlu gələndə birə-min qatıb gəlinini kütüklədərdi. Qoca /baba/ qarısına qızardı:

Kirli pasax, pis pinti.
Arvadların qəhəti.

Ümrümdən bir gün də qalıbsa, vallah gərək üstünə arvad alım. Qayınananın dili şah arşını tək uzanar, kişisinə deyər:

Boyun boylardan uzun,
Nə dadın var, nə duzun.
Üzün dündər bir baxım,
Əzrail yumsun güzün.

Qız tərəfin adamları məsələdən halı olar. Qızın zavallı olduğuna işarə edərək "Nə gəlində dil var, nə də qayınanada iman" deyəllər. Oğlan tərəfin adamları da qayınananın günahsızlığına işarə ilə "Qayınana pambıq iplik olsa, rəfdən düşsə gəlinin başını yarar" deyəllər. Qayınana hamının yanında gəlini xar etmək üzün "Samırsağı gəlin ediblər, qırx gün qoxusu zıxmayıb" —deyir.

Kərkük dolaylarında bizdəkinin eyni olan qayınana-gəlin münasibətlərindən süz azan bir əfsanə də vardır. Tisinli kəndinin sakini Abdul Əmirin nəql etdiyi "Can oğul" əfsanəsi budur: "Mən Abdul Əmir Tisinli indi bir nənə süzü qonuşacağam. Bir gün oturmuşduq gecə vaxtı. Süzü nənəm qonuşdu bizimzin. Eyni zamanda bir xoyrat dedi:

Üz nənəm:
Qəlbi dolu güz nənəm.
Yad ağlar, yalan ağlar,
Qoy ağlasın üz nənəm.

Bir matal da dedi bunun üzərinə.

Biri varıymış, biri yoxuymuş, bir nənəydən bir oğlan varıymış. Oğlan nənəni zox sevərmiş. Oğlan hətta büyük olur. Nənə ha zor edər üzünə get arvad al, almamış. Bir gün nənə ağlar və oğluna zor edər: "Get, arvad al".

Oğlan məcbur qalır, arvad alır. Vaxt kezir, arvadın uşağı olmur. Oğlan uşaq istir. Arvad qorxur ki, nənə oğluna desin. O da bunu boşasın.

İstər qayinnənədən qurtar olmax. Bir hilə qurar kişizin. Diyər: "Mənə molla baxtı". Dedi: "Hez uşağın olmaz, illama nənəyin cigərin yemərsəy".

Kişi deyər:

—Necə olur belə şey.

Arvadı deyər:

—Gərək gətirəsən, ocax kor qalmasın, uşağın olmaz.

Oğlan inanan bir adammış. Arvadın süzünə inanır. Nənəsi ixtiyarmış. Bir gecə alır nənəsin ənsəsinə, aparar zay kənarına. Kəsər, cigərin zıxardar. Cigər əlində yeriyir. Yeridikcə güzün qan tutar yıxılar-qalxar, yıxılar, qalxar, hər yıxılanda bir "Oy nənə!" —deyər Cigərdən səda gələr: "Can oğul!"

Təbii ki, əfsanə olaraq qalır. Yuxarıda sühbət azdığımız qayınana —gəlin deyişməsi isə xalq yumorudur. Kərkük dolaylarında nigahın pozulmasına demək olar ki, təsadüf edilmir. Kişi arvadını sevər, qadın ərinə bağlı olar, qayınana üzünü saydırar.

Oğlunun qızını sevər, dizinin üstündə oxşar:

Qızdı, nazdı,
Bir lirəyə azdı.
Min də gətirin,
Onnan aparın.

Kişisi bir nezə gün belə evdən ayrılsa gəlin onun yolunu güzlər. Üz-üzünə mahnı oxuyar:

Sən gedəni il oldu,
Quru bağlar gül oldu.
Yoluna baxa-baxa
Ağ cigərim kül oldu.

Uşaq isə büyük nənəsindən sanamalar üyrənər:

Əvələmə, dəvələmə,
Ignə, ignə ucu dügmə,
Qoz ağacı, qotur kezi,

Yırıla yırtıla,
Su izə qurtula.

Büyük nənə uşağı əgləndirmək və yedirtmək üzün uşağın əlindən tutub deyir: bura bir quş qondu, —sonra uşağın barmaqlarını bir-bir yumur, —bu kəsdi, bu təmizlədi, bu bişirdi, bu yedi. Beşinci barmağı yumur. Lakin deyir:

—Bu dedi, bəs mənim payım hanı?

Nənə uşağın küksünü qıdıqlayaraq deyir: Paş, paş paş. Get, get, get. Budu burdadı. Uşaq əglənər və üzü də bilmədən yeyərdi.

Uşaq bir yaramazlıq etdiyi zaman nənə deyərdi —"Həsən Qurt, gəl bu oğlanı tut, ut".

Əfsanəyə gürə "Həsən Qurt" əcaib bir canlı olub, soqaqlarda yalqız dolaşan uşaqları qazıraraq cigərlərini zıxararmış. Adına "Cigər zıxaran" deyərlərmiş.

Uşaqları "Qayış baldır"la qorxuzardılar. "Qayış baldır" uzandıqca uzanan, başı buludlara dəyən qorxunc bir canlı olub. Deyilənlərə gürə "Cigər zıxaran" günorta şaqlamı hər kəs sıcaqdan evlərinə zəkildigi vaxt soqaqlarda gəzirmiş "Qayış baldır" —ta axşam azanından sonra gürülürmüş. Günorta istisində və axşam qaranlığında uşaqların küzəyə zıxmasının qarşısını beləcə alırlarmış.

Uşaqlar sabah sərinində və ikindi sərinində soqaq oyunları oynarlar. "Kağız quşu" uzururlar. Büyükzələri "Donuz təpmə", "Babuz qapma", "Zəlik-zubuq", "Güllə-güllə" oynayırlar. Daha kiziklər isə qız-oğlan qarışıq təkərləməli və şərqili oyunlar oynarlar. Məsələn:

Həclə-həclə buxava,
Atlandım, getdim ava və s.

Bayram ünü günlərdə uşaqlar sevinc izində olur. Bayramqabağı evlərdə bayram hazırlığına girişilir. Hər evdən külzə və qaurğa qoxusu gəlir. Külzə kərküklünün hər bayram, hər seyran aradığı və zox sevdigi izi cüyüzlü yeməkdir. Qaurğa isə qavrılmış qabaq, qarpız, qovun zərtdənəklərindən düzəlir.

Bayram sabahı erkən-erkən "Bayram aşı" bişirilərmiş. Bayram aşı quru qaysı ilə olan pilava /plov/ deyilir. Quru qaysı ilə bişirilən plova "lətgə" deyilir.

Bayram vaxtı uşaqlar axşamlar qapı-qapı gəzər, "Kosa gəldi" oyunu güstərər, paylarını istərlərmiş:

Ha dura-dura yorulduq,
Tütünüvüzdən boğulduq,
Verəni xanım olsun,
Vermiyən qatır olsun.

Kosa "Qoduq" da adlanırdı. Ərbil ətraflarında xalq buna "Kosa Baba" deyir. Kosa üzünü qaralar, cılğı /kezi dərisi/ geyər, kezədən qulaq yapar, başına buynuz buraxar, boynuna qanqavur /zınqırov/, arxasınca quyruq taxar, əcaib bir gürkəm alardı. Hamı kosanın geyiminə baxar, qoduq kimi atılıb düşməsindən həzz alar, pay verərdilər. Bayramın ilk günü hez bir iş gürülməz, uşaq-büyük erkəndən bayram yerinə seyrana zıxar. Sallanğuclara, zərxi-fələklərə, dolamalara minərlər. O bayram kezər, başqa bayramlar gələr. Kərküklü uşaq yenə də oyununu oynar. Ay dolanar, gün dolanar, yel dolanar, yağış olar, fəsillər dəyişər, illər-illəri əvəz edər, qızlar gəlin, gəlinlər ana, analar nənə olarlar. Nəsillər dəyişər. Kərkük dolaylarında dəyişməyən, daimi qalan kərküklülərin adət-ənənəsi, xoyratları olar.

SEVGİ-MƏHƏBBƏT XOYRATLARI

Bulaq başı daş olur,
Daşın üstü yaş olur.
Bulağa gedən qızlar
Hamsı qələmqaş olur.

Bulaq başın kəsərəm,
Yellər kimin əsərəm.
Desələr yarın gəlir
Üzüm qurban kəsərəm.

Qalanın bucağında,
Od yanar ocağında.
Qoy məni üldürsünlər
Yarımın qucağında.

Qaşların mildi, güzəl,
Yanağın güldü, güzəl.
Demə gəlib-getmirəm
Künlümüz birdi, güzəl.

Qızılgül oyum-oyum,
Yara bərabər boyum.
Yağış yağar yer doymaz
Mən yardan necə doyum.

Dağlar başı saz eylər,
Şahinlər pərvaz eylər.
O yarın küləsiyəm
Sələşdikcə naz eylər.

Dama zıxma gürəllər,
İncə gülsən dərəllər.
Qonşular yaman olub
Gürmədiyin deyəllər.

Daş gələr daşa dəyər,
Tərpənmə başa dəyər.
Bir vəfalı yar olsa
Yüz min qardaşa dəyər.

Düngəm üzüm,
Düngəm, dəbəngəm üzüm.
Bəzədim yola saldım
Sağdışım, yengəm üzüm.

Ev süpürər, toz edər,
Qaş altından güz edər
Fəqir oğlan neynəsin
Hər nə edər qız edər.

Əlimdə saza yanım,
Etdiyin naza yanım.
Baş qoyum dizin üstə
Qış yatım, yaz oyanım.

Zülf uzun, üzə dəyər,
Əyilsə dizə dəyər.
Yanağında bir xal var
Beş min, beş yüzə dəyər.

Zülfün siyah zil kimin,
Yanaqların gül kimin.
Qarşında boyun əgdim
Alıb-satma qul kimin.
İnci səpdim havuşa,
Sərxoşam yerim düşə,

Yastığından gül qoxar,
Düşəgindən bənüvşə.

Yarımın üzü şirin,
Sələşər süzü şirin.
Qaşına xətt zəkibdi
Kiprigi, güzü şirin.

Kababzıyam, güzüm yox,
Şal satıram bezim yox.
Mən əxlaqın bəyəndim
Camalında güzüm yox.

Kərkükün yollarında,
Ziməydim güllərində.
Bir cüt qolbağ olaydım
Yarımın qollarında.

Kətan küynək, bədən var,
Məni qoyub gedən var.
Əvvəl belə degildin,
Səni bir ürgədən var.

Güz olar,
Atəş yanar, küz olar,
Hər kəs sevdaya düşsə,
Sinəsi güz-güz olar.

Gülə bəndəm,
Bülbüləm gülə bəndəm.
Mən burda dayanmazdım,
Bir şirin dilə bəndəm.
Güzəlim, asta yeri,
Baş barmaq üstə yeri.
Dabanın basma yerə,
Zıx sinəm üstə yeri.

Leyli sən, nə Leylisən,
Kimə saldın meyli sən,
Sən bəgəndin, sən sevdin,
Hələ də gileylisən.

Necə güzlər,
Necə qaş, necə güzlər,
Bir güz kirpik zalarsa,
Yar yolun necə güzlər.

Pəncərədən daş gələr,
Xumar güzdən yaş gələr.
Sevəni sevənə ver,
Allaha da xoş gələr.

Sona güldə bir üzdü,
Bir zalxandı, bir üzdü,
Üzün qoy üzüm üstə
Gürən desin bir üzdü.

Sən mənim mürşüdüm, yar.
Az qoynun üşüdüm yar.
Dərd süylə, - can deyim mən,
Bir səsin eşidim, yar.

Xanakin bizim olsun,
Ətrafı üzüm olsun.
O yar bizə gələndə
Gecələr uzun olsun.
Xurmatıda bağ olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qonşuda qız sevənin
Ürəgində yağ olmaz.

Xurmatıda üzüm var,
Gəl getmə qız, süzüm var.
Dünyanı güzəl alsa,
Mənim səndə güzüm var.

Zayır qısa bizilməz,
Su dərindi kezilməz.
Mənə derlər yerdən kez,
Yar şirindi kezilməz.

Ceyranam zül dəlisi,
Sonayam gül dəlisi,
Qınamayın qardaşlar,
Olmuşam gül dəlisi.

Coşğun necə coşmasın,
Qəm də həddin aşmasın.
Yarı güzəl olanın
Fikri necə zaşmasın.

Şirin səni,
Sevərəm, Şirin səni.
Sevməsəm canım zıxsın
Canımnan şirin səni.

Şirin-şirin,
Qar yağar şirin-şirin.
Baş qoyum dizin üstə
Can verim şirin-şirin.

YAS MƏRASİMİ

İraq türkmanlarında bir evdə kimsə vəfat edəndə qadınlar fizəh /şivən/ qoparır, ağlamağa başlayırlar. Bu vaxt ülü yuyulur, kəfənlənir və pambıqla düşənmiş sandığa-tabuta qoyulur, tabutun qapağı mıxlanır. Sağlığında müqəddəs yerlərdən kəfənlik ağ və zəmzəm suyu gətiribsə, ülünü yuyarkən suya zəmzəm suyu qatılır və mərhumu həmin ağa büküb dəfn edirlər. Beləliklə onun cənnətlik olacağına inanırlar.

Axşam ülmüş kimsəni səhəri gün basdırırlar. Günün birinci yarısında rəhmətə gedəni həmin gün basdırırlar. Savab deyə məzar torpaqla dolanda hər kəs üz ovuc torpaq gütürüb məzar üstünə atır. Bu onunzün edilir ki, güzü dünyada qalmasın.

Üz gün, üz gecə yas tuturlar. Bəzi bülgələrdə yas yeddi gün davam edir. Ülənin əqrəbaları üz gün günəş zıxmazdan əvvəl və gün sarısı /gün batarkən/ onun qəbrini ziyarət edirlər. Yasın üzüncü günü xeyrat —ehsan verilir.

Mərhumun yaxın kişi qohumları yasa gələnləri hürmətlə qarşılayır, ehtiramla yola salırlar. Məclisi tərk edənlər təziyə sahiblərinə "Başıvız sağ olsun", "Qalanlar sağ olsun", "Allah əhv etsin" və s. kimi süzlərlə təsəlli verirlər.

Birinci cümə axşamı və mərhumun yedisi günü halva zalıb evdə və ya qəbristanda fəqirlərə paylarlar. Mərhumun qırxına kimi hər cümə axşamı aş bişirilir və bu xürəyə mərhumun adı anılaraq bir damcı duz atılır. Bişirilən aşı, əsasən yoxsullara paylayırlar. Qırxa kimi qəbrin üstü gütürülür. Mərhumun başdaşında adı, olum və ülüm tarixi, ümür yolu ilə bağlı şeir parzaları yazılır. Xeyrat-ehsan verilir.

Qırxında olduğu kimi, mərhumun ili tamam olanda da xeyrat verilir, bəlli yoxsullara isqat /zəkat/ deyilən bir miqdar pul yardım edilir.

Qadın yası təsirli olur. Cənazə evdən zıxmadan üncə qadınlar geysilərini-əlbisələrini dəgişib qərə girərlər /geyərlər/. Başlarını azıb sazlarını yolarlar. Başlarına zamur sürtərək zığlıqlar /şivən/ edərlər. Erkəklər məzarlıqdan dündükdən sonra qadınlar məzarlığa gedib qəbrin başında ağlaşıb fəryad qoparərlar. Ülənin ən yaxın

adamları bir araya toplanaraq baş azarlar, saz yolarlar. Ülənin eyşi, bacısı, qızı, nənəsi /anası/ sazlarından /qayzı/ ilə kəsərək biləklərinə bağlarlar. Biləkdəki sazlar yasın yeddinci günü bir qadın tərəfindən kəsilir.

Qadınlar ailəyə baş vermiş kədərlə bağlı sinələrini yırtır, sazlarını yolur, üzlərini cırır, "Vay balam, vay" deyərək sızlamağa başlayırlar. Sızlamaqdan əvvəl rəhmətə gedənin yaşına, peşəsinə, həyatda tutduğu müvqeyinə, mənsəbinə, əxlaq və güzəlliyinə, boy-buxununa, şücaətinə, səxavətinə, şan-şührətinə, xeyirxahlığına uyğun süzlər sadalanır, sonra sazlamaqlara kezilir.

Qadınlar tərəfindən düzənlənən yasda bir sazlayan /ağı deyən/ və ya yas başlayan peşəkar qadın bulunur. Yanıqlı səslə süzlər süyləyən, uzun illər boyunca bu işi başaran bu qadın fəryadla xalqın təskinlik tapdığı sazlamaq və xoyratla oxuyar, ara-sıra yasa qatılan qadınların ülülərinin adını xatırlayaraq haqlarında ən incə və ürək yaxıcı sazlamaqlar və xoyratlar deyər. Ülünün qadın əqrəbaları yasa gələnləri ayağa duraraq qarşılar, şivən qoparar, zığlıq atar, üzlərini əlləri ilə vurar, zox vaxt üzlərini cırarlar:

Oğlu ülən: "Vay balam, vay, mən üləydim..."
Atası ülən: "Vay babam, vay, mən üləydim..."
Anası ülən: "Vay nənəm, vay, mən üləydim..."
Qardaşı ülən: "Vay qardaş, vay, mən üləydim..."

Bundan başqa qadınlar ağladıqları sırada, ya da sazlayan qadının süzlərindən təsirlənərək diz və küksləriпə vurar və deyərlər: "Torpağıya qurban, güzüyə qurban" və s. yasın üzüncü və yeddinci gününə qədər yas saxlayan qadına ülənin yaxınları və əqrabaları bir miqdar para /pul/ verirlər. Buna "yasanaqlıq" deyirlər.

Rəhmətə gedənin məziyyətlərini sadalayıb ağı demək adəti Azərbaycanda da olmuş və indi də qalır. Məsələn: "Azılmayan tüfəngin, siyrilməyən xəncərin canına qurban. Ay kimi doğdun, gün kimi batdın, minəndə at bağrı yardın, düşəndə yer bağrı yardın,

saydığına salam verdin, saymadığına yan verdin, düşməninə dirsək güstərdin, qəniminə qan uddurdun. Altının bədüv atına, ziyninin süzən tüfənginə, tərkinin dolu xurcununa, ağzının kəsərli süzünə anan qurban ay...”

Kərkük dolaylarında da buna bənzər təsirli süzlərdən sonra zəmanədən, gərdişdən, fələkdən, ictimai həyatdan, ayrılıqdan və s. bəhs edən, qəm üstə qəm gətirən, yasa yığılan qadınları haldan-hala salan, ürəklərinə od salıb dil-dil ağladan təsirli süzlər süyləyirlər.

Burda ülüb bir cavan,
Gəlsin cavanı yuyan,
Necə kəfən tikərlər?
Necə qəbrə qoyarlar?
Barmaqların tükülsün,
Cavan güzünü yuman.

Bundan sonra mütləq bir nezə yanıqlı xoyrat deyilir:

Bala vay,
Bal yemədim, bala vay,
Züp yığdım, yuva qurdum.
Uzurmadım bala, vay.

Verən sən,
Alan sənsən, verən sən.
Gah evlər bəzədirsən,
Gah edirsən veran sən.

Sazlamaq davam edir. Dünyadan küzmüş üvladın anasının dilindən təqribən belə süylənilir:

Musallanın /qəbristanın/ zim daşı,
Yandı ürəgim başı.
Bir yoldaşın gürəndə
Tükərəm güzüm yaşı.

Qənşərdə pütxana var
Ləli yaqutxana var.
Gedirsən işıq apar,

Orda zülmətxana var.

Yenə xoyratlar deyilir və dünyasını dəyişmiş gəncin arvadının adından sazlamaqlar deyilir:

Burda ülüb bir cavan,
Gəlsin cavanı yuyan,
Yetim balası qalan,
Doğuluşu heyrət olan,
Xanası bərbad olan,
Barmaqların tükülsün
Cavan güzünü yuman.

Ziriq qura bilmədim,
Qurub bura bilmədim,
Ayrılıq zox güclüymüş,
Qarşı dura bilmədim.

Vəfat etmiş gənc gəlinin anası dilindən süylənilən sazlamaqlar, əsasən belədir:

Dəvələr düzdə qaldı,
Yükü Təbrizdə qaldı.
Balam baş aldı getdi,
Balası bizdə qaldı.

Düzülü yataqları,
Cehiz dolu boğzası,
Qiymətli əlbəsəsi,
Tərk etdi, bizdə qaldı.

Gəlin-gəlin olmadı.
Al-yaşılın soymadı (soyunmadı)
Bu necə gəlinlikdi,
Ili tamam olmadı.

Bəzən də sazlamaqlar həm ananın, həm də mərhumun dilindən deyilir:

Bağzamız heyva verdi,
Nar verdi, heyva verdi,

Sən mənnən itap etmə
Balanvı yetim edən,
Gənc ümrüvü kəm edən
Fələkdən itap elə
Bəlaları o verdi.
Bağzada barım qaldı,
Heyvayla narım qaldı.
Ey zalım, qəddar fələk
Mən sənə nə etmişdim?
Beşikdə kürpə balam
Yataqda yarım qaldı.

Kimsəsiz bir nəfər dünyadan gedəndə:

Al vala, yaşıl vala,
Salacam düşdü yola.
Nə anam var, nə bacım,
Ənsəmcə sazın yola.

Qazan ağlar;
Od yanar, qazan ağlar.
Burda bir qərib ülüb
Qəbrini qazan ağlar və s.

məzmunlu sazlamaqlara üstünlük verilir. Hələ evlənməmiş gənc dünyadan küzəndə onun taleyinə uyğun sazlamalar sezilir:

Üz nənəm:

Qarnı dolu güz nənəm,
El ağlar, yalan ağlar,
Qoy ağlasın üz nənəm.

Mən getdim, anam qaldı,
Oduma yanan qaldı.
Nə dünyadan xeyr gürdüm,
Nə bir nişanam qaldı və s.

SAZLAMAQLAR

Ağlaram ağlar kimin,
Dərdim var dağlar kimin,
Xəzəl ollam tüküllləm
Viranə bağlar kimin.

Ay zıxdı dalda durdu,
Gür nə xəyalda durdu.
İstəyirdim gürüşəm
Fələk arada durdu.

Alma yanı,
Al olu alma yanı
Necə qəbrə qoyallar
Muradın almayanı.

Bağzamız inci tutar,
Inci birinci tutar.
Yoldaşların gürəndə
Məni bir sancı tutar.

Bala dərdi,
Bal dərdi, bala dərdi.
Bütün dərdlər sağalar
Sağalmaz bala dərdi.

Bir gündə
Bir külgədə, bir gündə,
Illərcə bir dam tapdım,
Fələk yıxdı bir gündə.

Bu dağda məni,
Qovma bu dağda məni.
Üzün baş aldın getdin
Qoydun bu dağda məni.

Bu dağlar, ulu dağlar,
Ətrafı sulu dağlar.
Mən üz dərdimi azsam
Ay, Günəş, bulud ağlar.

Bu dağlar uca dağlar,
Başını duman bağlar.
Mən bir dərdə düşmüşəm,
Halımı gürən ağlar.

Bu dağın qarı mənəm,
Gün vursa əriмənəm,
Yüz il torpaqda qalsam,
Cavanam zürümənəm.

Budağ yanar,
Gül solar, budağ yanar.
Yetiməm ürəyimdə,
Ülüncə bu dağ yanar.

Burda yarın səsi var,
Qara geyib, yası var.
Gedin fələk yanına
Baxın bizdə nəsi var.

Vaya vaydan,
Kim gürüb saya vaydan.
Əkdim qəm, bizdim hicran,
Vurdum yüz taya vaydan.
Vay demədən,
Vay gəldi, vay demədən.

Qoy zıxsın dərdli canım
Qurtulsun vay demədən.

Vay dərdim,
Vay dərmanım, vay dərdim.
El vay əkdi, gül dərdi,
Mən gül əkdim, vay dərdim.

Qan atlansın,
Zal neştər, qan atlansın,
Əzrail insaf eylə
Qoy kürpəm qanatlansın.

Dağı dağdan,
Sel azar dağı, dağdan.
Fələyə neyləmişəm
Kəsməyir dağı dağdan.

Dağlara düşdü yolum,
Kimsəsizdi sağ-solum.
Kəsildi gəlib-gedən
Mən səni kimnən sorum.

Dağ üstündə dağ olmaz
Tək ağacdan bağ olmaz.
Hər kimin oğlu ülsə
Ürəyində yağ olmaz.

Dağ üstünə,
Qar yağar dağ üstünə,
Sinəmdə yer qalmadı,
Dağ gəldi dağ üstünə.
Dad fələk,
Bidad fələk, dada fələk,
Izirtdiyin şərbətdən
Bir üzün də dad fələk.

Dolu düşər,
Qar yağar, dolu düşər,
Qəbrim yol üstdə qazın
Bəlkə yar yolu düşər.

Durdu qəm,
Azdı yaram, durdu qəm.
Mən miskin olduğumzün
Üstümə qudurdu qəm.

Əkinim əkilirdi,
Sünbülüm tökülürdü.
Zülfündən bir tel gündər
Kəfənim tikilirdi.

Əhmədiyəm, ağam, mən,
Aləmə yığnağam mən.
Dürd divarı yıxılmış
Veranə bir bağam mən.

Yağlığım qaldı bağda,
Bağlar güg olan zağda,
Əkinim doldu vurdu
Hasilə yetən zağda.

Yaralandım, yatmadım,
Yaram tumar etmədim.
Zox niyyətlər tutmuşdum
Hez birinə yetmədim.
Yarı qaldı,
Izmədi yarı qaldı.
Üzü həsrətlə getdi,
Güz yaşlı yarı qaldı.

Yetimin səsi gəlməz,
Yığlar nəfəsi gəlməz.
Baş yastuğda, güz yolda
Bəklər, kimsəsi gəlməz.

Kamalım,
Aldın, əqlim, kamalım,
Rəqibin güzü zıxsın
Qoymaz sənnən kam alım.

Kabab güz etdiyimdi,
Sürmə güz yetdiyimdi.
Qoy canım belə zıxsın
Hamsı üz etdiyimdi.

Kim tutdu,
Kim yəxədi, kim tutdu.
Burda bir bikəs üldü,
Bilməm yası kim tutdu.

Kimə gedim,
Kimin var, kimə gedim.
Bu dərdi xudam verib
Dərmənə kimə gedim.

Gedirəm yolum yoxdu,
Qanadım qolum yoxdu,
Yüz il bir yerdə qalsam
Məni soranım yoxdu.

Gedirəm ügüm dağdı,
Gür nə səfalı bağdı,
Zəkəcəm dərdini
Nəğərtə canım sağdı.

Gül üzünə,
Səpərəm gül üzünə.
Yalvararam qarıncaya,
O güzəl güzlərinə,
O qaytan dodağına,
Uzun zinar boyuva,
Düşməsin gül üzüvə.

Mən neynim, üzüm neynim,
Bu dərdə düzüm neynim.
Od sənnən, odun sənnən.
Yandırım, üzüm neynim?

Musallanın düzləri,
Sel basıbdı bizləri.
Boynuma kəşkül salım,
Hardan tapım sizləri.

Necə sayım,
Dərdim zox, necə sayım.
Sənsiz kezən günləri
Ümürdən necə sayım.

Ürtməsin,
Güzəllər üz ürtməsin
Qızlar türbəmi qazsın,
Azıq qoysun ürtməsin.

Zağırdım əsmər, əsmər,
Ağ ciyərim qan bəslər.
Odu mən qoydum getdim
Kürpəm, səni kim bəslər?!

YAĞIŞ-YAĞMUR VƏ BAŞQA HADİSƏLƏRLƏ BAĞLI ADƏTLƏR

Kərkük və ətrafında yağış zox yağmaz. Lakin bəzən elə yağışlar olardı ki, küzələri, evləri su basar, zaylar və arxlar daşar, kürpülər yıxılar, əkinlər məhv olar. Hər şey yerlə yeksan olardı. Belə olanda camaat "Allah afətdən saxlasın", "Ya Səttar, yardım et" –deyərlərdi. Kərkükdə belə afətlər hez yaddan zıxarılmazdı.

Bununla belə, burada əsasən quraqlıq kezərdi. Yayda və payızda quruyub bağrı zat-zat olmuş torpaq payızın sonu və qışın əvvəlində ilk yağışı səbirsizliklə güzləyər, güylülər güzlərini səmadan zəkməzdilər. Yağan yağış pələ adlandırılır. Burada vaxtına gürə bahar yağışı, zisə, səs, ziləmə, qoca bürgü, qəri muncuğu, at quyruğu, nəmnəm yağışları da olur.

Lakin yavaş-yavaş yağaraq torpağın canına hopan pələ ən xeyirli yağış hesab olunar. Güzəl bir pələ düşsə, üzlər gülər. "Pələ bərəkətli bir ilin elzisidi, pələ yağdiysə zürək ucuz olacaq" deyirdilər.

Yağmur gecikərsə, kezmiş qıtlıq illərini güz qabağına gətirərdilər. Əkin-bizinlə əlaqəsi olmayanlar belə, yağmurdan, əkindən süz salardılar. Torpaqdan ağaclara, quşlara, insanlara qədər yağış üzün büyük bir intizar olurdu. Güydə gürünən hər topa bulud, yalvaran baxışları üzünə zəkərdi. Bəzən günlərlə topa buludlar Kərkükün üstündən zəkilməz, yenə də yağmazdı. Güzlərdə parlayan işıq, ürəklərdə doğan ümid sünərdi. "Yox, yox, bu il də bildirki kimin əkin-bizin olmaz" –deyərdilər. Fəqir-füqəra pərişan olar, məmləkətin üstünə bir ümidsizlik zükərdi. Su ağzında bağzası olanlar arasında qavğa düşər, qanlar tükülərdi. Qıtlıq və aclıq olardı. Bahalıq kərküklərin güzlərini qırardı. Bir yağış arzusu ilə "Kosa gəldi", "Qodu", Qoduq" və ya "Zəmzələ qız"a hazırlıq gürülər, yağmur duaları oxunardı. Ehtiyac büyük olanda bütün məmləkət iştirak edərdi. Əhali üz gün oruc olardı. Son gün bazar qapanardı. Məmləkət əhli bəlli yerdə yığışardı. Qurbanlar kəsilərdi. Büyük qazanlar qurub, yağmur aşı yapardılar. Dua mərasimi yenidən başlardı. Sonra oruclarını "yağmur aşı" ilə iftar edərdilər. Hər kəs yüz xurda daş

gütürüb arxa atar və axşama yaxın evə dünərdi. “Kərkükdə son büyük “yağmur duası” 1952-ci ildə olub —Q. P/ axşam isə ulu Tanrıya qarşı “Kosa gəldi”, “Qodu” və “Zəmzələ qız” yapılardı. Onların arxasınca gedənlər oxuyardılar.

Allah bir yağış elə,
Dam divarı yaş elə
Paşa qızı kezəndə,
Babucını yaş elə.

Azın anbar ağzını,
Verin yağış payını.
Verəni xatun elə
Vermiyəni daş elə.

Allah bir yağış elə.
Dam-divarı yaş elə.
Əmim oğlu kezəndə
Əlbəsəsin yaş elə.

“Kosa”ya qapı azılar, ona para, yemək, yağ, pənir və digər nəsnələr verilərdi. Azılmayan qapıya dügər, “Kosa gəldi qapını qırdı” deyərlərdi. Hədiyyələr kecikəndə hay-küy salar:

Ha dura-dura yorulduq,
Tütünüvüzdən boğulduq.
Azın anbar ağzını,
Verin Allah borcunu.

—deyərdilər. Toplanan nəsnələr zox olanda ikinci gün məhəllədə büyük qazan qurular. “Yağmur aşı” asılar, yoldan kezənlər, fəqirlər və s. bu aşdan yeyər və dua oxuyardılar.

“Kosa gəldi” ilə bərabər “Zümzələ qız” da olurdu. Fərq odur ki, bir ağaca libas geydirib gəzdirər və mahnı oxuyarlardı:

Zümzələ qızım aş istiri,
Allahdan yağış istiri.
Hey zəmzələ-zəmzələ
Zəmzələm yağış istər
Hüseyni yağlamağa

Beşigi bağlamağa.
Verəndə Allah versin,
Vermiyənə də versin.
Oğlu kürəkən dursun,
Qızı həlhələ versin.
Ver Allahım ver,
Yağmurunnan sel,
Küpəkli xırman,
Qoy-qoyun qurban
Hey zəmzələ-zəmzələ,
Zəmzələm yağış istər
Dam-divarı yaş istər.

"Zəmzələ qız" bəzən də ağac yox, insan olurdu. Onun başı bezlə sarılır, boynunun ardında ağız, burun, qaş, güz düzəldilirdi. Boynuna bir ip salınır və ipdən tutub "Zəmzələ qızı" oynadırlardı. Üzləri isə mahnı oxuyarlardı:

Zümzələ gəldi eşigə,
Oğlanı qoydu beşigə,
Tanrı bir rəhmət versin,
Qoyunlara süt versin.

Ha dura-dura yorulduq,
Tütünüvüzdən boğulduq.
Azın anbar ağzını,
Verin Allah borcunu.

Və ya:

Zəmzələ qızım yağışdır,
Hər gələnə bağışdır.
Azın xəzinə qapısın,
Verin Allah borcunu.
Verənlər xatun olsun,
Vermiyən qatır olsun.

Sonra bir qab buğda, bir qab un, yumurta və s. Allah verən şeylər istərlərdi. Evlərdən dilənilən şeyləri bişirir və fəqirlərə

paylarlardı ki, onlar da dua oxusunlar. Yağış yağan da uşaqlar bir ağızdan təkrar-təkrar deyərdilər: "Yağış yağırı, qurd doğuru, zaqqal nənəsin boğuru".

Inanclara gürə bu, kütü insanların cinayət, zülm, işgəncələrinə Allahın cəzasıdır.

RƏNGARƏNG ADƏTLƏR

Günahı və ya suzu olan şəxsin başını qırxar, üzünə qatıq sürtər, eşşəyə mindirib küzələri gəzdirərlərmiş. Indi də suz işlədən kimsəyə "Gürürəm eşşəyə tərsə mindirilmək istəyirsən" deyirlər.

Bəzən əhd edərdilər: "Bir oğlum olsun, yeddi qapı dilənərəm. Dilənəndə əba və zarşafa sarınardılar ki, qonşular tanımasın.

Digər bir adət də var. Ana əhd edər:

"Bir oğlum olsun, yeddi yaşına qədər əlbəsə almayım" deyərdilər. Yeddi yaşına qədər uşaq onun-bunun kühnə paltarını geyərdi.

İraq türkmanlarında kişi arvadına "Məhəmməd nənəsi" deyə müraciət edir. Arvad isə ərini "Məhəmməd balası" deyə zağırır. Kezmişdə ata-ana uşağı mollanın yanına aparıb deyərdilər: "Molla Əfəndi, oğlumuzu sənə təslim edirik. Tərbiyə və ədəb üzün. Əti sizə, sümügü bizə". Molla uşağı ügrədincə bir zox hədiyyələr alardı. Uşaq Quran oxurkən Molla istəginə əsasən süzlər düzər və hədiyyə istərdi.

Uşaq "ana kən suvab" ayətini oxuyunca Molla: "Bir qara tavuq suvab" deyir. Uşaq bir tavuq və ya para hədiyyə gətirərdi.

Uşaq:
—"Kəsf makul" deyincə molla,
—"Gəti bir zəngə pul" deyir.
Uşaq:
—Bimnəun əl maun.
Molla:

—Gəti bir qəlib sabun.

Uşaq:

—Əl-təra,

Molla:

—Gəti para, gətirməsən üzün qara və s.

Kərkükdə evin üstü tametlə ürtülür. Dürd yanına divar zəkilir. Bu divara "sitara" deyirlər. Yayda gün batarkən evin damı və sitara sulanır ki, sərin olsun. Bir azdan yataq düzəldilir. Karyolaların üstündə "zibinliklər" düzəldilir. Bu, Kərkükdə "ürtük zıxartma" adlanır. Güzəl qızlar, gəlinlər bu işlə məşğul olurlar. Bu, el şairinin nəzərindən qazmır.

Dama zıxdı bir güzəl,
Damın ətrafın gəzər.
Əlində bir dəstə gül,
Üzü gülünnən güzəl.

Yay müvsümünün sona yetib havaların sərinləşdiyini güstərmək üzün 14 Əylül gecəsi tonqallar yandırılır, bununla da damda yatmaq vaxtının kezdiyini güstərirlərmiş. Bu şənliyə "Saya" deyirlər. Uşaqlar arasında indi də yayılan "Sayadan, ilan zıxmaz qayadan" bununla əlaqədardır. "Manqalaydan dama zıx, yerpizəkdən damnan en" atalar süzü də bu adətə rəğmən yaranmışdır. Bu o deməkdir ki, havalar isinməyə başlayandan damda yatmağa başla, lakin soyuq düşməmiş damdan en, evdə yat. Bunun ziyanı olmaz.

Kərkük dolaylarında qonşular bir-birinə yardım edir, acxamra verir. Kim üncə təndür salırsa, yəni təndür qızdırırsa, digər qonşuları zağırırdı. Un ələklə ələnir, ələnən un incanəyə və s. tükülür, su qatılır, xamır edilir. Təndürdə bişirilən əkməkə lavaşa deyilir.

Sac əkməgi —yuxa da yapılır. Yuxa yapan üzərinə bir gündə yapılıb oxlov ilə ufqa azılır, sonra sac üzərində bişirilir. Əkməglər bunlardı: yuxa, mada və ya sac əkməgi, lavaşa, yağlı əkmək, su zürəgi. Təndürə əkmək yapandan sonra təndür boş buraxılmazdı.

Izinə noxud, bağla /qabaq, balqabaq/, kəllə, gümmə buraxılır, sonra yeyilirdi.

Kərkükdə gügərzin bəsləyən quşbazlar olardı. Quşlar üzərinə mərc edərdilər. Üz saatlıq məsafədən quşlar buraxılardı. Erkən olaşan quş qazanardı. Bu zeşid quşlara "igid mərc quşu" deyərdilər.

Əskidə bir kimsə başqasını üldürsə, onun da ülümünə fitva verilirdi. Cəllad xalqın güzü qarşısında bəlli yerdə onun boynunu vururdu. Əgər üldürülmüş adamın tərəfi arzu etsə, cəlladı onlardan biri əvəz edərmiş. Əta Tərzibaşının "Kərkük xoyrat və maaniləri" kitabında bu adətə rast gəlirik. Kərkükdə nadir səsə malik muğamat ustası /indi Kərkük muğamları arasında sezilən "Muzala" üsulu onun adı ilə bağlıdır /qısa şəkildə Muza, Muzala —Q.P./ Mustafanın başına gələn faciə bu adətdən sührbət azır. Bu, təqribən yüz il bundan üncə olmuşdur. Güzəl sənətkarın əlindən zıxan xətər nəticəsində Qafur ağanın gənc oğlu Zeynal ülür. Bu acı xəbər Zeynalın yenicə evlənmiş büyük qardaşı Hüseynə zatınca, onun da ürəyi partlayıb ülür. Bu ağır hadisə xalqa təsir edir. Indi də məşhur olan "Aman həcci qıyma mənə" xalq mahnısı yaranır:

Səhər oldu vardım bağa,
Dur yanımda Qafur ağa.
Qanım tükdülər qabağa,
Aman həcci qıyma mənə
Muzu qayıbdı bu cana.

Hamamnan zıxıb tərliyib,
Ağzı qurru su gürməyib.
Oğlan cahil evlənməyib,
Aman həcci qıyma mənə
Muzu qayıbdı bu cana.

Belini zaldı başıma,
Al qanı tükdü qarşıma.

Xəbər verin qardaşıma,
Aman həcci qıyma mənə
Muzu qayıbdı bu cana.

Məni bezdən bezətdilər,
Haqq yerimi düzəltdilər.
Musallada uzatdılar,
Aman həcci qıyma mənə
Muzu qayıbdı bu cana.

Ülümünə fitva verilən sənətkar boynu vurulacaq meydana gətirilərkən yanıqlı səslə oxuyur:

Saray ünündə durallar,
Firəngimi qırallar.
Düvlətdən fərman gəlib,
Indi boynum vurallar.

Edam fərmanı oxunduqda zox kədərli bir səslə:

Mən getdim, anam qaldı,
Oduma yanan qaldı.
Nə dünyadan xer gürdüm
Nə bir nişanam qaldı.

—oxuyur və hamını ağladır.

Fərman oxunduqdan sonra məlum olur ki, cəlladı Zeynal ağanın xidmətzisi Şərif adında şəxs əvəz edəcəkdir. Bu, sənətkara ağır gəlir və aşağıdakı xoyratı oxuyur:

Bu alma dərd olaydı,
Qarnıma dərd olaydı.
Boynumu vuran cəllad,
Keşkə bir mərd olaydı.

Nəhayət, cəlladın "iki ağanın qanlısı hazır ol!" əmrinə o zox kədərli bir səslə:

Qalasız,
Kərkük olmaz qalasız.
Odu mən qoydum getdim,
Siz sağlıqla qalasız

—oxuyur. Toplaşanlar hünkür-hünkür ağlayırlar.

ARXAİK JANRLAR

İNANCLAR

Ovuc izi gidişirsə, ələ para gələcəyinə inanırdılar. Gidişən əl üz kərə üpülür və başa buraxılırdı.

Ay tutulursa, savaş olacağına inanırdılar. "Div ay nənəni tutub" deyərək soqaqlarda, evlərdə tənəkə zalaraq səs-küy salırdılar.

Axşam gün sarısında parza buludlar qızararsa yağmur olacağına inanırlar.

Aşura günü dünyaya gələnin büyüyəndə uşağı olmayacağına inanırlar.

Birinin günahını yumaq üzün başına qırx zanaq su tükərdilər. Onda günahından keziləcəyinə inanırdılar.

Boş yerə minqasın ağzını azıb yummaq uğursuz hesab olunurmuş. Düşmənin dilinin uzun olacağına inanırlar.

Qadının hamiləlik düvründə zarpayının birinin altına qayzı, o biri zarpayının altına bızaq qoyurlar. Qadın altında qayzı olan zarpayıya uzansa qız, bızaq olan zarpayıya uzansa isə oğlan uşağı olacağına inanırlar.

Qazılmaqda olan türbəyə yağmur yağarsa, o il yağmur az olacağına inanırlar. Odur ki, yağmur yağmayan vaxt inama gürə o məzarın üstünə bir sətl /vedrə/ su tükülərsə, yağmur yağacağına inanırlar.

Qırxlı uşaq olan evə ət gətirilsə, fənalıq olmasın deyə yerə qoyarlarmış, ana uşaqla ətin üstündən adlayarmış.

Qırxı zıxmamış uşağın anasının südünü uşağı olmayan qadının başına tükəndə uşağı olacağına inanırlar.

Qırxı zıxmamış kürpənin paltarının suyunda uşağa qalmayan qadın zimsə uşağı olacağına inanırlar.

Qulaq civildərsə qeybətinin edildiyinə inanırlar.

Quşlar qovğa qopararsa qonaq gələcəyinə inanırlar.

Diş ilə kəsilən loxmanı başqası yeməz, yeyərsə aralarında düşmənzilik olacağına inanırlar.

Dovşanın quyruğu yuxusuz uşağın başına bağlanarsa və ya yastığı altına qoyularsa onun yaxşı yatacağına inanırlar.

Dolu yağanda onun bir dənəsini bızaqla iki yerə bülsən dolunun kəsəcəyinə inanırlar.

Evin üzərindən uzan qarğa qarıldasa, yeni xəbər eşidəcəklərinə inanırlar. Bu xəbərin xeyirli olması üzün üz dəfə "xeyirli xəbər" deyə təkrar edir və deyirlər: "Xeyir isən gəl bəri, Şər isən dün geri".

Evin bağzasında sərzələr civildəşirlərsə, o evə yolzu /qonaq/ gələcəyinə inanırlar.

Evdə qurban kəsilərsə barmağın ucunda azca qan gütürüb uşağın ağzına qoyurlar. Bununla uşağın üstündə olan ağrılığın gütürüləcəyinə inanırlar.

Əgər bir qadın səfərə zıxmış bir yaxını haqqında xəbər tutmaq və ya bir xəstənin şəfa tapması barədə niyyət tutaraq, cümə namazının azanı oxunarkən bir yol başında yolun hər iki tərəfinə daş atır və namaza gələnlərin danışdığı süzlərdən asılı olaraq

tutduğu niyyətin yaxşı və ya pis olacağına inanırdı. Bu, "cümə daşı atmaq" adlanırdı.

Əskidən bir ailə başzısının başqa bir məmləkətə səyahətə getməsi, ev sahibi üzün büyük bir üzüntü qaynağıydı. Bu səbəbdən, səfərə zıxmış kimsənin dünüşü gecikdikcə arxasınca qara tüklü toyuq uzurmaqla niyyət tutulardı. Toyuq evin damından uzurularkən evin həyətinə və ya lap yaxınına düşərsə qürbətdə olan şəxsin yaxın zamanda evinə dünəcəyinə inanırlar. Bu inam xoyratlarda da üz əksini tapmışdır.

Uzurtdum qara tavuq ,
Qondu Ərbilə yavuq,
Hamı gedənlər dündü,
Dünmədi başı savuq.

Ziyarətdən dünən bir nəfər yeni doğulmuş uşağın üstünə girərsə "uşaq basıldı" deyər və uşağa bir fənalıq baş verəcəyinə inanırlar. Odur ki, uşağı əvvəlcədən dama zıxarırdılar. Uşaq basılmasın deyə, dışarıdan gətirilən hər şeyin üstündən uşağı kezirirdilər.

İlanın dişisini üldürəni erkək ilanın izlədiyinə və zalmağa zalışdığına inanırlar.

İnanırlarmış ki, nigah mərasimi vaxtı kimsə düşmənziliklə bızaq, qaşıq və ya qayzı sındırsa, toy gecəsi bəy hərəkətdən düşə bilər, yəni bəy bağlana bilər. Odur ki, zoxları kəbinkəsməni gizli kezirərmiş.

İnanırlarmış ki, kəbin kəsilərkən kiminsə barmaqları zarpazlaşmış olsa, toy gecəsi bəy bağlana bilər. Odur ki, hamının barmaqlarının, qollarının yanında olmağı güzlənilirmiş.

İnanırlarmış ki, düşmənləri üstələmək üzün nigah vaxtı hər ehtimala qarşı bəyin qohumlarından biri sap və ya ipdən düyün

salsa, toy gecəsində həmin düyün azılsa bəy hərəkətdən düşməz və bununla da sehr batil olar.

Yarasa qanadını suda saxlayıb, sonra həmin sudan kürpəyə izirdəndə onun gələcəkdə zox ağıllı olacağına inanırdılar.

Yastığın üzərinə ayaq basılsa sahibinin başının ağrıyacağına inanırlar.

Yeddi yaşında olan uşağın ilk dişi düşərkən iki canlı qadın olan evin damına atılarsa, oğlan uşağı doğulacağına inanırlar.

Yola zıxanın dalınca su atanda yolunun aydın olacağına inanırlar.

Küpək dişləyən adam qudurarsa, üləcəyinə inanır və başına kül tükülərmiş.

Kərkükdə Baba Gurgur adlı məşhur yer vardır. Buradan daimi olaraq alov zıxdığına gürə müqəddəs hesab edir və buraya murad diləməyə, niyyət tutmağa gəlirlər. Bir azdan alov buraya gəlib zıxsa niyyətlərinin yerinə yetiriləcəyinə inanırlar. Baba Gurgurun “Neft dərəsi”ndə qaşıntısı, qoturu, kezəlliyi olan adamlar zimir. Baba Gurgurun müqəddəsliyinə büyük inamın bir sirri də “Neft dərəsi” ilə bağlıdır.

Kəsilən saz və dırnaqlar gümülməsə günah hesab olunur və qiyamətdə cavab verməli olacaqlarına inanırlar.

Gecə vaxtı güzgüyə baxmaq, salı /şənbə/ günü təraş olmaq, gün sarıda /qürub zağı/ işləmək, uşağın beşigini boş bulamaq, şər vaxtı ev süpürmək, yerə qaynar su tükmək, qırxlı uşaq olan evə boyaq gətirmək, yeni doğulmuş uşağın yanında ağlamaq, yumurta, soğan və sarımsaq qabuğunu basmaq, birinin libasının dügmələrini üstündə tikmək və s. uğursuzluq hesab olunurmuş.

Gec danışmağa başlayan uşaqların dili tez azılmaq üzün əlinə bir parza zürək verirlər, başqa uşaq zorla gəlib əlindən alır ki, uşaq acıqlanıb danışsın. Bundan başqa uşağa sərzə əti, kişmiş, güyərzin yumurtası yedizdirirlər. Uşağa qəfəsdə olan bülbülün izdiyi qabdan su verirlər.

Gecələr güzgüyə baxılarsa qəribliyə düşəcəklərinə inanırlar.

Güz qapağı səyriyəndə fənalıq baş verəcəyinə inanırlar.

Güzdə itdirsəyi zıxanda bir az aralı qonşunun qapısının düyüldüyünə inanırlar.

Güzgünün qırılması fəna hesab olunur, evdəkilərin başına bir iş gələcəyinə inanırlar.

Gün və ay tutularsa fəlakət olacağına, müharibə baş verəcəyinə, bahalıq və aclıq olacağına inanırlar. Odur ki, güllə atır, baraban zalır və başqa səs-küy salırlar.

Gün sarıda xoruz banlarsa "o, baş yeyər" deyir və xoruzun başını kəsirlər.

Məğribdən sonra qonşudan qazan gətirmək uğursuz hesab olunur. Qədimdən bəri qazanı qonşudan məğribdən sonra ülü yumaq üzün su qızdırmağa gətirərmişlər.

Məhərrəm və Səfər aylarında evlənmək büyük günah hesab olunur və bu aylarda evlənmirlər. Bu aylarda toy, sünnət və şadyanalıq etmirlər.

Obadan küzmək istəyəndə arpa əkərmişlər. Arpa güyərəndə küzərmişlər.

Ocağı ağacla eşələyib yandıran qızın təmizkarlığını yoxlayarlarmış. Ağacın hər iki ucu qaralmışsa, qızın pinti olduğuna, yalnız bir ucu qaralmışsa təmizkar olduğuna inanırlar.

Ülüsü düşən evdə qırx gün kəllə-paza yeyilməzmiş, yeyilsə, o evdə bir nəfərin də üləcəyinə inanılırdı.

Sağ ovuc qaşınırsa para gələcəyinə, sol ovuc qaşınırsa para gedəcəyinə inanırlar.

Sevmədikləri bir adam yola zıxarkən arxasınca daş atarlarmış. Belə olan halda onun bir daha dünməməsinə inanırdılar. Sevdikləri adam yola düşəndə isə arxasınca su atardılar. Yolunun aydın olacağına, səfərinin uğurlu olacağına inanırdılar.

Səfərə zıxılarkən və ya yapılması düşünülən bir iş barədə qonuşarkən birisi bir kərə axsırırsa, səbir gəldi, bəklənilsin, səbr edilsin, iki kərə axsırılırsa, cağat gəldi, xeyirlidir deyə yola zıxırlar.

Səfərdən dünən adam evinə və uşağına zərər verməmək üzün ayağı ilə gələn xəstəlik və fənalığı atmaq üzün evə girərkən oturur və hər iki ayağını uzadır, uşağı üz dəfə onun ayaqlarını uzadır, uşağı üz dəfə onun ayaqları üstündən atlandırırlar.

Sucaq suyu yerə tükməzdən əvvəl "bismillah" deyirlər ki, cinlər qazsınlar. Əks təqdirdə cinlərin də ev sahibinin üvladlarını incidəcəyinə inanılardı.

Sünnət edərkən artıq dərini suda saxlayır, sonra suyu uşağı olmayan qadının başına tükürlərmiş ki, uşağı olsun.

Tavuq xoruz kimi bannasa və ya xoruz axşam zağı bannasa "bu şumdar baş yeyər" deyir və başını kəsirlər.

Uşağı süddən kəsmək üzün bir yumurta qaynadılır, uşağın yastığı altına qoyulur. Yumurta soyuduqca uşağın da süddən soyuduğuna inanılarmış.

Uşağın boğazı ağrıyanda bir ağac qaşığını qazan qarasına sürtür, sonra da uşağın boğazına sürtərlərmiş.

Uşağı süddən kəsən ana südünü qurturmaq üzün, toplanan südü ocağın külü üzərinə sağır, külü yoğurub divara yaparmış. Kül quruduqca ananın südünün də quruduğuna inanarmışlar.

Uşağı olmayan bir qadının sonralar uşağı olanda uşağı ülməsin deyə bir qara tavuq kəsərək kəfinə /kəfənə/ sarıyıb məzarlıqda gümərlərdi.

Uşağın ilk dişinin yuxarıdan zıxması uğursuz hesab olunarmış. Belə olduqda uşağı dam başından havuşa /həyət/ atarlarmış. Havuşda isə dürd kişi, hərəsi cecimin bir yanından yapışıb uşağı tutarlarmış.

Uşağa güz dəyməsin deyə boğazına güzmuncuğu asarlardı.

Hamilə qadın kükəlməyə başlasa qız, arıqlamağa başlasa oğlan olacağına inanırlarmış.

Hamilə qadının bədəninin rəngi ağarmağa başlasa oğlan, qaralmağa başlasa qız olacağına inanırlarmış.

Hamilə qadın balıq ilə yoğurd yeyərsə, dünyaya gələn uşağı alaca tutacağına inanırlarmış.

Hamilə qadının gübəyi yuxarı qalxsa oğlan, aşağı düşsə qız olacağına inanırdılar.

Hamilə qadının düşlərinin kənarı qızarsa oğlan, qaralsa qız olacağına inanırdılar.

Hamilə qadının bətnində uşaq sağ tərəfə meyl etsə oğlan, sol tərəfə meyl etsə qız olacağına inanırdılar.

Hamilə qadının əri qadının bətninə əl vuranda bətndə uşaq tərpənərsə oğlan, tərpənməzsə qız olacağına inanırdılar.

Hamilə qadının xəbəri olmadan başına bir zimdik un səpəndə əlini sazına zəksə, üzünə uzatsa qız, uzatmasa oğlan olacağına inanırlarmış.

Hamilə qadın kürəyində ağrı hiss etsə oğlan, büyründə ağrı hiss etsə qız olacağına inanırlarmış.

Hamilə qadın günəş və ya ay tutulanda bədənini qaşımazmış, əks təqdirdə uşağın sifətində və bədənində ləkə olacağına inanırlarmış.

Hamilə qadının qarnı yuvarlaq isə oğlan, yastı və geniş isə qız olacağına inanırdılar.

Hamiləlik düvrünün 2-ci ayında qadın ləzzətli yeməklər istərsə oğlu, turş yeməklər istərsə qızı olacağına inanırdılar.

Hamilə qadın kükələrsə oğlan, zəiflərsə qız olacağına inanırdılar.

Hamilə qadın güzəlləşirsə oğlan, zirkinləşirsə qız olacağına inanırdılar.

Həyətdə soğan və samırsaq əkmək fəna hesab olunurmuş. Evdən küzüləcəyinə və evin dağılacağına inanırlarmış.

Hər kim gündüz matal /nağıl/ danışarsa parasının pul /qəpik-quruş/ olacağına inanırlarmış. Inanırlarmış ki, həmin adam kasıblayacaq.

Cümə günü yağış yağsa, şənbə günü havanın acılacağına inanırlar.

Zərşənbə günü yağış yağsa, bütün həftənin yağmurlu kezəcəyinə inanırlar.

DUALAR

Allah səni zox gürməsin!

Allah qazancıva bərəkət versin!

Bərxudar ol! —Ümrün uzun olsun, xoşbəxt ol!

Boyuva dünüm! —Başına dünüm!

Boyuva qurban!

Qadanı alım!

Qadası canıma gəlsin!

Quvatu olsun! —Yaxşı yol!

Qurbanuv olum!

Darı başımıza! —Bizim də işlərimiz belə eyi və qolay olsun.

Dırnağıva daş dəyməsin!

Dünya durduqca durasan!

Düşmənivə də nəsib olmasın.

Düşmənin də gürməsin!

Evin avadan olsun —Evinə bərəkət düşsün.

Evindən ev türəsin! —Oğul-qız toyu gürəsən!

Əlin var olsun!

Əl vurduğun torpaq altun olsun!

Əssük olma! —Əskik olma!

İrağ olsun!

İraq canuvdan!

İşiy avand olsun!

İşiy asand olsun!

Yeddi oğlan babası olasan!

Yolun azıq olsun! —Uğurun xeyirli olsun!

Kissəvə bərəkət —Kisənə bərəkət!

Güzün aydın olsun!

Güzünü sevim, afərin!

Ümründən doyasan! —Ürəyincə, doyunca yaşayasan!

Ümründən xeyir gürəsən!

Ümrüvə bərəkət! —Ümrün uzun olsun!

Oğlan, qız toyu gürəsən!

Sənə fəda olum!

Süzüvü şəkərlə kəsim!

Uğur olsun!

Uğrun xeyirli olsun!

Xeyrini gürəsən! —Təzə şey alanda deyirlər.

Cigərin yanmasın! —Üvlad dağı gürməyəsən!

Analar qızlarına dua, arzu və diləklərini

aşağıdakı süzlərlə bildirirlər:

Ağ baxt,
Altun taxt,
Qara xəlayiq,
Bəyaz əkməkzi,
Siyah külə
Dilərəm qızıma.

Yaxud oğlan uşaqlarına aşağıdakılar dilənir:

Şəri şeytannan,
Quru bühtannan,
Həyasız arvaddan,
At şərinnən,
Od şərinnən,
Ərz və asiman şərinnən,
Yıxılmış divardan,
Qudurmuş küpəkdən,
Bəkliyəsən, saxlıyasan,
Oğlumu, Ey Allahım!

XEYİR-DUA XOYRAT VƏ MANİLƏRİ

Aydın olsun,
Ay zıxsın, aydın olsun.
Güzü yara düşənin
Güzləri aydın olsun!

Ayı mən,
Hez gürmədim ayı mən.
Gülüzlü yara qarşı
Dedim qurban ayı mən.

Ay zıxdı bədir, Allah!
Can dosta nəzir, Allah!
Ya canım cana yetir
Ya cana səbir, Allah.

Ay zıxdı bədir-bədir,
Canım o dosta nəzir.
Səsləşirəm süzləşməz
Bunun səbəbi nədir.

Ay zıxdı minaradan,
Nə kezibdi aradan.
Məni sənə yetirsin
Ərşi-fərşi yaradan.

Al alma dürd olaydı,
Rəqibə dərd olaydı.
Bu almanın sahibi
Kaş ki, bir mərd olaydı.

Aldı əqlim, getdi yar,
Güzlərimdən itdi yar,
Tanrı günah saymasın
Zox zülümlər etdi yar.

Almaya al olaydım,
Minaya dal olaydım.
Ala güzlü yarımın
Küksünə xal olaydım.

Altunu puzduraydım,
Gərdənə düzdürəydim.
Səni avzı tutmasın
Qoynumda gəzdirəydim.

Altun üzüm şinəvə,
Nə dedim mən binəvə /sənə/
Olaydım süt quzusu
Saralaydım sinəvə.

Bağ izində adalar,
Dostum doludur badalar.
Gəlsin mənim canıma
Sənə gələn qadalar.

Baxtı mənə,
Yan güzdən baxtı mənə.
Xudam bu gün yazılsın,
Bu qızın baxtı mənə.

Başım üstə,
Əlin qoy başım üstə.
Canım uğruna qurban,
Istirsən başım istə.
Birdə nələr,

Mən gürdüm birdə nələr.
Zoxları haqq saxlasın
Ülməsin bir dənələr.

Bir telinə,
Zal sazın bir telinə,
Üzüm, düvlətim qurban
Zülfünün bir telinə.

Qurbanam qaşına, yar,
Qoy dünüm başına, yar.
Məni bu qəmnən qurtar
Dolandır başına, yar.

Ocağın,
Daim yansın ocağın.
Üvladın qeydinə qal
Kor olmasın ocağın.

Səda gəlir,
Zox zülmlər yada gəlir.
Gəlsin mənim canıma
Dosta nə qada gəlir.

Üzərliksən, havasan,
Yeddi dərdə davasan.
Allahdan istəmişəm,
Bu dərdi sən qovasan

Üzü gülə,
Baxıram üzü gülə.
Xudam qismət edəydi,
Məni bir üzü gülə.

Həsəni,
Haqq saxlasın Həsəni.
Xəstə künlü nar istər
Mənim künlüm hə səni.

BƏDDUALAR /QARĞIŞLAR/

Adı batsın!
Adı batmış!
Al-qana batasan!
Allah əkməyin kəssin!
Altunuvuz yez olsun, kətanuvuz bez olsun!
Arxan quyuya gəlsin!
Ardıyca sapan daşı!
Ax deyəsən, qan tifirəsən!
Başını yesin!
Belsarma olasan! —Belin sınsın!
Beşingin boş bələnsin!
Bir dərdə düşəsən dərmanın tapılmasın!
Boğazın kiriklənsin! —Boğazın kilidlənsin!
Boğazına yarma bağlansın!
Boyaxana küpünə düşəsən!
Boyu yerə girsin!
Boynu qırılsın!
Boynu qırılmış!
Vayına qalasan!
Qazının eşşəyi üləydi, nənənin kəbinini babana yazmayaydı. Sənin kimisi dünyaya gəlmiyəydi!
Qan qusasan!
Qanına boyanasan!
Qarnına qazandələn girsin!
Qara qan qusasan!
Qazasan, qovasan, əkmək tapmayasan!
Qiyamətdə mənim əlim, sənin yaxan olsun!
Qıllı-qıfıldan üləsən! —Kükünüz kəsilsin, Taun tutsun!
Qırran qırmış! —Kükü kəsilmiş!
Dabbanuv yansın!
Daş yağsın başıva!
Dilin-damağın yansın!
Dilin-damağın şişsin!

Dilin lal olsun!
Dilindən ilan zalsın!
Dilin pəltək olsun!
Dul avad toruna düşəsən!
Evi yıxılsın!
Evi dağılsın!
Etdiyim güzündə dursun! —Elədiyim güzünü tutsun!
Əzizinin salasını / fatehin/ eşitsin!
Əzizivün qara leşi üstünə gəlsin!
Əkməgin atlı olsun, üzün yayan!
Əllərin ayaq olsun, küksünə dayaq olsun!
Əlin quru yerə düşsün!
Əlini ac ayı zignəsin!
Ələt sipirsin! —taun aparsın!
İki güzü kor olsun!
İmansız olsun!
İnşallah ha xaxın yelinə baxasan! —Geri qalasan, camaatla ayaqlaşmayasan!
Yağlı gülləyə rast gələsən!
Yaman sancı tutasan!
Yaman dərdə düşəsən!
Yanıv yerdə, güzüv qapıda qassın!
Yaxasının yırtığını tiksinlər! —Ülsün, kəfən tiksinlər.
Yel günü yanasan, yağış günü sünəsən!
Yeridiyin yolu itirəsən!
Yüz dəgirmanda bir ovuc unu qalmasın!
Yüksək yerdə gürünəsən! Salacada gedəsən!
Yuvası dağılsın!
Yuxun oxa rast gəlsin! Yuxun ərşə zəkilsin!
Küküvüz kəsilsin!
Küküvüzə süpürgə vurulsun!
Kül başına!
Get Allahdan bul! —Allah cəzanı versin!
Get Allaha həvalət olasan!

Gora imansız enəsən!
Güzün zıxsın!
Güzünə qara su ensin!
Güzünə mil zəkilsin!
Güzündə dursun! —haram olsun!
Güzünün yeri qalsın!
Gürüm onu dilindən asılsın!
Muraduva ulaşmayasan!
Nənəsi bürkünü qoxlasın! —Ülsün anası, iyisini papağından alsın!
Nilə boyanasan! —Əzizin ülsün, qara geyəsən!
Nüzül endirəsən! —Yas tutasan!
Ovucunda qaldırdığın altun torpaq olsun!
Onu verən Tanrı alsın!
Ocağın sünsün!
Üz ipinlə boğulasan!
Ümründən xeyir gürmüyəsən!
Ümründə oxqay etməsin! —Xoş gün gürməsin! Rahatlıq gürməsin! Sevinc duymasın!
Ümrüvün dəftəri bükülsün!
Ümrüvü yerə verəsən!
Pərkəm/ pirkəm/ tutasan! —Partlamaya düşəsən!
Sazın biləginə bağlansın! —Əzizin ülsün, sazını kəsib biləginə bağlayasan!
Sazın kəsilsin!
Sazın ələk olsun!
Səni Soğanzı Əhməd tükanı ünündə gürrəm, inşallah!"[11]
Təppən üstünə düşəsən!
Tifaqı dağılsın!
Üzün qara olsun!
Fələyin xişmi-qəzəbinə uğrayasan!
Hara əl atsan, boş dünsün!
Hər tikən bir xəncər başında qalsın!

---

11. Kərkükün bu yerində günahı olanları dar ağacına çəkərlərmiş.

Zamur başuva! —Əzizin ülsün, başına zamur zək, kül tük, yaslı ol!
Zamura batasan!
Zənəsi zıxmış!
Zənəsinin zivisi zıxsın! —zənəsinin züyü zıxsın!
Canı cəhənnəm olsun!
Cibiy dəllük ossun!
Cigərinin qırzıltısı qulağuva gəlsin!
Cigərin yansın —dağılsın! —Üvladın ülsün. Üvlad dağı acısı gürəsən!
Cigəri yanmış!
Cəhənnəm atəşinə yanasan!

BƏDDUA XOYRAT VƏ MAANİLƏR

Avzılar av tutmasın,
Zaxmağı qav tutmasın.
Səni vuran avzının
Qolları tav tutmasın.

Ağacdakı bar iysə,
Heyva iysə, nar iysə,
İki güzüm kor olsun,
Başqa yarım var iysə.

Adam sən,
Nədən qırdın badam sən.
Dostuna xain zıxdın
Hə alasan qadam sən.

Ay batanda,
Gedəydin ay batanda.
Zalım düşmən gəmisin
Gürəydim, ay batanda.
Al, zax fələk,
Silahın al, zax fələk.
Namərdə meydan verdin,
Namərddən alzax fələk.

Bağdatda beş minara,
Elzi gündərdim yara.
Elzim gileyli dündü,
Lənət bedasıl yara.

Bağın ərənə qalsın,
Gülün dərənə qalsın.
Mən zıxdım bağbanlıqdan
İstər veranə qalsın.

Bağlardan dərdim qora,
Kimsəm yox dərdim sora.
Səni məndən edəni
İmansız ensin gora.
Bağzada sərdim kilim,
Gəl əylən mənim gülüm
Nə dedim küsdün yenə

Lal olsun mənim dilim.

Bax səmaya,
Baş qaldır, bax səmaya.
Zərrəcə hüsnün gürsəm
Namərdəm baxsam aya.

Belə bağlar,
Dost başın belə bağlar,
Bülbül ağlar, gül azmaz
Verandı belə bağlar
Can, zıxma dost gəlincə,
Gürək nə deyib ağlar
Kül o adam başına,
Bedasıla bel bağlar.
Zək ayrılıq dərdini,
Gür ürək necə dağlar.

Beş-on gün,
Beş-on həftə, beş-on gün.
Mən sevdim dərd qazandım,
Gəl sən də sev, beş-on gün.
Şum gün, şum saat olaydı,
Güzüm sənə düşən gün.

Bu sular asta gedər,
Dolanar dosta gedər.
Veran olsun qəriblik,
Hər gələn xəstə gedər.

Vay sinəmə,
Ülürəm, vay sinəmə.
Bağban dilin qurusun
Deyibsən vay, Sənəmə.

Qalasan,
Zırpınasan, qalasan,
Dürd yanın düşmən alsın
Orta yerdə qalasan.

Damnan dama damımız,
Yaxındı xırmanımız.
Sən ordan zıx, mən burdan
Kor olsun düşmanımız.

Düşən ağlar,
Yıxılıb, düşən ağlar.
Düşsün rəqib güzünə,
Zülfünə düşən ağlar.

Əziz səni,
Sevərəm əziz səni.
Sevməsəm canım zıxsın,
Canımnan əziz səni.

Yad dağlar,
Mən ağlaram, yad ağlar,
Sifləyə künül vermə,
Ya yandırar, ya dağlar.
Torpaq onun başına
Türbəsində yad ağlar.

Yad ayağın,
Suzu var, yad ayağın.
Bir ülkə məzar olsun,
Basmasın yad ayağın,
Kor olsun o güzləri
Yedirdir yada yağın.

Yad əlində,
Qalmışıq yad əlində,
Kərkükü kavul olsun
Qalmasın yad əlində.

Yaman yara,
Yaman dərd, yaman
yara.
Yamanlar yaxşı oldu,
Biz olduq yaman yara
Məni yardan edəni
Zıxartsın yaman yara.

Yarasız,
Xəstə olmaz yarasız.
Kor olsun güzün fələk
Haram qaldı yarasız?

Yarı yardan.
Doldur ver yarı yardan
Ax desin, qan tifirsin
Edəni yarı yardan.

Yarı mənnən,
Doldur iz yarı mənnən,
Kül olsun ağ ciyəri
Kim etdi yarı mənnən.

Yar güzündən,
Al sürmə yar güzündən,
Adam düvlətdən düşsün
Düşməsin yar güzündən.

Yer üzünə,
Su zıxar, yer üzünə.
Xudam, namərd bəşəri
Gətirmə yer üzünə.

Kabab küziylə ağlar,
Sürmə güziylə ağlar.
Zamur onun başına,
Xırxız üziylə ağlar.

Rəqib dərdin beş olsun,
Beşikdən on beş olsun.
Düşəsən uca dağdan,
Boynun xurdaxaş olsun
Yorğanın zaqır tikən
Düşəyin zim daş olsun.

Süzlərim,
Yara neynər süzlərim.
Fələyin dağı yansın,
Yuxu bilməz güzlərim.

Üzüm qara,
Mey gügdü, üzüm qara.
Mən sənə xain baxsam,
Qoy olsun üzüm qara.

Fələyin işi düşsün,
Yaydan girişi düşsün.
Fələyin də bizim tək
Namərdə işi düşsün.

Ha zağırdım xan dursun,
Xan əylənsin, xan dursun.
Zülfünə tənbeh eylə
Al yanaxdan yan dursun,
Sən məni yandırıbsan,
Xudam səni yandırsın.

Haşa dünüm,
Dünərsəm, daşa dünüm,
Yar bizə qonaq gəlsin,
Dolanım, başa dünüm.

YEMİNDLƏR /ANDLAR/

Adına qəsəm olsun!
Bu günəşə kor baxım! Bu günəş həqqiyzi!
Dizivizin günahi boynumda qalsın!
Dizivizin günahi sahibi olum!
Duz-əkmək haqqıyzi!
Əsgər qazağı olum!
İki güzüm kor olsun!
Gavur türbəsində yatım!
Gavurlardan həşr olum!
Güzüm təppəmə zıxsın!
Mərd başıyzin!
Namusum haqqıyzi!
Ülümüm gürəsən!
Peyğəmbərin başıyzi!
Sən üləsən!
Toppuğum yerə dəymiş olsun!
Həpi dərdlər başıyzi!
Canıva yemind olsun!
Şərəfimdə!
Şəhidlər goruyzı!

SALAMLAR VƏ SALAMATLAŞMAQ

Səbbəh xer!
Səbbəhin xerli olsun!
Günortau /və ya günortay/ xeerli olsun!
Günortavuz /və ya günortayız/ xeerli olsun!
Axşam xeer!
Axşamıvız /və ya axşamıyız/ xeerli olsun!
Qal sağlıxtan! Qalın sağlıxnan!
Xoş gəlduu /və ya xoş gəldiy/
Xoş gəldivüz! /Xoş gəldiyiz/.
Biri zıxıb gedəndə deyir: Ey vallah!
Qalanlar deyirlər: Allaha amanat olasan! /olasız/
Yeni gələn adam deyir: Camaatuvuza bərəkət!
Cavab: Ümrüvə /ümrüvüzə/ bərəkət!
Zeşt vaxtı /səhərlə günorta arası/ gələn deyir:
Vaxtuu /vaxtuvuz/ xeerli olsun!
Səfərə zıxana deyirlər: Quvatuu /quvatuvuz/ olsun!
Cavab: Sağ olasan — Sağ olasız!

SÜYÜŞLƏR

Axırışər! —Utanmaz, həyasız, bühtanzı
Başına /kəlləsinə/ dəysin!
Qulağı sarı! —Qeyrətsiz, namussuz, alzaq!
Küpək oğlu, düşgün!
Yetimzə!
Kərət oğlu, kərətə —mənliyi olmayan, düşük, alzaq!
Küpək oğlu!
Üyündə tox olmamış!
Saxtazısan sən!
Sazı bucuq, sazı kəsilmiş! —Toy gecəsinin səhəri sazı kəsilərək ata evinə qaytarılan gəlin!
Sığır əti yeyən yetimzələr!
Türpisiz! —Ədəbsiz, əxlaqsız!
Üzü qərə!
Üz həyası yoxdu!
Cin oğlu, cin!
Cimilətinə lənət! —Nəsillikcə hamısına lənət!

Xasa zayı Kərkük şəhərini iki yerə bülür. Bir yaxada yaşayanlar qalalılar. /Kərkük qalası bu yaxadadır/, o biri yaxada yaşayanlar qoryalılardır. Hər iki yaxa camaatı arasında son vaxtlara qədər yarı zarafat, yarı ciddi süz-sühbət gedərmiş. Qoryalılar, hətta qalalılar vəznli-qafiyəli şer də düzəldiblərmiş:

Sığır əti yeyən, atlası bez qalalılar. Quyu suyu izən, altunu yez qalalılar.

LİRİK NÜV

XOYRATLAR

Ağasızlar,
Kimsəsiz ağasızlar.
Düvran tərsinə döndü
Şah, gəda, ağa sızlar.

Ağlaram ağlar kimin,
Dərdim var dağlar kimin.
Yüz yerdən yaralıyam,
Gəzərəm sağlar kimin.
İstəmirəm bir də gülüm.
Əvvəlki zağlar kimin.

Ağla dayım,
Gəl əmim, ağla dayım.
Buraxın dərdim deyim
Cahanı ağladayım.

Ağız dadı.
Pozulub ağız dadı.
Zamanın pozuqluğu
Hər yerdə ağızdadı.

Ağı sən,
Qaranı sən, ağı sən
İncəltdin qılca qoydun
Mənim kimin dağı sən.

Ağzın azma,
Yaramın ağzın azma.
Üzün bilməz kimsənin
Hər yerdə ağzın azma.

Ağ sadalar,
Ağ sədəf, ağ sadalar.
Miskinin güz yaşısı
Mərmərə axsa, dələr.

Adamlar,
İş bitirir adamlar.
Dünyanı namərd aldı,
Hanı əsil adamlar?

Az-az əsəsən künül,
Xəyal kəsəsən künül.
Yad ha yaddığın edər
Kimnən küsəsən künül?!

Ayağına,
Ulaşmam ayağına.
Qorxum var yaşkən yanam
Qurunun ayağına.

Ayağını,
Doğru at ayağını.
Yorğannan fəzlə zıxsa
Kəsillər ayağını.

Ay demərəm,
Can versəm, ay demərəm.
Hüsnün durarkən güzəl
Aya mən, ay demərəm!

Ay güzəl,

Güydə ulduz, ay güzəl.
Gəl can-cana qatağın,
Həyat budu ay güzəl.

Aylar mənə,
İl oldu aylar mənə.
Mən ləbin susuzuyam
Neyləsin zaylar mənə.

Aynamaz baş ağrıdar,
Can zıxar, baş ağrıdar.
Dəgirman işin gürər
Zaq-zaqa baş ağrıdar.

Ayrılmaz,
Can cigərdən ayrılmaz.
İnanma yad süzünə
Ət dırnağdan ayrılmaz.

Ay zıxar, uzaq düşər,
Mum yanar, zıraq düşər.
Yar güzündən düşənlər
Künüldən iraq düşər.

Ay zıxdı, qoyun batsın,
Üz yarım oxun atsın.
Nə Leyli xəstə düşsün
Nə Məcnun canın satsın.

Ala güzdə qara var,
Cigərimdə yara var.
Nə mən üldüm qurtardım,
Nə dərdimə zara var
Aldatdın tutdun məni,
Oyunda uddun məni.
Uydun ellər süzünə
Nə tez unutdun məni.

Al yanaq al istəməz,
Şirin dil bal istəməz.
Uca hümmət ərbabı
Dünyada var istəməz.

Allam səni,
Al girmə, allam səni.
Yeddi əşrət bir olsa
Sevmişəm allam səni.

Alma yanı,
Al olur alma yanı.
Necə qəbrə qoyarlar
Muradın almayanı.

Al mənnən,
Yaşıl sənnən, al mənnən.
Sinəm əttar tükanı,
Nə istəsən al mənnən.

Al zağında,
Hər şeyi al zağında.
Fəqana düşər bülbül
Qünzənin al zağında.

Altunda mən,
Zəncirəm altunda mən.
Qəm gəldi qəm üstünə
Qaldım qəm altında mən.
Aman dal,
Aman bidad, aman dad.
Sən hakim ol, hükm eylə

Nə sən zülm et, nə mən dada.

Apardılar gülümü,
Eylədilər zülümü.
Nə qoydular şad olum
Nə kəsdilər dilimi.

Apardı tatar məni,
Qul kimi satar məni.
Yarım vəfalı olsa
Axtarıb tapar məni.

Apardı Xasa məni,
Sel gəlir, basa məni.
Sızlamaq gerzək oldu
Batırdı yasa məni.

Ara yeri,
Düşməni ara yeri.
Rəqib güzü kor olsun
Pozubdu ara geri.

Ara zəmən,
Güy zəmən, ara zəmən.
Zülfün üzə dəyəndə
Olaydım arazı mən.

Armudum bağ izində,
Qovruldum yağ izində.
Aləm toyda, seyranda
Mən qaldım dağ izində.

Atəşdən,
Xudam, qurtar atəşdən.
Fəqirlik bir küynəkdi
Yoxsul üstə atəşdən.

Atəş düşdü kəlləmə,
Üzü yanar, yelləmə.
Yaram eşq yarasıdı,
Naşı təbib, əlləmə.

Axşam arada qaldı,
Xəncər yarada qaldı.
Mənim bədəsil yarım
Bilməm harada qaldı.

Ah etməkdən,
Ahım yox, ah etməkdən.
Dərdin məni üldürdü
Utan günah etməkdən.

Azın yaramın bağın,
Bir gürün sinəm dağın.
Mən yara qurban getdim
İstərsiz süzün sağın.

Azıx qoy pəncərəni,
Güzüm gürsün gələni.
Necə qəbrə qoyarlar
Yar dərdindən üləni.

Aşina fələk,
Didəm yaşına fələk,
Aqibət quş qondurdu
Qəbrim daşına fələk.

Bağa divar,
Zəkiblər bağa divar.
Bağ var bir gülə həsrət
Onun da bağ adı var.

Bağbanzı xiyar kəsər,
Malını qıyar kəsər.
Bir dəm səni gürməsəm
Künlüm min xəyal kəsər.

Bağdad ara,
Şam, Hələb, Bağdad ara.
Bülbülü güldən ütrü
Zəkiblər bağda dara.

Bağdadı,
Mən sevirəm Bağdadı.
Zox bağ var izi veran,
Dillərdə bağdı adı.

Bağda nə var,
Quşenməz bağda nə var?
Əsli bağban olmayan
Nə bilir, bağda nə var?

Bağ divarı,
Bağbandı bağ divarı.
Bağban bağban olursa
Neyləyir bağ divarı?

Bağ işlər,
Bağda bağban, bağ işlər.
Boynum cəllad əlində
Nə kəsər, nə bağışlar.

Bağı sən,
Bağbanı sən, bağı sən.
Uzurtdun bülbülləri
Veran qoydun bağı sən.

Bağbanzı bağı kezdi,
Ovzular dağı kezdi.
Bağrımdakı yaranın
Bağlanma zağı kezdi.

Bağdad yolu gəncədi,
Gülü pəncə-pəncədi,
Demə sizdən irağam,
Bu sevda ülüncədi.

Bağdad yolu Gəncədi,
Gülü pəncə-pəncədi.
Mən yarımı sevirəm
Məhəbbət ülüncədi.

Bağdadda nar şirindi,
Girməyə şal şirindi.
Yeddi qardaş, bir bacı
Hamısınnan yar şirindi.

Bağdadda xurmalıxlar,
Şatda oynar balıxlar.
Nə büylə sevda olsun
Nə büylə ayrılıxlar.

Bağ sahibi,
Bağbandı bağ sahibi,
Kim əkdi, kim becərdi
Kim oldu bağ sahibi.

Bağza bar ayağına,
Heyva, nar ayağına.
Arına gəlir künlüm
Gedə yar ayağına.

Bağza bar verəndə gəl,
Heyva-nar verəndə gəl.
Bir gəldin xəstə gürdün
Bir də can verəndə gəl.

Bağzayam baram sənə,
Heyvayam, naram sənə.
Künlün fikir zəkməsin
Ülüncə yaram sənə.

Bağzan bağzama qarşı,
Atma bağzama daşı.
Gəl güzəl barışağın
Dosta, düşmənə qarşı.

Bağ zəpəri,
Bağ pəri, bağ zəpəri,
Qaşın bağ, güzün bağban,
Kirpiyin bağ zəpəri.

Bala dərdi.
Bal dərdi, bala dərdi.
Bütün dərdlər sağalar
Sağalmaz bala dərdi.

Bala dərdim,
Qarışıb bala dərdim.
Qoşdum qəm cütlərini
Dərd əkdim, bəla dərdim.

Bala şirin,
Kim qatıb bala şirin.
Can hər şeydən şirindi
Candan da bala şirin.

Balıq suda yan verdi,
Yaram coşdu, qan verdi.
Dost məni yoxsul gürdü
Üz zevirdi, yan verdi.

Balıq suda yan gedər,
Azma yaram qan gedər.
Fəqir təbib neyləsin
Əcəl gələr, can gedər.

Barsız künlüm,
Meyvəsiz, barsız künlüm.
Yüz yerdən yaralıyam
Ha gülər arsız künlüm.

Baxtı kəm,
Kamalı kəm, baxtı kəm.
Mən fələyə neylədim
Fələk mənə baxtı kəm.

Başına necə dünüm,
El yatsın, gecə dünüm.
Gavur dininnən dünməz
Mən sənnən necə dünüm.

Başında yazma yarım,
Gəl sidqin pozma, yarım!
Qorxuram güz-nəfəsdən,
Zadrasız gəzmə, yarım!

Başında sarı sancaq,
Yar miskin, mən utancaq.
Xeyrin, barın gürmədim
Oduna yandım ancaq.

Başında zarı, neynim,
Kənarı sarı neynim.
Mən sevdim bir ümürlük
Üz günlük yarı neynim.

Başında zit hazarı,
Küksün cənnət bazarı.
Bilsəydim ayrılıq var
Qurmazdım bu bazarı.

Belin qırıb,
Baltası belin qırıb.
Gənclər var dağ əridər
Yoxsulluq belin qırıb.

Bəzən yeri,
Az buxzan, bəzən yeri.
Güzlərim qan ağlayır
Gürdü yar gəzən yeri.

Bilmirəm nə dəmdəyəm,
Bir talesiz bəndəyəm.
Yuvasız bayquş kimi
Gündə bir vətəndəyəm.

Bilmirəm kimdi mənim,
Yediyim qəmdi mənim.
Yan məhəbbət şirindi
Yan ağlım kəmdi mənim.[12]
Bilmirəm mənim nəmdi,
Ürəgim dolu qəmdi.

12. Ya ... ya ...

Yoldaşın nasıl olsa
Cənnətdi-cəhənnəmdi.

Binə bağlar,
Bəndələr binə bağlar.
Bu düvran belə getsə
Dərd məndə binə bağlar.

Bir daş atar,
Bir kirəc, bir daş atar.
Tərəzin əyiləndə
Hər gələn bir daş atar.

Bir də mən,
Doldur izim, bir də mən.
Gün kezdi, ümr azaldı
Gənc olmaram bir də mən.

Bir də mən,
Bir sən zağır, bir də mən.
Şahsənəm zobanıyam,
Qoyun vermək qurda mən.

Bir dənədən,
Dərs aldım bir dənədən.
Mən dərtdən qurtulmuşdum
Dərd dündü bir də nədən?

Bir dənədi,
Bir sünbül bir dənədi.
Cumdum dəryah dibinə
Tapdığım bir dənədi.
Biri sin,
Biri əlif, biri sin,
Kezdi güzəl karvanı

Sezdi künlüm birisin.

Bir gündə,
Bir külgədə, bir gündə.
İllərcə bir dam yapdım
Fələk yıxdı bir gündə.

Bitəndi,
Əsgi yaram bitəndi.
Qara günlər il olsa
Başa sürməz, bitəndi.

Bizarəni vurdu qəm,
Qol qanadın qırdı qəm.
Mən miskin olduğumzün
Üstümə qudurdu qəm.

Bu dağda maral gəzər,
Zülfünü darar gəzər,
Bağ bizim, maral bizim
Ovzu nə arar, gəzər?

Bu dağlar,
Yaşıl olub budağlar.
Bülbül gülün itirib
Gah zağırar, gah ağlar.

Bu dağları alaydım,
Zağıraydım zalaydım.
Girəydim yar qoynuna
Qəmli künlün alaydım.
Bu dağlar qoşa dağlar,
Zatıb baş-başa dağlar.
Ovzusu bəg olubdu
Ceyranı paşa dağlar.

Bu dağlar, ulu dağlar,
Ətrafı sulu dağlar.
Mən üz dərdimi azsam,
Ay, günəş, bulud ağlar.

Bu dağlar uca dağlar,
Başını duman bağlar.
Bir dərdə mən düşmüşəm
Halımı gürən ağlar.

Bu dağ titrər,
Yel əsər, budağ titrər,
Güzüm yarı gürəndə
Dil tutmaz, dodağ titrər.

Bu yola xanım gedər,
Xanımnan canım gedər.
Cigərdən yaralıyam
Güzümnən qanım gedər.

Bu sənin hindi zülfün,
Cigninə mindi zülfün
Zuroxla qoy qoynuna,
Qan edər indi zülfün.

Bu sular axtı, neynim,
Sədəsi qalxdı, neynim.
Mən sənnən ayrılmazdım
Ulduzum axdı, neynim.
Bülbül kişidi gəldi,
Dərdə tuş idi, gəldi.
Bülül yaz havasına
Hələ qış idi gəldi.

Bülbüləm bağ gəzirəm,
Məcnunam dağ gəzirəm.
Cigərdən yaralıyam
El bilir sağ gəzirəm.

Bülbül hanı,
Gül hanı, bülbül hanı.
Yarı yalqız gürəndə
Qonuşmağa dil hanı?

Vaya dərdim,
Vay dərmanım, vay dərdim,
El vay əkdi, gül dərdi
Mən gül əkdim, vay dərdim.

Vay vaydan,
Kim gürüb saya vaydan.
Əkdim qəm, bizdim hicran
Vurdum yüz taya vaydan.

Vəfa sizə,
Şərəfdi vəfa sizə.
Əsil əsilə uyar
Vəfasız vəfasıza.

Qazan ağlar,
Od yanar, qazan ağlar.
Burda bir qərib ülüb,
Qəbrini qazan ağlar.

Qazan düşər,
Qoy daşı, qazan düşər.
Aləmzin quyu qazma
Quyunu qazan düşər.

Qara baxtım,
Ağ olmaz qara baxtım
Sinəm yadıma düşdü
Dağlarda qara baxdım.

Qara gün,
Ərir vursa qara, gün.
Dağlar yanar, kül olar
Bir dəm zəksə qara gün.

Qaranı yaz,
Ağı yaz, qaranı yaz.
Əlin qələm tutanda
Mən bəxti qaranı yaz.

Qaşın, güzün zil kimin,
Titrər qızıl gül kimin.
Qapında abdal oldum,
Alıb-satma qul kimin.

Qarşıda qara dağlar,
Boyanıb qara dağlar.
Zək ayrılıq dərdini
Gür səni necə dağlar.

Qəm dağıdır,
Güzəllər qəm dağıdır.
Enişim dərd dərəsi
Zıxışım qəm dağıdır.

Qurbanam üzüm sənə
Həkətim, süzüm sənə.
İşıqlı yulduz kimin
Dikmişəm güzüm sənə.

Qurut güz yaşın,
Kərkük,
Altundu daşın, Kərkük.
Birləş qardaşlarınla
Yüksələr başın Kərkük.

Dağ bəzədi,
Qar yağdı, dağ bəzədi.
Mən bəzəgi neynirəm
Sinəmi dağ bəzədi.

Dağda var,
Siyah torpaq, dağda var.
Dağ var baş alıb kezər,
Ülüncəyə dağ da var.

Dağda qəm var,
Fikir var, dağda qəm var.
Gürdüm dağ boynun
əyib
Bildim o dağda qəm var.

Dağda duman yeri var,
İqrar, iman yeri var.
Ətəgin əldən salmam
Səndə güman yeri var.

Dağı-dağdan,
Sel azar dağı dağdan.
Qəlbim elə virandı
Ayırmaz dağı dağdan.
Dağ yerinə,
Təppədi, dağ yerinə.
Fələyin adı batsın
Dağ vurar, dağ yerinə.

Dağlar dağımdı mənim,
Qəm ortağımdı mənim.
Dindirsən qan ağlaram
Yaman zağımdı mənim.

Dağlar duman oldu, gəl,
Halım yaman oldu, gəl.
Aylara vədə verdin
İllər tamam oldu, gəl.

Dağlar dağladı məni,
Gürən ağladı məni.
Mən yara nə demişəm
Zarpaz dağladı məni.

Dağlara toz ələnsin,
Kababa küz ələnsin.
Nə güzüm yarı gürsün
Nə yaram təzələnsin.

Dağ üstünə,
Qar yağar dağ üstünə.
Nədən fələk dağlasa
Duz qoyar dağ üstünə.

Dad fələk,
Bidad fələk, dad fələk.
İzirtdiyin şərbətdən
Bir üzün də dad, fələk.
Dayım gül,
Əmim ağla, dayım gül.
Dostuna üz turş baxma
Düşməninə daim gül.

Daldalansın,
Bülbüllər daldalansın.
Qoymayır alzaq fələk
Daldasız daldalansın.

Daş altda qaldı,
Qələm-qaş altda qaldı.
Zox sevimli güzəllər,
Torpaq-daş altda qaldı.

Daş atdım nara dəydi,
Nardan divara dəydi.
Dilimnən xəta zıxdı
Süz getdi yara dəydi.

Dərd birkən həzər oldu,
Can düzməz bezar oldu.
Bir yaradı, min yerdən
Al qanım sızar oldu.

Dəgənə künül,
Dəgməz dəgənə künül.
Nə qardaş ol, nə sirdaş
Üzün ügənə, künül.

Dərdə kərəm
Dərdim zox, dərdə kərəm.
Qoşmuşam qəm cütünü
Sürdükcəm dərd əkərəm.
Dərdin məni məl175dir,
Üstümə kül ələdir.
Bir gün səni gürməsəm
Şivəndi, vəlvələdir.

Dərd məni aldı neynim,
Yatağa saldı neynim.
Sinəmdəki həsrətlər
Künlümdə qaldı neynim.

Dəryaya dalan bilər,
Dalmayan yalan bilər.
Cəvahirin qədrini
Can verib alan bilər.

Divara daş qoymuşam,
Uğruna baş qoymuşam.
Güzlərimdən qan gəlir
Adını yaş qoymuşam.

Dilə dəyər,
Yaban süz dilə dəyər.
Leylanın şirin dadı
Beş min yad dilə dəyər.

Dilim var,
Qovun üstə dilim var.
Əslində kərküklüyəm
Gür nə şirin dilim var.

Dilimdi,
Alma dilim-dilimdi.
Məni xoşbəxt eyləyən
Üz sevimli dilimdi.
Dilim-dilim,
Kəs qovun dilim-dilim.
Mən dilimnən vaz kezməm
Olursam dilim-dilim.

Dilim-dilim,
Portağal dilim-dilim.
Nə dedim küsdün mənnən
Qurusun ağzım-dilim.

Dilimnən,
Kəsdim qovun dilimnən.
Üzüm, astarım bəlli
Danışıram dilimnən.

Dolandı gün,
Dündü gün, dolandı gün.
Mən sənə daldalandım
Sənə də dolandı gün.

Dolu düşər,
Qar yağar dolu düşər.
Qəbrim yol üstdə qazın,
Bəlkə yar yolu düşər.

Dürr ordan,
Yaqut ordan, dürr ordan.
Məclisdə yerini bil
Deməsinlər dur ordan.

Düşənnən al,
Yıxılıb düşənnən al.
Bir dərdin dərmanın
O dərdə düşənnən al.
Edərəm havar-havar,
Havara gəlsən nə var.
Gəldi qurban bayramı,
Qurbanın olsam nə var.

Eşqə zarə.
Düşmüşəm eşqə, zarə.
Dünyanı zərx eylədim
Bulmadım eşqə zarə.

Əkini əkən bilər,
Belini bükən bilər.
Ayrılıq yaman şeydi
Güz yaşı tükən bilər.

Əkinim əkiliri,
Sünbülüm tükülürü.
Zülfündən bir tel gündər
Kəfənim tikiliri.

Əkmə bitmiyən yerə,
Can ver, itmiyən yerə.
Ayaqlar necə varsın
Künül getmiyən yerə.

Əldə fincan gəzdirir,
Qolda mərcan gəzdirir.
Güzəl yardan ayrılan
Quru bir can gəzdirir.

Əlində var bardağı,
Doldurubdu gül yağı.
Kimsənin başa qədər
Yanmayıbdı zırağı.
Əlində var, tir-kaman,
Qəlbimə saldın güman.
Bu qaş, bu güz səndə var
Nə din qoyar, nə iman.

Əski sini,
Yengi qab, əski sini.
Babanın yolunu tut
Sev dostun əsgisini.

Əslim qarabağlıdı,
Sinəm zarpaz dağlıdı.
Kəsilib gəlib-gedən
Demə yollar bağlıdı.

Zaman qalar,
Gün gedər, zaman qalar.
Yıxılar uca dağlar
Tozu bir zaman qalar.

İzi var,
Karvan kezib, izi var.
Rəqib yara baxıbdı
Üzündə güz izi var.

İndi gəldim Lasınnan,
Zıxdım qəm yuvasınnan.
Bülbülü gül zıxardıb
On bir ayın yasınnan.

İstər gül,
Bülbül ağlar —istər gül.
Həyatın sonu ülüm,
İstər ağla, istər gül.

İnci baba,
Dürr, sədəf, inci, baba.
Bu günün adamınnan
Nə küs, nə inci baba.

İnci mənəm,
Sən sədəf, inci mənəm,
Baş qoyub dizin üstə
Can versəm incimənəm.

İş qalmadı,
Qış gəldi, iş qalmadı.
Qəm məni büylə bükdü
Ağzımda diş qalmadı.

İşdən gəlir,
Can, sağlıq işdən gəlir.
Yemək, izmək ləzzəti
Doğrusu dişdən gəlir.

Yağış yağar, gül olar,
Karvan kezər, yol olar.
Güzüm yarı gürəndə
Dilim tutmaz, lal olar.

Yad edər,
Künlüm səni yad edər.
İnanma yad süzünə
Hər nə etsə yad edər.

Yad əlində,
Qalmışıq yad əlində.
Bir ülkə viran olsun,
Qalmasın yad əlində.

Yaz gələr tez sovuşar,
Yarım güllə qovuşar.
Yar yanağın güstərsə
Bülbül güldən sovuşar.

Yayanam,
Atım yoxdu, yayanam.

Düşmüşəm qəm oduna
Ya qurtulam, ya yanam.

Yana-yana kül oldum,
Bir əsmərə qul oldum.
Quş dili bilməz idim
Bağında bülbül oldum.

Yandı Kərkük,
Ataşa yandı Kərkük.
Onunzin mən ağlıram
Dostlardan yandı Kərkük.

Yara bağlar,
Məskənim yara, bağlar.
Təbib getsin, yar gəlsin,
Yar yaxşı yara bağlar.

Yara qaldı,
Dərd bitdi, yara qaldı.
Ağlamaq payım oldu
Kef, səfa yara qaldı.

Yaradan,
Yuxum gəlməz yaradan.
Ya məni yara yetir
Yan, al canım yaradan.
Yara sızlar,
Od yanar, yara sızlar.
Mən gülməm yaralıyam
Qoy gülsün yarasızlar.

Yara sızlar,
Ox dəyər, yara sızlar.
Bir yaralı əzabın
Nə bilir yarasızlar.

Yar dağıdı,
Sinəmdə yar dağıdı.
Başımda qəm ləşgəri
Dağıtsa, yar dağıdı.

Yaramı sən,
Oyubsan yaramı sən.
Var günü yanım aldın,
Dar günü yaramısan.

Yara məndə,
Dərd məndə, yara məndə.
Ağıl-fikir qoymadı
Qaş-güzü qara məndə.
Başım alıb gedərəm.
Qalmadı zara məndə.

Ya sinnən,
Mif əlifdən, ya sinnən.
Dünya mənim deyənin
İndi gəldim yasınnan.

Yaralarım oyuldu,
Qabıq tutdu soyuldu.
Mən səni xəlvət sevdim
Bilməm necə duyuldu.

Yarı tər,
Yarı qünzə, yarı tər.
Kirpik zalma güzlərim
Güz ünündən yar itər.

Yaşıldı başın, sona,

Qələmdi qaşın, sona.
Gülə yalqız gəlibsən
Hanı yoldaşın, sona?

Yeri sən,
Deməm belə yeri sən.
Hər yeriş yeriş deyil
Yeri titrət, yeri sən.

Yoldaşım qərib,
Eyşim, yoldaşım qərib.
Bilmirəm haralıyam
Torpağım, daşım qərib.

Yoxa zar,
Kimsə bulmaz yoxa zar.
Kimin eybin var ürtüb
Kimin eybin yox azar.

Yüz aya dəyər,
Hüsnün yüz aya dəyər.
Ay var bir günə dəyməz,
Gün var yüz aya dəyər.

Yüz davar,
Zoban birdi, yüz davar.
Ayaq var üpülməyə
Tifirməyə yüz də var.

Yüzdə bir,
Künüldə bir, yüzdə bir.
Vəfalı dost bulunmaz
Bulunsa da —yüzdə bir.

Yüz il yaz,
Yüz il bahar, yüz il yaz.
Hüsnün kimin gül azmaz
Düvran getsə yüz il yaz.

Yüz yara,
Sinəmdə var yüz yara.
Leylanın bir zülfünü
Məcnun verməz yüz yara.

Yüz yerdən,
Yaralıyam yüz yerdən.
Sənsiz yaram sağalmaz
Təbib gəlsə yüz yerdən.

Yüz yol var,
Yüz təpə var, yüz yol var.
Xudam bildiyin eylər
Sən fələyə yüz yalvar.

Kaman sındı,
Ox sındı, kaman sındı,
Hüsnün zamandarıyam
Üstümə zaman sındı.

Kar xoşdu,
Sənət xoşdu, kar xoşdu.
Mən cigərdən yanmışam
Aləm deyər sərxoşdu.

Kasad olmaz,
Zülf uzun, kasad olmaz.
Namərdin min loxmasın
Qoysan bir kasa dolmaz.

Yüz istə məni,

Gəlməm yüz istə məni.
Mən o yar qurbanıyam
Üpər, qoxlar, qucaqlar,
Qoyar diz üstə məni.[13]

Gedirsən yara sələ,
Zək bir kənara sələ,
Zi bir üzün bilməzə,
Zi bir divara sələ.[14]

Kezdi mənnən,
Bu illər kezdi mənnən.
Oldum xublara kürpü,
Hər gələn kezdi mənnən.

Yüz oxu,
Bir yayı var, yüz oxu.
Bilənə bir süz yetər,
Bilməyənə yüz oxu.

Kababı küz üldürər,
Sürməni güz üldürər.
İgid var qılınc kəsməz,
Bir tənə süz üldürər.

Kabab küz etdiyimdi,
Sürmə güz etdiyimdi.
Qoy belə canım zıxsın,
Hamsı üz etdiyimdi.

Kamana dündü,
Qaşın kamana dündü
Yar bizdən üz dündərdi
Məgər zamana dündü.

Kaman sızlar,
Ox sızlar, kaman sızlar.
Kamallı dost qədrini
Nə bilir kamalsızlar.

Kərkükün altı bağlar,
Qar yağar, səki bağlar.
Muradlı murad alıb,
Muradsız hər gün ağlar.

Kərkükdə dağlar gürdüm,
Meyvəsiz bağlar gürdüm.
Gəldim bağı dolaşdım,
Bağbanı ağlar gürdüm.

Kəsər ayı,
Ay zıxar, kəsər ayı,
Al girmə, güz edəllər,
Yaşıl gir, kəsər ayı.
Dedim zoxalt sevgini
Demədim kəs arayı.

Kimi güzlər,
Ah zəkib kimi güzlər
Qaşın kimi qaş olmaz
Güzlərin kimi güzlər?

---

13. Beş misralıq xoyratlara az da olsa təsadüf edilir.
14. Ya... ya...

Kim sədat,
Kim talibdi, kim sədat.
Olan mənə olubdu
Qoy etməsin kimsə dad.

Kim sənəmdi,
Kim şahdı, kim
sənəmdi.
Gizli ağla güzlərim
Bilməsin kimsə nəmdi.

Gecələr zar ağlaram,
Hez bilməz, yar ağlaram.
Şahsənəm bağzasında,
Zaldı bir Mar, ağlaram.

Gənc Əlidi,
Bir qolu qünzəlidi.
Harda bir qərib gürsən
Elə bil gəncəlidi.

Girmişəm allarımı,
Azmışam qollarımı.
Sənə doğru gəlirəm
Bağlama qollarımı.

Güz də var,
Sürmə də var, güz də var.
Güz var ziyarət olur
Kor olmalı güz də var.

Güzdən qara,
Sürmədi güzdən qara.
Bir sürməsiz güz gürdüm
Sürməli güzdən qara.

Güz dərdini,
Sürmə, zək güz dərdini.
Gedin kababdan sorun
O bilir küz dərdini.

Güzəl alma,
Güzəl gül, güzəl alma.
Alırsan bir nəsil al
Bedasıl güzəl alma.

Güzələ güzgü neylər,
Baş bağlar, güzgü neylər,
Qəm yemə, iki güzüm
Qəm səni üzgün eylər.

Güz yuvası,
Sürmədi güz yuvası.
Hər kim yuva dağıdır.
Dağılır üz yuvası.

Güzləməkdən,
Kim bilir güzləməkdən.
Güzümdə nur qalmadı
Yar yolun güzləməkdən.

Güzlərim nə dəmdəsən?
Azıl, künül qəmdəsən.
Mən sənin aləmində
Sən üzgə aləmdəsən.

Güzlərim nəm olubdu,
Kirpigim zəm olubdu.

Mən səndən ayrılanı
Yedigim qəm olubdu.

Güzüm dolusu,
Sürmə güzüm dolusu.
Ülməyəydim gürəydim
Bir də güzüm dolusu.

Küylüyəm xərmanım yox,
Dərdliyəm dərmanım yox.
Gedirəm yar yanına
Əlimdə fərmanım yox.

Küylü xərmanı neylər,
Dərdli dərmanı neylər.
İki künül bir olsa
Əldə fərmanı neylər.

Gügdə ulduz əllidi,
Hər əllisi bəllidi.
Gizli sevda zəkənin
Güzlərinnən bəllidi.
Gür dügünü,
Az sinəm, gür dügünü.
Namərddə süz əglənməz
Mərd deməz gürdügünü.

Gül dərdi,
Bağzadan yar gül dərdi.
Bir igid yoxsul olsa
Süylədəllər, güləllər.

Gülə naz,
Bülbül eylər gülə naz.
Girdim dost bağzasına,
Ağlayan zox, gülən az.

Gül yarası,
Bülbüldə gül yarası.
Xəncər yeri sağalar,
Sağalmaz dil yarası.

Gül onun,
Bülbül onun, gül onun.
Bağda bir bülbül ülüb,
Qanlısıdı gül onun.

Gül tikənə,
Sarmaşıb gül tikənə.
Aləm güzün tikibdir
Mən güzümü tikənə.
Mən sənnən vaz kezmərəm
Məgər ümrüm tükənə.

Gülüm mən,
Bağbanınam, gülüm, mən.
Ağlamağı bilirəm
Üyrət məni, gülüm mən.

Gülümnən,
Bülbülümnən, gülümnən.
Küsdürdüm yola saldım
Bu lal olmuş dilimnən.

Günahı var,
Suzu var, günahı var.
Yar onunzün incəlib

Ardınca günahı var.

Günahımı,
Bağışla günahımı.
Deyillər gün tutulub
Eşidib gün ahımı.

Günahımnan,
Xudam kez günahımnan.
Cigərdən bir ah zəksəm
Tutular gün ahımnan.

Gündə mən,
Külgədə sən, gündə mən.
İldə qurban bir olar
Qurbanınam gündə mən.

Günə baxdım,
Güz tikdim, günə baxdım.
Qara günlər silindi
Zıxdı ağ günə baxtım.

Günə düşdüm,
Külgədən günə düşdüm.
Xəbər ver zalım yara,
Dediki günə düşdüm.

Gün əridər,
Qar yağar, gün əridər.
Qılınc kəsməyən əri
Bir qara gün əridər.

Günü dağlar,
Ay zıxar günü dağlar.
Anadan ayrı qalan
Yetimi günü ağlar.

Meylim sənə,
Düşübdü meylim sənə.
Mən dünsəm, künlüm dünməz
Sən dünsən, neylim sənə?

Mən dayanım,
Az hüsnün, mən dayanım.
Kərəm eşqindən yandı
Qorxuram mən də yanım.

Məndəlidən,
Gül gələr Məndəlidən.
Bu vəfasız yara bax
Küsübdü mən dəlidən.

Məndilimnən,
Sil güzün, məndilimnən.
Əslimi inkar etməm
Güvənnəm mən dilimnən.

Mənim bu varsız künlüm,
Bağzasız, barsız künlüm.
Gür kimlərdən ayrılıb
Gülər bu arsız künlüm.

Mənim bu vərdi künlüm,
Elə bil qordu künlüm.
Qəribələr əgləncəsi
Miskinlər yurdu künlüm.

Mərdə nədi,
Qəm, cəfa, mərdə nədi?
Asimandan daş yağsa
Mərdanə mərdanədi.

Mərdə tası,
Doldur ver, mərdə tası.
Bir oğul igid olmaz
Olmasa mərd atası.

Min oxu,
At kamannan min oxu.
Bilənə bir pərdə zal
Bilməyənə min oxu.

Nar kimi oydun məni,
Yaralı qoydun məni.
Qaş qəssab, kirpik pızaq
Güz gürə soydun məni.

Nazara,
Təbib neylər nazara.
Bir dərdə mən düşmüşəm
Nə dərman var, nə zarə.

Necə doyar,
Qar dağdan necə doyar.
Leyliyzin Məcnun olan,
Eşqindən necə doyar.
Necə sayım,
Dərdim zox, necə sayım.
Sənsiz kezən günləri
Ümürdən necə sayım?

Ovzu maralı olum,
Ox vur, yaralı olum.
Biləydim haralısan
Mən də oralı olum.

Oda yandı,
Ürəgim oda yandı.
Ahım dəryaya düşdü,
Balıqlar suda yandı.
Su səpdim oda, sünsün,
Səpdiyim su da yandı.

O da giryan,
Mən giryan, o da giryan.
Mən dedim bir güzəl sev
Demədim oda gir, yan.

Oy ağam,
Oda düşdüm, oy ağam!
Aləm qəmsiz yatıbdı,
Mən qəmliyəm, oyağam.

Oyana bilməm,
Yatıb oyana bilməm.
Min dərdin dərmanıyam,
Yarsız dayana bilməm.

Oyanmaz,
Oyadıram, oyanmaz.
Ürəgim qəm yuvası
Bayquş girsə dayanmaz.
Oyan yeri,
Qalx, silkin, oyan yeri,
Yüz il sel gəlsə oymaz
Bir gün qəm oyan yeri.

O yar güzün,
Kim gürüb o yar güzün.
Aslan gücünnən düşsə,
Qarınca oyar güzün.

Oxu yara,

Az kitab oxu yara.
Sinəmdə yer qalmadı
Məgər ox-oxu yara?

Ox dayandı,
Sinəmə ox dayandı.
Bağrımın alovundan
Atılan ox da yandı.

Oxu tər,
Kamanı tər, oxu tər.
Atma künlüm evinə,
Qəm tünlükdü, ox itər.

Üzü düşər,
Tut bişər, üzü düşər.
Gəl dəymə sərxoşa sən,
Yıxılar, üzü düşər.

Üzüm neynim,
Bu dərdə düzüm neynim.
Od sənnən, odun mənnən,
Yanıram üzüm neynim?

Üzü kezər,
Hər yerdə süzü kezər.
Kezməz fəqir altunu,
Zənginin yezi kezər.

Ülən dəm,
Ülən saat, ülən dəm,
Güzlərim bağlamayın,
Yarı gürüm ülən dəm.

Pəncərədən daş gələr,
Xumar güzdən yaş gələr.
Sevəni sevənə ver,
Allaha da xoş gələr.

Razı can,
Razı təbib, razı can.
Bu dərdi yar veribdi,
Necə olmaz, razı can?!

Sənəm, sənsiz,
Gəzərəm, Sənəm, sənsiz,
Harda bir qərib gürsən
Belə bil mənəm sənsiz.

Sən mənim mürşüdüm yar!
Az qoynun üşüdüm yar!
Dərd süylə, mən can deyim,
Bir səsin eşidim, yar!

Səhərin vaxtı keşti,
Bir ulduz axtı keşti.
Dünya bir pəncərədi,
Hər gələn baxtı keşti.

Sona güldə bir üzdü,
Bir zalxandı, bir üzdü.
Üzün qoy üzüm üstə,
Gürən desin bir üzdü.

Su başında nanəyəm,
Əl vurma pərvanəyəm.
Bir gün yarı gürməsəm,
Dəliyəm, divanəyəm.

Su zağladı,

Sel gəldi su zağladı,
Həqiqət hakim oldu,
Ah zəkdi suz ağladı.

Sürmədanın miliyəm,
Azılmış nar gülüyəm.
Bir yannan qapı qonşu,
Bir yannan sevgiliyəm.

Süsənim qardan doymaz,
Yaram tumardan doymaz.
Mənim bu ac güzlərim
Baxdıqca yardan doymaz.

Süsəni,
Su gügərtmiş süsəni.
Kezmə namərd
kürpüsünnən
Qoy aparsın su səni.

Taxtı yarım,
Gülümnən taxtı yarım.
Üzündə güz izi var,
Kim sənə baxtı, yarım?
Tikan gülə,
Sarmaşıb tikan gülə.
Aləm güzün tikibdi
Mən güzüm tikən gülə.

Xurmatının bağı var,
Bağında zardağı var.
Sənin hüsnün qədəri
Məndə hicran dağı var.

Havadan olar,
Bulud havadan olar.
Gəlsən, qonağım olsan
Evim avadan olar.

Havaydan gedər,
Bulud havaydan gedər.
Baxtı qara olanın
Ümrü ha vaydan gedər.

Hez bilməm hayandayam,
Bir talesiz bəndəyəm.
Yuvasız bayquş kimi
Gündə bir vətəndəyəm.

Həmədanda talan var,
Qəmzəsi can alan var.
Mən burda zox əgləndim,
Güzü yolda qalan var.

Hər ayınnan,
Hər həftə, hər ayınnan,
Gündə bir kərpic qopar
Ümrümün sarayınnan.
Zaldı yar,
Əqlim başdan zaldı yar,
Ürəyimin telində
Qəm sazını zaldı yar.

Zırağımsan, zırağım,
Həm fitilim, həm yağım.
Güzümdə yer edərəm
Bir gün olsan qonağım.

Cala sən,
Dərdə dərman cala sən.

Gedən gün geri dünməz
Günü günə calasan.

Canım gedər,
Gün gələr, canım gedər
Mən qəlbdən yaralıyam,
Güzümnən qanım gedər.

Coşğunum coşdu gənə,
Qəm həddin aşdı gənə
Eşitdi bülbül ülüb,
Qünzə saz aşdı gənə.

Şərabın əzələnsin,
Yel vursun təzələnsin.
Nə güzüm yarı gürsün,
Nə dərman təzələnsin.

Şirin dil,
Ana dili —şirin dil.
Həm təbibdi, həm məlhəm,
Şirin əhbab, şirin dil.

Şirin dil,
Al bağrımı, şirin dil.
Nə deyirsə yad desin,
Üz dilimdi, şirin dil.

Şirin düşər,
Zülf üzə şirin düşər.
Fərhad qaya zapanda
Yadına Şirin düşər.

Şirin kimin,
Güzəl sev, Şirin kimin.
Sevər gənclər istərəm
Fərhadnan Şirin kimin.

XALQ MAHNILARI

O YANA DÜNDƏR MƏNİ

Dündərmə:

O yana dündər məni,
Bu yana dündər məni.

Sağ yanım yaralıdı
Sol yana dündər məni.
Ürəgimdə yara var,
Təbibə gündər məni.

Zayır qısa bizilməz,
Su dərindi kezilməz.
Mənə derlər: yardan kez
Yar şirindi kezilməz.

Dündərmə:

Məni gürdü, güldü yar,
Dərdlisiydim, bildi yar.
Azdı qulac qolların
Güz yaşımı sildi yar.

Dündərmə:

Hər güzəldən yar olmaz,
Sevən bəxtiyar olmaz.
Yarı güzəl olanın
Künlü ixtiyar olmaz.

Dündərmə:

HƏLHƏLƏ VERİN GƏLİNƏ

Dündərmə:

Həlhələ verin gəlinə,
Dəstə gül verin əlinə.
Altun kəmər bağlasın
Gəlin incə belinə,
Güzəl, həlhələ verin gəlinə.

Qənəfilin bəyazı,
Yarım, etmə bu nazı.
O günnən səni sevdim
Nə qış bildim, nə yazı.

Dündərmə:

Əlində tərəzi var,
Cibində zərəzi var.
Aləmnən oynar-gülər,
Mənimnən qərəzi var,
Baba, həlhələ verin gəlinə.

Dündərmə:

Yeri, yeri, yeri küsmüşəm sənnən.
Ayrılıq badəsin izmişəm sənnən.
Sən bir sərv ağacı, mən bir güyərzin,
Labud qonub-qonub uzmuşam sənnən.

Dündərmə:

ATMA BU DAŞLARI, MƏN YARALIYAM

Qalanın dibində əkərlər darı,
Əkərlər, bizərlər, yarıbayarı.
Yar mənə göndərmiş heyvaynan, narı,
Atma bu daşları, mən yaralıyam,
El-aləm al geyib, mən qaralıyam.

Qalanın dibində bir daş olaydım,
Gələnə-gedənə yoldaş olaydım.
Bacısı güzələ qardaş olaydım,
Qax gedəğ zayxana, meyxanaya,
Baba, künül əglənsin,
Yarın haqqın divanında
Doğru süz süyləsin.
Atma bu daşları, mən yaralıyam,
El-aləm al geyib, mən qaralıyam.

Qalanın dibində üz ağa incir.
Əlimdə biləkcə, qolumda zincir.
Zinciri loş bağla, hər yanım incir:
Atma bu daşları, mən yaralıyam,
El-aləm al geyib, mən qaralıyam.

YERİ, YERİ, YERİ KÜSMÜŞƏM SƏNNƏN

Yeri, yeri, yeri küsmüşəm sənnən,
Ayrılıq badəsin izmişəm sənnən.
Sən bir sərv ağacı, mən bir gügərzin,
Labüd qonub, qonub uzmuşam sənnən.
Mənim yarım incələrdən incədi,
Küksündəki turuncları xünzədi,
Evlərinin dürd ətrafı yoncadı,
/Və ya: Sazı uzun topuğunnan ucadı/.
Yeri, yeri, yeri küsmüşəm sənnən,
Ayrılıq badəsin izmişəm sənnən.

Dərya kənarında yandırdım hamam,
Oxudum kitabı, eylədim tamam.
Sənin təkin zalım yara inanmam.
/Və ya: Sənin təkin insafsıza inanmam/
Yeri, yeri, yeri küsmüşəm sənnən,
Ayrılıq badəsin izmişəm, sənnən.
Sən bir sərv ağacı, mən bir gügərzin,
Labüd qonub, qopub uzmuşam sənnən.

AY QIZ MƏNƏ BAX, BAX!

Dündərmə:

Yar bizə qonaq gələcək
Bilmirəm nə vaxt gələcək.
Süz verib sabah gələcək.

Getdim gürdüm bulaqdadı —Ay qız, mənə bax, bax.
Əl-üzünü yumaxdadı —Ceyran mənə bax, bax.
Məni gürüb qaş-güz atır —Maral mənə bax, bax.[15]

Dündərmə:

---

15. Kərkük dolaylarında geniş yayılan bu mahnının Gözəçi oğlunun "Xoritay və bəstələri" /Kərkük, 1965, səh.45/ kitabında Azərbaycan xalq türküsü olduğu göstərilir.

BU GƏLƏN YAR OLAYDI

Dündərmə:

Bu gələn yar olaydı,
Qoynunda nar olaydı.
İkimiz bir küynəkdə
Yaxası dar olaydı.

Bu gələn yar üzüdü,
Güzü ceyran güzüdü.
Bir kezdi-tanımadım
Bir baxdım, yar üzüdü.

Dündərmə:

Bu gələn yara bənzər,
Boyu zinara bənzər,
Qoynundakı şamama
Soyulmuş nara bənzər.

Dündərmə:

Bu gələn əbalıdı,
Ağzı mərhəbalıdı.
Aləmnən oynar-gülər,
Bizimnən tobalıdı.

Dündərmə:

SAMAVAR ALMIŞAM SİLƏNİM YOXDU

Dündərmə:

Ay baba, bu ceyran nişin gəlməz oldu,
Qazdı yuca dağlara, gürünməz oldu.

Samavar almışam silənim yoxdu,
Bir dərdə düşmüşəm bilənim yoxdu,
Ağlaram, güz yaşım silənim yoxdu.

Dündərmə:

Samavar almışam bayazdı rəngi,
Gürüncə düşmüşəm mən dərdə yengi,
Uşaq zağdan oldum eşqinin dəngi.

Dündərmə:

Samavar almışam rəngi sarıdı,
Sorun, baxın bu qız kimin yarıdı.
Məni yara qovuşduran tarıdı.

Dündərmə:

Ceyranı soruram, bilənim yoxdu,
O yarın yanınnan gələnim yoxdu,
Divanə olmuşam soranım yoxdu.[16]

Dündərmə:

---

16. Kərküklər arasında məşhur olan Gözəçi oğlunun "Xoriyat və bəstələri" kitabında yer olan /səh.98/ bu mahnı Kərkük dolaylarında Azərbaycan xalq mahnısı kimi tanınır.

EVLƏRİNİN ÜNÜ YONCA

Evlərinin ünü yonca,
Yonca qalxıb dam boyunca.
Boyu uzun, beli incə
Ninnə, yavrum ninnə,
Əsmər yavrum ninnə, ninnə, ninnə.

Evlərinin ünü lalə,
Saqi, doldur, ver piyalə.
Sərxoş olaq düşək yola
Ninnə, yavrum ninnə, ninnə, ninnə.

Evlərinin ünü darzın,
Fələk qoymaz qəddim azım /güzüm azım/
Səni alıb hara qazım.
Ninnə, yavrum ninnə, ninnə, ninnə.

Evlərinin ünü süsəm,
Sıyrılıb qoynuna düşəm.
Hər gün sabah boyun gürsəm...
Ninnə, yavrum ninnə,
Əsmər yavrum ninnə, ninnə, ninnə.

Evlərinin ünü paxla,
Gügərzinlər vurar taxla.
Al məni qoynunda saxla,
Ninnə, yavrum ninnə,
Əsmər yavrum ninnə, ninnə, ninnə.

BU XALXAL, NƏ XALDI

Dündərmə:

Bu xal nə xaldı, güzəl, nə xaldı, yanağda dügdürübsən,
Canım, nə xaldı, güzüm nə xaldı aləmi yandırıbsan.

Bu xalı xurda məni,
Salıbdır dərdə məni.
Rəqiblər yığnağ edib
İstər gedir də məni.

Dündərmə:

Evlərində xalı var,
Dodağında balı var.
Mən üz yarım tanıram
Yanağında xalı var.

Dündərmə:

Bu dağlar xalı qaldı,
Quş uzdu yavru qaldı.
Anaxdar yar qoynunda
Künlüm buxavlı qaldı.

Dündərmə:

Bu dağlar uca dağlar,
Bülbüllər yuva bağlar,
Güzlərində cadu var
Baxdıqca dilim bağlar.

Dündərmə:

AY DOLANAYDI

Dündərmə:

Ay dolanaydı, gün dolanaydı,
Yarın tək-tək yerişi məndə olaydı.

Ay zıxdı daha batmaz —Ay dolanaydı,
Hüsnünü gürən yatmaz —Gün dolanaydı.
Hüsnün kimi bir hüsnü —Ay dolanaydı.
Bir də Tanrı yaratmaz —Gün dolanaydı.

Ay zıxdı, batar indi —Ay dolanaydı,
Yar oxun atar indi —Gün dolanaydı.
Leyli xəstə düşübdü —Ay dolanaydı.
Məcnun can satar indi —Gün dolanaydı.

Ay zıxdı, dalda durdu —Ay dolanaydı,
Gür nə xəyalda durdu —Gün dolanaydı.
Yazmavın sazaqları —Ay dolanaydı
Güzüvə dalda durdu —Gün dolanaydı.

Dündərmə:

DİLBƏR

Dündərmə:

O dağ, bu dağ üstünə, Dilbər,
Xizmən dodağ üstünə, Dilbər.
Bülbüllər yığnağ edər, Dilbər.
Qonar zardağ üstünə, Dilbər.

Yağış yağar güllərə,
Bülbül qonaq güllərə —Aman.

Mənim vəfasız yarım,
Salıb məni dillərə —Aman.

Dündərmə:

Yağış yağar, gül olar.
Karvan kezər, yol olar —Aman.
Güzüm yarı gürəndə,
Dilim tutmaz lal olar —Aman.

Dündərmə:

ALA GÜZÜNƏ QURBAN

Dündərmə:

Güzüm tütünzü Əzət,
Doldur bizimzü Əzət.
Alma yanaqlı Əzət
Qeytan dodaqlı Əzət.

O yarın üzünə qurban,
Şirin süzünə qurban.
Boyaqzıda boyanıb
Ala güzünə qurban.

Dündərmə:

O yarın ala güzləri
Başa bəla güzləri.
Qorxum var düşəm üləm,
Yada qala güzləri.

Dündərmə:
Bax güzünə, bax üzünə,
Sürmə zəkibdi güzünə.

Qurbanam nazlı yarın
Hərəkətinə, süzünə.

Dündərmə:

LEYLA BALAM, AY LEYLA[17]

Dündərmə:

Leyla balam, a Leyla.
Şirin dilim, a Leyla.

Sən ümrümün gülüsən,
Bağzamın sünbülüsən.
Gül dodağın güləndə
Neyləyirsən gülü sən?!

Dündərmə:

Günəşli gündüz sənin,
Dərə sənin, düz sənin.
Elə sevinc gətirən
Bu xoş günümüz sənin.

Dündərmə:

Sən doğuldun bəxtiyar,
Beşiginə gün doğar.
Büyü, hələ, bol yaşa
Nurlu gələcəyin var.

Dündərmə:

Bir sevinc var səsində,

17. Kərkük dolaylarında geniş yayılmış bu mahnı da "Gözəçi oğlunun Xoriyat və bəstələri" kitabında yer alır /səh.45/. Azərbaycan xalq mahnısı olduğu göstərilir. Əslində şeir xalq şairi Rəsul Rzanındır. Şeir 1938-ci ildə yazılmışdır.

Səsində, nəfəsində
Nə dadlıdı yaşamaq
Azadlıq ülkəsində.

QOCALDIM GÜNDƏN-GÜNƏ

Dündərmə:

Yazıq-yazıq külgədən düşdüm günə,
Yazıq-yazıq qocaldım gündən-günə.
Rəhm eylə mənə, yarı əlimdən əcəl aldı,
Cananım ilə vəslətimiz məhşərə qaldı,
Yarın firqəti yaxdı məni, dərdlərə saldı.

Dündərmə:

Yumdu ol ala güzlərini yar oyanırmı?
Cananım gedirkən firqətinə can dayanırmı?
Rüyamı, əcəba hez buna insan inanırmı?

Dündərmə:

Dərdlisi oldum mən, fələk halımnan bilməz.
Ağlar məni, gecə-gündüz, üzümə gülməz.
Sel kimi axar güz yaşım hez kimsə silməz.

Dündərmə:

BAĞZAYAM, BARAM SƏNƏ

Gənə bağzayam, baram sənə,
Mina boylum, heyvayam, naram sənə.
Evi yanmış, künlün fikir etməsin,
Üz ağam oğlu, ülüncə yaram sənə.
Ha neynim, güzüm,
Can, zıxma dost gəlincə,

Gürək nə deyər ağlar.
Bülbül ağlar, gül azmaz,
Verandı belə bağlar.
Torpaq onun başına
Bedasıla bel bağlar.
Gəl, gəl gənə, ay gülüm!
Mənə zülm edən üz bəgim!

SƏN BİR YANA, BİR YANA

Dündərmə:

Sən bir yana, bir yana,
Mən bir yana, bir yana.
Qaşın qaradı, güzün aladı,
Bənzəyirsən ceyrana.

Qaşın güzün arası — Sən bir yana, bir yana,
Üzün bir ceyran balası — Mən bir yana, bir yana.
Soyunum bax canıma — Sən bir yana, bir yana,
Hamısı sevda yarası — Mən bir yana, bir yana.

Qaşın-güzün zarpara — Sən bir yana, bir yana,
Sevmişəm olmaz zara — Mən bir yana, bir yana.
Bu qaş, bu güz səndədi — Sən bir yana, bir yana.
Əlim varmaz iş kara — Mən bir yana, sən bir yana.

Dündərmə:

Qaşın-güzün qara qız — Sən bir yana, bir yana,
Zülfün batıb tərə qız — Mən bir yana, bir yana.
Al məni bağvuan eylə — Sən bir yana, bir yana,
Qoynundakı nara qız — Mən bir yana, bir yana.

PƏNCƏRƏDƏN DAŞ GƏLƏR

Pəncərədən daş gələr,

Xumar güzdən yaş gələr,
Səni mənə versələr,
Allaha da xoş gələr.

Dündərmə:

Evləri su başında,
Güzüm qaldı qaşında.
Sevdim bir pezətərsə
On üz, on dürd yaşında.

Dündərmə:

Evləri arx boyunda,
İpək yaylıq qoynunda.
Mənnən sənin günahın
Qalsın nənən boynunda.

Dündərmə:

Evlərində süsəni,
Barışdırın küsəni.
Güz azdım səni gürdüm
Mən istəməm kimsəni.

Dündərmə:

Su saldım bağa neynim,
Dəgməz yarpağa neynim.
Yarım ceyran olubdu
Gəlməz yatağa neynim.

Dündərmə:

ÜLLƏM, ÜLLƏM

Damımız ardı zülə —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,

Sonalar əndi gülə —Başuva dolanım mən bu gecə.
Ayağıma qan əndi —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,
Yanuva gələ-gələ —Başuva dolannam mən bu gecə.
Başuva dolannam bu gecə, mən bu gecə.

Dama zıxdın, güründün —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,
Peştəmala büründün —Başuva dolannam mən bu gecə.
Aləmə zirkin ikən —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,
Mənə şirin güründün —Başuva dolannam mən bu gecə.
Başuva dolannam bu gecə, yar bu gecə.
Dama zıxsan dam titrər —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,

Neylon küynək yan titrər —Başuva dolannam mən bu gecə.
Güzüm səni gürəndə —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,
Dilim tutmaz, can titrər —Başuva dolannam mən bu gecə.
Başuva dolannam bu gecə, yar bu gecə.
Dama zıxsan dam titrər —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,

Qara zadır xaraldan —Babam, ülləm, mən ülləm necə,
Boyun sezdim maraldan —Başuva dolannam mən bu gecə.
Nə dərdim var, nə bəlam —Ülləm, ülləm, mən ülləm, necə,
Sənsən məni saraldan —Başuva dolannam mən bu gecə.
Başuva dolannam bu gecə, yar bu gecə.

KƏTAN KÜYNƏK DİZDƏN, YAR

Dündərmə:

Al ipək, yaşıl ipək, qaytan edəllər,
Vay nənə, namərd ülüm, bühtan edəllər.

Kətan küynək dizdən yar,
Həyam aldın üzdən yar.
Uyma ellər süzünə
Ayaq kəsmə bizdən, yar.

Dündərmə:

Kətan küynək dizindən,
Gül yağırı güzündən.
Üzün dündər bir üpüm
O sürməli güzündən.

Dündərmə:

Kətan küynək, bədən dar,
Məni qoyub gedən yar.
Əvvəl belə deyildin
Səni bir üyrədən var.

Dündərmə:

Qapıdan keşdi yarım,
Yaramı deşdi yarım.
Uydu ellər süzünə
Mənnən vaz keşdi yarım!

Dündərmə:

GÜZƏLƏ BAX, GÜZƏLƏ

Dündərmə:
Güzələ bax, güzələ,
Gəlib bizdən süz ala.
Mənim bir əsmərim var,
Dəgişməm min güzələ.

Bağzaya bax, bara bax!
Külgə salmış nara bax!
Üzün daldalar kezər
Bu vəfasız yara bax!

Dündərmə:

Bağza-barımnan oldum,
Heyva-narımnan oldum.
Gecə yuxusu bilməm
Gündüz karımnan oldum.

Dündərmə:

Bağzada baram sənə,
Heyvayam, naram sənə.
Qəm yemə nazlı dilbər
Ülüncə yaram sənə.

Dündərmə:

Bağza bar üzün ağlar,
Heyva nar üzün ağlar.
Qarlı dağ günəş üzün
Künül yar üzün ağlar.

Dündərmə:

YANIMA... YANIMA

Dündərmə:

Yanıma... yanıma, otu yanıma,
Mən səni zox sevirəm, girmə qanıma
Sərxoşam, beyhoşam, qıyma canıma.
Gecələr... gecələr, yuxum da gəlməz,
Dərdim zox... dərdim zox... kimsə də bilməz.
Ürəkdən... ürəkdən yaralıyam mən,
İzəridədi güzləri vallah bilinməz.

Dündərmə:

Gecələr... gecələr zar ağlaram mən.
Hez bilməz, hez bilməz yar, ağlaram mən.
Şahsənəm... Şahsənəm bağzasında
Zaldı bir, zaldı bir mar, ağlaram mən.

Dündərmə:

Gecələr... gecələr əsəs mənəm,
Beynəva... beynəva bikəs mənəm.
Can verdim... can verdim, cəfa zəkdim.
Əməgi, əməgi əbəs mənəm.

Dündərmə:

AĞLARAM YAŞIM GEDƏR

Dündərmə:

Ağlama ceyran balası,
Sızlama ceyran balası.
Soyunum bax canıma
Hamısı sevda yarası.
Üzün şeyx, üzün molla,
Nədi bunun zarası.

Ağlaram yaşım gedər,
Dursam yoldaşım gedər.
Kezmərəm nazlı yardan
Bilsəm də başım gedər.

Dündərmə:

Ağlaram ağlar kimin,
Dərdim var dağlar kimin.
Yüz yerdən yaralıyam
Gəzərəm sağlar kimin.

Dündərmə:

Ağlar ağladı məni,
Zarpaz dağladı məni.
Dəmir zəncir kar etməz
Zülfün bağladı məni.

Dündərmə:

GƏL YANIMA, YANIMA

Dündərmə:

Gəl yanıma, yanıma,
Qadan gəlsin canıma.

Gecələr əsas mənəm,
Beynəva, bikəs mənəm.
Can verdim, cəfa zəkdim
Əməgi əbəs mənəm.

Dündərmə:

Gecələr təbdil yeri,
Başa al məndil yeri.
Xəncər yeri sağalar
Hez sağalmaz dil yeri.

Dündərmə:

Gecələr, zar gecələr,
Mənə zinhar gecələr.
Ay batdı, ülkər zıxdı
Gəlmədi yar gecələr.

Dündərmə:

Gecənin yarasıdı,
Yar ümrüm varisidi.
Gəl dostum, insaf eylə
İnsaf dinin yarısıdı.

Dündərmə:

QALANIN QALASIYAM

Qalanın qalasıyam,
Dibində qalasıyam.
Burdan bir güzəl kezdi
Mən onun küləsiyəm.

Qaladan enərəm mən,
Zağırsan dünərəm mən.
Eşqindən kibrit oldum
Üfürsən yanaram mən.

Qalada bir bədən var,
Bədən üstə gedən var.
Əvvəl belə deyildin
Səni bir ügrədən var.

Qala yolu düz gedər,
Bir xizmalı qız gedər.
Pezən qaldır bir baxım
Allaha da xoş gedər.

VƏFASIZ

Qaşların kamandı, güydü güzlərin,
Hər baldan, şəkərdən şirin süzlərin.
Sən mənim canımsan, nazlı dilbərsən,
Eşqimnən, dərdimnən sən bixəbərsən.

Ah zəkdim ağladım, gürmədim vəfa,
Yandırdın qəlbimi, zox zəkdim cəfa,
Sən təki zalımın eşqin ataram,
Axtarıb vəfalı bir yar taparam.

Hər günün cilvəsi bir bahar olur,
Yetişir xəzanı gülüstan solur.

Fəxr etmə nazənin, gül camalına,
Soldurar rüzgarlar, qoymaz halına.

NARINCIM VAR, LİMİM VAR

Narıncım var, limim var,
Vay aman, yar aman.
Sənə layiq gülüm var,
Mən sənə heyran.

Gəl otu boyun gürüm,
Vay aman, yar aman.
Sənnən başqa kimim var,
Mən sənə qurban.

Narıncı dilim-dilim,
Gəl otu mənim gülüm.
Nə dedim, küsdün genə
Lal olsun ağzım-dilim.

Narıncı dəstələdim,
Dibində xəstələdim.
Dili dost, qəlbi xain
Üzümə dost elədim.

Narınca bax, narınca,
Qoxlaram saralınca
Künlüm təhəmmül etməz,
Yar yanıma gəlincə.

AĞAM... AĞAM

Ağam, ağam, ağam, ağam, ağam,
Oy ağam,
Yatmamışam, oyağam.
Qəm yükünə dayağam.
Aləm şirin yuxuda
Mən eşqindən sayağam.

Gəl, di gəl ağam, di gəl, paşam!
Mən üzüm ziyləmirəm.
Dərd dərdə dəyər ziylər,
Ağam ziylər, paşam ziylər.
Di gəl güzlərim.

Zağırdım zağlar oldu,
Didam qan ağlar oldu.
Yarın eşqi üzündən
Məskənim dağlar oldu.

Di gəl ağam, mən qərib yol tanımam,
Üzü puzan, üzü düzən, üzün gəl!
Üz ağam,
Qəlbin saf et, gəz ağam
Məhəbbət ülüncədi
Demə güzdən uzağam!

OLLAM BOYUN QURBANI

Dündərmə:

Üldürdün məni,
Sevmişəm səni,
Bülbül dilinə qurban
İncə belinə qurban.

Ollam boyun qurbanı,
Sənsən dağlar ceyranı.
Qara qaşın, güzlərin
Bir də eşqin fərmanı.

Dündərmə:

Kəkliyin güzü ala,
Azdı başıma bəla.
İgid ona deyəllər
Sevdiyini tez ala.

Dündərmə:

Başında altun sancaq,
Sən zalım, mən utancaq,
Xeyrin-barın gürmədim
Oduna yandım ancaq.

Dündərmə:

AĞAM SÜLEYMAN

Dündərmə:

Ağam Süleymanam, paşam Süleyman!
Evləri kürpü başında, boyuva qurban.

Boyun boylardan külə, ağam Süleyman,
Bənzisən qünzə gülə, gəl etmə ənvan.
Yıxıbsan babam evin, ağam Süleyman,
Üzümə gülə-gülə, doldur ver fincan.

Dündərmə:

Yerişin qıza bənzər, ağam Süleyman,
Boyun rəqqasa bənzər, mən sənə qurban.
Bir dəm səni gürəndə, ümrüm Süleyman,
Bir qış, bir yaza bənzər, doldur ver fincan.

Dündərmə:

Gəlisən məni apar, ağam Süleyman,
Yoxsa qiyamət qopar, mən sənə heyran.
Ardınca güzüm yaşı, ağam Süleyman,
Ünündə sellər qopar, gəl etmə ənvan.

Dündərmə:

DUMANLI DAĞLAR

Kərkükün ətrafı dumanlı dağlar,
İzərim yanırı, anam, güzlərim ağlar.
Ayrılıq atəşi cigərim dağlar.

Gəzmə bu dağlarda, ceyran səni avlarlar,
Nənədən, babadan, yardan ayrı qoyarlar.

Ceyran, sənin kimi cigərim yara,
Cahanda bulmadım, anam, dərdimə zarə.
Bir kimsəm də yoxdu süyləsin yara.

Gəzmə bu dağlarda, ceyran səni avlarlar,
Nənədən, babadan, yardan ayrı qoyarlar.

Məzarım daşına yazsınlar adım,
Dağlar, daşlar dinlər, anam, mənim fəryadım.
Kimlər olacaqdı mənim imdadım.

Gəzmə bu dağlarda, ceyran səni avlarlar,
Nənədən, babadan, yardan ayrı qoyarlar.

BAĞLAMADI QURBAN

Bağlamadı, bağlamadı, qurban.
Yaramı bağlamadı.
Dədə, gənə yar məni yaraladı,
Bir dünüb bağlamadı.
Oy, oy, oy, oy nənəm!
Hər kəszin yaş tükən yar,
Mənimzin ağlamadı.
Yarı yara, yarı yara,
Yar əlindən gedim hara.

Bu dağdan,
Karvan kezməz bu dağdan.
Ayrılıq yaman dağdı,
Ha qorxum var bu dağdan.

Ax, uca dağlar,
Külgəli bağlar.
Mən qürbətdə ülərsəm,
Kim məni ağlar.

ZÜLF UZUN, ÜZƏ DƏYƏR

Zülf uzun, üzə dəyər,
Əyilsə dizə dəyər.
Zülfün əcəm ipəyi,
Telin Təbrizə dəyər.

Zülfün siyah zil kimin,
Titrər qızılgül kimin,
Qarşında boyun əydim
Alıb-satma qul kimin.

Yanağın xalı güzəl,
Dodağın alı güzəl,
Sənnən ayrı düşənin
Nolacaq halı, güzəl?

QAŞINA... YAŞINA

Dündərmə:

Qaşına... qaşına,
Qələm zəkmiş qaşına.
Yaşına... yaşına,
Girib on dürd yaşına.

Fədayığ biz vətənin
Torpağına, daşına.

Bəşir altı şəbəklər,
Güzüm yar yolun bəklər.
Bədasıl üz günlükdür
Əsil ülüncə bəklər.

Dündərmə:

Tuz Xurmatunun duzu,
Sevdim bir küylü qızı.
Gül-yanaq altındadı
Hez gürmüyüb gün üzü.

Dündərmə:

Kifri bir dağ izində,
Gülü bardağ izində
Kifrini haqq saxlasın
Dostlarım var izində.

Dündərmə:

Ərbildə qala gürdüm,
Ətrafı lala gürdüm,
Tiləfər məhəbbətin
Hər yerdən əla gürdüm.

Dündərmə:

BAĞA GİRDİM

Dündərmə:

Eyimisən, xoşmusan,
Dolumusan, boşmusan.
Ayağların yan gedir,
Sən, baba sərxoşmusan?

Bağa girdim qamışa,
Su neyləsin yanmışa.
Xudam səbrliğ versin
Yarından ayrılmışa.

Dündərmə:

Bağa girdim yar üzün,
Heyva üzün, nar üzün.
Şirin ümrüm zürütdüm
Bir vəfasız yar üzün.

Dündərmə:

SƏLƏVİN SEYİD QIZINA

Dündərmə:

Səhər səbəhdi, neynim,
Ləbin qədəhdi, neynim.
Ləblərin qoy ağzıma
Dünya tamahdı, neynim.

Sələvin seyid qızına,
Zıxsın xırmanlar düzünə.
Zülfünü tel-tel etsin

Əsmər yanağ üzünə.

Dündərmə:

Sələvin zalım qızına,
Zıxsın Cuvarbağ düzünə.
Altun qolbağın taxsın
Bənzəsin əcəm qızına.

Dündərmə:

Sələvin qəddar qızına,
Zıxsın Musalla düzünə.
Altun səlahlığ taxsın
Bənzəsin türkmən qızına.

Dündərmə:

ALTUN ÜZÜK YAŞIL QAŞ

Dündərmə:

Altun üzük, yaşıl qaş, sallana-sallana,
Ciftə əbəli dostum, bənzisən ceyrana.

Altundu dişin sənin,
Xubdu yerişin sənin.
İzmədən sərxoş edər
Bir tək üpüşün sənin.

Dündərmə:

Altun üzük barmaxdan,
Zəkdim zıxmaz dırnaxdan.
Tobalıyam yar tutmam
Qorxum var ayrılmaxdan.

Dündərmə:

Altun xizmən incidi,
Küynəyin narıncıdı.
Mənim lal olmuş dilim
Nə dedi yar incidi.

Dündərmə:

Altun xizmən qadağa,
Salıbsan alt dodağa.
Bayramdı bayramlaşağ
Dodağ dəysin dodağa.[18]

Dündərmə:

MƏNİM İPƏK YAYLIĞIM VAR

Mənim ipək yaylığım var, gürməyə gəlin,
Aşiqlərə mən sataram, almağa gəlin.

Mənim qaşlı bel bağım var, gürməyə gəlin,
İncə bellərə sataram, almağa gəlin.

Mənim güllü qədəhim var, gürməyə gəlin,
Gəlinlərə mən sataram, almağa gəlin.

Mənim sandal darağım var, gürməyə gəlin,
Uzun sazlara sataram, almağa gəlin.

---

18 Əbdül Vahid Gözəçi oğlu doğru olaraq "Xoriyat və bəstələr" kitabında (səh.73) bu əski Kərkük mahnısının Azərbaycanın paytaxtı Bakı radio evində kərküklü Sinan Səid və Nərminə Məmmədovanın ifasında lentə alındığını göstərir. Hər ikisinə Allah rəhmət eləsin!

Mənim qara güzlüyüm var, gürməyə gəlin,
Əsmərlərə mən sataram, almağa gəlin.

Mənim əlvan güllərim var, gürməyə gəlin,
Güzəllərə mən sataram, almağa gəlin.

NƏ YAMAN KÜYÜN GÜZƏLİ

Evlərinin ünü arpa,
Arpa bizir, qırpa-qırpa
İki bacı biri kürpə,
Nə şirin küyün güzəli
Ah nə yaman küyün güzəli.

Evlərinin ünü quyu,
Quyudan zəkərlər suyu.
Hər güzəlin var bir xoyu,
Nə yaman küyün güzəli,
Ah nə yaman küyün güzəli.

Evlərinin ügün kezdim,
Suları savaxdı, izdim.
Mən bu küyə qərib düşdüm,
Nə yaman küyün güzəli,
Ah nə yaman küyün güzəli.

HAY HAVAR DƏGİRMANZI

Qız:

Hay havar dəgirmanzı,
Sən xanzı, mən karvanzı.
Arpanı verrəm sənə, verrəm sənə,
Buğdanı dart mənimzi, mənimzi.

Dəgirmanzı:

Olmaz xatınım, canım olmaz,
Dəgirmana su gəlməz.
Dənin qaldır düş yola, billah neynim,
Sizlərə sıra gəlməz.

Qız:

Hay havar dəgirmanzı, dəgirmanzı,
Sən xanzı, mən karvanzı.
Üzügüm verrəm sənə, verrəm sənə,
Bu dəni dart mənimzi.

Dəgirmanzı:

Olmaz xatınım, olmaz, havar olmaz,
Savacağa su gəlməz,
Sizlərə sıra gəlməz.

Qız:

Hay havar dəgirmanzı, dəgirmanzı,
Sən xanzı, mən karvanzı.
Güzlərim verrəm sənə, verrəm sənə
Buğdanı dart mənimzi.

Dəgirmanzı:

Oldu xatınım oldu, billah oldu,
Suvacağa su gəldi.
Dənini qaldır, gəl bəri, havar yandım,
Sənə də sıra gəldi.

SƏNİN BU HİNDİ ZÜLFÜN

Dündərmə:

Vəziranasan, vəzirana,
Gah o yana dün, gah bu yana.
Mən səni zox sevirəm
Hez gəlmirsən imana.

Sənin bu hindi zülfün,
Zignimə mindi zülfün
Qan edər indi zülfün.

Dündərmə:

Sənin bu xasa zülfün,
Batmaz bir tasa zülfün.
Gah zıxar seyran edər
Gah batar yasa zülfün.

Dündərmə:

Sənin nəsranı zülfün,
Zəmlər aslanı zülfün,
Bağladı hasar etdi,
Aldı Bəsranı zülfün.

Dündərmə:

Zülfün ilişən yerə,
İlişib düşən yerə.
Xuda, hez nə düşməsin
Məhəbbət düşən yerə.

Dündərmə:

CANIM VERDİM CANANA

Dündərmə:

Canım verdim canana,
O gəlməyir imana.
Hez ürəgi yanmayır,
Mənim təkin canana.

Qız adın Fatma xandı,
Güzlərin dolu qandı.
Hər gələn səni sevər
Bu can səndə nə candı.

Dündərmə:

Qız adın Dursun, Dursun,
Ay dolansın, gün dursun.
Zülflərin tənbeh eylə
Al yanağdan, yan dursun.

Dündərmə:

Qız adın Gülzin, Gülzin,
Bülbül ağlar bir gülzin.
Aləm mənə düşməndi,
Səni sevdigim izin.

Dündərmə:

GEDİB GƏLİN GƏTİRMƏYƏ OĞLAN ANASI

Dündərmə:

Əlində, ayağında əcəm xınası,
Gedib gəlin gətirməyə oğlan anası.

Oğlanam adım Əli,
Girmişəm ipək şalı
Səni mənə versələr
Neylirəm dünya malı.

Dündərmə:

Oğlanam adım Ənvər,
Baş qaldır haqqa yalvar.
Bunu xudam veribdi
Mənim əlimdə nə var.

Dündərmə:

Oğlanam adım Qasım,
Boyunda var həvəsim
Mən səni zox sevirəm
Quran gəti əl basım.

Dündərmə:

Oğlanam adım Zeynəl,
Gür fələk bizə neylər.
Kiminə yar veribdi
Kimini yardan eylər.

Dündərmə:

SƏN SƏLƏ BAĞA GƏLİRƏM

Səhərdən oyat məni — Sən sələ bağa gəlirəm
Sinənə dayat məni — Boyun gürmağa gəlirəm.
Səhər yuxusu şirindi — Sən sələ bağa gəlirəm,
Üpüşdən oyat məni — Səhər yatağa gəlirəm.

Səhərdən qalxdım sərsəm — Sən sələ bağa gəlirəm,
Səhər güllərin dərsəm — Boyun gürmağa gəlirəm.
Dünyalar mənim olur — Sən sələ bağa gəlirəm,
Gündə bir boyun gürsəm — Səhər yatağa gəlirəm.

Sabah səhər azanı — Sən sələ bağa gəlirəm,
Zağır məktub yazanı — Boyun gürmağa gəlirəm.
Ax desin, qan tifirsin — Sən sələ bağa gəlirəm,
Aramızı pozanı — Səhər yatağa gəlirəm.

Qurbanam xan güzünə — Sən sələ bağa gəlirəm,
Mənə baxan güzünə — Boyun gürmağa gəlirəm.
Zox sürmələr zəkibsən — Səhər yatağa gəlirəm.

AYRILDIM GÜLÜM SƏNNƏN

Dündərmə:

Di gəlisən, vay gedisən, xəbərim olsun,
Qoynundakı o cüt narlar qoy mənim olsun.

Ayrılmışam eyşimnən,
Eyşimnən yoldaşımnan.
Olmuşam qarlı dağlar,
Duman getməz başımnan.

Dündərmə:
Ayrıldım üzlərinnən,
O şirin süzlərinnən.
Biləydim ayrılıq var,

Üpərdim güzlərindən.

Dündərmə:

Ayrıldım gülüm sənnən,
Sazı sünbülüm sənnən.
Araya rəqib düşdü,
Kəsildi yolum sənnən.

Dündərmə:

Məni bir basdı fələk,
Qərarın kəsdi fələk.
Züllərdə zadır qurdum,
İpini kəsdi fələk.

Dündərmə:

ZAYIR ZƏMƏNNƏN GƏLİR

Dündərmə:

Bir tapxır güvərzinim,
Xırmandadı, xırmanda.
Hər kimin yarı yoxdu,
Dərd ondadı, qəm onda.

Dündərmə:

Zayır zəmənnən gəlir,
Qəhvə Yəmənnən gəlir.
Al yanaq, pənbə dodaq
Hər gün hamamnan gəlir.

Dündərmə:

Zayır zəməni neylər,
Qəhvə Yəməni neylər
Al yanaq, pənbə dodaq
Hər gün hamamı neylər.

Dündərmə:

İzdigim qazağ tütün,
Sevdigim hüsnü bütün.
Sevmişəm, allam səni
Zatlasın əşrət bütün.

Dündərmə:

XURDA-XURDA YIRĞALA

Dündərmə:

Ay bala, bala, bala,
Nə şirin oynar, bu bala.
Xurda-xurda yırğala
Orta yerdə zarxala.

Təbriz altı Marağa
Zülfün gəlməz darağa
Yar məni dəvət edib
Bir istikan arağa.

Dündərmə:

Burdan Təbriz gürünür,
Təpəsi düz gürünür.
Qız güzgünü neynirsən?
Üzündən üz gürünür.

Dündərmə:

Burdan Təbrizə kimin,
Gül qalxıb dizə kimin.
Qız Allahı sevirsən,
Qax gedək bizə kimin.

Dündərmə:

AH, O YAR ƏLİNNƏN

Dündərmə:

Ah o yar əlinnən,
Kəmər düşdü belinnən,.
Ülməyəydim üpəydim
O sürməli güzünnən.

Gecələr zarım oldu,
Ağlamaq karım oldu.
Mənim bu nazlı yarım
Gəldikcə zalım oldu.

Dündərmə:

Gecələr kezdi mənnən,
Ələndi, kezdi mənnən.
Oldum xublara kürpü,
Hər gələn kezdi mənnən.

Dündərmə:

Gecələr gündüz kimin,
Gəlirəm yulduz kimin.
Güzüm yarı gürəndə,
Ərirəm mən duz kimin.

YERİŞİ BUDU BUNUN

Dündərmə:

Yerişi budu bunun,
Boyu qumrudu bunun.
Yeşil baş sona kimin
Məskəni sudu bunun.

Əlindən izdim badə,
Ümrün olsun ziyada.
Xudama zox yalvarram
Salmasın səni yada.

Dündərmə:

Əlində saza yanım,
Etdiyin naza yanım.
Baş qoyum dizin üstə
Qış yatım, yaz oyanım.

Dündərmə:

Əlində ipək yaylığ,
Haqq versin sənə sağlıq
Gə rəqibi qan ağlat,
Qalsın sənə üz ağlıq.

Dündərmə:

Əlində var bir kaman,
Künlümə saldın güman.
Bu qaş, bu güz səndədi
Nə din qoyar, nə iman.

Dündərmə:

ZALIM AĞLATDIN MƏNİ

Dündərmə:

Zalım ağlatdın məni,
Zarpaz dağlatdın məni.
Dərdə bağlatdın məni,
Di gəl, di gəl, zalım yar.

Ay zıxdı, qaş qaraldı,
Didəmdə yaş qaraldı,
Dərdimi deyə-deyə
Dağ yandı, daş qaraldı.

Dündərmə:

Ay zıxdı batan yerə,
Gün getdi yatan yerə.
Sinəmi nişan qurdum
Yar oxun atan yerə.

Dündərmə:

Ay zıxdı, ayaz oldu,
Su əndi, dayaz oldu.
Gənc ümrüm hezə getdi
Zülflərim bəyaz oldu.

Dündərmə:

Ay zıxdı ulduzuynan,
Qoyun gəldi quzuynan.
Gür nə bəlaya zatdım
Bu zalımın qızıynan.

Dündərmə:

HALIM QALMADI

O yaxadan bu yaxaya gəlincə halım qalmadı,
Ayağında güllü pütin soyununca halım qalmadı.

Bu mənim fanar künlüm,
Mum kimin yanar künlüm
Təndir təkin halavlar
Gahdan bir sünər künlüm.

Dündərmə:

Bu mənim kabab künlüm,
Şad olmaz əcəb künlüm.
Olub yadlara əsir
Elər min hesab künlüm.

Dündərmə:

Bu mənim varsız künlüm,
Bağzasız-barsız künlüm.
Gür kimlərdən ayrılıb
Gülər bu arsız künlüm.

ƏNDİM YARIN BAĞZASINA GÜLDƏN KEZİLMƏZ

Əndim yarın bağzasına güldən kezilməz,
Suları savuxdı, babam, bir diş izilməz.
Sudan kezdim gəldim, yardan kezilməz,
Suları savuxdı, babam, bir diş izilməz.

Əndim yarın bağzasına heyvalıq, narlıq,
Bir əlimdə dolu badə, bir əlimdə yağlıq,
Məni yardan edən gürməsin sağlıq.
Acıdı eşqin şərabı, susuz izilməz,

Suları savuxdı, baba, bir diş izilməz.

OYAN ŞİRİN YARIM, OYAN

İstanbuldan zıxdım yola,
Salam verdim sağa-sola.
Kimsəm yoxdu halım sora,
Oyan, şirin yarım, oyan.

İstanbuldan zıxdı tatar,
Qamzısını atar-tutar.
Xayın paşa əsgər satar,
Oyan, şirin yarım, oyan.

İstanbuldan gəlir qayığ,
İzi dolu sərxoş-ayığ,
Güzəlliğ hə sənə layığ,
Oyan, şirin yarım, oyan.

AY HAVAR DƏGİRMANZI

Dündərmə:

Ay havar dəgirmanzı,
Sən xanzı, mən karvanzı.
Arpanı verdim sənə
Buğdanı dart mənimzi.

Dəgirman suvacağı,
Nə sərindi bucağı.
Bir sabah gəl, bir axşam
Bir də günorta zağı.

Dündərmə:

Dəgirman sağ dolanar,

Mum yanar, yağ dolanar.
Avzı bir maral üzün
Gündə yüz dağ dolanar.

Dündərmə:

DAMNAN DAMA DAMIMIZ

Dündərmə:

Damnan gəl, divardan gəl,
Nənəvə danış, onnan gəl.
Az boxzavı, bəzən gəl.

Damnan-dama damımız,
Yaxundı xırmanımız.
Sən ordan gəl, mən burdan
Kor olsun düşmanımız.

Dündərmə:

Damnan-dama tozanağ,
Yorğan gəti uzanağ.
Zalım nənən gəlmədən
Bir-iki üpüş qazanağ.

Dündərmə:

Damda durana qurban,
Boynun burana qurban.
Mən səni gürməmişəm
Səni gürənə qurban.

Dündərmə:

MƏNİM DƏRDİM MƏNƏ YETƏR

Dündərmə:

Bülbül uzar yuvasına,
Yağmur yağar havasına.
Mən qurbanam anasına.

Qərib-qərib ütmə, bülbül
Sən də bir dərd qatma, bülbül.
Mənim dərdim mənə yetər.

Dündərmə:

Bülbül uzar, güzdən yaşar,
Gün vuranda güz qamaşar.
İncə belə əl dolaşar.

Dündərmə:

HEZ GÜLƏRMİ DƏRDLİ OLAN

Dündərmə:

Mən ülürsəm qürbət eldə,
Ağlayacaq bir kimsəm yox.
Aman-aman, halım yaman
Hez gülərmi dərdli olan?

Bu fələkin qəsdi nə?
Verdi dərdi-dərd üstünə.
Taqətim yox qəm yükünə
Dərdim zoxdu, dərmanım yox.

Dündərmə:

ALMA SİZƏ, NAR BİZƏ

Dündərmə:

Alma dalda allanar,
Düşər yerə ballanar.
Mənim o nazlı yarım
Yeridikcə sallanar.

Alma sizə, nar bizə,
Su bağladım nərgizə.
Qız, Allahı sevirsən
Üzün qaldır, bax bizə.

Dündərmə:

Alma dalda şirindi,
Külgəsi nə sərindi.
Mən səni zox sevirəm,
Gəl qəlbimə gir indi.

Dündərmə:

Almanın alına bax,
Əyilib dalına bax.
Yar üzü kef-səfada,
Gəl mənim halıma bax.

Dündərmə:

AH NİNNİ, NİNNİ

Kərkükün altı Leylan,
Yayılır quzu, ceyran.
Qünzə gül arasında
Güzəllər edər seyran.

Ah ninni, ninni,
Vah ninni, ninni, ninni.
Bir yar sevdim mərdini,
Zəkəmmədim dərdini.

Kərkükdə nar şirindi,
Geyməyə şal şirindi.
Yeddi qardaş, bir bacı
Hamsınnan yar şirindi.

Ah ninni, ninni,
Vah ninni, ninni, ninni.

MƏN SƏNƏ QURBAN

Dündərmə:

Olmuşam naqışbəndi, xalına heyran,
Qırıldı belim bəndi, mən sənə qurban.
Od yanar, tütün zıxmaz,
Yandı cigərim yandı, mən sənə qurban.

Dündərmə:

Qaşların zoxdu sənin,
Kipriyin oxdu sənin.
Mən səni sevirəm
Xəbərin yoxdu sənin.

Dündərmə:

Qaşların qarasına,
Xal bitib arasına.
Bir qutu məlhəm eylə
Sürt bağrım yarasına.

Dündərmə:

Qaşların yay mənimzin,
Kipriyin say mənimzin.
Mən ülsəm sənə qurban
Sən ülsən vay mənimzin.

YÜZ İNCİDİR

Baba, bu gün yüz incidir,
Yüz sədəf yüz incidir.
Əsli sərraf olmayan
Zənn edər hər daş incidir,
Üz qədrini bilməyən,
Yolda yoldaşın incidir,
Dağı-daşı incidir.
Mən yarı bir incitməm,
Yar məni yüz incidir.
Baba, bu gün güzə yar,
Sürmə zəkmiş güzə yar.
Ceyran quzusu təkin
Yayılaydıq düzə, yar.
Oturaydıq diz-dizə,
Güz tikəydiğ güzə yar.
Küsmüşəm, incimişəm,
Daha gəlməm sizə yar.
Bir toy olsun, bir seyran,
Onda gəlim sizə, yar.

NƏRGİZİ DƏSTƏ BAĞLADIM

Dündərmə:

Nərgizi dəstə bağladım.
Birini üz yarımzın
Birini dosta bağladım.

Lumu şirindi, neynim,
İzi dilimdi, neynim.
Zox da güzəl deyilsən
Dilin şirindi, neynim.

Dündərmə:

Altundu dişin sənin,
Xubdu yerişin sənin.
İzmədən sərxoş edir
Bir tək üpüşün sənin.

Dündərmə:

Oğlan, yeri işinə,
Əqlin topla başına.
Mən olardan deyiləm
Yanağ verəm dişinə.

Dündərmə:

OĞLAN YAYLIĞIN HANI?

Dündərmə:

Halay təpmə toz olar,
Mavi şalvar boz olar.
Əyil yaylığın qaldır
Mən qaldırsam süz olar.
Oğlan yaylığın hanı?
Durmaz barmağım qanı.
Mənim sevdiyim sənsən
Sənin sevdiyin hanı?

Dündərmə:

Oğlan, azar olasan,
Cannan bezar olasan.
Salta gey, ciftə bağla
Daha güzəl olasan.

Dündərmə:

Oğlan geyər saltanı,
Halay təpər yaltanı.
Boyum boyuna qurban
Güzəllərin soltanı.

Dündərmə:

DOLANIM BAŞINA, OLUM PƏRVANƏ

Dündərmə:

Olaşdım küprüyə kezə bilmədim,
Şərabın acıdır /güzəl/, izə bilmədim.
Yar bizə gəlibdi, necə bilmədim.
Dolanım başına /güzəl/, olum pərvanə.
Dərdindən saraldım /güzəl/, oldum divanə.

Qənəfil üzər gedər,
Yarpağın düzər gedər.
Yar yolunu itirib,
İnşallah bizə gedər.

Dündərmə:

Qənəfilin baxarı,
Evləri baş yuxarı.
Getdim yarı sormağa,
Demədi keş yuxarı.

Dündərmə:

Qənəfil əsdi neynim,
Bağrımı kəsdi, neynim.
Dili dost, qəlbi xain,
Mən belə dostu neynim.

Dündərmə:

O YARIN ALA GÜZLƏRİ

Dündərmə:

Bax güzünə, güzünə,
Sürmə zəkib güzünə.
Qurbanam nazlı yarın
Hərəkətinə, süzünə.

O yarın ala güzləri,
Başa bəla güzləri.
Qorxum var düşəm üləm,
Yada qala güzləri.

Dündərmə:

O yarın üzünə qurban,
Şirin süzünə qurban.
Boyaqzıda boyanıb,
Ala güzünə qurban.

Dündərmə:

BƏZİ DÜNDƏRMƏLƏR

Əl bəyaz, ayağ bəyaz xınna qırmızı,
Yandırıb qoyub bizi təxmiszi qızı.[19]

İzmə bəgim, izmə sərxoş olusan,
Düşmə bu sevdaya, güzəl, peşman olusan.

Bu bağza başdan-başa nar ağacı,
Narların birisin qırdım, izi acı.

Xınnalı yar, sürməli yar,
Kətan küynək ha sənə uyar.

Dağlar, dağlar, yar aman, dağlar,
Güzgüdə başın bağlar.

Bu xal nə xaldı, üzə dügdürübsən,
Gəl gürüm nə xaldı, bizi üldürübsən.

Yeri, yolumda durma,
Sərxoşam, künlüm qırma.
Güzəl, məni yandırma.
Evlərinin ügü taxta daraba,
İgid qazandığın verməz şəraba.
Şərabzının evi olsun xaraba.

Dədə, dədə, can dədə,
Təsbehi mərcan dədə.
Yerim sal, yastuğum qoy.
Odu gəldim mən, dədə.

---

19 Əta Tərzibaşı "Kərkük havaları" kitabının 158-162-ci səhifələrində yalnız döndərmələri vermişdir ki,ondan istifadə etmişik.

Zaxmağı zax, zırağı yandırmamışam,
Yarımzün pütin almışam.
Təkini yolda salmışam.

Lingə, lingə, xanım lingə,
Yar hamamnan gəlin gə.

Bağda güləm mən,
Şirin diləm mən.
Sərzə vurub, qolum qırıb,
Sağ dəgiləm mən.

Hey gülə qozağ Şah Sənəm,
Zağırmasan gəlmənəm.

BEŞİK NƏĞMƏLƏRİ

LAYLALAR

Ay zıxdı yolda durdu
Gür nə xəyalda durdu.
Bağırdağ sazaqları
Güzümə dalda durdu.

Beşigiv bəzəyəydim
İzinə gül düzəydim
Nə dedim küstüy mənnən,
Mən dilimi kəsəydim.

Dağların qarı mənəm,
Gün vursa ərimənəm.
«Balam,
leyla»deməydən
Ülüncə qarımanam.

Gedirəm yolum dağdı,
Gür nə bağzalı bağdı
Sənə leyla edərəm,
Nanca bu canım sağdı.

Güzlərimnən yaş gəli,
Dingirləni daş gəli.
Sən yat, mən leyla edim,
Gür ki, nanca xoş gəli.

Gügərzin havadadı
Əl yetməz yuvadadı.
Bir əlim başıv altda.
Bir əlim duadadı.

Yağış yağar gül olu,
Karvan kezər yol olu.
Sənin axır-şər nənən
Yatma, yatmaz kor olu.

Leyla dilər,
Yatışdı, leyla dilər.
Vurğun yuxu salışdı,
Mənnən bir leyla dilər.

Leyla dadı, bal dadı,
Leyla məni aldadı.
Nə balda, nə şəkərdə
Tapılmaz leyla dadı.

Leyla dedim ucadan,
Səsim gəldi bacadan.
Baban səfərə gedip,
Ağlama can acıdan.

Leyla edərəm nazar,
Leyla dərd ügün azar.
Xudama zox yalvarram,
Bəkə dərduvdan kezər.

Leyla edim mən dayim,
Yuxuv ossun mülayim.
Xudaya zox yalvarram,
Olasan mənim payım.

Leyla edim yatasan,
Qünzə gülə batasan.
Qünzə gül payın ossun
Külgəsində yatasan.

Leyla edim yatınca
Qünzə gülə batınca.
Güzümə şiş batırram
Sən hasilə zatınca.

Leyla edim yatgınan,
Bağ gülünə batgınan
Bağ gülü külgə salıb,
Kənarında yatgınan.

Leylanın adı nədi?
Şəkərdən dadı nədi?
Zağırıram səs verməz
Bilmirəm dərdi nədi?

Leyle, leyle edərəm,
Leylav haxtan dilərəm.
Səni verən xudadan
Can sağlığı dilərəm.

Nənəz leyla eyləsin,
Leyla bilməz neyləsin.
Əgər leyla bilməzsə
Beşik desin bələsin.

Oyadanım, oyadan,
Sənsən gülüm boyadan.
Yat yuxun zürüməsin,
Mənəm səni oyalan.

OXŞAMALAR

Ataram, tutaram səni,
Şəkərə qataram səni.
Babav evə gələndə
Qucuna ataram səni.

Bala dadı,
Bal dadı baladadı.
Nə balda, nə şəkərdə
Bulunmaz bala dadı.

Bala şirin,
Kim qatıb bala şirin.
Can hər şeydən şirindi
Candan da bala şirin.

Beşigiv beş quruşdan,
Bağırdağı gümüşdən
Xudama zox yalvarram
Ümrün yazsın yenqişdən.

Beşigiv beş quruşdan,
Bağırdağı gümüşdən
Bəsliyək büyük edək,
İstəmirix yenqişdən.

Beşigin başı qozdan,
Qorxum var yaman güzdən.
Yaman güz xayın olar,
Sürməni alı güzdən.

Bir sənə;
On iki aydı, bir sənə.
Dünyada güz tikmişik
Bir Allaha, bir sənə.

Bu yola səni,
Salam bu yola səni.
Yalvarram Şahi Mərdana
Atsın bu qola səni.

Vay nişi- nişi,
Zıxıbdı iki dişi.

Qan atlansın,
Vur xəncər, qan atlansın.
Əzrail, alma canım,
Balam var, qanatlansın.

Qaşların yay mənimzin,
Kirpigin say mənimzin.
Mən üssəm sənə qurban,
Sən üssəv vay mənimzin.

Qızdı, nazdı,
Bir lirəyə azdı.
Min də gətirin
Onnan aparın.

Qızım, qızım,
Muncuğun düzüm.
O gün olsun
Toyunda süzüm.

Qızım qızlar izində,
Altun hicil qızında.

Qızıma diləkzi gəli
Bu gün-yarın izində.

Qonağımsan, qonağım,
Zıraxta yanar yağım.
Ona xer gün deyəllər
Sən olasan qonağım.

Qurbanam bu oğlana,
Tunqulu düşər yorğana.

Qurbanam üzüm-üzüm,
Yuxusuz necə düzüm.
Gecəni gündüz kimin
Tikmişəm sənə güzüm.

Qurbanam üzüm sənə,
Həkətim, süzüm sənə.
Işıqlı zyulduz kimin
Tikmişəm güzüm sənə.

Qurban ollam bu qıza,
Kişisiydən gəli bizə.
Edərəm hamıya pilav,
Qoyaram ügüvüzə.

Dilərəm bəg olasan,
Aləmnən üg olasan.
Qənifil cumbutu tək
Gündüz yüz rəng olasan.

Yuxudan qalxdı sərsəm,
Səhərm gülünü dərsəm,
Neynirəm dünya malın
Bir üpsəm, bir qoxlasam.

Gügərzin havadadı,
Əlyetməz yuvadadı.
Bir əlim başın altda,
Bir əlim duadadı.

Gül əkdim, gül olasan,
Suvarram gügərəsən.
Züldəki seyran təkin
Meylin mənə salasan.

Gündə mən,
Külgədə sən, gündə mən.
İldə qurban bir olur,
Qurbanıvam gündə mən.

Nənəmin qızı,
Aşımın duzu.
Evimin gülü,
Pəpəv havıncı.

Nənəmin oğlu,
Bazarda toğlu.

Nənəm qız,
Bacım qız
El almaz,
Nedəğin biz

Oğlum, oğlum, oyunda,
Qoz qalmadı qoyunda,
Həppi qozlar kəsildi
Bu oğlumun toyunda.

Oğlan, oğlan, od gəti,
Oda salavat gəti.
Nənəm pilov edipdi
Yoldaşlarıv yığ, gəti.

Oğlum, oğlum,
Təsbihiy düzüm
Bir gün ossun
Toyunda süzüm.

Üzərliksən məzə sən,
Damar-damar güzə sən.
O günə qurban olum
Evimizdə gəzəsən.

Üzərlik sən, hava sən,
Yeddi dərdə dava sən.
Allahdan istəmişəm
Bu dərdi qovasan sən.

Xoş gəldin mehmanımız,
Sənə qurban canımız.
Uzaq yoldan gəlibsən,
Hanı ərməğanımız.

Ziriqim başqa ziriq,
Minibdi eşqə ziriq.
Yumru-yumru dükzələr
Atıptı küşkə ziriq.

Ziriq mənim malımdı,
Al yanaqda xalımdı.
Baxma hüskütlügünə
Əzraildən zalımdı.

Cülhəyəm bez işlərəm,
Hamıdan tez işlərəm.
Hər kim mənə qız verməz
Əl-üzün zirişlərəm.

Şirin düşər,
Yay oxa şirin düşər
Bir nənə balasıynən
Gürəsən nə şirin düşər.

BAYATI TAPMACALAR

Azara gedər,
Azar- bezara gedər.
Babası bir yaşında
Oğlu bazara gedər.
(Qavun, qarpuz)

Bizim evdə xalı var,
Xalının əhvalı var.
Gügdə uca bir quşun
Ayağında nalı var.
(Arı)

Bir qutum var alamat,
İzi yanar qiyamat,
Yaş vurdum quru zıxdı,
Məhəmmədə salavat.
(Təndir)

Dağdan enir dağ kimin,
Qolları budağ kimin.
Enir bulağ başına,
Bağırır oğlağ kimin.
(İldırım)

Gedər, gedər yerində,
Altun kəmər belində.
Gecə-gündüz yol gedər
Genə durub yerində.
(Dəgirman daşı)

Lələm deyər düz durdum,
Əgri yatdım, düz durdum.
Yüz il ər qucağında
Gəlin yatdım, qız durdum.
(Xurma ağacı)

Lələm deyər küz gürdüm,
Küz üstündə hez gürdüm.
Burnu sümük, başı ət,
Bir əcaib quş gürdüm.
(Xoruz)

Lələm uzun uzadır,
Sağın, solun güzədir,
Gah təmə, gah şapalağ
Gül oğlanı bəzədir.
(Culha)

Mənim gülüm, gül azar,
Gülümü müşkül azar.
Sənədə bir, ayda bir,
Həftədə üz gün azar
(İl, ay, həftə günlərində işlənən nüqtələr)

Lələm düzgün oxunu,
Kim var ona toxunu,
Onun- bunun xətrinə
Haram edib yuxunu
(Saat)

Lələm deyər quş uşdu

Uşdu dəryahi keşdi.
Bir ağacda beş alma,
İkisinə gün düşdü.
(Beş vaxt namaz)

Lələm deyər, yağ gəti,
Gətirirsən sağ gəti.
Sağılmamış inəkdən
Ərinməmiş yağ gəti.
(Bal)

Sarıdı saman deyil,
Dərdlərə dərman deyil.
Qanadı var quş deyil
Buynuzu var qoş deyil.
(Zəyirtkə)

Uzun-uzun obalar
Ağsaqqalı babalar
Aşağıdan su izər,
Yuxarıdan balalar.
(Xurma ağacı)

Havar yandım kar yetir,
Heyva yetir nar yetir.
Əl dəgməmiş ağacdan
Gün vurmamış bar yetir.
(Dombalan)

Halım haldan yuxarı,
Qonub güldən yuxarı.
Bir əcayib quş gürdüm
Dizi beldən yuxarı.
(Zəyirtkə)

Hə bəstədi, bəstədi
Zəncili qəfəsdədi
Barı var, külgəsi yox,
Bunu bilən ustadı.
(Dombalan)

Həcilər həcə gedər,
Əhd edər, gecə gedər.
Bir yumurta izində
Yüz əlli cücə gedər
(Nar)

EPİK NÜV

ATALAR SÜZÜ VƏ MƏSƏLLƏR

A

Aqil bir dəfə aldanar.
Ağ qarğanın əti yeyilməz.
Ağ ağca qara günzündü.
Ağa bağınnan gül bağışlar
Ağac yaşkən əgilməzsə, əgilməz.
Ağac qabalığından qırılar.
Ağacı qurd yeyər, insanı dərd.
Ağacı zox olan küyün məzarı az olar.
Ağacın qurtı üzünnən olmasaydı, min il yaşardı.
Ağacdan maşa olmaz, cingənədən paşa.
Ağız yeyər, üz utanar.
Ağzını süd yandıran, ayranı ifirib izər.
Adam aclıqdan hayasını verər.
Adam adamdı, olmasa da pulı, eşşək eşşəkdi, olsa da zulı.
Adam süzdən, uşaq güzdən tanınar.
Adam olana tək bir süz kifayətdi
Adam hər düşəndə bir əql qazanır.
Adam var bir əkməklə min it aldadır, adam var min əkməklə bir it aldatmaz.
Adam ziy süd əmibdi.
Adamı şat başına aparıb, susız dündərir.
Adam iş başında bəlli olar.
Addım- addım yol olı, damla- damla gül olı.
Adam üz güzünə korlıq istəməz.
Adam işləmiyincə dişləməz.
Adı bizindədi, orağı qırıqdı.
Adın nədi, Qərəbet, işin nədi, gəlib get.
Az olsun, üz olsun.
Azacıq aşım, ağrısız başım.

Az tamah, az ziyan gətirər, zox tamah, zox.
Azı bilməyən, zoxu da bilməz.
Ayın on beşi işıqlı, on beşi qaranlıq.
Ay işığında xerxızlığa zıxar.
Ay qaranlığı axşamından məlumdu.
Ay gürmüşün ulduza nə minnəti.
Ay aydın, hesab məlum.
Ayağı altında yumurta var.
Ayağını yorğanuva gürə uzat.
Ayağyalın gəzənə tikan batar
Ayıbsız dost istəyən dostsuz qalar.
Ayran tükülər, yeri qalmaz, yoğurd tükülər, yeri qalar.
Alan aldanmaz. satan aldanar.
Aldın bitdi, satdın itdi .
Aləm düşənə gülər.
Aləmə adət, bizə bedat (bəd adət)
Alış-veriş misqalnandı, dostluq qantərnən.
Alışmış qudurmuşdan betərdi.
Alışdın yağlı dolmaya, əcəb bir gün olmaya.
Allah bu əli, o ələ mühtac eləməsin.
Allah dağına gürə qar yağdırar.
Allah kimsəni dillərə salmasın.
Allah nə həkimə, nə hakimə işini salmasın
Allah dəvəyə qanat versəydi, dam-divari yıxardı.
Allah hez kimin evinə nə kor mola, nə də sazlayan gündərmsəin.
Allah kərimdi, quyusu dərindi
Altun qaba qan qusdum.
Altun torpağa düşsə də, qiyməti azalmaz.
Altunu altunzu tanıyar.
Alzaq yerdə yatma, sel alar, yüskək yerdə yatma, yel alar.
Amanat ata minən tez enər.
Araba qırılannan sonra yol güstərən zox olar.
Arvad var, ev bəzəyi, arvad var, ev təzəyi.

Arvad var ev yapar, arvad var, ev yıxar.

Arvad var, ev dayağı, arvad var, incana boyağı.

Arvadın xarabı cəhənnəm əzabı.

Ar edən, kar etməz, kar edən ar etməz.

Arı zizəkdən bal edər.

Arnavuda dedilər: — Cənnətə gedərsən? Dedi: — Aylıq nəğərtədi.

Arpa əkən buğda bizməz.

Arsızın canı qayım olar

Arsızın barmağını daş dügsədə «ax» deməz.

Arsız nədən arlanır, zulda gəzir sallanır.

Arsızın üzünə tüfürdülər, həmd olsun, yağış yağır- dedi

Aslan ağzınnan av alınmaz.

Astarı üzündən bahadı.

At almadan axur yapır.

Attan düşmək, eşşəkdən düşməkdən əyidi.

Atəş qışın meyvəsidi.

Atəş olsa üzünü yandırar.

At ülür, meydan qalır, igid ülür şan qalır.

At atlını tapar.

Attan endi, eşşəgə mindi.

Attan düşmiyən (yıxılmayan) atlı olmaz.

Axtaran tapar müvlasını da, bəlasını da.

Axmaq odı bu dünyayzin qəm yeyə, müvlam bilir, kim qazana kim yeyə.

Axmağı gündər, arxasıyca get.

Aca arpa əkməgi ətdən dadlıdı.

Acın imanı olmaz.

Ac ayı oynamaz.

Ac qarına, acı saqqız.

Acın qarnı tox olar, güzü tox olmaz.

Acıq gələr üz saralar, acıq gedər üz qaralar.

Ac qarına bulamac nə edər?

Ac ayıya dünübdü.

Ac hacqabuq da yeyər.
Ac aman bilməz, uşaq zaman.
Acın toxdan xəbəri olmaz.
Ac qal, yolzuluğa alışma.

B

Baba oğluna bağ bağışlar, oğul babasına bir zalxın (salxım) üzüm verməz.
Babasına yapdığını oğlunnan gürər.
Bablı babıydan, kezəl qarğa kezəl qazıydan
Bablı babıyla, zümzə qabıyla.
Bağ baqqalsız, zəm zaqqalsız olmaz.
Bağ sahibsiz olmaz.
Bağ dayə yox, belzə istər.
Bağı ver bağbana, yarısını yeyərsə də.
Bağı bağban, sürünü zoban yeyər.
Bağında gül varikən gül üzüvə, bağından gül tükəndi, gül üzüvə.
Bağban bağban olursa, neyləyir bağ divarı?!
Bağban inəgi olaydım bağda.
Bağdad kimin şəhər, qardaş kimin yar olmaz.
Badamza badam olmaz, yetimzə adam olmaz.
Bazar ağası bazardadı.
Bayquş kimi xaraba axtarır.
Bal arısı da zalarkən acılar.
Bal-bal deməklə ağız şirin olmaz.
Bal yemədim, bəlama zatdım.
Bal tutan, barmaq yalar.
Balı olanın zibini Şamnan gələr.
Balıq başdan qoxar.
Balıq kimin belə ibinməz.
Balıq sudaykən süvdə olmaz.
Balığı bulanıq suda ovlayır.
Baltanın yıxmadığı evi güz yıxar.

Bar vermiyən ağacı kəsəllər.
Barlı ağaca daş atarlar.
Barıtla atəşin oyunu olmaz.
Bahar buludu kimin vaxtsız yağar.
Baş sağlığı dünya varlığıdı.
Baş-başa vermiyincə, daş yerinnən zıxmaz.
Başa gələn dildən gəlir.
Başqası üzün quyu qazan üzü düşər.
Başı bir, dili min.
Başına gələn başmaqzıdı.
Başım daş altındadı.
Bedəsil minnət bilməz, barmağını mum etsən ona.
Bez alırsan Mosuldan al, qız alırsan əsildən al.
Beli var baltası yox, zulu var, xaltası yox.
Bəzən güzəl rəngli meyvə də acı olur.
Bəyaz ipək hər rəngə boyanar.
Bəyazın adı var, əsmərin dadı.
Bəkləyən qoradan halva yeyər.
Bətava arağı molla da izər.
Bəşər sığır dəgi, bir donda qalsın
Bivəfaya əmək verənin əməgi hez olar, axırda.
Biz razı olduq qaza, qaz üzün qoydu naza
Bizim gəlin bizdən qazır, üzün ürtər , dizin azar.
Bilənə bir, bilməyənə min oxu.
Bir igid yoxsul olsa, ona əl-ayaq gülər.
Bir daşla iki quş vurur.
Bir peştəmalı var qırmızı, həm üzü bağlar, həm qızı.
Bir dərdlinin dərmanını o dərdə düşənnən al.
Bir toyuğun ayağını aza bilməz.
Bir dinsizin haqqından, bir imansız gələr.
Bir daş qopandan sonra daha yerin tutmaz.
Bir sünbül xatiriyzin yüz zuvan su izər.
Bir güldən bahar olmaz.
Bir ağacda güldə bitər, tikan da.

Bir dağ yıxılmazsa, bir dərə dolmaz.
Bir qoltuğa iki qarpız sıxılmaz.
Bir əlin nəsi var, iki əlin səsi var.
Bir yemirəm- yemirəmnən qorx, bir də gedirəm, gedirəmnən.
Bir küyün ağası Salman olsun, o küydə nə xarman olsun.
Bir küp qırılınca yüz cərrə qırılar.
Bir küllükdə iki xoruz banlamaz
Bir zulum var ataram, hara gəldi yataram.
Birə dəgməz, mini bəgənməz
Biri yeyər, biri baxar-qiyamət onda qopar
Bic paxla kimin atlanıb- düşür
Bic suya düşsə boğulmaz
Beşincəyə qədər bəklədin, savuyuncaya qədər də bəklə.
Bişmiş aşa savuq su tükür
Bişmiş boğazdan zıxan süz, kimsəyi incitməz
Bığdan kəsir, saqqala qoyur.
Borc alır, zəkat verir.
Borc isidər, amma üldürməz.
Borc yüzü kezdisə, hər gün plov ye.
Borc su dəgirman dolandırmaz.
Borcla alınan eşşək su yolunda ülər.
Borca izən iki kərə sərxoş olur.
Boş torbaydan at tutulmaz.
Boşboğazlıq qarın doyurmaz.
Büyük baş düvlətti, büyük ayaq nəgbətti.
Büyüklük əqildədir, ümrdə deyil.
Budunun ətini ye, qəssabın minnətinnən əyidi
Bu xəmir zox su gütürəcək.
Bu günün yumurtasını yarının tavuğuna dəgişməm
Bu ülü, bu şivənə dəyməz
Bu yel belə əssə, bu miqas belə kəssə, nə bığ qalar nə saqqal.
Bu ilki quş bildirkinə civ-civ üyrədir.

Bülbül üz günüyzin ağlar.

V

Var evi, kərəm evi, yox evi, vərəm evi.
Varsa hünərin, hara getsən var yerin.
Varlıqdan yoxluğa var, gənclikdən ixtiyarlığa can saxla.
Var gününün yarmasının dar gününə nəfi var
Vaxtsız bannayan xoruzun başını kəsəllər
Verməsin Məbud, neyləsin Mahmud
Ver yeyim, ürt yatım, bəklə canım zıxmasın
Ver niyaz, al muraz.
Verən əli hər kəs sevər.
Verirsə əl gətirir, sel gətirir, yel gətirir,
Alırsa, el aparır, sel aparır, yel aparır
Vur dedik, üldür demədik.
Vursan üldür, yedirtsən doydur.

Q

Qaz qazdan, baz bazdan.
Kezəl tavuq topal xoruzdan.
Qazan üz daş üstündə qurulur.
Qazan digirləndi, qapağına zatdı.
Qazana nə qoysan, zümzəyə o gələr.
Qazanda ət qalmadı, zükündür baş qaldırdı.
Qazanc qudurdu, mayanı basdı.
Qallavuzı qarğa olan leş iylər.
Qallavuzsuz güyə gedilməz.
Qallanqucın zərəlini bibər əkənnən sor.
Qaldır samanı, gələr zamanı.
Qalıbdı üz başına, ürtübdü bez başına.
Qalxtı üz evin yıxdı, düşdü xalqın evini.
Qapuvu qayım kilidlə, qonşuvu xerxız etmə.
Qapı zalanın qapusu zalınar.
Qaranluq yerə tüfəng sıxır.
Qarğa qazı təqlid etdi, qarıltısın unutdu.

Qarğa qarğaya deyər-üzün qaradır.
Qarğa bəslədim, güzüm zıxartdı.
Qarın qardaşdan əzizdi.
Qarıncanın da düşməni var.
Qarıncadan ibrət al, yazkən qışı düşün.
Qarnı quruldar, üstü parıldar.
Qarpız yeyən qurtuldu, qabuq yeyən tutuldu.
Qatıra, Baban kimdi-dedilər, Dayım atdı-dedi.
Qaş yaparkən güz zıxartdı.
Qeyrət paylananda o hazır degildi.
Qələminnən qan damır.
Qənaət Ən büyük səadətdir.
Qərəzdən mərəz hasil olur.
Qərib dostu olmayandı.
Qətrannan olmaz şəkər, olsa da cinsinə zəkər.
Qız oz başına qalsa ya davulzya varar, ya zurnazıya.
Qızım sənə deyirəm, gəlinim sən eşit.
Qızını vurmayan, dizini vurar.
Qıy ağcaya, gir baxzaya.
Qılı yağdan ayırır.
Qılınc üz qınını kəsməz.
Qılınc qurşananın, at minənin, kürpü kezənindi.
Qırılan qol əgri bitər.
Qırx dəgirmanda bir ovuc unu yoxdu.
Qısrağı gənc güzüynən, qızı ixtiyar güzüynən al.
Qoz əlli, hesab bəlli.
Qoz sayılı dağarcıq ağzı bağlı.
Qoyun quzusun basmaz.
Qoyun kezi ayağınnan asılmaz.
Qoyunu qurda tapşırır.
Qoyun üz bacağınnan asılı.
Qonşu axirət yoldaşıdı.
Qonşu aşı, künül xoşı, olmasa daha yaxşı.
Qonşu baxar, gorun atəşə yaxar.

Qonşu aşıynan tox olmaz.
Qonşunu qonşudan sor.
Qonşunun dili şişib, qovğası bizə düşüb.
Qonşuya umudlu olanın əkməgi doğraqlı qalar.
Qorx Tanrıdan qorxmuyandan.
Qoz bəzirgiyanıydı, saqqız satan oldu.
Qudurmuş küpəgin ümrü qırx gün olur.
Quyunu qazan düşər.
Qurd bizdən irağ olsun, yediyi quyruq olsun.
Qurd qocalsa küpəklərə məzzək olur.
Qurd tükünü dəgiştirər, xoyunu dəgişməz.
Qurd ac olsa, qurd yeyər.
Qurd balası ac olar.
Qurd qarnınnan zıxdı, zaqqal qarnına düşdü.
Qurda dedilər: Zoban ol= Dedi: ayağım yalındı.
Qurdun dəvətinə gedən küpəgini bərabər almalıdı.
Quru- quru qurbanın olum, yaş başua dolanım.
Qurnan yeyər, qoyunnan şivən edər.
Qurtdan qorxan küpək bəslər.
Quş var əti yeyilər, quş var ət yedirdilir.

D

Davazı qazı olsa, işini Allaha ismarla,
Dağ-dağa qovuşmaz, adam-adama qovuşar.
Dağ başınnan duman əssük (əskik) olmaz.
Dağdakı gəlib, bağdakın qovar.
Damla-damla gül olı.
Danışmaqzün büyük bir adam bulmasan, büyük bir daş bul.
Darda qalan pisik qaplan kəsili.
Darı quşı kimin yeri məlum dəki
Daha fal da yox, yumurta da yox?
Daş dəgənə,yol gedənə bəllidi.
Daş yerində ağırdı.
Daşı at,sahibi qaldırar.

Daşın büyügü dostdan (yaxından) gəli.
Dəvə üz ayağı altını gürməz.
Dəvə üz qanburnu gürməz.
Dəvə irağına, qatır dırnağına baxar.
Dəvəzidən qalxıb-oturan qapısını gen eylər.
Dəvədən sordular. Boynun nezin əgridi?- Dedi, haram düzdü?
Dəvədən büyük fil var.
Dəvədən düşüb, hop-hopundan düşməyib.
Dəvəni zümzəynən suvarır.
Dəvəni bir ciyərzin boğur.
Dəvəyə dedilər, «bahar gəldi, dedi yüküm arxamdadı.
Dəvəyə dedilər, boyun uzundu- dedi uzağı güzləyirəm.
Dəgirman işini gürər, zaq-zaqa baş ağrıdar.
Dəmir qapının ağac qapıya işi düşər.
Dəmir dügülə-dügülə polad olı.
Dəmir tavında gərək.
Dəmirzi zindanıyam ki, sükut edim?
Dəmirzi dükanı ününnən kezən zatlanka, qığılcım yeyər.
Dənizə qərq ol, namərdə boyun əgmə.
Dənizə düşən, ilana sarılar.
Dərd-dərdə dəgər ziyildər.
Dərd-dərdə zükər (zəkər).
Dərdindən tütünü asimana cixir.
Dərdi bir ustradı, utsam yaralar, atsam yaralar.
Dərdini saxlayan (gizləyən) dərman bulmaz.
Dəgmə nazıya, qacar gaziya.
Dəliyə yel ver, əlinə bel ver.
Dəlilik bir dəgi, rəngarəngdi.
Dəliynən zıxma yola, başa gələr dərdli bəla.
Dəlinin başi bəlasiz olar.
Dəgmə sərxoşa, aqibət ozü düşər.
Dəgirmanci diri olaydı, unu belə iri olaydi?!
Dişsiz insan daşsız dəgirman kimidi.

Deyiblər: İşlə, dişlə.
Dedilər: Abdal, qiş dəldi,- dedi durmuşam titrəməgə.
Dedilər: Əzrayil uşaq paylayir-dedi, üzününkü üzüycin bizimkinə dəgməsin.
Dərya dalgasız, gapı halgasız olmaz.
Dəryadan küpük bagişlayir.
Divar yixilanda tozu zıxar.
Divari nəm yixar, insani qəm.
Dil əqil xəzinəsinin azarıdı.
Dil ustası, iş xəstəsi.
Dildə sümük yoxdu, nece istəsən dünər.
Dil kəsik, baş salamat, dil uzun, baş malamat.
Dişin ağriyırsa cək qurtul.
Qonşun xarabsa küz qurtul.
Dilənçi bir tək olsa, şəkərnən bəsləni.
Doğru söz acı olı.
Doğru ol, aslan yoluynan yeri.
Doğu deyənin börkü dəllük olur.
Doğruyan bilər, yeyən bilməz.
Doğruluq dost qapısıdı.
Dolmada bir şey yoxsa, nişin sarılır?!
Donuz dərisi dabağ olmaz.
Donuzdan qorxan darı əkməz.
Donuzdan bir tük qoparsan, gənə kardı.
Dost istərsən, zəngin ol.
Dost şəkərdə olsa, hamısın birdən yemə.
Dost məni bir qozla ansın, o da pük olsun.
Dost, dost hesab dürüst.
Dost ağladar, düşmən güldürər
Dostuna xain baxanın gözü kor olsun.
Dostün əskisi, arvadın yengisi.
Dövlətlinin düşgünü, yazlıq geyər qış günü.
Duadan gəlmiyən bədduadan getməz.
Duman dağdan nə qoparacaqdı?!
Durğun su qoxuyar.

Duz-əkmək haqqının bilmiyən kor olar.
Dünya yaz ikən qışın tədbirinə bax.
Dünyanın quyruğu uzundu.
Dünya tükənər, düşmən tükənməz.
Dünyada varlıq həyatdı.
Düşənə yoldaş yoxtı.
Düşmən kiçik də olsa, böyük iş görər.
Düşmən qarınca olsa belə, ona xor baxma.

E

Evi ev edən arvaddır.
Evin küçügi ol, kiçigi olma.
Evdə öz başın bağlıya bilməz- toyda gəlin başı bağlar.
Ev dərdi, dev dərdi.
Ev alma, qonşu al.
Evdəki hesab bazarda çıxmaz.
Ev buzovu cüttə olmaz.
Ev xerxızına çarə olmaz.
Ev sahibi xerxızı tutunca, xerxız ev sahibini suçlu çıxartdı.
Eybini bilən xalxı eyibləməz.
Eyşi (arvadı) yox, əkməgi yox, çalın, həbəş toyudu.
Eşşək o eşşəkdi- palanı dəyişsə də.
Eşşəgə yasin oxuyur
Eşşəgin canı yansa, bəgirdən çox qaçar.
Eşşəkdən düşmüşə döndü.
Eşşəgüvü qazuğa möhkəm bağla, sonra Allaha ismarla.
Eşşəgə gücü çatmayıb palanı taptayır.
Eşşəgə altun palan vursa da, yenə eşşək qalır.

Ə

Əvvəl Fərəc Bəzirganıydı, indi ignə-saqqız satır.
Əqlsiz başın zəhmətini ayaq çəkər.
Əqli insanın yarıdı.
Əql harda, dövlət orda.
Əqilli düşmən əqilsiz dostan əyidi
Əqli topuğundadı.

Əqlini sevən araq içməz.
Ədəb əqlin yazıdan görünüşdü.
Ədəbi ədəbsizdən ögrəndim.
Əyi söz unudulı, kötü söz unudulmaz.
Əyi ovlad baba malını neynər, kötü ovlad baba malın neynər?
Əyi yoldaş xarab qardaşdan əyidi.
Əyiynən qalxıb-oturan əyi şey öyrəni, xarabnan xarab.
Əyiliyə qarşı əyilik bəkləndi.
Əyilik edərkən qarşılığını düşünmə
Əyilik et, at dəryaya, balıq bilməzsə, xalıq bilər.
Əyliyə əyilik hər adamın karıdı, kötülüyə əyilik mərd adamın karıdı.
Əyilik etdin başa var.
Əyriyə zaval, doğruya nə var?!
Əyri oturub düz qonuşaq
Əkən biçər, qopan düşər.
Əkən-öküz, biçən-öküz xarmana gələndə: ho..ho..
Əkmə bitmiyən yerə, can veri itmiyən yerə.
Əkmədik bostan, yemədik qarpuz.
Əkmək eldən, su göldən.
Əkməgi əkməkçidən, altunu altunçudan sor.
Əkmək verənin əlini dişləməzlər.
Əkməki arpa olsun, xoyu buğda olsun.
Əkmək yapıldı, heydər tapıldı.
Əgər xoruz bannamasa da sabah olar.
Əgri ağac düz olmaz, rəndə vursan yüz yerdən.
Əgər dərviş, əgər hənfiş-ağca ilə bitər hər iş.
Əgər səksən, əgər doxsan, aqibət bir gün yoxsan.
Əl əldən üstündü, ərşə qədər.
Əl əli yuyar, əl də dönər üzü yuyar.
Əldəki bir quş ağacdakı on quşdan daha əyidi.
Əldən çıxdı qismətdən çıxmasın.
Əldən çıxan geri dönməz.
Əli açıq, kisəsi boş.
Əlimə düşsə, fələgini kələk edərəm.
Əlin boşsa şahid ol, paran çoxsa kavil ol.

Əlinin börkünü Vəlinin başına qoyur.
Əlli-əlli üstünə, bu da əlli üstünə.
Əlinin xamırı ilə erkək işinə qarışma.
Əlisi gedər, Vəlisi gələr.
Əlisi dəli, Vəlisi dəli qırran qırmışın hamısı dəli.
Əl uşağı adama övlad olmaz.
Əməgimiz sağdıc əməginə döndü.
Əkmək çəkən səmərəsin görər.
Əmanət ata minən tez düşər.
Ən böyük varlıq sağlıqdır.
Əraq başa bəladır.
Əraqda şəfa, hizdə vəfa olmaz.
Ərbab olan aldanmaz.
Əski yara üstünə yengi fitil qoyur.
Əski dost yəhərli ata bənzər.
Əsil ilə evlən, həsirdə yat.
Əski xırmanı sovurma.
Əskisi olmayanın yengisi nə olacaq?!
Əski tas, əski hamam.
Ət yeyəni qəssab tanır.
Ət dırnaqdan ayrılmaz.
Əttar yükündəkini satar.

Z

Zaman ən böyük xocadı.
Zaman sənə uymazsa sən zamana uy.
Zənginin malı hər ayıbını örtər.
Zəngin qalxar işinə, yoxsul baxar dişinə.
Zənginlik könüldi, malda deyil.
Zənginin parası var, yoxsulun çənəsi.
Zəngin olub ölməkdənsə, fəqir yaşamaq daha iyidi.
Zərərin yarısından dönmək gənə kardı.
Zəhərdən şəfa bəklənilməz.
Zilləynən surat qızardır.
Zor oyunu pozar.

İ

İbnənin yağışdan nə pakı.
İki qarpız bir əldə tutulmaz.
İki qılınc bir qına girməz.
İki əl qırılsın, bir başı yola aparmazsa.
İki canbaz (kəndirbaz) bir ipdə oynamaz.
İki könül bir olsa samannıq seyran olur.
İgidlik ondu, doqquzu qaçmaqdı.
İgidin əyisi dayısına çəkər.
İgidin kətisi qılıncını dayısında sınar.
İldə-ayda bir namaz, o da həqqə yaramaz.
İlan çalan ip sürüntüsündən də qorxar.
İlan əgilər, bükülər, dəllügün tapar.
İlanı basmasan çalmaz.
İlan yarpızdan həzz etməz, o da gəlib burnu önündə gögər.
İlanı Seyid Əhməd əliynən tutar.
İnsanın əziyyəti də, dövləti də öz əlindədi.
İnsanın gözü yerin qulağı var.
İnsanın əti yeyilməz, dərisi qırılmaz. Şirin dildən başqa nəsi var?
İnsanın gözünü torpaq tox etməzsə, heç bir şey tox etməz.
İt hürər, karvan yürüyür.
İti öldürənə sürüklədərlər.
İxtiyarlıq bir köynəkdi, geydin, soyuna bilməzsən.
İxtiyara varan quyruq yeyər, cahilə varan yumruq.
İçimiz bizi, yazımız xaxı yandırır.
İş xəstəsi, söz ustası.
İştəməyən diştəməz.
İşləyən dəmir pas tutmaz.

Y

Ya bu dərdi çəkməli, ya bu köydən köçməli.

Ya zatdan, ya sütdən, ya mərd ol, meydana gir, ya bir mərdə xidmət et.

Ya yanağının alına, ya da babasının malına bax, qız al!

Yavuz ata minənin qanı ovcundadı.

Yağnan yarma qovuşur, arada soğan bürüşür.
Yağnan yağlayır, soğannan dağlayır.
Yağnan yavşan yeyilər
Yağışdan qaçdı, doluya tutuldu.
Yaz duvara qalsın bahara.
Yaz (yay) fəqirin yorğan-döşəgidi.
Yalançıyla yola varma.
Yalançının şamı yasıya qədər yanar.
Yalançının evi yanıb, kimsə buna inanmayıb.
Yan yatdı, çamura batdı.
Yanlış hesab Bağdatdan dönər.
Yara sahibini incidər.
Yarısı qaçdı yabana, yarısı qaldı çobana.
Yatan aslan olsa belə, fürsət oyağındı.
Yaş yetmiş, iş bitmiş.
Yaş da quru ayağına yanar.
Yel qayanın nəsin aparar?!
Yel əkən, fırtına biçən.
Yemiyənin bir yiyəni tapılar.
Yengi şərbə suyu savuğ olar.
Yetənə yetər, yetmiyənə daş atar.
Yol yeriməklə, borc verməklə bitər.
Yoldaş yolda sınanar.
Yoldaş tanı yola var, yolda yüz min bəla var.
Yoldan ayrıl, yoldaşdan ayrılma.
Yoldan öncə yolçu, evdən öncə qonşu sorular.
Yorğan getdi, qovğa bitdi.
Yorğannan ziyada ayaq uzadanın ayağı kəsildi.
Yorğanuva görə ayağuvu uzat.
Yoxsul xerxızlığa çıxanda, dünya ay işığı olar.
Yoxsulluq, atəşdən göynəkdi.
Yoxsulluq ayıb dögül tənbəllik ayıbdı.
Yumurtadan çıxıb qabığını bəgənmir.
Yuxarı tupursəm bığdı, aşağı tüppürsəm saqqal.

Yuxarı Zivədə dilənər, aşağı Zivədə[20] paylar.
Yuxu ölümün qardaşıdı.

K

Kabab köz etdiyimdi, hamısı öz etdiyimdi.
Kar davuldan nə annar.
Keçənə mazi (keçmiş) deyəllər.
Kevüəlli kimin gündə bi köydəsən.
Keçəl halva yeyər, parasına minnət
Kərki kimi öz önünə çəkirsən.
Kərki öz sapın kəkməz.
Kəskün sirkə öz qabına zərər verər.
Kəllə sağ olsun, bir külah tapılar.
Kərkükü yalan, Ədəbili siçan, Bağdadı seylan apardı.
Kəsə bilmədiyim əli öpərəm.
Kəfən soyan getdi, qazuq qəbir qazan gəldi.
Kənarına bax bezini al, nənəsinə bax qızını al.
Kimsə öz ayranına turşdu deməz.
Kimzə öz gözünə korluq istəməz.
Kimsənin haqqı kisədə qalmaz.
Kilim ifqa yerindən yırtılar.
Kilimin ucunu suya verib
Kiminin atı ölür, kiminin iti sevinir.
Kimi söyər Həliməni, kimi çəkər cəriməni.
Kiçikdən xəta, böyükdən əta.
Korun tutuşu, karın vuruşu.
Kor olsun o göz ki, dostuna xain baxar.
Kor- kora deyər çırt gözüvə, bulamac elə sürt gözüvə.
Kor işığı neynir?!
Kor gözdən yaş çıxmaz, molla evindən aş.
Könül bir şişədi-qırılsa yapılmaz.
Kor nə istər, iki göz, biri əgri, biri düz.
Könüldən könülə yol var.
Könül qocalmaz.

---

[20] Kərkükdə məhəllə

Köpək əkməkdən qaçmaz.
Köpək öz sahibi qapısında hürər.
Köpək istər asimandan hey sümük yağsın.
Köpək səmmiz olsa da, əti yeyilməz
Köpəyə əkmək verəllər, sahibinnən dolayı.
Köpəyə yaltanma, qoy aslan yesin səni.
Köpəyi səmmiz etmə ki, səni yesin.
Köpəyi ac qoy arxana düşsün.
Köpəkdən olan köpək olar.
Körpüdən keçincəyə qədər ayıya dayı sələ söylə.
Kötü söz adamı dindən çıxarar.
Kömürün irisin, yağın durusun karuva saxla.
Köyü köpəksiz gördü, əli ağacsız girdi.
Köpəyin əhməqi paxlavadan pay istər.
Köpəcin duası keçsəydi, havadan sümük yağardı.
Keçi can vayında, qəssab piy vayında.
Keçinin əməli azsa, gedər çobanın əkməgin yeyər.
Keçinin qoturu, gedər bulaq başınnan su içər.

G

Gedən bağdan gedər, bağbannan nə gedər.
Gecə müştərisi ya xerxız olar, yada xersiz.
Gec olsun, güc olsun.
Gec gələn müsafirin gileyliyi özündəndi
Görməmiş gördü gümüş, oldu qudurmuş.
Gedən gün geri dönməz, günü-günə calasan da.
Görməmişə qərbil-ələk də hacatdı.
Gəti yeyim, ört yatım, bəklə ölmüyüm.
Gələnnən yoldaş, gedənnən qardaş.
Gəmidə oturub, gəmiçinin gözünü çıxarır.
Gəlinlə girər, kürəkənlə çıxar.
Gəlin erkək, toy battal.
Gəlin altun taxt gətirib, çıxıb üstündə oturub.
Gəlin yüz il yaşadı, yengi belin qurşadı.
Gənclik bir quşdu, uçdu tuta bilməzsən.
Gor-gor içində olsun, ev-ev içində olmasın.

Göz görər, könül istər.
Göz yaşı da borcnandı.
Görünən göy qallavuz istəməz.
Gözəllik ondu, doqquzu dondu.
Gözdən iraq olan, könüldən iraq olar.
Gözələ nə yaraşmaz.
Gözəl ona deyəllər, gözəl qonuşsun.
Gözəllikdən qırx gündə doyular, gözəl xoydan qırx ildə doyulmaz.
Gözü böyüklükdədi, aclıq belini qırıb.
Gül tikansız olmaz.
Göz var ziyarət edilir, tifirməyə göz də var.
Guruldar, amma yağmaz.
Gülün qədrin bülbül bilər.
Gülər üz düşməni aldadar.
Gül ağacınnan odun olmaz.
Gün önü qərbillə tutulmaz.
Gülmə qonşuva, gələr başuva.
Güldürənin arxasınca yox, yığladanın arxasınca get.
Gün var, yüz aya dəyər, ay var, bir günə dəyməz,
Güvənmə bu varlığa, əlin düşər darlığa.
Güvənmə sıx dostuva, saman doldur postuva.

L

Lalın dilin nənəsi bilər.
Leyla bilirsən neçin yatmırsan!
Luqma qarın doydurmaz, məhəbbət artırar.
Luqma çeynəmədən udulmaz.

M

Malda şirin can da şirin.
Mal sahibinə bənzəməsə haramdı.
Mal sahibi, mülk sahibi, hanı bunun ilk sahibi?!
Malını it yeyər, canını bit.
Mal mal olmasın, bazarın bazar olsun.
Malı gedənin, imanı da gedər.
Mal üç kərə baş vurar, küsdüsə dönməz.
Mal ya qərəz, ya mərəz hasil edər.

Malı ya babası ölmüşdən, ya kefi gəlmişdən al.
Maluvu gözlə, qonşuvu xerxız etmə.
Maşa varkən əlini yandırma.
Meytərin səsi uzaqdan xoş gələr.
Meytər görər oynar, mehrab görər ağlar.
Mən billəm hansı inəyin buzovusan.
Mənə dəyməyən ilan yüz il yaşasın.
Min düşün, bir qonuş.
Miskinin ahı, taxtdan endirər şahı.
Mola Nəsrəddin hekayəti oldı.
Müsafir, əkmək yeyirsən?
Müsafir umduğunu yox, bulduğunu yeyər.
Müsafir rizqini ayağıynan gətirər.
Müsafir müsafirdən ev sahibi hər ikisinnən aciz.

N

Naxışa baxma, naqqaşa bax.
Naxırçılıq edir, əkmək yığmaq arına gəlir.
Namusunu sevən aləmin namusuna qarışmaz.
Nə araqda şəfa var, nə namərdə vəfa.
Nərdivansız dama çıxılmaz.
Nə əkərsən, onu biçərsən.
Nə beşdə alacağım var, nə onda vercəyim.
Nə zalım ol asıl nə miskin ol basıl.
Nə bahardı, nə də küz, hardan gəldi bu nərgiz?
Nə duzlu ol-atıl, nə duzsuz ol-sadıl.
Nə şeytan gör nə də qulvallahı oxu.
Nə belə et-öyül, nə belə et söyül.
Nərdivana ilk payadan çıxılar.
Nə söyüd ağacından bar, nə də arsızdan ar.
Nəsib olsa gələr Yəmənnən, nəsib yoxsa çıxar bədənnən.
Nə şiş yansın, nə kabab,
Nə qorxulu röya gör, nə mənbərə möhtac ol.
Nə gələnnən üz çevir, nə gedəni qovan ol.
Nə vaxt yağış, o vaxt qış.
Nə olacağa, nə öləcəyə çarə var.

Nəfs yetmiş şeytannan şərlidi.
Nəfisində təcrübə etmədiyin işi aləmə tövsiyə etmə.
Nifaq dostluğa düşməndi.

O

O Hələb, o arşını, bilinsin mərdi Kim, namərdi Kim
O borculudan Allah razı qalsın nə verər, nə inkar edər.
Oğluna sünnət edir, qonşuya minnət edir.
Oğlan dayıya, qız xalaya oxşar.
Oğul babaya, qız nənəyə yardı.
Olanda şapur-şapur, olmayanda haqqa şükür.
On bir ay işlə, bir ay ye.
Ot öz kökü üstə bitər.
Oxumaq iynəynən gor qazmaq qədər zordu.
Ox dəgənə bəllidi.

Ö

Öz ayıbuva bax, sora başqasını ayıbla.
Öz düşmənini şəkərlə boğur.
Özləri çalıb, özləri oynurlar.
Öz gözündə çuvalduzu görmür, başqalarının gözündə iynə arayır.
Özü nədi, cibilləti nə olsun.
Özüvü başqasına nərdivan etmə.
Ögrənmiş qudurmuşdan betərdi.
Özü suçlu, özü güclü.
Öz çulunu sudan çıxarır
Öl ki, əziz olasan, şişi ki, səmmiz olasan.
Ölüm var, vurar keçər, ölüm var dələr keçər.
Ölüm ölümdü, xırıldamağı nədi.
Ölmə eşşəyim ölmə, yaz gələr, yonca bitər.
Ölü eşşəyin nalını çıxarır.
Ölüm haqq, miras halal.
Ölümü görən isitməyə razı olar.

P

Paranı verən düdügü çalar.
Papaz da hər vaxt pilov yeməz.
Para əl kiridi.
Paralıya əfəndim deyərlər.
Para mollanı camedən çıxarar.
Paxla yeyənini əqlinə xələlə gələr.
Paşanı da arxasınca söyəllər.
Pisigi sıxışdırsan xırmıclar.
Pisigin burnu ətə yetməz, deyər qoxuyub.
Pisigin qaçdığı samanlığa qədərdi.

S

Saqqalın dəyirmanda ağardıdı.
Saqqalım yox ki, mənə inansınlar.
Saqqalının hər teli altında min şeytan yatır.
Sağ baş yastıq istəməz.
Sağ əlin verdiyini sol əl görməsin.
Sağ əlin sol ələ xeyri yoxdu.
Saman deyilsə, samanlıq sizindi.
Saman altından su yeridir.
Sac əkməyi kimi üz-astarı yoxdu.
Sel önünnən kötük tutulmaz.
Seçə-seçə düşdü heçə
Səbr acıysa da axırı dadlıdı.
Səbrnən çiylər bişər, səbrsiz məlik çaşar.
Sən ağa, mən ağa, sığırları kim sağa?
Sən yediyin xurmanın tumu cibimdədi.
Sən düz ol, əgri zavalın bular.
Sənət əldə altun biləzikdi.
Sənəti ustasınnan öyrənməyən öyrənməz.
Sərçə nədi, şorbası nə olsun?
Sərçə dağdan küsüb, dağın xəbəri yoxdu.
Sərçədən qorxan darı əkməz.
Sirrinə yetik olmadığın dost, dost deyil.
Sirkənin, hamamın və dostun əskisi əyidi.
Siçannan olan da dağarcıq dibi dələr.

Sığır qəssəbxanaya ulaşdıqdan sora bıçaq hazırdı.
Soyulannan sonra başına altun tac al.
Son peşimanlıq əl verməz.
Sora- sora həccə gedilər.
Soran yolun çaşırmaz.
Söz var xalq içində, söz var xülq içində
Sözü at, sahibi qaldırar.
Söz var şahid istər, söz var şahidi özündədi.
Sözü ya uşaqdan, ya dəlidən al.
Söymə qul babama, söyməyim bəg babavu.
Su bulanmayınca durulmaz
Su başına aparıb, susuz döndərir.
Su çərrəsi su yolunda qırılar.
Suydan sabun hər şeyi pəklərsə də üz qaralığını pəkləməz.
Su yatar, düşmən yatmaz.
Sudan keçər topuğu ibinməz.
Surata görə sillə vurular.
Suç öləndə olar, öldürəndə olmaz.
Sürüdən ayrılan qoyunu qurd yeyər.
Süttən ağzı yanan, yoğurdu üfürə-üfürə içər.

T

Tavuq ölər, küllük qalar.
Tağ demədən talağ düşər, bəynamaz arvadın boşar.
Talesiz adamı dəvə üstündə ilan zalar.
Talesiz uşağın nənəsini al aparar.
Talesizin bəxti hər şeydə qaradısa da, qarpızda ağdır.
Tamahkarın canı sağ olsun, müflis acından ülməz.
Tamah etdilər mala, qızı verdilər lala.
Tana da şirin, qulaq da şirin.
Təvəkkülün gəmisi batmaz.
Tərlənməzsə para qazanılmaz.
Tərbiyə dirəgi nənə tərbiyəsidi.
Toz karvanın yoldaşıdı.
Topalla gəzən axsaq üyrənər.
Toxtansa aləm toxdı.

Toxun acdan nə xəbəri var.
Toydan sonra nağara xoş gəldin Bayram ağa.
Toya girmək bir ayıb, toydan zıxmaq iki ayıb.
—Tülküyə dedilər şahidin kimdi? - Quyruğunu güstərdi..
Tülku üzü yuvaya girə bilməz, quyruğuna da bir süpürgə bağlar.
Tülkünün fərmanı oxununca dərisi dabbaqxanaya gedər
Tülkü qoyunu qurd yeməz

U

Uzaqdaykən boyu xoş, yaxın gəldi cibi boş.
Uzun əli, bez gəti,arşın apar, tez gəti.
Ummadığın daş baş qırar.
Utananın oğlu olmaz, olsa da xeyrin gürməz.
Ucuz ət qazan dibi dələr.
Ucuz illətsiz olmaz, bahalı hikmətsiz.
Uşaqsız arvad, meyvəsiz ağaca bənzər.
Uşağı işə gündər, ardıyca get.

Ü

Üz üzdən utanır.
Üz vermə arsız olar, az vermə xırxız olar.
Üzümünü ye, bağını sorma.
Üstü qalaylı, altı vavaylı.
Üzüm üzümə baxa-baxa qaralar.

F

Fəqirin papası kimi dostu da az olar.
Fəqirin altununa yez, zənginin yezinə altun deyəllər.
Fəna adamlar birləşsə,əqillər də əl-ələ verməlidi.
Fəna bilməkdənsə, bilməmək daha əyidi.
Fitnəlik fənalıq küynəyidi.

X

Xain qorxaq olar.

Xaindən bir şey sorma.
Xaxın səsi haqqın səsidir.
Xarab yoldaşı yerində qoy kez.
Xarab yoldaşnan yola zıxmaq xətərdi.
Xatun qıran qabın səsi zıxmaz.
Xaxın süzünə uyan, arvadını tez boşar.
Xeyirsevərlik zənginlikdən daha fəzlə dost yığar.
Xeyir istə qonşuva, xeyir gəlsin başuva.
Xırxız üvlad babasının ocağında pencər əkər.
Xırxızı gürdün?-Gürmədim.
Xırxızdan qalanı falzıya verdi.
Xəndannan xəta zıxmaz.
Xəncər yarası sağalar, dil yarası sağalmaz.
Xətasız insan olmaz.
Xəstəsi olan evin bütün xaxı xəstə olar.
Xəstə olmuyan sağlığın qədrini bilməz.
Xəstə ol mənimzin, ülüm səninzin.
Xoy can altındadı,can zıxmasa, xoy zıxmaz.
Xoruz bannamazsa da sabah olur.
Xoruz üz küllügündə xoruzdu.

H

Haqq süz acı olur.
Haqq süz danışanın bürgü yırtıq olar.
Haqqa qarşı boynum qıldan incədi.
Haqq yerini alır.
Haydan gələn huya gedər, su parası suya gedər.
Hakim və həkimsiz küydən küz.
Halva biş, ağzıma düş.
Halva deməklə ağız şirin olmaz.
Hamam suyunnan bacılıq tutur.
Hamama gedən tərlər.
Hamama gedər, qurna bəgənməz, toya gedər, zurna bəgənməz.

Hey dedi:malım-mülküm var, bir demədi ülüm var.
Heyvan ayağınan, insan dilinnən asılar.
Heyvan qoxlaşa-qoxlaşa, bəniadam yaxlaşa-yaxlaşa tanışır.
Hesabı pək olanın üzü ağ olar.
Hesabsız girən zərərli zıxar.
Hədiyyə ilə qız alınmaz.
Həya üzdə bit qətrə sudı.
Hələb ordasa, arşını burdadı.
Həm adağdan, həm budağdan olduq.
Həm yeyir, həm də düyür.
Həm ziyarət, həm ticarət.
Həm satar, həm su qatar, həm də bərabər atar.
Həm nala vurur, həm mıxa.
Hər zalımın beş gün düvranı var.
Hər quyunun suyu izilməz.
Hər güzəlin bir eybi olar.
Hərəkətdə bərəkət var.
Hər cins cinsinə zəkər.
Hər ay Rəcəb olmaz, olsa da əcəb olmaz.
Hər aşiqin bir düvranı var.
Hər qaraya bükülən mütran olmaz.
Hər bulutda yağış olmaz.
Hər quyunun suyu izilməz.
Hər şey üz əslinə zəkər.
Hər varlığın bir darlığı var.
Hər parıldayan altun dügül.
Hər şeyi ustasınnan al.
Hər gecənin bir gündüzü var.
Hər kəs üz evinin xidmətzisidi.
Hər kəs əkdiyini bizər.
Hər kəsin bir dərdi var, dəyirmanzının da su dərdi.
Hər kəs üz ülüsüyzün ağlar.
Hər saqqalın bir darağı var.
Həsən Hüseynzin deyil, həlimzin şivən edir.

Hükumət yatsa adam adamı yeyər.
Həşişə zəkəni ilan zalsa incitməz.

Ç

Çaqqal var baş qoparar, qurdun adı yamandı.
Çalma xalxın qapısını, çalmasınnar qapuvu.
Çalışan əkməgini daşdan çıxardar.
Çamurdan duz çıxmaz.
Çibin küçükdü, amma mədə bulandırır.
Çibin şirəli yerə qonar.
Çıraq dibinə şölə verməz
Çıxan ay çıxışınnan bilinər.
Çıxmayan canda umud var
Çobansız qoyunu qurd yeyər.
Çox gəzən çox bilər, çox yaşayan çox bilməz.
Çox söz yalansız, çox mal haramsız olmaz.
Çox sələşən, çox çaşar.
Çox aş ya qarın ağrıdar, ya baş.
Çox meyvəli ağacın başı aşağı olur.
Çöldə çaqqal az idi, bu da gəlin çuluynan.

C

Camala baxma, kamala bax.
Can nə çəkirsə, dil üzünnən çəkir.
Can paranı gətirər, para canı gətirməz
Canı yansa eşşək atdan fəzlə qaçar.
Candan sora cahan xarab olsun.
Cana gələn qəza mala gəlsin.
Ceyran qaç, tazı gəldi.
Cəfa çəkən, səfa sürər.
Cəfanı çəkmiyən, səfanın qədrini bilməz.
Cülhə bez tapmaz.
Cücə yumurtadan çıxıb qabığına civ- civ edər.

Ş

Şadlığın dostu çoxdu.
Şahinlə dəvə ovlanmaz.

Şeytan qazdığı quyuya düşər.
Şeytan çox bildiyinnən bir gözü kor olub
Şərdən uzaq ol, o da sənnən uzaq olsun.
Şərəf şüşədi, qırıldısa düzəlməz.
Şirağanın Marağada bağı var, üzümü yox, yarpağı çox.
Şirin dil ilanı yuvadan çıxarar.
Şıq-şıq edən nalçadı, iş bitirən axçadı.

VƏSFLƏR, BƏNZƏTMƏLƏR, DEYİMLƏR

Ağac barıynan gözəldi- Çox uşağı olan analar haqda deyirlər.

Ağzı qulağı yanına ulaşmaq- həddən artıq çox sevinmək.

Ağzını atmaq- bir sözü, sirr saxlamayan bir nəfərə söyləmək.

Ağzını bulamac yandırıb-Durmadan danışan adam haqqında deyirlər.

Ağzının dadını almaq-Nə düşündüyünü sözlərindən anlamağa çalışmaq.

Ağzına layiq-ləzzətli bir yeməkdən danışarkən deyirlər.

Ağzının payını vermək-Birini ağır sözlərlə susdurmaq.

Ağzına şəkər-Qarşısındakının sözünü kəsərkən bu ifadəni işlədirlər.

Ağzını öpüm-gözəl və doğru söz danışan rəğmən deyilən ifadədir.

Ağzını topla-ağzını yığ, danışdığını bil.

Ağzı yavan- Dadsız, duzsuz danışan adam haqqında deyillər.

Ağzında mərcimək tayı ibinməz- çox danışan və sirr saxlamayan adam haqqında deyillər.

Ağızlarda saqqız olmaq-dillərə düşmək.

Ağız bulamaq-sözünü hər an dəyişmək

Ağız dəgişdirmək-öncə söylədiyinin tərsini danışmaq.

Ağız qalabalığı- sözləşmə söz davası.

Ağıl tayasıdı-Öz işlərini qura bilməyən, başqalarına yol göstərən adam haqqında deyillər.

Ağrına getmək - Acığına getmək.

Ağır basmaq-birinin istəmədiyi bir işi görməyə məcbur etmək.

Ağrını çalmaq-aldatmaq ağılın oğurlamaq.

Ağlıma soğan turp əkməklə yeməmişəm-dəli deyilməki belə bir işi görüm.

Ağrığı olmaq —Qadının doğum sancısı tutanda və birinin ara-sıra bir yeri ağrıyanda deyirlər.

Adağa getmək — Toydan bir həftə sonra qohumların ərməğanla gəlini gürməyə gəlməsinə deyirlər.

Adam oluncaya qədər əlli təndir əkməgi ehtiyacı olmaq — adamlar arasına zıxmaq, sayılmaq zox vaxt istər.

Ayağına girmək - /geymək/ - adam saymamaq.
Ayağına qara su enmək —zox yeriməkdən yorulmaq
Ayağını zəkmək —aldatmaq.
Ayağının altına sabun sürtmək —birini süzlə aldatmaq.
Ayağını zürük taxtaya basmaq —qorxulu işlərə girişmək.
Ayağının tozuyla gəldi —səfərdən dündükdən sonra səfər barədə danışa bilməyən adama rəğmən deyirlər.
Ayağı tuman, don gürməyən —yoxsul kimsə haqda süylənilir.
Ayağı tuman sevməmək —Azıq-sazıq paltar geyən kimsəyə deyirlər.
Ayaq-ayağa zalmaq —badalaq gəlmək.
Ayaq salmaq —yorulub qalmaq.
Ayaq uydurmaq —Davranışını olduğun yerə uyğun qurmaq
Ayağı yanmış küpəgə bənzəmək —Bir yerdə qərar tutmayan, ora-bura gedən kimsəyə deyirlər.
Ayı balasını oxşayır — Uşağı və ya ev heyvanlarını oynadarkən əziyyət verən adam haqqında süylənilir.
Ayı hənəgi —Zarafat edərkən əl-qol ataraq başqasını incidən adama deyirlər.
Ay işığında havuldamaq —Boş-boşuna danışmaq. Birinə gücü zatmadığı halda arxasınca hədələyən kimsəyə deyirlər.
Al qədər, ver qədər etmək — Tanımadığı, bilmədiyi şəxslərlə əlaqə yaratmaq.
Allah vəkil, peygəmbər kəfil —şahidsiz sühbət, alver.
Alnı yerə dəyməyib — Namaz qılmayan kimsə haqqında süylənilir.
Alt etdi —yenildi, əlinin dalını yerə qoydu.
Altını —üstünü yemək —Əmanət olan bir mala insafsızcasına əl uzatmaq
Altunnan ağırdı —Ağır və tərbiyəli qıza deyirlər
Alzaxtan qalıb —Əsli-nəsli olmayan biri varlananda deyirlər
Arabasını zəkmək —bir yerdən zıxıb getmək, küzmək
Aradan qaldırmaq —Üldürmək

Aralarında Qaf dağı olmaq —Aralarında yernən güy arasında fərq olmaq

Aralıq atı, kor fatı —Arapozan, süz gətirib-gütürən adam

Arı yuvasına torpaq səpmək —acıqlı kimsəni hirsləndirmək

Arxasında atlı olmaq —gərəksiz yerə təlaş kezirmək

Arpa boyunda —Zox qısa bir şey haqqında deyirlər.

Aslan kürkünə dünmək —Uzun sürən, bitməyən işə rəğmən süylənir.

Atəş azır, sazır —Zox ütkəm adam haqqında deyirlər.

Atına qatır de, kifayətdi —Tez üzünnən zıxan, hirslənən adam haqqında deyirlər.

Azılmaq —künlündəkini azıb tükmək

Aş qaldı dəlliyə - Sahibsiz malın anlamaza, qalmasına rəğmən deyirlər.

Babucunu əlinə vermək —qovmaq.

Bağrına daş basmaq — Dərdini, üzüntüsünü başqalarından gizləmək

Bayrama zapaq getmək —bayrama qurban getmək.

Baldırı zılpaq —işsiz-gücsüz gəzən, səfil

Baltaynan dava edir —zürəyi daşdan zıxarır

Barmağında üzük etmək —istədiyi kimi hərəkət etməyə vadar etmək

Barat kəsilmək —1. Sərt davranmaq. 2. Zox istiotlu yemək.

Bahar qoduğuna (sıpasına bənzəyir) —Nadinc, hərəkətinin yerini bilməyən cavanlar haqda deyirlər.

Bahalıya mal olmaq —xeyir vermək, əvəzinə ziyan vermək.

Başarığı bağlanmaq —1. Zaşmaq, doğru yolu gürməmək. 2. bir işi bacarmamaq.

Baş-başa zalmaq —İki nəfərin təklikdə sühbətinə işarədir.

Baş-güz etmək —evləndirmək.

Başı pozuq —düvlət işində zalışmayan

Başı xoş olmamaq —bir şeydən xoşlanmamaq

Başı qabaq —daz baş

Başına xan qoyma —kiminsə kədərinə sevinmək...

Başına soğan doğramaq —aldatmaq.
Başına turşu tükmək —zıxılmaz hala salmaq.
Başında xurma dalı zıxarsa da —mümkün olmayan bir işə işarədir.
Başını qızdırma —İzki izmək.
Başının ətini yemək —zox danışıb başdan etmək.
Başı sığac —tez üzündən zıxan adam.
Baş oğlan —xasiyyəti bəyənilməyən büyük oğul.
Beyni pars tutmaq —başı işləməmək.
Beyni qaba —yekəbaş, anlamaz.
Beli boş uşaq —yatağını isladan uşaq.
Bəlli-başlı - azıq, güz ünündə.
Bilməzlikdən gəlmək —üzünü bilməməzliyə qoymaq.
Bir alma ikiyə bülünüb —bir birinə zox bənzəyən iki qardaş.
Bir qulağını yel edib, bir qulağın yağış —süz eşitməyən kimsə haqqında deyirlər.
Bir arvaddı şiti-şirik, balağı yırtıx —pinti, ağızında süz durmayan qadın haqda deyirlər.
Bir zeynəm saqqız olmaq —yoxa zıxmaq.
Birə - bir gəlmək —tam uyğun gəlmək.
Bir etdi, pir etdi —işi bir dəfə yapdı, amma lam alt-üst etdi. Zarafatla işlədilən ifadədir.
Bir əli yağda, bir əli balda —Bolluq izində yaşayan.
Bir güzü ayda, bir güzü zayda —zaş adama deyirlər.
Bir güzlə mənə bax, iki güzlə sənə baxım —Bir qat istəyə, iki qat cavab ver.
Bir iynə, bir sapa dünmək —zəifləmək, arıqlamaq.
Bir küynək daha yırtmaq —daha yaşlı və təcrübəli olmaq.
Bir taxtası əssük —ağıldan kəm.
Boğaz-boğaza girmək —ağız-ağıza vermək, süyüş süymək.
Boyağ əzmək —oyun, məzhəkə zıxarmaq.
Boylu-boslu —boylu-buxunlu.
Boynu buruq, bükük —yoxsul kimsə.
Boynunu azad etmək —bağışlanmaq.
Boynunu qırmaq —Zərərə salmaq.

Boyun borcu —vəzifə borcu.

Bürkünü havaya atmaq —Papağını güyə atmaq, sevinmək.

Bu gündən tezi yox —Gürüləcək iş indi gürülsə yaxşıdır.

Burası mənim, orası sənin —Bu dağ mənim, o dərə sənin gəzən adam haqqında.

Bu pambuğu qulağından zıxar —Qulaqlarını az və eşit, süylədiyin və düşündüyün olmayacaq.

Burnundan düşən zibin min parza olur —Ütkəm və məğrur adam haqqında süylənilir.

Burnundan fitil-fitil zıxmaq —Qazandığı burnundan gəlmək.

Burnundan qara tütün zıxmaq —Büyük bir üzüntü izində olmaq.

Burnundan cavab vermək —laqeyd cavab vermək.

Büyük atmaq —mübaliğəli və yalan danışmaq.

Vayvaya yumurtasıdır- hər şeydən inciyən, küsən nazlı kimsə haqqında.

Təpələmək- verdiyi sözü cığallamaq, birini dəbəlləmək.

Ver gəlsin etmək- Gətir- götürə salmaq.

Qabadayı-hər yetənə bir daş atan kobud.

Qazı qoz anlar-anlamaz adam haqqında deyillər.

Qanına əkmək doğramaq-çox sürən düşmənçilik etmək.

Qanına girmək-öldürmək.

Qan susuzu-qan hərisi olan adam haqqında.

Qapı varkən pəncərədən girmək —düz yol varkən əyri yola salmaq.

Qapı vurmaq-işini buraxıb görünməmək.

Qara başmaq-qorxunc yuxular görmək.

Qara tənə çamuru- yoxsulluğun əl çəkməməsinə işarədir.

Qarıncalanmaq- 1. Qıc olmaq. 2. Toplaşmaq.

Qar- qirov- qışın oğlan çağı.

Qarnına Daş bağlamaq- yoxsulluğa dözümlü, səbirli olmaq.

Qar nə qədər yağsa da yaza qalmaz-haram yolda əldə edilən malın bərəkəti olmaz.

Qaşına-qaşına çıxdı sədir başına- özünə layiq olmayan.

Qələminnən qan fışqırır- ciddi və qorxulu yazılar yazan kimsə haqqında deyirlər.

Qəlbinə soxmaq-bir işi yoluna qoymaq.

Qisməti qalxdı-elçisi çox gələn qız haqqında deyillər.
Qissədən hissə almaq-danışılan söhbətdən nəticə çıxarmaq, ibrət almaq.
Qızbəqız etmək-bacıları bir-bir ərə vermək.
Qızıl ət-yağsız və sümüksüz ət.
Qırt etmək-başqasının hesabına yaşamaq.
Qırdığı potlar yüzü keçdi- gördüyü pis işler hesaba gəlmədi.
Qırım qırtlıqda yaşamaq- az məsrəflə dolanmaq.
Qırx yalan —çox yalan danışan kimsəyə deyirlər.
Qıssasından kəsmək —kəsə danışmaq, qısa danışmaq.
Qış-qiyamətdə - Qarda, qiyamətdə.
Qol-budun zirməmək —bir-bir işi gürməyə var gücü ilə hazırlaşmaq.
Qol —qanaddan düşmək —həvəsdən düşmək, yorulmaq.
Qoltuğu altına girmək — qılığına girərək istədiyi işi gürdürmək.
Qoltuğunda yumurta bişər —dəliqanlı gənc.
Qüdrət qarı —soyuducu olmayan vaxtlar dərin zirzəmilərdə saxlanıb yayda işlənən qar və buz.
Qulağını dik tutmaq —zox diqqətlə qulaq asmaq.
Qulaq müsafiri olmaq —yaxınlıqda danışanı dinləmək.
Qulpunu tapmaq —Bir işin izinə düşmək, yolunu tapmaq.
Qundaqlamaq —1. Ara vuran süzlər süyləmək. 2. Bir işə əngəl türətmək.
Qurşuna düzmək —gülləboran etmək.
Qurd qırdı, zaqqal yedi —güclü bir nəfərin ələ kezirdiyi şeyin gücsüzə qismət olması.
Qurdla qiyamətə qalmaq —can sıxıcı birilə ümrünü zürütmək.
Quru dirsəkdən samırsağ düymək —bir işi bilmədiyi halda üzünü ortaya soxmaq.
Quru qalabalıq —lazımsız yığıncaq.
Quşa bənzətmək —bir şey düzəltmək istərkən bizimsiz bir hala salmaq.
Quş ününə dən səpmək —anlamağa, qandırmağa zalışmaq.
Dabban qaldırmaq —iti yerimək.

Dağ ayısı — cahil, qorxmaz, anlamaz kimsə.
Dağarcığı boşalmaq — danışmağa süzü və ya xərcləməyə pulu tükənən adam haqda.
Dal-budaq etmək — parzalamaq.
Dalğa vurmaq — xəyala dalmaq.
Damağına şəkər əzmək — aldatmaq.
Damarı altına girmək — xoşlanacağı süzlərlə birini ələ almaq.
Damarına toxunmaq — birini əsəbləşdirmək.
Daş kəsilmək — səsi zıxmamaq.
Daşlamaq — 1. Mərcimək, düyü və s. daşlarını artıtlamaq. 2. süz atmaq.
Dəvə dəllalı kimi gəzmək — boş-boşuna gəzmək.
Dəvədən qulaq almaq — büyük gəlirdən, kizik pay almaq.
Dəvənin quyruğu yerə dəyincəyə qədər — daş güyərincəyə qədər.
Dəli bazar, zor bazar — dəlinin qarşısına zıxmaq olmaz.
Dəm vurmaq — üzünü üymək.
Dəni züllərdən, suyu güllərdəndi — İzində ədava və s. olmayan. dadsız yeməklərə lağ etmək üzün deyilir.
Dərisini dabbağa gündərmək — büyük zərər vermək.
Dəftəri qapalamaq — bir sühbəti bir də yada salmamaq.
Dəf-dümbələgin zalmaq — başqası haqqında süz-sühbət yaymaq.
Dibinə, kükünə suyu calamaq — alt-üst etmək, dağıtmaq.
Divara sıxma oynamaq — birini sıxışdırıb incitmək.
Dizdən düşmək — yorulub əldən düşmək.
Dizinin bağı qopmaq — qorxudan ayaqları əsmək və ayaq üstə dura bilməmək.
Dizlərinə qapanmaq — ayaqlarına düşüb yalvarmaq.
Dil dolandırmaq — süzünü dəyişmək, əvvəlki ifadəsini dəyişmək.
Dillə qolay — zox ağır iş.
Dilənzi aşı — qarmaqarışıq bir şey.

Dili gicişmək — qaşınmaq — istəmədən bir süzü dilə gətirmək və ya sirri azmaq.

Dilim ip oldu, qarnım küp oldu —Zox danışıb yoruldum mənasını verir.

Dilini zalmaq —birini danışdıraraq müəyyən məlumat əldə etmək.

Diliynən dünyanı Şam etmək — süzlə hər şeyin yaxşı olduğunu güstərmək.

Diş kirəsi istəmək —yeyib izdikdən sonra üstəlik xərclik istəyən adama deyilir.

Dişdən-dırnaqdan artırmaq- qısdırıb pul toplamaq.

Doqquz yetimlə bir mağarada qalıb sanki —yaşayışı, yaxşı olan, yoxluq barədə şikayət etməyə haqqı olmayan adama deyirlər

Dürd nal qazmaq —arxasına baxmadan qazmaq.

Dürd nal sürmək —atı dürd nala sürmək.

Dünyaya girmək —evlənmək.

Dünya adına zağrılmaq —üzünü dünyanın sahibi kimi aparan adam haqqında deyirlər.

Ev basmaq —təhlükəsizlik orqanlarının qəflətən bir evə girib axtarış aparması.

Evindən kor pişik belə xeyir gürməz — xeyirsiz adama işarədir.

El əliynən iş gürmək —başqalarının əli ilə iş gürmək.

Erkək sərzədən də utanır —həddən artıq utancaq adam haqqında deyilir.

Eşşək beyni yeyib — anlamaz, düşüncəsiz adam haqqında deyirlər.

Eşşək damarı tutub —ağılsızcasına hərəkət edib qürrələnən adam haqqında süylənir.

Əkmədik bostan, yemədik qarpuz —indi ki, belədir, bu işdən vaz kezdik.

Əkməgi nar qabuğuna dünmək —yaşayışı pisləşmək.

Əl ayağı bağlanmaq —Bir işi gürərkən bütün imkanların kimsənin əlindən alınması.

Əl-ayaq atmaq, zalmaq —can vermək, ülüm ayağında olmaq.

Əl-ayaq üpmək —ona-buna yalvarmaq.

Əldən-ələ, haqdan dilə - uşağı püfü-püfü ilə büyütmək.

Əlallahı iş gürmək —insafsız iş gürmək.

Ələyib kəpəginə qatmaq —boş və mənasız iş tutmaq.

Əli daş altında olmaq - Əli bir yana zatmamaq, kasıb olmaq.

Əli dəymədiyi yer avadandır - əli dəyən yerə zərər gətirən adam haqqında süylənilir.

Əli fidil - əli dinc durmayan.

Əli işdə, güzü oynaşda —diqqətsiz iş gürən kimsə haqqında süylənilir.

Əli qısa —yoxsul.

Əlindən gələni qusur qoymamaq —bacardığı yaxşılığı etmək.

Əlini bulamaq —İşə əl qatmaq.

Əli yırtıq- bədxərc.

Əlləri nasir əti bağlamaq —qabar bağlamaq.

Əl avuşdurmaq —1. Birinin əmrini yerinə yetirməyə hazır durmaq

2. Nə edəcəyini bilməmək.

Əl tayı qədər —Əl boyda kizik bir şey.

Əl uzatmaq —tamah etmək və ya kizsəyə kümək etmək.

Əsilsiz - astarsız —yalan süz və ya iş.

Əski dağarcıqları axtarmaq —kühnə hesabları güzdən kezirmək.

Əski hamamları savurmaq —zamanı kezmiş sohbətləri ortaya atmaq.

Ətək ütmək - yaltaqlanmaq .

Ətəginə qapanmaq —zox yalvarmaq.

Ətəgini belinə zalmaq —bir iş gürməyə hazırlaşmaq.

Ətəgi tutuşmaq —zox təlaş kezirmək.

Əcəl beşiyi yıxılması, zevrilməsi asan və qorxulu olan şey barədə deyirlər.

Zağ-zağ baxmaq —güzlərini bərəldərək acıqla baxmaq.

Zeyistan qoxusu almaq —kezmiş inama gürə zaha qadına yaxınlaşıb iyisini alan uşaq xəstələnərmiş. Ifadə buradan yaranıb.

Zabun almaq —1. Birinin əlində zəif olmaq. 2. Birinə yamaq olmaq.

Zir-zop gəlmək —arzu olunmayan bir şəxsin zağırılmadan bir yerə gəlməsi.

Ziqum ağacı yarpaq tükdü - əsəbi və tez üzündən zıxan adam haqqında deyirlər. Ziqum ağacı bütün yarpaqlarını bir-iki saata tükür. Ifadə biradan yaranmışdır.

Zülfü yara toxundurmaq — hürmətli bir şəxsin yanında qabiliyyətsiz iş gürmək, yersiz süz demək.

İki bayram aşınnan olmaq - əli hər şeydən zıxmaq, hər tərəfdən umudu kəsilmək.

İki paralıq etmək —iki qəpiklik etmək.

İki rəhmətdən biri olsun —ağır xəstə haqqında deyilir: Ya şəfa tapsın, ya ülüb qurtarsın” mənasını verir.

İcabına baxmaq —1. Cəzasını vermək. 2. Gərəkli olanı etmək

İgnədən ipliyə qədər —iynədən sapa qədər.

İgnə gedib zuvaldız dünmək —pis hərəkətlərini azaltmaq əvəzinə daha da üstünə qoymaq.

İgnəli beşigə qoyulub - əsəbi adam haqqında deyirlər.

İlan axtarmaq —təhlükəli işlərlə məşğul olmaq.

İlanı qarnında olmaq —xasiyyətini gizli saxlamaq.

İlan kimin axar, əqrəb kimin soxar —hər zaman başqalarına zərər verən adam haqqında süylənir.

İlan kimin don dəyişdirmək —müxtəlif dona girən, ikiüzlü, yaltaq və bic adamlar haqqında süylənir.

İlan matalına dünmək —sühbətin zox uzanması və təkrarlanması.

İmamlardan imam Şərbətini tapdı —kasıb bir adamdan yardım güzləyən kimsə haqqında deyirlər.

İnad atına minmək —süzünün üstündə israrla durmaq, üz bildiyini etmək.

İncə darağa salmaq —1. bir süzü uzadıb arada başqa süzə kezmək. 2. bir mahnını cansıxıcı tərzdə oxuyub uzatmaq.

İpə un səpmək —mümkün olmayan bir işi gürməyə zalışmaq.

İpi boynunda —azğın, hamıya sataşan, ülümü hər vaxt güzlənilə bilən adam.

İpi qırmaq - əlaqəni kəsmək.

İpini zək —yalan süyləyənə rəğmən deyirlər. “Yarıdan kez” mənasında işlənilir.

İpsiz quyuya enmək —tədbirsiz iş gürmək.

İraq canuvdan —Canından uzaq olsun.

İş inada düşmək, minmək —mübahisə edən tərəflərin üz fikirləri üzərində israr etməsi.

Yavan ağız —ülüvay adam.

Yağışdan ibinmiri —xeyri dəyməyən, xəsis və simic adam haqqında süylənir.

Yalan dünya —son ülüm, müvəqqəti, yalanzı dünya.

Yalquz avlamaq, yalquzlamaq — birini tək gürüb xətər gətirmək və ya təkləmək.

Yanağından qan fışqırır —zox sağlam, həmişə azıq havada olmuş, adam haqqında deyirlər.

Yan güzlə baxmaq —Pis niyyətlə baxmaq.

Yanından kezilməz —1. Zox acıqlı, ətiacı kimsə. 2. Paxıl adam.

Yan vermək — 1. Yoldan ayrılıb harasa zatmaq.2. Yan kezmək.

Yarım ağız —süz ağzında itib batan, ülə-ülə danışan, ülüvay.

Yarıya enmək —yarı qalmaq, arıqlamaq.

Yaxasıynan dava edir — tez üzündən zıxan adam haqqında deyirlər.

Yaşlı —başlı —ağıllı, ixtiyar.

Yeddi arxası güz ününə gəlmək —sıxıntıya düşüb kezmişini xatırlamaq.

Yeddidən bir —zox nazlı qız haqqında, həm də lağla deyilən yeddi bacının bir dənəsidir mənasını verir.

Yeddi ruhlu — təhlükələrdən sağ-salamat zıxan adam haqqında deyirlər.

Yeddi yuxu almaq — dərin yuxuya getmək.

Yeddi ip üstündə oynayıb-hiyləbaz haqda deyirlər .

Yelə gəlmək — bahar müvsümündə heyvanlarda cinsi əlaqə istəklərinin oyanması.

Yelə vermək — havayı pul xərcləmək.

Yel sipirsin, yağış aparsın — yoxa zıxsın, izi qalmasın.

Yengi şərbə suyudur — "Hər şeyin təzəsi" mənasında işlənir. Yeni cürdəyin — təzə cürdəyin suyu sərin olur, yaxşı olur. Buna rəğmən süylənilir.

Yengi bir ümür verilmək — ülüb dirilmək, kəfən yırtmaq.

Yerini xoş gürmək — qonaq gəlib, sonra zıxıb getməyə niyyəti olmamaq.

Yeriniz boşuydu — filan yerdə, filan məclisdə kaş bizimlə olaydınız mənasında işlənilir.

Yerli yerində qalmaq — satılmamaq, bəyənilməmək.

Yer taqlamaq — "hazırdan kükə tapdım" mənasında işlənən ifadədir. Üzünə tez isti guşə tapmaq deməkdir.

Yer tox olmaz — acgüz, zox yeyən adam haqqında deyirlər.

Yetimzənin güzü azıqdır — ağıllı və fağır uşaq haqqında deyilir.

Yetimzə baş — acgüz, tamahkar, xəsis adam.

Yoxsul şikartası — 1. Zox seyrək əkilmiş bitki və s. haqqında deyirlər. 2. seyrək saz, bığ (lağ ilə deyirlər).

Yol aparmaq, gündərmək — toy ərəfəsində oğlan evinin qız evinə apardığı toy xərci.

Yol zaşırtmaq — məzəmmətlə deyilən ifadədir. "Səndən olmayan iş, nə yaxşı bizlərə gəlmisən. Yoxsa yolunu səhv salıbsan" mənasını verir.

Yoldan gələn — doğulacağı güzlənilən uşaq.

Yol pəkləməğ — bir iş üzün zəmin hazırlamaq.

Yoxsulluq etmək — pozulmaq, pozğun hərəkət etmək.

Yoluna vurma iş — diqqətsizliklə gürülən iş.

Yuxusu avcunda olmaq — tez yuxuya gedən adam haqqında.

Yuxusu güzündə qırılmaq —yuxudan yarımzıq qalxmaq.
Yuxuya dalmaq — yuxuya getmək, ətrafdakılardan xəbərsiz olmaq.
Yulduzu axdı —filankəs üldü mənasında işlənir.
Yumurta boyatmaq —xeyirsiz, mənasız işlər gürmək.
Yumurtasını dişimə vurmuşam —sınamışam, yoxlamışam.
Yumurta üstündə yerimək —zıx ağır hərəkət edən, tənbəl adam haqqında deyirlər.
Yüz ipdə oynamaq —biclik etmək, kələkbazlıq etmək.
Kar qudurdu sərmayəni yedi —Qazanc mayanı basdı.
Kezəl başa lasqa-saqqız vurmaq —bir eybi üyrətməyə zalışmaq.
Kezəl laskası olmaq —lağ, məzhəkə hədəfi olmaq.
Kəs-biz etmək —qəddarlıqla vurub üldürmək.
Kilik dəgişdirmək — başqa qiyafədə gürünmək, üzünü müxtəlif davranışda güstərmək.
Kilik yanaşdırmaq —üzünü güzə soxmağa zalışmaq.
Kiftəyə filtə demək —zox qocalıb dişləri tükülmək.
Kilav tapmaq — fürsəti füvtə verməmək, vəzifəni ələ kezirmək.
Kissə tikmək - əlavə pul gələcəyini ümid etmək.
Gübəkdən düşmək —zox qorxmaq, ürək-gübəyi düşmək.
Küpəgi gül ağacına bağlamaq —birini layiq olmadığı bir vəzifəyə qoymaq.
Kor-kütük —güzləri zəif gürən adamlara deyilir.
Kor yolu —hamıya bəlli olan yol.
Kizigi qan, büyüyü fürqan —bir-birindən nadinc olan büyük və kizik uşaq.
Kizik düşmək —hürmətdən, ehtiramdan düşmək .
Külxanazıdan hamamzı olmaq —zalışıb-vuruşub kizik bir vəzifə əldə edən kimsəyə deyirlər.
Gecə quşu —gecələr bayırda zox gəzən kimsəyə deyirlər.
Gələnin evi, gedənin yolu —gələn xoş gəlib, gedənin də yolu azıq olsun mənasında işlənir.
Get ağzının boyunu (ülzüsünü) al —get danışmağı üyrən.

Güy-qara geymək —yaslı olmaq.
Gürməzlikdən gəlmək —birini gürməmiş kimi güstərmək.
Güz atmaq —güz etmək.
Güz zıxaran —acı şey haqqında deyilir.
Güz doldurmaq —bəyəndirmək.
Güz qazırmaq —bir şeyə güz tikib, əldə etməyə can atmaq.
Güzünü qırmaq —birini hürküdüb qorxutmaq.
Güz qızartmaq —hirslə baxmaq.
Güz qızdırmaq —güzünü aldatmaq, bir az yatmaq.
Gəzəmək —paltarın yırtıq yerini yamamaq.
Güzü gülədən dünməz —ülümün güzünə dik baxan cəsur adam haqqında deyirlər.
Güzü ağalıqda olmaq —tutduğu müvqe ilə razılaşmamaq.
Güzü fal daşına dünmək —zox intizarla birini güzləmək.
Güzü qıyım —inadcıl adam haqqında deyirlər.
Güzü qırzıl —zaş, güzü zəp.
Güzünə mil zəkmək —qızğın şişlə güzünü kor etmək.
Güzünün pək zayırını az —güzünü yaxşıca az, üzünü yaxşı apar.
Gügdə toy qurulsaydı, arvadlar nərdivan axtarırdılar — Qadınların musiqini və ünsiyyəti zox sevdiyini güstərmək üzün işlənən işlənən ifadədir.
Güzü tütünnəmək —güzünə tor gəlmək.
Güzüynən gürmüş —namusuna toxunulduğunu yaxşıca bilən kişi.
Güz yumma oynamaq —1. Uşaq oyunu gizlənpaz. 2. İki nəfərin bir-birini güzünə gürünməməyə zalışdığı zaman işlənən ifadədir.
Gülab üzüvə - pis iyli bir şeydən danışarkən işlənən ifadədir.
Gün açılmaq- günəş doğarkən ətrafın aydın olması.
Gün ağarmaq-dan yerinin ağarmasına aiddir.
Gün kimin azıq olmaq —güz ünündə gün kimi aydın olmaq.
Gün sarısında- axşam üstü gün batarkən.
Günlük etmək- düşmənçilik etmək rəqiblik etmək.
Gurultuya getmək —hay-küyə düşmək.
Lam-çim hökmən düzələsi işlər haqqında deyilir.

Lolo- lolo, mənə də lolo? Özümdən öyrənib mənə də xox gəlirsən?

Məhkəmə divarı kimidir-möhkəm və sağlam adam haqqında süylənir.

Məhkəmə yolunu tutmuq- məkəməyə gedib-gəlmək məcvuriyyətində olmaq.

Muğam oxumaq- sözü uzatmaqla can sıxmaq.

Mala-cana qıymaq-simic kimsənin bir az pul xərcləməsi.

Malı mal, bazarı bazar olmaq-işləri yaxşı olmaq.

Mənə görə hava xoş-mənim üçün fərq etməz.

Mən xançı sən karvançı-mən karvansara sahibiyəm, sən isə karvan sahibi- işi bir- birindən asılı adamlara deyili.

Mənnən beş betər lətdi- məndən də kasıbdır.

Mənimki mənə verildi- mənə olan oldu, zərərə düşdüm.

Mənnən aldığını mənə satır-öyrətdiyimim qayıdıb mənə öyrətmək istəyir.

Meydan başında-göz önündə, ortada.

Meymun çöhrə-çox çirkin sifətli adam.

Məzəkkə qurmaq-ciddi bir işi zarafata salmaq.

Minarə kölgəsi, dovşan yumurtası- ümidsiz bir xəstə üçün əldə edilməsi mümkün olmayan əlac və çarə kimi.

Minarəyə əkmək yapır- uzun adama deyirlər.

Məzacı portağalı- naz edib bəhanə axtarmaq.

Mon çöhrə adam- turş sifət, üzü gülməz adam.

Mürvətlərə qalmaq- onun bunun köməyinə möhtac olmaq.

Naxıra qoş-çox anlamaz insan haqqında söylənir.

Naxsı inəgin buzovıdır?- yeri yurdu əsli-nəsli məlum olmayan şəxs haqqında deyirlər.

Nazı keçmək-birinə istədiyini etdirə bilmək.

Nə alı, nə veri olmamaq-əlaqəsi olmamaq.

Nə çallam, nə boğullam-nə oğurlayaram ki, nə də asılım. Halal zəhmətlə, dinc yaşayan adam haqqında deyirlər.

Nə bal etdi, nə də mum- əli aşından da Vəli aşından da oldu.

Nə bu pəhrizlik, nə də bu lahanə turşusu olaydı. Biri-birinə zidd olan iki şey və ya iki adam haqqında söylənir.

Nənənin evdə çəkdiyini baba bilməz-ananın övladlarını böyüdərkən çəkdiyi əzab əziyyətə işarədir.

Nəfəsə getmək-göz dəymədən ziyana düşmək.

Nəfəs etmək-qibtə etmək paxıllıq etmək.

Nəfsini kor etmək- iştahanı korlamaq, tamahı çəkmək.

Nəfiskə olmaq- qarınqulu olmaq.

Nəfisgəlik etmək-qarınqulu olmaq.

Nə mərhəmət edər, nə də qoyar fələyin mərhəməti ensin-əlindən yaxşılıq gəlməz, üstəlik başqalarından gələcək köməyə də əngəl olur- mənasında işlənir.

Nənənin haraş oğlu- pis darvanışda olan böyük ərkən oğlu.

Nənəsi ayaq üstündə doğub- bir yerdə durmayan, bütün günü hərəkətdə olan uşaq haqqında söylənir.

Nənəv cüt doğaydı səni-özünü pis aparan uşağa lağ ilə deyirlər.

Nə suya, nə sabuna toxunmaq-işdən kənar qalmaq.

Nə varın bir oğlu var-nə var deməklə iş bitməz. Ondan başqa işlər da çıxa bilər.

Nuh deyər, peyğəmbər deməz- inadkar və mübahisəni sevən adam haqqında deyirlər.

Ocağı yanmaq-uzun illərdən sonra ovladı olmaq.

Oldu-oldu olmadı xamır suyu- tutar qatıq tutmaz ayran.

Onun gözü qəyim, boynu qırıxdı- sırtıq, arsız, adam haqqında deyirlər.

Onu Əhməd ağaya anlat- söz anlamaz anladılmaz mənasında işlənir.

Ortalıq ağartmaq- səhərə yaxın olmaq.

Ortalıq qararmaq- axşam düşmək.

Oyunlar başı çox, bic kələkbaz adam.

Ögünə dən səpmək-bir az yemək içmək aldatmaq, ağzına sümük atmaq.

Ölü inəgin sütünü sağır-yaramaz, çürük şeylərdən mənfəət götürməyə çalışmaq.

Ölü ölümüzdü gorbagor getsin-mal bizimdi biz ondan vaz keçdik.

Özünə ölüm, sahibinə zərər-davranışı ilə ona kömək edənlərə də zərər gətirmək.

Özünnən tox yemiş görməyib — özündən güclüsünə rast gəlməyib.

Özünü tuta bilməmək-özünü ələ ala bilməmək.

Özü yayan, əkməgi atlı- özü piyada, çörəyi atlı.

Özünü tülkü yuxusuna vurmaq- yalandan özünü bilməməzliyə qoymaq, yatmış kimi göstərmək.

Papur yapır sanki-Guya ki, əlindən bir iş gəlir.

Para pozmaq-pulun başını pozmaq.

Para qırmaq- çoxlu pul qazanmaq.

Para vurmaq- əyri yollarla pul əldə etmək.

Para yatırtmaq əmanət kassasında və s. pul saxlamaq.

Para-küt yerimək —1. Üzünü zorla sürükləyərək yerimək. 2 sağa- sola ləngərlənərək yerimək.

Pendir bıçaq olmaq- asan kəsilən bir şey haqqnda deyirlər.

Peşini salmamaq- birinin arxası ilə gedərkən əl çəkməmək.

Peşinə düşmək- izinə düşmək, izləmək.

Pəkə- pək olmaq bərabər olmaq (hesabda və s.)

Pək-pis etmək- yaxşını pisdən ayırmaq.

Pərrəm parça olmaq- pərən-pərən olmaq, dağılmaq.

Pərəni döndərmək- səhifəni çevirmək, söhbəti dəyişdirmək və s.

Pərvazsız davranmaq- qorxusuz hərəkət etmək.

Pəhlə vurmaq- öyünmək, lovğalanmaq, özündən danışmaq.

Pıçaq gedib ustra dönmək-pis hərəkətlərdən əl çəkmək əvəzinə daha da artıran adamlar haqqında deyirlər.

Pis baş —natəmiz, kirli- pasaqlı adam.

Pis boğazlıq etmək-qarın otaran adam haqqında deyirlər.

Pisik ruhu olmaq-hər cür təhlükədən zərər çəkmədən sovuşmaq.

Pis kassavat- nalayiq hərəkətlər edən.

Pixt desən- divara çıxar- qorxaq adam haqqında deyirlər.

Postuna saman doldurmaq- dərisinə saman təpmək, birini işcənsəyə salmaq.

Potunu qırmaq- səhvini üzünə vurmaq, utandırmaq.

Püt (bült) kimin durmaq-hərəkətsiz, səssiz dayanmaq.

Püskülü bəla- başqalarını çox narahat edən, zərər verən bir şey və ya adam haqqında deyirlər.

Rəhim kəlləsini gətirib- bacarıqsız və qorxaq kimsəni ələ salaraq deyirlər. Vaxtilə soyğunçu və qaçaq Rəhimin ölüsünü və ya dirisini, ya da başını gətirib dövlətə təhvil verənə böyük məbləğ pul verəcəyi elan edilibmiş. Çox qoçaq və qorxulu adam olan Rəhimi tutmaq və ya öldürmək çətin iş imiş. İfadə buradan yaranıb.

Rəhmət kəfən çalana-gələnə-gedənə rəhmət oxudur mənasında işlənri.

Pikini salmaq —meylini salmaq.

Savuq saqqal etmək- (olmaq) —gözləmədən birinin sözünü yalana çıxardıb, utandırmaq.

Savuq üz göstərmək- soyuq qarşılamaq.

Saqal —saqqala bağışlamaq —bir-birini aldatmağa çalışmaq, gizlənpaç oynamaq.

Sağlanbac oynamaq - bir-birini aldatmağa çalışmaq, gizlənpaç oynamaq.

Sağanaz tutur- bəhanə axtarıb ağlayan uşaq haqqında deyirlər.

Sağ-sol bilməmək-istədiyiy kimi davranmaq.

Sağ-səlim olmaq- sağ salamat olmaq.

Sallan boyuvu görüm- çıx get əl çək.

Samannan yüngüldü- çox zəif qız uşağı haqqında deyirlər.

Sapa minən sürməni gözdən çalan- hiyləbaz, adama deyirlər.

Sarı cizməli, Məhmət ağa- kimliyi biliniməyən kimsə haqqında deyirlər.

Sahibsiz köy (kənd) tapmaq- «Dərə xəlvət tülkü bəy» mənasında işlənir.

Saçma sapan söz– yersiz və ya uydurma söz.

Saç- yolma oynamaq- qadınların davası.

Sac əkməgidi- sözünün üstündə durmayan ikiüzlü adamlar haqqında deyirlər .

Səbbəh olsun, xeyir olsun- hələ bir səhər açılsın, görək işlər necə olur.

Sədir başında qonçalamaq- bir yerin ən yuxarı və yaxşı tərəfində oturmaq.

Salam ağası olmaq-işsizlik ucundan hər gəlib- gedənin salamına cavab verməklə vaxt keçirən adam haqqında deyirlər.

Salam səbbəh etmək- arada balaca tanışlıq yaratmaq.
Sənəti rəzil etmək- işini pis tutmaq, sənəti gözdən salmaq.
Səni görən bəy olur- uzun müddət görünməyən dost və ya yaxın yoldaşa deyirlər.
Sənin canın candı, mənimki badımcandı?- özünə rəva bilmədiyi bir işi başqalarına rəva bilən adama deyirlər.
Səsi yeddi qonşuya dolaşır- çox yüksək səslə danışan adam haqqında deyirlər.
Sirrinə qayım- sirr saxlayan adam.
Sıyrıncaqda soyulmaq-özünün unamadığı bir yerdə yaxalanaraq soyulmaq.
Sıxılma tutmaq- ürəyi sıxılmaq.
Sicab vurmaq- istiyə düşmək, gün vurmaq.
Solda sifir- heç bir dəyəri olmayan.
Söz tutmaq- sözü yerinə yetirmək, söz eşitmək.
Sözü suya yerə- sözü yerini almayan Adam haqqında deyirlər.
Su adamı əksik- müxtəlif adamların bir yerə toplandığı zaman söylənilir.
Sudan çıxmış siçana dönmək- çox islanmaq, eybəcərləşmək.
Suya girmək-parçanı ilk dəfə yuyanda qısalmasına rəğmən deyirlər.
Su yerir, sudan sərin- heç nə vecinə olmayan, günüqalın adamlar haqqında deyirlər.
Suyu belə tökülüb- xəmiri belə yoğrulub anadangəlmə belədir.
Suyu qaçmaq-meyvə qurusu, suyu qalmayanda deyirlər.
Suyuna sal- su aşağı axıt, su yuxarı axtar.
Sullabını çəkmək- birinin nazını çəkmək, nazı ilə oynamaq.
Sulu rəng- parlaq rəng.
Summa yalan- ağ yalan.
Su sığırıdı- çox kök Adam haqqında deyirlər
Suç üstü tutulmaq- oğurluq üstə yaxalanmaq
Sütü pis, pozuq- pis ailədən, pis nəsildən olan adam haqqında deyirlər.
Sütü tükülmüş qarıdı- bəhanə axtarıb tez acıqlanan adam haqqında deyirlər.
Sümügü yüngül- güzəl, ürəyə yatan adam.

Sümüksüz udmaq- asanlıqla udmaq.

Süfrəsi qazığa asılmaq- büyük zərərə düşmək. Var- yoxu əlindən zıxmaq.

Tavuq ayağı aza bilməz- yazıq kimsə haqqında deyirlər.

Tazıya dünmək- zox arıqlamaq, yündəmsiz olmaq.

Tazı olalı belə bir av etməyib - əli iş tutalı ağıllı bir iş gürməyib.

Taya qoxudan yağış- yayın ilk aylarında yağıb, otu, axılı zürüdən yağış.

Tez yeriyən, yolda qalan- tələsiyən təndirə düşər.

Tetti, tetti yerimək- kizik addımlarla bərk yerimək.

Tədbirlik etmək- süzü bir yerə qoymaq.

Təşəkər gəlmənək-dəyişik düşmək.

Təşəkər girmək- ayaqqabını tərsinə geymək.

Təpəşdi, ilişdi - anlamazın birinin, gəlib başqasını narahat etməsi və zıxıb getmək fikri olmaması.

Tərəzisi əyilmək- işi yaxşı getməmək, taleyi üzünə gülmək.

Təşərləmək- baəından eləmək.

Tifi pisik- insanlardan uzaq gəzən kimsəyə deyirlər.

Toy toğlusudu- tənbəl və kük uşaq haqqında süylənir.

Toydu, dügündü, hamısı bu gündü- sabahını düşünməyən adam haqda deyilir.

Top atmaq - 1. məğlub olduğunu bildirmək.2. sinifində qal- maq. 3. iflasa uğramaq.

Toppuzu dəgirman dolandırır- güclü gəncə deyirlər.

Torpağı tutsa altun olar- xeyirli və baxtlı adam haqqında deyilir.

Toppuzun haqqı ilə gürmək- güclə istədiyini etmək.

Torpaq bahasına- zox ucuz, su qiymətinə.

Tumanı bir top ərəb bezindəndir- kük adam haqqında deyirlər.

Tut vurub, tufan sovurmaq- pulu xəzəl kimi sağa- sola dağıtmaq, xərcləmək.

Tüklənmək- varlanmaq.

Tükləri şiş-şiş durmaq- tükləri biz-biz durmaq.

Türbədən zıxıb sanki- rəngi solmuş, zəif.

Uzun oturmaq- oturduğu yerdəcə ayaqlarını uzatmaq, mütəkkəyə dirsəklənmək.

Uydu Xəlil-Hamı ilə tez bir zamanda münasibət yarada bilən adam haqqında deyirlər.

Utanmaq loxması-yeməyin axırında boşqabda qalan az yemək haqqında zarafatla deyilir.

Utanan gül-üzlü qız haqqında deyirlər.

—Uzmağa gəlincə dəvə, yükə gəlincə quş-hər cür bəhanə ilə işdən boyun qazıran adam haqqında deyirlər.

Ucuzluqda büyüyüb –gürməmişlik edən, bədxərc adam haqqında deyirlər.

Üz almaq-ənlik-kirşan vurmaq.

Üz alan-ənlik-kirşan vuran usta qadın.

Üzbar olmaq-üzləşmək, günahı üzə zıxarmaq.

Üzürü qəbahətinnən büyük olmaq-üzürü günahınnan betər olmaq.

Üz salmaq-yalvarmaq, üzünü yerə sürtmək.

Üzü zürümüş-üzü qırış-qırış olmuş, bürüşmüş adam haqqında deyirlər.

Üzünü qap gəlmək-səhhəti yaxşılaşmaq.

Üz verilən canavar deyil-Üz veriləndə astar istəyən adama deyilir.

Üzünü yerə salmaq-başını sallayıb susmaq.

Üzü suya hürmətinə-onun hürmətinə, xatirinə.

Ürəgi-başı şişmək-fikirdən xəstəliyə düşmək.

Ürəgi bayılmaq-üzündən getmək, huşunu itirmək.

Ürəgi burğulmaq-qorxudan sarsılmaq.

Ürəgi pim bağlamaq- ürəyi dağa dönmək.

Üstünə döndərmək- öz adına çevirmək.

Üstünə oturmaq- başqasının malını özününkünə qatıb özününkü etmək.

Üst vermək —bir malı dəyişərkən üstündə pul vermək.

Faqa ilişmək- tora düşmək.

Faq vurmaq- tor qurmaq.

Fanusla (fanar) axtarmaq- çıraqla axtarmaq.
Filan oğlu fistikan- kim olub olmadığını bilməyən kimsə üçün söylənilir.
Fit vermək- birini qızışdırıb başqasının üstünə salmaq.
Forma atmaq- sovurmaq, yalan söyləmək.
Xanə bezar-evindən bezar olan adam.
Xatir sormaq- güzaranla maraqlanmaq.
Xatın soyunub, xəlayiq girib-hərfi mənası «xanım soyunub kəniz geyinib» olan bu ifadə ürək sıxan, ürəyə nisgil gətirən bir işin başqa bir şəkildə davam etdiyinə dəlalət edir.
Xatir saymaq- tanıdığı müştəri üçün malını başqalarına nisbətən ücüz satmaq.
Xəndəkdə eşşək ölüb?-niyə, nə üçün iş belə olsun? mənasında işlənir.
Xır vurub xırman sovurmaq- çox görüb dağıtmaq, səpələmək.
Xırxız yatağı- oğru və oğurluq çox olan yerdə.
Xoruz banlamaq- evlənmək istəmək.
Havada bulut var-dünya qarışıqdır.
Havarı asimana çıxmaq-səsi göyə çıxmaq.
Havarına gəlmək-köməyinə gəlmək.
Havçar köpəyinə bənzəyir-çalıb çapan adam haqqında deyirlər.
Hovuz başına daş qoymaq- özünə yer hazırlamaq, yer tutmaq.
Hay- havar çağırmaq-imdad istəmək.
Hal vaxtı yerində olmaq- varlı-hallı olmaq, varlı dövlətli olmaq.
Halt etmək- yersiz sözlər danışmaq, yersiz hərəkət etmək.
Halamata məzəkki olmaq- ciddi bir işi zarafata salanda deyirlər. İfadə Kərkükdə öz zarafatları ilə məşhur olan Mehməd Hamalatanın adı ilə bağlı yaranmışdı.
Hərəmzadənin səsi nə xoşdu- gözəl səsi olan, rəftarı gözəl olmayan Adam haqqında deyirlər.
Hac-hamavın (Mehməd) gög eşşəgi, yükləndi yorğan döşəgi-tez- tez əsəbləşən, küsüb- barışan adam haqqında deyirlər.
Həbbədən kubba etmək-qarışqanı böyüdüb fil etmək, pul və ya mal yığmaq.
Hələb kəndirina dönmək- çox uzun çəkən bir söhbət, iş yoll və s. deyilir.

Həm yeyir, həm də gözə barmaq dürtür- zorla iş görür, yaxşılığı yamanlıqla qarşılayır.

Həm yeyərəm, həm də deyərəm- nankor, yaxşılığa qarşı yamanlıq edən kimsə haqqında söylənilir.

Hənək-hənək vurdular dəyənək- üzə gülə- gülə ev yıxanlara deyilir.

Hər aşın havuncu- hər işə qarışan.

Hər qazuğa bir torba asır- hər yerdən və hər şeydən bir qazanc əldə etməyə çalışan adam haqqında söylənilir.

Hər işin həvəndici- hər işə qarışan, hər işə baş soxan adam haqqında deyilir.

Hər olub-olmaz hər əsli nəsli bilinmməyən.

Hər çalınan davulun önündə —hər havayı oynayan adam haqqında deyilir.

Hə səslə heydərəm Qələndərəm iş işdən keçəndən sonra fayda verməz.

Hindi qanı- böyük məbləğ, pul.

Hoqqa dörd yüz dərhəmdi- gün kimi aydın bir məsələni göstərmək üçün işlədilir.

Hulqsuz, hulqu dar olmaq- kefsiz olmaq- əhvali ruhiyyəsi pis olmaq.

Huvadarlıq etmək- tərəf durmaq.

Hüseynim, sən aldırma, su gələr, küz dolar- Cətinliyin ömrü az olar- mənasında işlənilir və Kərbəla səhrasında imam Hüseynə su verilməməsinə işarə edilir.

Çaqqal toyu- yüngül əyləncə.

Çaya gəlsə suyunu qurudar- talesiz və işi düz gəlməyən adam haqqında deyilir.

Çal məni, çaldım səni- əlbəyaxa dalaş.

Çamur dəvə-boylu- buxunlu, amma qorxaq və gücsüz kimsəyə deyirlər.

Çamuru belə yoğrulub-təbiəti belədir.

Çiçək olan yerdə bal da olar-yaxşı işin bəhrəli olduğuna işarədir.

Çobansız qoyun- sahibsiz kimsə və ya böyüksüz nəsil.

Çul çirpəngini əlinə vermək- paltar palazını verib qovmaq.

Camedən-kilim-həsir-çalmaq-ağla-gəlməyən yerdə suç, günah işlətmək.

Can damarından vurulmaq-ən həssas yerindən zərər çəkmək.

Canı burnuna gəlmək-canı boğazına yığılmaq.

Cəfasını biz çəkdik, səfasını olar-evləndikdən sonra qız evinə daha çox qayğı göstərən oğul haqqında anası deyir..

Cəhənnəm zəbanəsinə bənzəyir-çirkin adam haqqında deyilir

Cüt aşıq atmaq (oynamaq)- bacarılması imkan daxilində olan bir işi xəyalı canlandırmaq.

Cüt hey basmaq- boş- boşuna ora bura getmək, var-gəl etmək.

Şalman atır- yalanı- yalan dalınca danışan kimsə haqqında deyirlər.

Şamal (Şimal) küləyi əsmir- sevilməyən birinin görünməməsinə işarə ilə deyilir.

Şam şitili-lağ ilə birinin xasiyyətinin guya yaxşı olduğunu və ya gözəl olduğunu göstərmək üçün deyirlər.

Şat xisimi- çox uzaq qohum, sudan keçəndə bir-birinə dəyib. Ayrı qohumluqları yoxdur.

Şah damarını kəsmək- böyük fəlakətə uğratmaq.

Şeytana lənət eylə- bu yaxşı iş deyil. Bunu etmə, mənasında işlənir.

Şeytannan əvvəl nənədən olub- biclikdə şeytanı keçib.

Şeytan hambalı- faydasız, boş işlərlə vaxtını keçirən.

Şeşi beş görmək- zəif görmək, pis görmək, aldanmaq.

LƏTİFƏLƏR

MOLLA NƏSRƏDDİNDƏN TÖHFƏLƏR

HA ZAMANA QƏDƏR SİZƏ YOL GÖSTƏRİM?

Mollanın qonşuları pək saf, dünyagörməmiş kimsələrdi. Bir gün sığırları su içmək üçün başını küpə soxmuş, bir daha da çıxara bilməmiş.

- Molla, sığırın başı küpdə ası qalıb, nə edək?

Molla:- gedin sığırın başın kəsin.

Nişin belə dedi Molla?- könlünə ət düşmüşdü.

- Sığırın başı kəsilmiş, gənə də küpdən çıxmamış.

Bu səfər Molla:

- Ha zamana qədər sizə yol göstərim. Gedin küpü qırın demiş.

EVDƏKİ PARTILTI

Bir gün molla evdən çıxarkən qonşusu:

- Molla, dün axşam sizin evdə söz- söhbət, gurultu vardı.

- Bizim «Koroğlu» ilə bir ağız qovğası etdik. Arvad darıladı, kürkümə bir təpmə atdı. O da nərdivannan düşdü, səs saldı.

- Amma dedin ha! Kürk də bu qədər səs salar?

Molla:

- Sus canım. Niyə bu qədər adamı zora salırsan. Ola bili kürkün içində mən də olmuşam.

AĞLI BAŞINDA OLAN EVLƏNƏR?

Bir gün molla diyər:

- Oğlumu evləndirirəm. Kim bilir yarın olur. Ölümlü- itimli dünyadı.

Arxadaşları:

- Molla, oğlun hələ uşaqdır. Qoy bir az böyüsün. Əyini-kötüdən seçsin. Ağlı başına gəlsin.

Molla:

- Susun. Ağlınız çatmadığı şeyə qarışmayın.
-Ağlı başında olan evlənər?

SOR NƏNƏÜDƏN, O BİLİ ŞEY- MEYLƏRİ HARA QOYUB

Bir gün Mollanın oğlu kitab oxurı.

Yəni baxar bəşər nanca yaranıb. Qulaq hardadı, baş hardadı, qaş hardadı, burun hardadı, göz hardadı.

Bəs bilməz qəlb harda olı? Babasından sorar.

Molla:

- Oğlum, bilməm. Sor nənəüdən, o, bili şey-meyləri hara qoyub.

BAHARA BIR SÜZ DEYƏN YOX

Bir gün Mollanın dostlarınnan biri:

—İnsannarı annamıram. Saux olunca qışdan, sıcaq olunca yazdan şikayət edillər —deyir.

Molla:

—Qardaşım, amma bahara bir süz deyən yox.

QÜRBƏT BELİMİ QIRDI

Son vaxtlar arvadı Mollaya heç baxmırdı. Molla düşünüb-daşındı. Mahnı deyə- deyə evə gəldi:

Kişi dövlətdən düşsün.

Düşməsin yar gözünnən.

- Molla, xeer olsın. Şair olubsan?!

- Arvad, hamısı sənə görədi. Xəbər olsun bəyiizə. Qürbətə gedəcəm. Ya sağlıq nə vaxt qayıdam. Bir plov bişir, bir tox yeyəx.

Dedi: Əyidi. Uğur olsun, Molla!

SƏNIN KİMİ UĞURSUZ QALIB

Bir gün Mollanın arvadı qaynar şorbanı süfrəyə qoyar. Üfləmədən bir qaşıq ağzına alar. Dərhal güzlərindan yaş axmağa başlar.

Molla:

—Arvad niyə ağlayırsan?

—Rəhmətlik anam yadıma düşüb.

Sıcaq şorbadan bir qaşıq ağzına alan kimi Mollanın da güzündən yaş axmağa başlar.

—Arvadı Mollanı aldatdığına fəzlə sevinər. Mollanı daha da qəzəbləndirmək üzün.

Molla, bəs sən niyə ağlayırsan? —deyə, sorar.

Molla:

—Ona gürə ağlayıram ki, anan ülüb. Sənin kimi uğursuz qalıb.

ƏCABA, BAŞINDAN GEDƏN NƏ İMİŞ?

Bir gün adaməkənin biri Mollaya dedi:

—Molla, bazar yolunda arvadın düşdü pək əzildi. Ağlı başından getdi. Apardılar üzünü yevə. Bir həkim tapıb yevə gedin.

Molla bir süz deməmiş. Düşüncəyə dalmış.

Adaməkə:

—Molla, nə düşünürsən?

Molla:

—Arvadımın əslində əvvəldən ağlı yoxdu. Düşünürəm, əcaba onun başından gedən nə imiş?

SƏN BİR AZ ÜZƏ BİLİSƏN

Bir gün mollanın hər iki arvadı Mollanın yanına gəlib.

- Hansımızı daha çox sevirsən?- deyə sormuşlar.

Molla müşkül vəziyyətdə qalmış.

İkinizi də sevirəm- deyərək sözlərini kəsmək istəmişsə də bir şey çıxmamış. Kiçik arvadı:

Molla, əgər dənizdə qayıqla üzsək, qayıq çevrilsə, suya düşsək hansımızı daha əvvəl xilas edərsən?

Molla əski arvadına:

- Zənn edirəm sən bir az üzə bilisən, deyilmi?

HANI ARVADIM?

Bir gün Mollanın qonşusu bir dəvət yapar. Hamını dəvət edər. Bir tək Mollanı dəvət etməz. Biliri Molla bir şey edirdi. Molla da oturup evdə arvadıynan.

Dedi: Necə biz bulara gedəğin, necə dəvətlərini yəğin?

Arvad dedi: sən bilisən Molla, mən bilməm,

Molla dedi: Dur indi mən səni qularam. Sən qaç buların evinə girginən. Mən də ardıycan gəlim. Biz dögüşdüğümüz halda oturdullar bizi. O halda biz də yimağ yəərix.

Molla arvadına bir- iki zillə çalar. Arvadı fizzəh edər, qaçar girər olara. Molla da ardıyca hanı arvadım?

... Bilməm Tutullar özünü. Otu, Molla!

Yox oturmam, arvadımı verin.

Yox oturusan. Olar... Olmaz. Hər nəysə oturdullar özünü.

Gəldi yeməğ. Bir qab ətdi. Mollanın əli yetişmir. Nə hilliynən yesin o əti.

Molla əlini qauzadı. Qoyuz arvadımın qulağın bir burum, deməğiynən sinnini burdu. Ət gəldi qənşərinə. Başladı yemağa.

MOLLA ÖLÜM AYAĞINDA OLARKƏN

Molla bir gün xəstələndi. Döşəgindən günnərnən qalxa bilmədi. Arvadına dedi: Ən gözəl əlbəsəni gir, özünə sığal ver və yanımda otur, heç ayrılma.

Arvadı:

- Bu necə olur. Sən ölüm döşəgində qıvrılarkən mən toy bayram əlbəsəsi girim.

- Görürsən ki, xəstəyəm, bəlkə də ölürəm. Son dəmimdə səni mələk kimi görüm, həm də Əzrail canımı almağa gələndə bəlkə səni bəyənər və mənim yerimə səni alıb gedər.

MOLLANIN KƏDƏRİ

Bir gün Mollanın arvadı rəhməti- rəhmana qovuşar. Molla çox kədərləndi.

Lakin bir müddət sonra unudar.

Gənə əvvəlki kimi arxadaşları işə şən, dadlı söhbətlər edər.

Fəlakət gəlincə bir- birini təqib edər- demişlər. Bir neçə gün sonra da Mollanın eşşəyi ölür. Molla bu səfər başlar yas tutmağa. Dostları:

- Molla, sormaq eyb olmasın, arvadın öləndə bu qədər kədərlənmədi?

Molla:

- Arvadım öləndə hamınız «Sənə bunnan əlasını bularıq»- deyə təsəlli verdiniz. Eşşək ölən zaman bir kimsə gəlib iki kəlmə söz demədi.

EYİBSİZ GÖZƏL OLMAZ

Günnərin birində Mollanın arvadı oğulları üçün varlı ailədən bir qız tapır. Hətta evləndirsinnər özün. Molla biliri oğlu bəyənməyəcək qızı. Arvadı başa salır, oğlu bir şey sorsa nə desin.

Oğlan qızı görüncə beyni qızar. Nişi?

Qız dedikcə kifir olı. Oğlan gələr evə nənəsini məzəmmət edər.

- Oğlum qızın eybi nədir?

- Dili laldır.

Eyidi. Evdə baş beynimizi ağrıtmaz.

- Bəs gözlərinə nə deyirsən? Biri kor, biridə çaşdır.

- Eybimizi görməz, oğlum!

- Topallığına nə deyirsən?

- Qapı- qapı gəzməz.

Oğlan fəzlə darıxar. Bəs keçəlligi? Buna nə bəhanə tapacaqsan?

Arvad bilməz nə desin. Molla bunu deməmişdi. O biri hücrədən söhbətə qulaq asan Molla:

- Gözəl eyibsiz olmaz, oğlum. Hər gözəldə bir eyb olu- demiş.

MOLLANIN SINAĞI

Bir axşam Molla əllərini qaldırıb ucadan deyər:

- Ya rəbbi, həyatımızda sənnən bir şey istəməmişəm. İstəyirəm səni bir sınaqdan çıxarım. Mənə yüz lirə göndər, bu arvadın tənəsinnən qurtarım.

Arvadı:

- Ay Molla, bəlkə doxsan doqquz altun göndərdi. Qəbul edərsən.

- Yox, etməm.

Dövlətli qonşu bu həkatı eşidib Mollanı yoxlamaq üzün doxsan doqquz altunu bir kisəyə qoyub bacadan içəri atmış.

Molla baxır doxsan doqquz altundu. Doxsan doqquzu verən biri də verər deyərək paranı götürmüş.

Səhəri Mollanın qonşusu:

- Molla bizim paranı ver- demiş.

- Nə para?

- Gecədən bacadan atdığım doxsan doqquz altunu deyirəm. Mən səninlə şaqa etdim.

- Mən şaqa- maqa anlamam. Sənə bir para da verməm.

Qonşu baxar Molla Paranı qaytarmır.

Gedək qazıya demiş.

Bu sauxda gedəməm. Arvad kürkümü yexiyib. Həm də mən qoca adam yayan nanca gedə billəm qazıya.

Qonşu əlacsız qalıb bir qatır və kürk gətirir, ta ki, molla getsin özüynən qazıya. Varıllar qazıya. Qonşu davasının səbəbini anlatmış.

Molla:

Qazı əfəndi, bu adam dəli olmup. Sor gör bunın ağlı başındadı.

Qonşu:

- Əlbəttə başımdadı.

Molla:

- Ağlı başında olan başqasının bacasınnan doxsan doqquz altun atar?

Qazı əfəndi, altunlar arvadımın babasınnan qalıb. Yəqin sayanda eşidib. Dövlətlilər belə acgöz olullar. Bu gəzzabdır. İndi deyər giydiyim kürk də onundur.

Qonşunun kəlləsi qızar:

- Bəli kürk də mənimdir.

Qazı əfəndi, indi bu adaməkə diyər bu qatır da onundur.

- Bu mənim dögü kimindir- deyə dövlətli qışqırar.

Qazı qoşunun ağlı başında olmadığını zənn edib Mollaya haqq vermiş.

ON BİR TOYUĞUN BİR XORUZU

Bir gün Molla arxadaşları ilə gedər hamama. Yoldaşları hər birisi birər yumurta qoyar cibinə. Bular ara yerlərində deyəllər bir şey edəğin, hamam parasını Molla versin.

Deyəllər:

- Molla, mərc edəğin, hər kim yumurta doğduysa para verməz, hər kim doğmadiysə o qaxar paranı verər. Hər kəş qaxar yumurtanı götürər. On biri də yumurtanı göstərəllər Mollaya.

- Molla da qaxar baynar. Diyəllər:

- Bu nədi, Molla?

- Diyər:

- Bəs olmaz ki, on bir tauğın bir xoruzu olmasın?

EŞŞƏKLƏ MƏSLƏHƏTLƏŞİM

Bir gün qonşusu bazara getmək üçün Mollanını eşşəgini istəmiş.

- Bir az dur, eşşəklə məsləhətləşim. Könlü olsa verrəm. Molla içəri girmiş, az sonra yazıya çıxıb demiş:

- Eşşəgi razı sala bilmədim. Məlum oldu ki, onu əllərə verdigim zaman həm eşşəgimin qulağına vurur, həm də arvadıma söyürlər.

MÜJDƏ

Biri qaça- qaça gəlib:
- Molla, müjdə ver, oğlun olub.
Molla:
- Oğlum olmuşsa minnət xudaya. Sənə nə demiş.

MƏSƏLƏ HAÇALANDI

Molla qazı olarkən bir nəfər içəri girərək davasını anlatmağa başlamışdı.

- Qazı əfəndi, bir əlac qıl. İnək, hər halda sizin olacaq, inəyimizin qarnını buynuzlayaraq öldürmüş. Buna cəza lazım gəlirmi?
- Nə cəza. Heyvana qarşı qan davası açacaq deyilik ki?
- Qazı əfəndi, yanlış anlatdım. Bizim inək sizinkini öldürmüş.
- Necə? Qazının inəyini sizin inək nə cürətlə öldürə bilər?
- Molla katibinə:

Məsələ haçalandı. O rəfdəki qara qapaqlı kitabı ver. Bir baxım, nə cəza verməliyik

ONU HEYBƏ YAPACAQDIM

Molla bir köyə müsafir gedər. Necə olursa heybəsini qeyb edər.
-Ya heybəmi tapın, ya da mən billəm nə yapacam.
Köylülər o yan-bu yanı axtarırlar. Nəhayət, heybəni tapıllar.
Heybəni Mollaya verərkən köylülər:
-Molla heybəni tapmasaq nə yapaçaqdın?
Evdə əski bir kilim var, onu heybə yapacaqdım- deyir.

TURŞUYU SƏNMİ SATACAQSAN?

Molla bir arada turşuçuluğa meyl salmış, turşuçunun birinnən turşu alıb məhəllə- məhəllə dolaşmış «Turşu var», «Turşu var» deyincə eşşəyi anqırmağa başlamış. Molla qızmış, dəyənəklə eşşəyi döyərək:

- Ədəbsiz turşuyu sənmi satacaqsan?- demiş.

SƏSİ YARIN ÇIXACAQ

Bir gecə Molla oğlu ilə gedərkən xerxızların bir məhəlin (mağazanın) kilikini xırxıladıqlarını görüllər.

-Oğlu:

- Baba, bular nə yapıllar?

Molla:

-Rübab çalıllar.

Oğlu:

- Heç səsi çıxmayır- deyincə.

Molla:

- Oğlum, onun səsi yarın çıxacaq- deyir.

MƏKTUBUUZ GƏLDİ

Birt gün Mollagilin məhəlləsində toydu. Toy sahibi aləmi dəvət edərək, bir tək Mollanı dəvət etməz. Elə belə, şakayçin. Sevərlərdi Mollanı.

Gün günortadı. Hər kəs dəvətə girir çıxır, dişini pəklir, yemək yiyənnən sora. Molla da nezə saatdı evdə əzilirdi. Molla düşünər-daşınar, bir kərə qaçar bazara. Bir zərf alar. Zərfin içində bir şey qoymaz, üstündə toy sahibinin adını yazar

- Məktubuuz gəldi.

Olar da məktubu alallar, ciblərinə qoyallar. Molla, otu, yeməğ ye. Yox yeməm.

- Otumam- oturusan, bilməm nə...

Hər nə isə Molla oturur yeməğin başında. Yəməği yənnən sora çıxar. Bu vaxt ev sahibi zərfi açar, görər bir şey yoxdu içində. Bəs ünvanları və adı var üstündə- deyər: Molla, bir şey yoxdu içində?

Molla deyər: oğərtə əcələydi, oğərtə əcələydi, az qalıb hətta ünvanda da yazılmasın zərfə

DOĞMAĞA RAZISIZ, ÖLMƏYƏ RAZI DÖYÜLSÜZ?

Molla bir gün xəsis qonşularınnan bir qazan alar. Sora içinə kiçik bir qazan da qoyar, aparar verər qonşusuna.

Qonşuları diyər: Bu nədi?

Molla diyər: İştə qazanıyız doğdu. Bir şey deməzlər, sevinə-sevinə alallar qazannarı. Bir müddət keçər. Molla bir də bir qazan istər. Bu kərə böyük bir qazan istər. Gətirər daha verməz özün. Aradan bir-iki ay keçər. Bir gün qonşu gəliri qazanı istər.

Molla deyər nə qazan?

Diyər: Bildir qazan vermədik?

Molla diyər: Qazannız öldü.

Diyər: Qazan nə cür ölü, dəllidi?

Molla diyər: Qazan doğuru, ölümürü? Doğmağa razısın, ölməyə razı döyülsüz?

ALLAHIN İŞİ NƏDİR?

Bir gün Teymurləng taxtda oturub, kefi asimandadı. Şakayçün Molladan sorar:

- Molla, Allahın işi nədi?

Molla deyər:

—Ən aşağıya.

O da ənər.

Molla çıxar yerinə-deyər:

Allahın işi iştə budı. Sənin təki bir məliki əndirir, mənim kimi bir adamı çıxarır taxta.

NEYZƏNBİLLAH

Günnərin birində Teymurləng molladan sorar.

- Abbasi hökmdarlarının hər birisi bir ləqəb almışdı. Kimi Əl - Mütasami Billah, kimi Əl-Mütəvəkkili Allah. Görəsən sən mən onların vaxtında hökmdar olsaydım mənə nə ləqəb qoyardılar?

- Neyzənbillah.

TEYMURLƏNGİN QİYMƏTİ

Teymurləng bir gün hamamda çimərkən Molla Nəsrəddindən sorar:

- Mən qul olsaydım, necə ağça edərdim?
- Əlli ağça!
- İnsafsız, yalnız belimdəki peştəmal əlli ağça edər.
Molla:
- Hökmudarım, mən də o fikirdəyəm- deyir.

MİLLƏTİN RİCASI

Bir gün Molla oturmuşdu çayxanada. Hamı Teymurləngin felindən danışırdı. Qəfəsdə bağlanmayan bu fil bir bəla olub keçmişdi xalqın boynuna. Tükannarı dağıdar, zəmiləri xarabazara döndərirdi. Uşaq- böyük görsə əvkələrdi. Teymurləngə şikayət eyləyən olsa boynunu vurdurardı. Belə oldu ki, məmləkətdə qorxudan çıxa bilmədilər yazıya. Çayxanada oturanlar hərə bir şey deyir. Vallah bu gün gedərix Teymurləngin yanına. Rica edərix o fili bağlatsınlar. Padşah hamı getsə nə edər. Hamının başını vurdurmayacaq ki? rəiyyəti kim olar?

Molla qax sən də biznən gedəğin. Çayxana çox qalabalıxdı. Molla da durar tüşər ögcə. Padşahın qapısı ögünə olaşanda baxar görər kimsə qalmayıb. Daa çarəsi qalmaz, girər içəriyə. Nişin? Teymurləng görmüşdü özüni. Diyər:
- Ha Molla nədi?
Diyər:
- Vallah millətin bir ricası var sənnən.
Diyər nədi:
- Diyillər o fili iki eləginən. Tək darıxır.

KİMİ YANDIRAR, ALLAH BİLİR

Dostlarından biri Mollanın evinə dəvət etmişdi. Bir vaxt ortaya balla qaymaq gəldi. Molla əkməkdən balla qaymağı yedikdən sonra bal kassanı barmağilə sıyırmağa başladı.
Ev sahibi:
- Molla bal səni yandırar.
Molla:
- Qoy mən tox yeyim, kimi yandırar Allah bilir

TANRI MÜSAFİRİ

Bir gün adəməkənin biri Mollanın qapısını döymüş və tanrı müsafiriyəm demiş.

Molla:

- Yanlış gəlibsən, oğlum. Onun evi bu deyil, odur deyərək, Molla məscidi göstərmiş.

AZACIQ AŞAĞIYA GƏLİZ

Bir gün Molla evinin damında istirahət edirdi. Bu vaxt qapıya bir dilənçi gəlir.

Molla bilməz bu dilənçidi.

- Azacıq aşağıya gəliz, sizə bir söz söyləyəcəyəm.

Molla damnan enər və qapıda duran adamın nə istədiyini sorar.

- Lütfən mənə bir sədəqə verin.

Mollanın beyni qızar. Lakin bir şey deməz. Adəməkəni evin damına dəvət edər. Adaməkə evin damına çıxar- çıxmaz Molla:

- Allah versin!- deyərək qovar özün.

KİMƏ MAVİ MUNCUQ VERMİŞƏMSƏ, ONU ÇOX SEVİRƏM

Mollanın iki arvadı vardı. Tez- tez Molla məni daha çox istəyir- deyə dava edirdilər. Molla düşünür. Nə etsin?

Bazara gedər İki mavi muncuq alar. Evə gəlib hər birinə:

- Al bunu saxla. Ortağına bir şey söyləmə- demiş. Bir müddət sonra qadınlar yenə qovğa saldılar.

- Hansımızı daha çox sevirsən. Molla?

- Bir şərtlə deyirəm. Bir daha qavğa etməyəsiz. Kimə mavi muncuq vermişəmsə onu çox sevirəm.

SÖZÜMÜ TUTMAZ

Bir gün Mollanın neçə il öncə qovğa etdiyi biri ölürdü.
- gəl bunu sən götür- deyillər.
Molla:
- Başqa bir molla tapın. O, mənimlə qovğalıdır. Sözümü tutmaz- demiş.

YUXUDA QAÇIRILAN FÜRSƏT

Molla yuxusunda birinin ona doqquz ağca verdiyini görür. Molla yalvarır ki, on ağca verin. Bu arada yuxudan oyanır. Əlində bir şey görməyincə gözlərini təkrar yumaraq.
- Ziyanı yox, doqquz olsun, mən razıyam-deyər.

DƏLİDOLU AXDIĞIN ÜÇÜN

Molla bir yaz günü yoldan keçirmiş. Hava sıcaq olduğundan fəna halda susmamış, ağzına ağac çalınmış su borusu görür. Ağacı çıxarınca üstü tamam ibinir.
Ay səni- İştə belə dəlidolu axdığın üçün ağzına taxta soxmuşlar- deyir.

İÇİNDƏ GETMƏYİN

- Molla cənazənin önündə, yoxsa arxasında getmək daha savabdır?
- Tabutun içində getməyin, harada gedirsiniz gedin- fərq etməz- demiş.

YENİ EVLƏNMİŞLƏRSƏ POZULUR

Bir gün Molladan sorurlar:
-Orucluqda bir adam arvadını öpərsə oruc pozulmurmu?
Molla:
- Yeni evlənmişlərsə pozulur. İkinci sənələri isə bilməm.

GÖZ AĞRISINA ƏLAC

Bir gün gözü ağrıyan qonşusu:
- Molla, nə əlac edim, ağrıdan ölürəm?
Molla:
- Keçənlərdə mənim dişim ağrıyırdı. Çəkdirdim, qurtuldum, ayrı əlacə yox.

BAŞ SÜFRƏDƏ ƏVVƏLCƏ YER ALARDIM

Molla bir ziyafətə əski əlbəsəsi ilə gedər. Kimsə deməz:
- Molla buyur otu, bu yeməgi ye. Hər gələn keçər onnan başa. Molla bir darılar. Gizlincə gedər evdə təzə əlbəsəsini və kürkünü geyər, bir daha dəvətə dönər.
Molla buyur. Molla buyur. Mollanı kamal təzimlə baş süfrəyə oturdullar.
Buyur Molla, süfrəyə əl uzat. O ətdən ye. Bilməm nə...
Molla yeməz. Kürkünün ətəgini yeməgə uzadıb.
- Buyur ye. Hörmət sənədi. Mənə olsa idi baş süfrədə əvvəlcə yer alardım demiş.

SABAH OLDUĞUNU BİLİRSƏN...

Bir gün molla tavuqlarını bir qəfə doldurub bazara aparır. Fəzlə sıcaq olduğunnan heyvancıqların bir- biri üstündə həlak olacaqlarından qorxan Molla onnarı açar buraxar.
Tavuqların həmən hər biri bir yana qaçır. Molla əlinə bir dəyənək alıb xoruzu qovar və deyər:
Gecəninin qaranlığında sabah olduğunu bilirsən də bazarın yolunu bilmirsən. Vallahi sağ buraxmam səni.

DƏYƏNƏK ATA-ATA HALVA YEDİRDİRLƏR

Molla gəncliyində bir şəhərə getmiş. Halvaçı dükanının önündən keçərkən halvaya baxmış, halvaçı da onu müştəri zənn edərək buyurun- demiş.

Bu sözü eşidən Molla tez halva yeməyə başlamış. Bunu gürən halvacı Mollanı dəyənəkləmiş. Molla köyünə dönəndə köylülərin sorğusuna:

- Qadaşlarım, bu getdiyim yer xoş şəhərdi. Adama dəyənək ata-ata halva yedirdirlər.

BİR ŞEY YEMƏDİM

Səyahət vaxtı bir göyün imamına müsafir olan Mollaya ev sahibi:

- Əfəndim, yuxusuzmusan, susuzmusan?

Molla:

- Bura gəlməzdən əvvəl bulaq başında su içdim, uyudum. Amma bir şey yemədim. Sizin bulağın suyu pəkeyi sudur. Adamı acdırar.

QIZIM HAMİLƏDİ

Bir gün Mollanın qızına diləxziliyə gəlillər. Ügdən bir inəkləri varıydı. Inəgin qarnı var deyə satanda bazarda tez aldılar. Zünki qarnı olduğuyzi, qarnında balası olduğuyzin.

Qızının diləxziliyinə gələnlərə Molla deyir: Qızımın qarnında balası var.

Olar da zıxallar yazıya, gedəllər yevlərinə. Sora arvadı üzüydən dava edər.

Molla deyər: Mən nə bilim. Dedim inəgin qarnı var, tez aldılar. Dedim bəlkə bunu da tez aldılar.

ƏŞŞƏGİN ANQIRMASINA İNANIRSAN

Bir gün Mollanın qonşusu gələr, deyər:

—Molla, o əşşəgi ver aparax dəgirmana.

Molla diyər —əşşəg yoxdu evdə.

O halda əşşəg anqırar.

Qonşusu diyər —Molla, bə bu eşşəg dəgi, nədi evində?

Molla: Sən mənim kimin bir ixtiyara, saqqalı bayaza inanmırsan, bir əşşəgin anqırmasına inanırsan?

SƏNİ DÜRD AYAQLI EDƏ BİLLƏM

Bir nəfər eşşəyə minib gedirdi. Mollaya zatıb salam verdi. Molla, eşitmişəm hər şey əlindən gəlir. Eşşəyin ayaqlarını üflə, bir şey oxu. Qoy o da sənin kimi iki ayaqlı olsun.

Altındakı eşşəyi iki ayaqlı etmək mənim əlimdə deyil. Lakin kəramətindən gürürəm ki, səni dürd ayaqlı edə billəm —demiş.

BOL VƏDƏ

Dostlarınnan biri:

—Molla, mənə altı ay vədə ilə bir az para verərsənmi?

Molla boş ciblərini güstərib:

—Param yoxdu. Get paranı başqasınnan al. Mən sənə bol-bol vədə verə billəm —demiş.

GƏL, YA MÜBARƏK

Bir gün Molla üzünü üyürdü:

—Hansı daşı, hansı ağacı zağıram gəlir.

Arxadaşları:

—Elə isə bu qarşıdakı palıd ağacını zağır.

Molla qəribə bir səslə üz dəfə:

—Gəl, ya mübarək —demişsə də ağac yarpağını belə qımıldatmamış.

Molla, kefini pozmadan:

—Bizim tayfada adətdir. Dağ gəlməzsə əbdəl onun ayağına gedər —demiş.

İSTƏDİYİM OLDU

Mollanın qüvvətli, buynuzlarının arası geniş bir sığırı vardı. Bir gün sığır yatdığı zaman Molla onun buynuzları arasında oturar. Mollanın oturmağı ilə sığırın qalxmağı bir olar. Molla yıxılar və tox zədələnər. Mavılan kimi olar. Üzünə gəlincə baş ucunda arvadının ağladığını gürər.

Molla:

—Ağlama. Zəhmət zəksəm də istədiyim oldu —deyər.

MÜTLƏQ ERKƏK

Molla, Həzrət Nuhun gəmisinə alma dalını gətirən gügərzin erkək, ya dişi olmuş?

Molla:

—Mütləq erkək. Dişi olsaydı uzun müddət mümkün deyil ağzını qapalı saxlaya bilsin —demiş.

İŞTƏ İNDİ QUŞA BƏNZİR

Molla bir gün bir leylək tutur.

Evə gəlincə oğlu:

—Baba bu nədir?

—Nə olacaq. Oğlum, bu quşdur.

—Baba, belə də quş olar? Bu hez quşa bənzəmir?

— Səbr et, oğlum — deyərək Molla leyləyin başını və ayaqlarını kəsmiş.

—İştə indi quşa bənzir —demiş.

HƏR KƏŞİN MALI BAŞI ALTINDA GƏRƏK

Bir gün Molla yengi qondara alıp. Zola uşaxları istəllər aldatsınnar Mollanı, əglənsinnər həm də qondarının başını yaxsınnar. Nə etsinnər?

Diyəllər. Molla filan yerdə güzəl bir tut ağacı var. bizi qoymullar. Sən ixtiyarsan, səni xax istiri. Gedək sən sirkələ, biz yığağın, yəəğin. Nə istəsən verrix.

Molla bili, bu nədi. Diyər: Baxım, nə olu.
Diyər:
—Eyidi.
Gəlillər tut ağacının yanına. Molla qollarını, ətəgini zirmər, qondarasını da qoyar qoltuğuna.
Uşaqlar diyəllər:
—Molla hara? Qoy qondara qalsın biznən.
Molla:
—Bəkə ordan bir yol oldu getdim yevüə.
—Molla, belə şey olı?
Molla:
—Evladlarım, bilin, agah olun, hər kəşin malı başı altında gərək.

İNANMIRSAY, GET OLZ

Bir gün də bir dənəsi Molla Nəsrəddinə diyər: Molla!
Diyər: ha!
Diyər: Dünyanın orta yeri hardadı?
Diyər: Durduğum yerdi.
Diyər: Necə bildi durduğun yerdi?
Dedi: baba, mən ölçmüşəm. İnanmırsay get, sən də ölç!

AY ALIB SATMIRAM Kİ?

Bir gün bazarda Molla dalğın- dalğın gəzərkən bir dənə sorar:
- Molla, bu gün ayın dördümü, beşimi?
Molla başını belə qaldırmadan:
- Nə bilim, ay alıb satmıram ki?- deyə cavab vermiş.

HANSI QİYAMƏT?

Günlərin birində Mollanın yanına gəlib sorallar:
- Molla dünyanın axırı nə vaxt olacaq? Yəni qiyamət nə vaxt qopacaq?
- Hansı qiyamət?

Molla, nezə qiyamət var ki?
- Molla:
- Təbii ki, iki. Qarım ölərsə kiçik qiyamət, mən ölərəmsə böyük qiyamət.

SƏNƏ NƏ?

Gəvzənin biri Mollaya sataşmaq üçün deyir:
- Bir qazan dolma apardılar.
- Mənə nə?
Gəvəzə:
- Zənn etdim sizin evə apardılar.
Molla:
- Sənə nə?- deyə gəvəzəni susdurar.

BATANİYYƏ GETDİ, İŞ BİTDİ

Molla oturub evdə, saux gecədi. Yağış yağırdı. Bu halda çoladan səs, havar gəldi. Molla bataniyyəyə çuğlanıb çıxdı yazıya. Çığmağiydən o yannan xerxızın birisi gəldi, bataniyyəni çəkdi, getdi. Bu səfər Molla havar qopardı. Amma çoladan bir bəşər səsi gəlmədi. Molla döndü yevüə.
Arvadı sordu:
- Kimdi, nədi, xeyirdi?
Molla:
Eşitməmisən vaxtsız gələn ya xerxaz olı, ya xersiz. Bu qəvad xerxız çıxdı.
Batiniyyə getdi, iş bitdi.

ALLAH VAR Kİ?

Bir gün molla oturupdı yevində. Bele də yağışdı... bele də yağışdı, dünyanı duman qaldırıp. Mollanın yevi də yüz qamışdandı, damırdı. Bu da çarəsi qalmadı. Diyər: Gedim Allahın evində oturum. Gələr, baxar məsciddə də axırı. Biri də əlində bir təsbeh oturupdu. Zik edirdi. Molla bunı görər, çox əsəbi olar. Diyər:

- Sümügü ağır köpək oğlu, allah var ki, zik edirsən. Öz evində də qoymır otırasan.

ƏŞŞƏGİN QAZI OLUP

Bir gün də Molla ükü üklər əşşəginə, gidər dəgirmana. Əşşəg yolda yükü atar qaçar. Əşşək qazar. Molla qaçar. Molla qaçar, eşşək qaçar. Olaşmaz əşşəgin ardıyca. Dönər məmləkətə. Diyər:- Əşşəgimi görmüyübsüz, camaat?

Diyillər vallah görməyibıx. Biri gülməx üçün diyər:

- Molla!

Molla diyər ha!

Diyər: əşəgin filan məmləkətdə qazı olup. Molla diyər: İnandım. Mən məsciddə dərs deyəndə eşşək hər vaxt qulaqlarını digər, dinlərdi.

ƏNSƏMCƏ GƏ

Bir gün Mollanın evinə xerxız ənər. Mollanın xəbəri olar. Sükuta çəkər, sələşməz. Xerxızlar bütün işlərini gürənnən sora çıxallar yayıya. Molla baxar evdə bir şey qalmadı. Qalxar evin qapısın çıxardar, dalına alar. Deyər: arvad ənsəmcə gə. Başlallar xerxızların arxasınca yerimağa. Xerxızlar dönüllər geriyə, görüllər özlərini

- Molla, nə di bu?

Diyər, iştə evimiz eviyizə köçmüri? Mən də gəlləm siziydən. Mollanın gəlməsi xerxızların xoşlarına gedirdi. Qaytarıllar əşya-məşyanı geriyə.

CİGƏR TƏRİFNAMƏSİ

Bir gün Molla qəssabdan cigər alır. Lakin onu necə bişirməyi bilmirdi. Yolda dostlarından birinə rast gəlir.

Dostu cigəri ləzzətli bişirmək üçün nə lazım olduğunu kağıza yazıb Mollaya verdiyi vaxt it cigəri Mollanın əlindən qapıb aparır.

Molla təlaş keçirmədən əlindəki kağızı göstərərək:
- Apar, ama ağız dadı ilə yeyə bilməzsən. Onun tərifnaməsi məndədir.- deyir.

XÜLYADAN QOXU ALIRLAR

Mollanın ürəgi sıcaq bir şorba istər. Ah, indi önümə nanəli bir şorba gələ idi. Necə içərdim özünü- deyərək, xəyala dalır. Bu arada qapı çalınır. Molla baxır ki, qonşunun oğlu əlində bir qapalı kasa. Molla sevinər:
- Nə istəyirsən, üvladım, yoxsa bir şeymi gətiribsən?
—Əmmi, anam xəstədi. Bir az şorba istəyir —deyincə.
Molla:
- Bizim qonşulardan olmaz. Xülyadan da qoxu alırlar- demiş.

ƏCƏMİ BÜLBÜL

Gəncliyində Molla qonşuların meyvə ağacına çıxıb rahat-rahat meyvə yeyər. Necə olursa bir az sonra bağça sahibi gələr baxırı Molladı, dalda oturub meyvə yiiri.
- Hey.. yuxarıdakı kimdir?
- Mənəm, bülbüləm. Buraya ötmək üçün gəldim deyərək oxumağa başlar.
Bağ sahibi:
- Bu nə oxumaqdır?
- Nə olacaq. Bağ sahibinin qorxusunnan ürəyi düşən Əcəmi bülbülü belə oxuyar- deyə Molla cavab verər.

ÖZ AĞLI İLƏ BİLDİ

Mollanın beş- altı yaşlı bir oğlu vardı. Hər yanda Molla onun ağlından danışırdı.
Bir gün Mollanın dostlarından biri badımcanı göstərərək:
- Bu nədi- demiş.
- Nə olacaq. Gözü açılmamış sığırçın balası.
Molla:
Vallahi dostları, bunu mən deməmişdim. Oğlan ağıllıdır. Üz ağlı ilə bildi- demiş.

İNSANLIQ

Bir gün Mollanın eşşəyini qurt yemiş. Mollanı görüncə yoxuş yuxarı dırmanmış. Bunu görən bir nəfər:

- Qurd, qurd —deyə qışqırmağa başlamış.

Molla:

- Nə qışqırırsan- demiş. Burax, tox qurt yoxuş yuxarı zəhmət çəkmədən çıxsın.

ÇÖL QUŞLARI

Molla bir sıcaq gündə eşşəginə minib yol gedirdi. Bir gölə olaşanda fəna halda susmamış heyvan gölü görüncə qaçmağa başlamış. Molla az qala düşcəkdi. Bu vaxt göldən bir qurbağa görünmüş. Eşşək hürküb geri çəkilmiş.

Molla cibindən bir ovuc para çıxarmış və gölə səpmiş.

- Afərin, çöl quşları. Bu paraya halva alın yeyin- demiş.

SIĞIRIN SUÇU

Bir gün Mollanın tarlasına bir sığır girər. Molla əlinə bir zor ağac alır. Amma sığır qaçır. Bir həftə keçəndən sora Molla bir köylüyün arabasında qoşulu sığırı görüb tanıyır. Əlinə bir dəyənək alıb onu döyməyə başlar. Sığırı nə haqla vurursan?- deyə sorunca, Molla:

- Sən ağlının çatmadığı şeyə qarışma. O, suçunu gözəl bilir demiş.

ONUN ÜSTÜ BİZDƏN KİRLİDİ

Günün birində Molla arvadı ilə göl başına cəmaşirə gedər.

Qara bir quzğun sabunu qapıb gedər.

- Amma, yetiş. Sabunu quzğun apardı.

Molla:

- Ay arvad, nə qiyamət qoparırsan. Varsın alsın. Onun üstü bizdən kirlidi.

SİZ MƏNİ NİŞİN KEÇİRƏ BİLMİRSİZ

Bir gün Molla özünü ölmüşlüyə vurar.

Diyər- baxım məni kim çox sevir. Kim ağlayacaq. Bilməm nə.

Səs yayılır. Molla öldü. Adamlar yığışdılar. Aparıllar özünü məscidə və oradan aparsınnar məzarlığa. Mollanı qaldırıllar arxalarına. Məscidin qapısı bir az dardı. Kesirə bilmillər. Fəzlə çalışıllar.

Molla dözməyib deyər:

- Baba, mən hər gün bura namaz qılmağa gəlirdim. Bu qapıdan keçirdim. Siz məni neçin keçirə bilmirsiz?

GET HAQQIMI AL

Bir gün Molla bazarda yerirdi. Bir dənə itələr özünü. Molla da onu itələr. Belə olan halda Mollaya bir zillə çalar.

Qorxmurdı. Qazının qohumuydu. Molla çarəsiz qalır. Gedər qazı yanına. Diyər: sənin filan qohumun mənə bir zillə çaldı. Qazı aşağı baxır bığdı, yuxarı baxır saqqal. Diyər get sən də ona bir zillə çal. Molla razı olmaz. Qazı çağırar, diyər. Get mənim filan qohumum çağır. Onu zindana sallam.

Polis gedər daa gəlməz. Bilir qazı aldadır özünü.

Əlini qaldırmağı ilə qazının boynuna bir zillə çaldı.

Dedi:

- Get haqqımı alginən. O, mənə çaldı. Mən də sənə.

BASGINAN HOVUZA

Bir gün mollanın arvadının könlü çüküntür aşı istər.

Diyər:

Molla mən əlbəsə yaxıram. Get bazardan çüküntür al.

Diyər:Zalım qızı, zalım, mən nə bilim çüküntür necədi?

Dedi: Altdan qırmızı, yuxarıdan yaşıldı. Molla gəldi bazara. Baxdı bir seyid əynən arvadı deyən kimi aşağıdan qırmızı, yuxarıdan yeşil geyib. Dedi:

-Vallah arvadım sizi istiri.

Gətirdi seyidi evə. Dedi: Arvad gətirdim istədiyini. Arvad da oturub hamamlıxda əlbəsə yaxırı.

Dedi: gətirdin, basginən havuza.

Molla seyidin iki ayağını qaldırmağıydan basdı hovuza.

Seyid bir fizzəh etdi.

Arvad çıxdı, baxdı baba, bu nə yapıb. Dedi: Köpəy oğlu, dedim seyidi gəti, ya çüküntür?

YAXANDAM ÖLMƏDİ, SIXANDAM ÖLDÜ

Molla pisgini çox sevərdi. Pisigi bir gün kirri olar. Gətirər özünü bulaq başına. Əlində sabun başlar pisigi yaxamağa. Qış günüdü, sauxdı. Ordan bir dənə kiçər.

Diyər: Molla, nə edirsən?

Bu pisigi yaxıram.

Diyər: ölər, axı sauxdı.

Molla diyər: ölməz. O deyər ölər, Molla deyər ölməz. Ölər. Ölməz. Az qalır savaşsınnar.

Adam gidir öz işinə. Dönəndə görər pisig ölübdü.

Diyər: Nişin yaxadın pisigi, demədim ölür?

Molla diyər: Yaxandam ölmədi, sıxandam öldü.

EŞŞƏYİN YEMİİNİ SƏN VERƏCƏKSƏN

Molla ilə arvadı arasında eşəgə yem vermək üstündə qavğa düşür.

- Eşşəgə sən yem verəcksən!

- Xeyr, sən verəcəksən!- Deyə arvad səs saldı.

Nəhayət Molla bu təklifi irəli atdı. Kim qonşsa eşşəyə yeməgi o verəcək.

Qadın bu təklifi qəbul etdi. Lakin sonra qonuşmadan dura bilməyəcəyini anlayınca qonşuya getdi. Evi səssiz görən bir xer-xız evə girib əşyaları çaldı.

Bir müddətdən sonra evə dönən arvad qışqırdı:

- Eyvay, evi Kim soydu?
Molla da yerində qışqırdı:
- Haydı, get eşşəgin yemini ver!

PARIYI VERƏN DÜDÜGÜ ÇALAR

Molla bazara gedəndə məhəllə uşaqları düdük istəmişlər.
Molla:
Eyidi, olur, başım üstə, gözüm üstə- deyə onnarı başınnan savmış. Bir uşaq isə düdük almaq üsün para vermiş.
Molla bazara getmiş, işini görmüş, axamüstü məhəlləyə dönüncə ətrafını uşaqlar sarmış:
- Molla, hanı düdügüm?
Molla para verən uşağa bir düdük uzadarq deyir:
Evladlarım, parayı verən düdügü çalar.

QIRX İLLİK SİRKƏ

Mollanın qonşusu:
- Molla sizdə qırx illik sirkə varmış. Arvadım xəstədir.
Bir az ondan ver.
Molla vermək istəməmiş. Qonşusu səbəbini soranda Molla demiş:
- Əgər o sirkəni ona-buna dağıtsaydım qırx ildən bəri sirkədən əsər- əlamət qalmazdı ki. ..

KÜRKÜN İÇİNDƏ OLSAYDIM

Bir gecə Mollanın yuxusu qaçmışdı. Çubuğun doldurup açıq pəncərədən bağçasını seyr etməyə başlamış. Birdən ağacların arasında dev boyda bir adamın qollarını gərib durduğunu görmüş, qorxudan dizləri əsmiş, zənn etmişdir ki, bu adaməkə Mollanı öldürməyə gəlib. Yay və oxunu gətirməyiynən oxu adməkənin qarnından keçirirər. Qorxudan qaçıb girər yerinə. Bataniyyəni də çəkər başına. Molla gecəni yatmaz. Sübh çağı gözünə yuxu gedər.
Elə bu vaxt arvadı haray salar.

- Molla qalx. Dün kürkünü yəxəyib qurumaxçın bağçada asmışdı. Bax, gecə bağçada xorinin biri kürkü nə hala salıb.

Molla gözünü açıb şükr edər.

Molla, annat bizi. Biz də bu şükürün adını biləğ?

Axmaq arvad, oxun açdığı dəligi görmürsən? Kürkün içində olsaydım nə olurdu halım?

MOLLANIN MÜKAFATI

Bir gün Molla təzə-təzə əriklərdən Teymurləngə pay aparır. Temurləng ərigi xoşlamırmış. Mollaya mükafat verir.

Bir neçə vaxt sonra Molla mükafat almaq üçün padşaha təzə çüküntir aparır. Yolda dostlarından biri qoymur mollanı getsin:

- Molla, çüküntir aparmaq ayıbdır. Bir üç-beş gün gözlə əncir bişsin əncir apar.

Molla həmən bir səbət dərib yola düşür. Düşünür ki, heç mən bilməm əncirin kalı nə, bişmişi nə. Temurləng nə annırı.

Teymurləng Mollanı ədəb- ərkanla qarşılar.

Əncirlərdən birin ağzına qoyar qoymaz halı dəyişir. Əmr edər bütün əncirləri Mollanın başına vursunnar. Molla hər zərbədən sonra başını-üzünü tutar. Tanrıya şükr edər. Temurləng şükr etdiyini sorunca:

- Bir xeyli çüküntir gətirirdim. Əgər inad edib gətirməkdən vaz kezməsəydim sənini səxavətinnən başımnan, gözümnən xer görməzdim-demiş.

ALTI BARMAQLA YEYƏRDİM

Bir gün Molla bağçada oturub iştaha ilə plov yeyərmiş. Yoldan keçən birisi bunu görür. İstəyir ki, Molla onu da plova dəvət etsin. Nə etsin? Deyər:

Molla, plovu niyə beş barmaqla yeyirsən?

Molla:

- Qurtarıb. Yoxsa altı barmaqla yeyərdim- deyir.

BAŞQALARININ EVİNİ NİYƏ YIXIRSAN?

Günlərin birində Mollanın parasını çalırlar.

- Ya rəbbim, sənin nəyə ehtiyacın var idi paranı çaldırdın- deyə fəryad edərək məsciddə gəlir. Sabaha qədər Paranı qaytarmasan evini başına uçurdacam. O günlərdə bir gəmi xilas olmuş məsciddə Mollaya para verəcəklərini vəd etmişlərdi. Onlar mollanın məscidə görüb ona para verdilər:

Molla:

Ya rəbbi, öz evinin dağılmağından qorxursan. Bəs başqalarının evini niyə yıxırsan?- deyir.

AXIR ZAMANDI

Mollanın bir quzusu vardı. Arxadaşları yığışdılar. Necə etsinlər bu quzunun başına yatsınlar.

Gəlillər Mollanın yanına.

- Molla, bir quzu nədi? Yarın, bir gün axır zamandı, kəs özün boynuydan elə.

Diyər olmaz. Nəysə Mollanı dilə tutullar. O da razı olur.

Harda kəsək bu quzunı?

Baba, diyəllər: Güzəl hava, güy zəmənnik. Irmağın kənarında kəsək quzunı.

Molla, sən bişir, biz də bir az çimax. Əlbəsələrini də soyunub bir kənara qoydular. Kefləri asimandadı. Mollanı aldadıplar.

Molla əlbəsələri toplar, qoyar qazanın altına, hətta quzu bişsin.

Olar da gəlilər əlbəsələrini girsinnər, quzını yesinlər. Baxallar əlbəsələləri yoxdı.

Diyəllər, Molla hanı əlbəsələrimiz?

Deyər: Vallah, qoydum qazanın altına quzunu bişirdim.

Diyəllər: Molla, bu olan işdi? Bəs biz neləğin?

Diyər: Yarın axır zamandı neynisiz əlbəsəni?

BU BİLƏR MƏN HA ZAMAN ÖLLƏM

Bir gün Mollanın arvadı diyər:

- Molla, əkmək yapıram, odunumuz yox. Bilmirəm nedəğin...

Molla da çıxar tut ağacına. Altdan kəsir də özü baltaynan, yuxarıda oturup. Oradan bir dənə keçiri. Diyər:

- Molla, axırı düşərsən sən.

Molla diyər:

Get yoluna. Ağlın çatmıyana qarışma.

Adəməkə gedər. Molla dalı kəsdiyiydən zırpıldar aşağıya. Leşi orda qalır, ağac orda qalır.

- Vay diyər, bu bilər mən ha zaman ölləm. Qaç, qaç, qaç, qaç ənsəsicə. Qaçar olaşar adaməkəyə.

Diyər: Madam bildiy mən düşərəm, bilisən də mən ha zaman ölləm.

Ey... Diyər adaməkə babam iştə məlum bir şeydi bu. Sən altdan kəsisən, üzərində də oturupsan, işti düşərsən..

Molla diyər: Olmaz. Bilisən mən ha zaman ölləm..

Adaməkə diyər:

İştə əşəgin hər zaman üç kərə anqırdiysə onda ölüsən.

Vaxt keçdi. Bir gün Molla əşşəgə buğda yükləyib dəgirmAna gedirdi. Əşşək bir-iki anqıranda Molla diyər: Göbəkdən gettim. Üçüncüdə özün salar yerə. Diyər: mən bittim. Ordan bir qurd gələr, əşşəgi parçalar.

Molla diyər: A qavvadın qurdı. Mollanın canı diri olaydı, sən də onun əşşəgini belə yiyəydin.

Qurd mollanın səsini eşidib qaçar:

Molla: Qaçma, parçala özünü. Məni bu günə qoyanda o bilmirdi aqibəti belə olar?- deyər

İNANMIRSAN GET SAY?

Bir gün bir dənəsi Molla Nəsrəddini yolda tutar:

- Molla, asimanda neçə yıldız var?

Molla diyər:

- Vallah eşşəgimin canında nəğərə tük variysə oğarta yıldız var.

Diyər:

- Molla, bu necə olı?
Molla diyər:
İnanmırsan get say.

DEMƏDİN QAPIYA MƏĞƏYƏT OL?

Bir gün Molla yevdəydi. Arvadı diyər:
- Gedirəm babamgilə, qapıya məğəyət ol.
Molla görü gəlmir. Axşam olı.
Qapını arxasınca alı, gidər arvadının ənsəsiycə. Arvadı Mollanı görüncə diyər:
- Noldu, hara gəlipsən qapı çiynində?
Molla diyər: Demədin qapiyə məğəyət ol?

SƏN GECƏ NƏ TAPACAXSAN?

Molla Nəsrəddingilin yevinə xerxız ənər. Molla oyanı. Baxır bir dənə axtarır yevi. Ama bir şey də tapmaz. Çıxıb da getməz.
Molla:
Baba, mən gündüz- günorta yerində bir şey tapmıram. Sən gecə nə tapacaqsan?- deyər.

BU İL ALTMIŞ OLDU

Ramazan ayında Molla gündə bir daş atarmış küp içinə. Hətta bilsin ay nə vaxt tamam olı. Oğlu görər babası gündə bir daş atırdı. O da daş atar o küp içinə.
Bir gün sorallar: Molla, ayın neçəsidi?
Gəlir sayar, sayar, sayar, baxar yüz iyirmi daş var.
Diyər həpsin desəm məni ələ salallar.
- Vallah, diyər bu gün Ramazanın altmışıydı.
E... diyəllər: Molla, Allah əhv etsin babayı, özü Ramazan otuz gündü. Necə oldı altmış?
Molla:
- İştə mən azaltdım günnərin sayını. Əgər küpdəki daşlara qalsaydı bu gün Ramazanın yüz iyirmisi olurdı.

ÜLMÜŞ ADAMI NECƏ BİLİSƏN?

Molla bir gün arvad alar. Arvadının ağlını yoxlamaq üzün sorar:

—Ülmüş adamı necə bilisən?

—Üzünnən sorram —deyə arvad cavab verər.

OD-ALOV ZIXARMAZDI

Molla bir gün bərbərdə təraş olunurdu. Ustra korza olduğunnan Mollanı incidir. Odur ki, Molla:

—Həcci, bu ustra poladdandı, ya dəmirdən?

Ustra da hez dəmirdən olur?

Molla:

—Mən də belə düşünürdüm. Həcci. Poladdan olmasaydı üzümdən belə od-alov zıxarmazdı.

ƏT NƏ OLDU?

Molla işə getməzən əvvəl üz hoqqa ət alıb axşama yemək bişirmək üzün arvadına verər. Qonşular Molla gəlincə əti bişirib yeyəllər.

Axşam üstü arvad Mollanın qabağına bamiya aşı qoyar.

—Əti bişirməyə vaxt olmadı?

—Molla, əti pisik yedi.

Mollanın qafası qızar. Kirli-pasaxlı, pis-pinti arvad üz hoqqa əti pisik nanca yedi-deyib pisigi tutar və tərəzidə zəkər. Pisik üz hoqqa gələr.

Molla:

—İnsafsız qadın. Əgər bu ətdirsə bə pisik hanı, yo əgər pisikdirsə bə ət hanı? —demiş.

KEZİNMƏYƏ KÜNLÜM YOX...

Molla arvadını boşamaq üzün məhkəməyə müraciət edər.

Hakim Molladan arvadının adını soranda “bilmirəm” cavabını alır və mat qalır.

— Hezə ildir evlisən?

— Qırx il evli olan arvadının adını bilməz?

— Nə edim üzüylə kezinməyə künlüm yox ki, adını da soram.

YÜNG ƏKİM

Molla bir gün yol kənarındakı məzarlıqda dolaşarkən necə olmuşsa azıq bir qəbrin izinə düşmüş.

— Baxım hinkir-minkir gələcəklər! — deyə düşünərkən qulağına səs-küy gəlmiş. Bu səslərin o biri dünyadan gəldiyini zənn edən Molla qorxmuş, qəbirdən zıxıb qazmış. Yolda sıra ilə kezməkdə olan fincanzı qatırlarını hürkütmüş. Qatırlar bir-birinə qarışmış, fincanlar pul-pul olmuş.

Qatırzılar Mollanın üzərinə yeriyib:

— Xeersiz adam, sən kimsən? — Nərədən gəlisən?

Qorxudan dili tutulmuş Molla:

— Mən o dünyanı seyrə zıxmışdım.

— Sənə o dünyanı güzəlcə seyr etdirərik — deyib Mollanı tox zalmışlar. Zavallının başını yarmışlar. Üzünü zorla evə zatdıran Molladan sorurlar:

— Bu nə haldır, haradan gəlisən?

— O biri dünyadan — deyə Molla cavab vermiş.

— O biri dünyada nə var, nə yox?

– Fincanzı qatırlarını hürgüzməsən, bir şey yox — demiş.

YAŞ MƏSƏLƏSİ DEYİL Kİ?

Bir qonşusu qaza-qaza Mollanın yanına gəlmiş.

— Aman, Molla əfəndi, bizim arvad ilə bacım fəna halda qovğaya tutuşublar, mən bir şey edə bilmədim. Yetiş!

Molla kefini pozmadan:

— Qovğanın səbəbi nədir? Yaş məsələsi deyil ki?

—Xeyr, başqa bir məsələdir.

—Elə isə təlaşa hacət yox, get evinə. Zənn edirəm indiyə kimi barışmış olullar.

KÖNLÜMÜ İNCƏLDİB DƏ ÜZMƏYİN

Molla qazı olarkən iki gözəl xanım onun hüzuruna gəldi. «Aya deyir sən bat, mən çıxım, günə deyir sən çıxma, mən çıxım. Xanımlar bir- birindən şikayətə başladılar

Onlardan biri:

- Qazı əfəndi, mən bu xanıma bir cəmaşir ipi ismarladım. O isə bax, mənim bu saçdarım kimi incə bir ip göndərdi. İndi paramı qaytarmır.

- Xeyr, əfəndi. Doğrudur mənim göndərdiyim ip barmaq yoğunluğunda idi. Yoxsa, xanım mənim biləklərim yoğunda ip istəyir.

Xanım incə barmaqlarını və qar kimi ağ biləklərni Mollaya göstərdi.

Molla: yer-göy xatirinə xanımlar, bu ipin incəliyini, qalınlığını elə göstərin ki, mənim bu zəif könlümü incəldib də üzməyin.

NAMUS MƏSƏLƏSİ

Molla bir gün əlinə bir iplik alıb əkdiyi bostanın ətrafına mıx çaxaraq hasar yapırdı. Oradan keçən birisi:

- Molla nə yapırsan? Belə kiçik hasar olar? Bu hasar xırxızları, ac yolçuları necə saxlaya bilər?

Molla:

- Əfəndim, iştə bu namus nişanəsidir. Namussuz olanlara nə təkin divar tiksəm də fayda verməz. Namuslu olana bu da çoxdur.

İştə bu namus məsələsidir.

AYI DA QUYUDAN ÇIXARDIQ

Aylı bir axşam su çəkmək üçün Molla quyuya gedər. Quyunun qapağını açar. Bir də nə görsün? Ay quyunun dibində. Qarısını səslər. Çəngəli bura gəti.

Qarı gətirir zəngəli. Molla çəngəli quyuya atırı. Sallırı, sallırı ayı tuta bilmiri. Nəhayət, necə olusa çəngəl bir Daşa taxılır. Molla qüvvətlə çəkər özün. Çəngəl qopar. Molla arxası üstə yerə düşər. Zox əzilər. Səmada gözü aya toxunar. Ah, çox şükür deyər.

- Düşdük, əzildik, ama ayı quyudan çıxartdıq.

DƏGİRMAN HEYVANNARI

Molla bir gün şəhərə gələr. Baxar büyük, gözəl bir binadır. Binanı seyrə dalar. Qapı ögündə dayanan gəncdən Molla sorar:

- Bu, möhtəşəm bina nədir?

Gənc bu adəməkənin qərib olduğunu bili. Əkləncə üçün diyər:

- Bu dəgirmandı, dəgirman.

Molla baxmaz bu gənc dəliqanlıdır.

- Əcaba, bu dəgirmanda çalışan heyvannar da bina kimi böyükmü?- deyər.

ƏR KİŞİNİN SÖZÜ BİR OLAR

Bir gün Molladan sorallar:

- Molla, neçə yaşın var?

- Qırx- deyər.

Aradan bir neçə il keçər. Molladan bir daha yaşını sorallar:

Molla yenə də yaşının qırx olduğunu deyər.

- Bu necə olur, Molla? Aradan illər keçdi. Yenə də qırx yaşın oldu?

Molla:

—Ər kişinin sözü bir olar.

KEÇ İGİDİM, KEÇ

Bir gün Molla məzarlıqda gəzərkən bir köpəgin qəbrin üstündə durub acıqlı- acıqlı ona bağdığını gördü.

- Zənn edirəm sən məzarlığın ağası deyilsən deyərək Molla ağcını götürüb köpəyə tərəf getdi.. Köpək qorxusundan arxay-arxay çəkilərək:

- Keç igidim, keç. Ağa olduğunu annadım- deyər.

GÜNAH İŞİM YOX

Bir gün Molla Nəsrəddin əşəgə tərsinə minib məscidə dərsə gedərkən o birisi mollalar:

- Molla əfəndi, əşəgə niçün tərsinə minib rahatsız olursan?

- Molla:

- Əgər düz minsəm siz mənim arxamda qalacaqsınız. Siz ögdə gedəcək olsanız, mən arxada qallam.

Mən sizinlə üz- üzə gəlməkdən çəkinməm.

KİMİ O YANA, KİMİ BU YANA GEDİR

Bir gün Molldan:

- Molla, dünya təməldən gedib.

- Sabah olunca gənclər, kimi o yana, kimi bu yana gedir.

Bunnar evdə oturmullar. Bir iş görmüllər.

Molla:

- Onnar sən deyən qədər də kötü döyüllər. Əgər hamısı bir tərəfə getsələr, dünyanın müvazinəti pozulardı, məhv olardı. Şükr elə ki, kimi o yana, kimi bu yana gedir.

SƏNİN KİMİLƏRƏ MÖHTAC OLMAMAQ ÜÇÜN

Bir gün xəsis kimsələrdən bir deyər:

- Molla hamı məni xəsislikdə günahlandırır.

Paranı sən də sevirsən, fəqət nədən?

Molla:

- Ondan ki, para adamı sənin kimilərə möhtac olmaqdan xilas edir.

SOL AYAĞIMIN ƏBDƏSTİ YOXDU

Bir gün Molla namaz qılmaq üçün əbdəst alır. Bir ayağına su çatışmamış. Odur ki, qaz ayağı kimi bir ayağı üstə namaza durmuş.

- Molla, nə yapırsan?- deyə soranlara:

- Sol ayağımın əbdəsti yoxdur —demiş.

UTANDIĞIMDAN GİZLƏNDİM

Bir gün Mollanın evinə xırxız enər, Molla pərdənin arcxasında gizlənər. Xerxız evin içini, dişini aramış, işə yarar bir şey bulmamış.

Bir sırada əcaba, burada bir şey varmı deyərək pərdəni açmışam. Baxmışam ki, Molla dimdik durub. Birdən şaşırmış və ah, sən burda imişsən?

Molla:

Əvət- demiş. Çalacaq bir şey olmadığını bildigimdən, utandığımdan gizləndim.

TUTSA MOLLANIN KEFİNƏ BAX

Bir gün Molla bir az yoğurd mayası almış, mayanı götürüb gölün kənarına getmiş. Mayayı gölə atmış.

- Adaməkənin birisi bunu görmüş və Molla, nə yapırsan demiş.

Molla:

- Gölə yoğurd çalıram.

Adəməkə:

- Molla, göldə yoğurd tutarmı.

Molla:

- Mən də billəm tutmaz. Amma tutsa gəl mollanın kefinə bax.

MOLLANIN OVU

Günnərin birində Molla bir av quşu ala və bəslər özüzün. Vaxt keçər, gedər ava. Qapıdan çıxar- çıxmaz quş uçar əlinnən. Quş gedər bir inəgin başında qonar. Molla gidər inəgi sürməğə yegvüə. İnəgi hara aparısan. Axı inək mənimdi.

Molla diyər:

- Yeri işəvüzə, yevü xarab. Mən bu qışı iki ildi bəslirəm, mənimçün bir av edib. Paxıl olma, qoy aparım özün.

EŞƏLƏMƏ QOXUSI ÇIXAR

Bir gün Mollanın parası yoxdu. Gələr arvadına diyər:

-Bir çini yoğurd elə aparım satım özün.

Diyər:

- Molla, süd azdır. Bir çini yoğurd nanca olsun?

Molla diyər:

- Altını zibil elə. Bəs üzərinə bir parça yoğurd elə.

Arvadı diyər:

-Molla, bu heç olan işdi?

Molla:

- Arvad , sən əlinin xəmri ilə kişi işinə qarışma. Mən billəm nə edirəm.

Sabah molla çinnini alı, əlinə, oturu bazarda. O gəli, diyər Molla bu nədi? Bu gəli, deyər Molla bu nədi?

Diyər:

-Görmürsüz yoğurtdu satıram özün.

Bir dənə istər əlin vursun. Molla diyər:

- Eşələmə qoxusı çıxır... Adəməkə annamaz.

Bu çinin yoğurdı alı, aparır yevüə.

Arvadı istər boşaltsın. Baxar altı hamısı zibil çıxdı.

Diyər:

- Sən nə alıpsan? Para xəsirə getdi. Get paravu al Molldan.

Bu da gəlir Mollanın yevünə.

Diyər: Molla, Paranı ver.

Diyər: Nə para?

Diyər: sən mənə nə veripsən həpsi zibil çıxdı.

Molla diyər:

- Səniy ağlıy var? bə mən demədim eşələmə, qoxusu çıxar?

MUTLU GÜNÜN UNUDULMAZ XATİRƏSİ

Günnərin birində Molla qərib bir göyə gedirdi. Yolda iki adaməkəyə təsadüf etdi. Mollanın qarşısında dikilərək onu soyub soğana çevirdilər. Molla səsini belə çıxarmadı. Yalnız isimlərini sordu:

İsmimizi nə yapacaqsan?- dedilər.

Bu mutlu günün unudulmaz xatirəsi kimi zehnimdə saxlayacağam.

- Səncə bu mutlu bir işmidir?

Bəlkə xoşlarına getdi. Əlbəsəmi qaytardılar deyə düşünən Molla fəlsəfəsini işə saldı.

- Bəli, siz məni işə salmaqla məni ağır bir yükdən qurtardınız.

- İsmimiz Ramazan və Bayramdır.

- İsmimiz zehnində əbədi qalsın dedilər və Mollanı tox döğdülər. Molla göyə çatanda qürub çağı idi. Xax məsciddə idi. Molla da ora getdi. Təsadüf elə gətirmişdi ki, Ramazan başlamışdı. Biri minbərdə durub Ramazan və Bayramın fəzilətlərindən qonuşurdu.

Molla: Buraxın canım. Ömrümdə onlardan kötü kimsə görmədim. Əlbəsələrimi soyub apardılar. Üstəlik məni tox çaldılar.

MƏNDƏ ŞƏKƏR YEYƏCƏK DİŞMİ QALIB?

Dəliqanlı gənc:

- Nənə, qoşumuz ismarlayıb. O da kimsəsiz qalıb yevdə. Səni istiri. Necə bilirsəy, elə də et. Əgər getməsən, gəlin səni gözü üstə saxlar. Mən isəm səni şəkər-noğul içində bəslərəm:

- Ah oğlum! Məndə şəkər yeyəcək dişmi qalıb?

CƏSUR ADAM

Birisi arvadı ilə həkimin otağına girdi və sordu:

- Dişi neçəyə çəkirsiniz?
- İynə vursaq bir dinara, iynə vurmacaq yarım dinara.
- İynə istəməz.
- Afərin, cəsur adamsınız.
- Ona şübhə yox- deyib adaməkə üzünü arvadına tutdu:
- Otur kürsüyə və ağzını geniş aç.

AYDINDIR

Gənc və təcrübəsiz doktor çox çalışdı, xəstənin dərdini anlamadı. Bir qərar verə bilməyəcəyini anlayınca xəstədən sordu:

- Siz əvvəllər xəstəliyə tutulmuşdunuzmu?
- Bəli.

Gənc doktor dərin bir nəfəs alıb:

- Aydındır, o xəstəliyə bir daha tutulmuşsunuz. Əvvəl içdiyiniz dərmanlardan için- demiş.

QƏSSABLAR HEYVANI ÖLDÜRMƏDƏN DƏRİSİNİ SOYMAZLAR

Cərrah xəstə üzərində ağır əməliyyatı başa çatdırıb üzünü təcrübəyə gələn tələbələrə tutdu:

- Məni qəssaba bənzədirsiniz, eləmi?

Tələbələrdən biri:

- Xeyr, doktor əfəndi. Qəssablar heyvanı öldürmədən dərsini soymazlar.

BİR ŞİKAYƏTİM YOXDUR

Kiçik bir şəhərə işə göndərilən gənc doktor axşamçağı məsləhətxanasında oturub müştəri gözləyirdi. Bu vaxt qapı çalınır.

Doktor:

- Giriniz deyər və o saat telefon turubkasını götürər. Siz əyləşin əfəndim, xəstələrimdən biri ilə qonuşuram. Amma, əfəndim, bilirdim yazdığım əlac sizi bir gündə dipdiri edəcəkdir. Bundan sonra bir də xəstələnməyəcəksiniz və s. sözlə dedi.

Nəhayət telefonu qoyub yeni gələnə üzünü çevirdi:

- Buyurun əfəndim. Şikayətiniz nədi?

Adam çaşqın- çaşqın bir doktora, bir də xəttə qoşulmamış telefona baxıb:

Mən telefon idarəsindən sizin şikayətinizlə telefonunuzu xəttə qoşmaq üsün gəlmişəm. Ayrı bir şikayətim yoxdur- dedi.

XƏSTƏ NƏ İLƏ TƏRLƏDİLİR

Tibb fakültəsində imtahan zamanı müəllim tələbədən sorar:

- Tələbə xəstəni tərlətmək üçün tibbin tövsiyə etdiyi tədbirləri sayıb dayananda:

Daha nə, başqa nə- deyərək hər dəfə tələbə dayananda müəllim eyni sualı təkrar etmiş.

Nəhayət tələbə o qədər darılmış ki, əfəndim- demiş, şayət dediklərimlə tərləməsə xəstəni imtahana gətirərəm. İmtahanda bir tox tərlər- demiş.

RƏHMƏTLİK NƏ VAXT ÖLDÜ?

Bir ağa vardı. Bu ağanın qonşusu bir sümügü ağır molla idi. Ağa dedi, mən onu xar edərəm xax içində. Bir gün ağanın köpəgi ölər. Mollanı çağırar və diyər:

-Molla, o köpəgi görürsən. Gəbəribdi ölüü. O köpəgi bəşər kimi yəxə, kəfinə qoy, namazın qıl, apar göm özün, dön geri.

Molla döndü, ağaya dedi:
- Ağa, bu olan şeydimi, sən məni təhqir edisən?
Ağa dedi:
- Vallahi, billahi və tillahi əgər etməsən bu köpəgin yanında ölüsən.
Molla baxdı ağa öldüri özün. Dedi:
- Ağa, de su qızdırsınnar. Göndərin kəfin alsınnar. Mən də gedim əlbəsəmi dəgişim. Aldatdı ağanı, qaşdı qazının yanına. Dedi: Qazı əfəndi, əl mənim olsun, yaxa sənin olsun. Mənə filan ağa həqarat yapmaq istiri.
Qazı tez adamlarını göndərir ağanın ənsəsicən. Molla da gözlüri. Ağanı təkliyə- təkliyə gətirillər.
Qazı dedi: Sən belə bir iş eliyipsən?
Ağa dedi: Qazı əfəndi, köpəgnən biz şərik idik. Üz yüz baş qoyunumuz vardı. Yüz əllisi bu köpəgin idi. Vəsiyyət etdi, dedi:
- Ağa, babalım boynunda qalsın. Əlli qoyuna mənə xeyrat verməsən. Yüz qoyun da qazı əfəndiyçin vəsiyyət edirəm.
Qazı döndü dedi:
- Rəhmətlik nə vaxt öldü?
Molla durdu getsin. Dedi:
- Molla hara?
- Dedi: Baba, qazı köpəgə deri rəhmətlik nə vaxt öldü? Gedim özüni bəşər kimi gömüm.

ÜSTÜNÜ QURUTMAQ ÜÇÜN ASILIB

Birisi həyatdan bezər və özünü dənizə atar. Bir göylü onu görüb xilas edər özünü. Bu səfər adam özünü ağacdan asar. Göylü isə maraqla ona baxar. Oradan keçən birisi:
Nə üçün tez tərpənib onu ölümdən qurtarmadın?
Göylü: Zənn etdim üstünü qurutmaq üçün asılıb.

SİZ ONUN TABUTUNA SIĞMAZSINIZ

Kərkük idarələrindən birində iki məmur işləyirdi. Onlardan biri əyi bir insan, o biri dedixcə kötü bir nəfər idi. Günnərin birində əyi məmur vəfat edir. O birisi qaçır müdirin yanına.

- Müdir əfəndi,- diyər. Filankəs bu gün vəfat etdi. Məni onun yerinə qoyarsınızmı?

Müdir:

- Məmnuniyyətlə. Təəssüf ki, o , qısa boylu adam idi. Siz onun tabutuna sığmazsınız.

ALLAHI BAŞIMIZA ÇIXARIBLAR

Günün birində Kifr Əhməd soqağın birində yerirkən görər dam başında adamın birisi qavın yiiri, iştə üsütünə şəkər töküri, yiiri. Bəs üzərini yiiri, atırı qabuğını məhəlləyə. Bir dənə də bu qabuğı yiiri, sora həmd olsun Allaha deri.

Kifr Əhmədin qafası qızar. Başlar onu dögməgə.

Yoldan keçənnər:

Günahdı. Bu fəqiri nəyçü vurursan?- deyə onu məzəmmət edəllər.

Kifr Əhməd:

- Qyun bir tox vurum munı.

- Axı nə olub?

- Bunnan artıq nə olacaq. O yuxarıda yiiri şəkərdən qavunı, şükr etmiri. Bu qabuğı yiiri, şükr ediri.

Bunun kimilər Allahı başımıza çıxarıblar. O da, bildigini ediri.

ƏJDAHA HAMAMI YIXDI

Kifr Əhməd həyatı boyunca cibində bir anqır tapmaz imiş. Günün birində cibinə beş- altı lirə girər. Oturı düşüni. Mən buna neynim? Harda sərf edim? Hara gedim. Bir çox düşünənnən sora diyər:

- Bu düşüncələr qalsın. Əvvələn gedim hamama. Bir pək yaxanim. Sora düşünnəm. Girər hamama yəxənməğə başlar. Pək yəxəni çıxar yazıya. Əsbabın girər. Əl uzadı cibinə hamam parası versin. Baxır cibində bir manqır qalmayıb. Demə munı xerxız çalıp.

- Ay Allah sənin rəyinlə gəldim hamama, hətta pək oldum. Kötü bir iş etmədim. Gəti, gəti paramı qoy cibimə. Əl uzadı cibinə, görü genə boşdu. Başın qaldırar üskəkə:

- Demədim qoy cibimə özünü. Əgər paray yoxiysə yarsı səniyçün, yarsın döndər geri. Əl uzadıb cibinə, baxar yoxdu genə. Diyər iştə yarsın sənə verdim. Qəbul etmisən? İndi döndər bəs hamam parasını. Bi kəs istirahət edər. Bir də əl uzadıb cibinə. Baxar yoxdu. Çıxar yazıya. Diyər: ya paramı döndər, ya bu hamam yıxılsın. Hamam təsadüfən yıxılı. Tapx olı düşər. Əhmədin halı olmaz. Acıxdan bilməz nə etsin. Gəli yevüə. Yolda baxar bir fəqir əl açıp diləniri.

Allah fəqiriyəm kömək edin.

Kifr Əhməd görməğiydən döyər özüni.

Nə əlivi açmısan? Allahın xəzinəsi boşalıb. Mənim beş-altı lirəmə tamah etdi.

Mənim bu beş-altı lirəm xətriyçin əjdaha bir hamamı yıxdı.

BU GÜN ANNADIM

Bir gün heyanlar oturuplar ormannıxta. Dəvə bir əski hərəkət edər, güldürücü həkət, heyvanlar güləllər. Bəs tək əşək, gülməz.

Yarın dəvə baxır ki, əşək uzaqdan gəli gülə- gülə, diyər:

- Əşək baxım gülməğin gəli.

Diyər:

- Vallah dünən dediğin əntigə həkatı bu gün annadım.

SİZİ QUŞ SANDIM

Bir köylü bazarlıq edib şəhərdə gəzərkən bir evin pəncərəsində rəngli bir quş görür. Həyatında belə bir quş görməyən köylü qeyri- iradi:

- İlahi, nə gözəl quşdur.

Bu zaman tutu quşu:

- Axmaq, axmaq, axmaq,- deyə əcayib səs çıxardır.

Köylü:

- Əhv edin, sizi quş sandım-deyərək aradan çıxır.

OLA BİLSİN SƏN AÇIBSAN

Müəllimin biri tarixdən qonuşurı. Filan yeri filan aşdı. Onu açarkən belə yoruldu. Nə bilim nə... Baxar bir tələbə çox dalıpdı. Diyər: Qax, baxım, filan yeri kim aşdı?

Diyər: Mən açmamışam.

Müəllim başlar vurmağa tələbəkəni.

Fəzlə darılar. Müəlliməkə gəli yevə.

Arvadı diyər. Baxım, belə acizsən.

Diyər: Mən bir saat yorulup deyirəm. Filan yeri kim aşdı?

Diyər: Vallah mən açmamışam.

Arvadı: Bəlkə açmayıp!

Tələbəkə də yığlaya- yığlaya dönər yevə. Diyəllər: Nişin yığlısan, oğlum?

Oğlan diyər. Vallah mənim bir şeydən xəbər yox. Müəlliməkə derii filan yeri sən açıpsan.

Deyillər: Oğlum, narahatsan, ola bili sən azıpsan.

BƏ YUXARIDAKI?

Bir köylü gəli Bağdada. Görüri ikiqatlı amana (avtobus) gediri. Sorar:

- Bu hara gediri?

Diyəllər: Kazimiyyəyə.

Diyər: Bə yuxarıdakı?

ÇOX QALABALIQDI

Bir köylü gəli Kərkükə. On beş fils verər bir bətaqə kəsər. İşin görər, dönər məmləkətinə. Sorallar özünnən Kərkük necədi?

Diyər: Vallah çox qalabalıqdı. Barmaq boyda kağız on beş filsədi.

MƏN BURA XAXI DEYİLƏM

Bir gün iki dənə sərxoş gəliblər bazar yerinə. Baxıllar asimanda bir yanda günəş, bir yanda da ay durup. Biri diyər bu aydı. Biri

diyər yox, bu günəşdi. Biri diyər aydı, biri diyər günəşdi. Az qalır savaşsınlar. Ordan bir köylü keçir. Diyəllər:

- Arxadaş, bu günəşti, ya aydı?

-Diyər:Vallah bilməm, mən bura xaxı dəyiləm.

MƏNİ OYAT

Bir köylü gələr Kərkükə, hotelçiyə diyər: Səbbəh saat dörddə oyat məni. Hotelçi bunu bir hücrəyə gətiri. Hücrədə də bir əsgər yatıpdı.

Saat dörddə hotelçi oyadar. Bu tez qaxar. Yuxulu bilməz əsgərin əlbəsəsini girər. Gələr güzgüyə baxar.

Diyər:

- Bu nədi? Mən dedim məni oyat, ya əsgəri?

NİŞ ŞÜKR EDİRSƏY?

Bir dənə vardı. Bir şeyi yoxdı. Nə qondarası, nə əlbəsəsi. Deyillər özünə qondara al, əlbəsə al, bir şey alginən.

Zavallı gəli bazara, bir cüt qondara alır. Bu vaxt yağış yağdı. Yerdə bir qariş su qalxdı. Qondaranı yeni alıpdı, girməz. Qondaraəkəni qoyar qoltuğuna, başdar ayaqyalıq getməğə, su içində. Su içində şüşə kəsər ayağını. Kəsməyiydən qan çıxar yazıya. Durar şükr edər. Ordan bir adam keçər, diyər:

Səniy ayağıydan qan gediri, niş şükr edirsəy?

Diyər:

Allah rəhm etdi, qondara ayağımda deyildi. Onu da kəsərdi şüşə.

SƏNNƏN BİR DƏQİQƏ ÖNCƏ GETDİ

Bir gün müəllimi girər sinfə. Bir səyyarə rəsmi yapar. Hamı tələbələr başlar yapmağa. Tək bir dənə yapa bilməz. Nəğərtə edər, yapa bilməz. Bitəcəkdi dərs. Bir dəqiqə qalmış müəllimə kə gəli, baxar yapıb, o yapmayıbdı. Diyər: Baxım, yapmayıbsan səyyarəni?

Diyər: Vallah, yapdım. Sənnən bir dəqiqə öncə getdi.

ÖLMÜŞ SANMIŞLAR

Uzun ayrılıqdan sonra iki dost qarşılaşırlar. Biri o birinə:

- Əlinin başına gələni eşidibsən? Bacısını ölmüş sanmışlar. Tabuta qoyub məzarlığa aparmışlar. Fatə verilərkən, qadıncığaz oyanmış. Yoxsa diri- diri göməcəklərmiş.

O biri: Təşəkkür edirəm, qardaşım. Qayın nənəm ağır xəstədir. Bir şey olsa, deyərəm fatihəni alçaq səslə oxusunnar.

FİL LAZIM DEYİL

- Ax, nə olaydı bir fil satın alacaq param olaydı.
- Fil nəyinə lazımdır?
- Fil lazım deyil, canım. Sadəcə para lazımdır.

TAVUĞUN DİŞİ

Müştəri: bu nədir? Gətirdiyin tavuğun ən azı on beş yaşı olar.

- Bunu nəynən anladınız, əfəndim.
- Dişlərdən.

Xörək paylayan: Əfəndim, tavuğun da dişi olur?

Tavuğun yox, amma mənim var.

OXUMAQ, YAZMAQ BİLSƏYDİM

Cahil bir köylü göz doktoruna gedərək bir gözlük istəmiş. Doktor onun gözünə müxtəlif gözlüklər taxaraq qarşı divardakı hərfləri göstərmiş. Köylü heç biri ilə hərfləri oxuya bilməyincə doktor:

- Yoxsa oxuyub yaza bilmirsən?

Köylü: Ah, əfəndim, demiş. Oxumaq , yazmaq bilsəydim, heç səndən gözlük almağa gələrdim?

MƏN VAZ KEŞDİM

Xorunun biri irmaq kənarında oturarkən üç qoca gələr. İrmağın o tərəfinə keçmək üçün ona müraciət edirlər. Xoru bərabər paraya onnarı keçirməyə razı olur. İkisin keçirir, üçüncünü keçirəndə sərxoşdu, qocanı arxasından suya salar. Su özünü aparar.

O biri qocalar havar qoparanda diyər:

- Nə fəryad qoparıbsız? Onun parasınnan vaz keçdim. Onun haqqını verməyin. Bir para az verin.

ZORLA GÖNDƏRİRLƏR

Qoltuğunda çantası, üzü-gözü ağlamaqdan şişmiş oğlan uşağı yolda qonşusu ilə rastlaşdı. Qonşu oğlanın ağlamasını hiss etdi və onun könlünü almaq üçün üz- gözünü oxşadı:

- Oğlum, məktəbə gedirsən?

Oğlan gözlərini silərək:

- Mən getmirəm. Zorla göndərirlər.

TAPMACALAR

Azan oxur, namaz qılmaz,
Arvad alır, nigah qıymaz
(Xoruz)

Ayaqları su izər,
Üstündən gələr kezər.
(Kürpü)

Aldım qara,
Qullandım qırmızı,
Atarkən gül rəngi.
(Kümür)

Altı kamış, üstü tavan
İzində bir qırmızı oğlan.
(Ağız, dil)

Altı dəri, üstü dəri
İzində var bir ovuc darı.
(***Əncir***)

Altun araba, gümüş təkər,
Nanə, şəkər, noxud tükər.
(Səma, ulduzlar)

Altun qantar, ət dartar.
(***Sırğa***)

Atdım siyah yumağı
Tutdum bəyaz yumağı
(Gecə, gündüz)

Balacıq, başında var tablacıq.
(Mıx, züy)

Axşama qədər bir ayaq üstə durur,
Axşam olar, əlin uzadar.
(Qapı və halqası)

Axşam səpdim noxudu,
Sabah qalxdım yoxudu.
(***Ulduzlar***)

Aşdı yola, qaşdı yola,
İki qardaş düşdü yola,
Biri gedər, biri gələr.
(***Ayaqlar***)

Aş gürdüm, aş gürdüm,
Küpük qusan daş gürdüm.
(***Sabun***)

Babası kirpi, qoca nənəsi
yayılı xatun,
Bacısı tərlan, güzəl qardaşı
məzə gəzər.
***(Üzüm ağacı, kük,
yarpaqlar, üzüm)***

Baldan dadlı, zəhərdən acı.
(***Dil***)

Baldan dadlı
Baltadan ağır.
Əldə tutulmaz
Bazarda satılmaz
Mənzilə qoyulmaz
Dadına doyulmaz. (***Yuxu***)

Bağlasan gedər,
Azsan durar. (***Ayaqqabı***)

Bağzada yaşıl,
Bazarda qara,
Evdə qırmızı. (***Zay***)

Başı aşağı dolar,
Başı yuxarı boşalar.
(Bürk, papaq)

Bəyaz əkin, qara toxum,
Əl əkər, dil bizər. (***Yazı***)

Beş qardaş arxalarında birər daş.
(Qol və barmaqlar)

Biz, biz idik,
Otuz iki qız idik
İpək kimin süzüldüğ,
İnci kimin düzüldüğ.
(Dişlər)

Bizə gəldi bir qonaq,
Ününə qoyduq qəfənağ.
Qəfənağımızın duzu yox,
Qonağımızın dişi yox.
(Kürpə və ana südü)

Bir ağac var dal verər,
yarpaq verməz.
(Saqqal)

Bir bəhrim var yamandı,
İzi dolu dumandı.
Doldursam doldurammam,
Bəhrələrdən yamandı!
(***Qarın***)

Bir qızım var,
Bir güzü var. (***İgnə***)

Bir quyum var, izində iki suyum var. (***Yumurta***)

Bir quru qəfa,
Atdım rəfə.
Yeməyi dadlı,
Meymun sifət.
(Hind qozu)

Bir quşum var qəhvə rəngli,
Qəhvələrdə zalar zəngi.
Dur hələ bir yaz gəlsin,
Quşum keflənsin, əglənsin.
(***Birə***)

Biri yeyər, doymaz,
Biri oturar, qalxmaz.
Biri gedər dünməz.
(Soba, atəş, tüstü)

Biri yuyar, biri durar,
Biri də quyruq bular.
(Su, baş, yuyulan paltar)

Bir gümbəz yapdım qamışdan,
Mən mat qaldım bu işdən,
Yapanı gavur ustası,
Üstündə kəklik yuvası
Tapmacam tapmayanı,
Yeddi ilin xəstəsi. (***Səbət***)

Bir sinnidə iki tabağ
Biri sıcaq, biri savuq.
(Səma, günəş, ay)
Bir səhəng şəkər,
Dünyanı əkər. (***Buğda***)

Bir hovuz, izində bir ilan,
Başında bir qırmızı quş.
Su bitər, ilan durar,
Quş ülər. ***(Neft lampası)***

Bir cülhədə iki su.
(Yumurta)

Bu qala bürcü bədəndi,
Yeşil əkdim, qırmızı zıxdı.
Tap, bu bədəndi? ***(Xına)***

Bu gün zərşənbədi,
Künlünə düşən nədi?
Odu yox, ocağı yox,
Külgədə bişən
nədi?***(Dələmə)***

Burda vurdum qılıncı,
Hələbdə zıxdı ucu.\\
(İldırım, şimşək)

Büsbütün, yarım-yarım,
bütün. ***(Ay)***

Vaxt gələr, ürəgi zatlar.
(***Qoza***)

Qabuğu var, izi yox,
Dayağı yer, suzu yox.
(Meytər, bavul)

Qabuğu yaşıl, izi sarı,
Gə bunu bil, qoca qarı.
(Qovun)
Qazanda bişdi, nə bişdi,
Bişdikcə qarnı şişdi.
Hər birini azarsan
Bu enişlər nə enişdi.
(Dolma)

Qala-qalası,
İki yüz qabırğası
İzində toplar atar,
Başında fırtınası.
(***Nargilə***)

Qapıma yoğurd sürtüblər,
Silirəm-silirəm getməz.
(Ay işığı)

Qapısız xan
Kübbəsiz hamam.
(Dünya, dəniz)

Qaradı, kezi dəgi,
Damı dələr, sızan dəki.
(Qarınca)

Qaranlıqdan qovğa zıxdı,
Uzun boylu koxa zıxdı.
Zamparalığı var,
İstər olsun hamıya yar.
(***Xoruz***)

Qara sığır zükər yatar,
Buğarsağın tükər yatar.
(Qara çadır)

Qara tavuq yuvasında,
Quyruğu var odasında.(***Göz***)

Qarnı qurnaz, burnu qurnaz,
Az durar, susuz durmaz.
(İbraq-Aftağa)

Qarnı şişib, şəhərə düşüb,
Sanki dürlü yemək bişib.
Aləm ona qoşa gəlir.
Hamı birdən coşa gəlir.
Barmağı var yüz arşın,
Al-yaşıllı, sarışın,
Ağzına adam girər
Həm oturar, həm durur.
(Minarəli məscid)

Qırx əbdəl bir yastığa baş qoyar.
(Dam dirəkləri)

Qurğu,
Dumduru suyu
Izən ülür,
Izməyən qalır.
(***Tüfəng***)

Qumaşı yeşildi
Astarı qırmızı ***(Qarpız)***

Qutu qutu izində ***(Soğan)***

Quşlarda yumurta doğmaz,
bala doğar. ***(Yarasa)***

Quşxananı qapaxlaşdım,
Dürd yanını sapaxladım.
(Güz, kirpiklər)

Dağ başında duran kişi,
Nə arvaddı, nə də kişi.
Atdı daşı, yurdu quşu,
Nə daş daşdı, nə quş quşdu.
(Əzrail)

Dağdan atsan qırılmaz,
Suya atsan əzilər.
(***Kağız***)

Dağdan endi dəngir-məngir,
Boynunda var halğa zəncir,
Zal başına, qırı gəmir.
(Qoz, züyüz)

Dağdan endi dağ para,
Quyruğu şeytan para.
Yeridi şapur-şapur,
Ayağı səksən para.
(Xəncəl)

Daşdan gəlir dadı-suyu,
Hez mən onu dadmamışam.
(Güz yaşı)

Dağdan gəlir, daşdan gəlir,
Elə bil aslan gəlir. ***(Sel)***

Dağdan gəlir, daşdan gəlir,
Saqqallı əmim gəlir. ***(Kezi)***

Dağdan gəlir səkə-səkə,
Qara üzüm tükə-tükə.
(Kezi)

Dağdan, təpədən qar yağar,
Nənəm onu bişirər. ***(Ələk, un)***

Dayım oğlu İsmayıl,
Şapalağa daim mayıl.
Qulağı dəmirdəndi,
Küynəyi dəridəndi. ***(Dəf)***

Daşdandı, dəmirdəndi,
Mayası xəmirdəndi.
(Su dəirmanı)

Daşı can,
Ağacda daş, daşda can,
Lələm bir şey gürübdü,
Ağacda daş, daşda can.
(Ağac zərzivəli güzgü)

Daşdı, daş dəki,
Yumurta doğar, tavuq dəki,
Arpa yeyər, at dəki.***(Tısbağa)***

Dəvədən büyük,
Sərzədən kizik
Zəhərdən acı,
Şəkərdən dadlı.
(Qoz ağacı, qoz qabığı və ləpəsi)

Dəvə dolanı,
Gəzər obanı.
Altı ayağı var,
Iki dabanı. ***(Tərəzi)***

Dolanar, dolanar, deyər yengi tumanım soy.
(Kələfcə)

Dolu geder, boş gələr.***(Qaşıq)***

Dürd ayağı var, bir qulağı.
(Əkmək taxtası)

Dürd guşədi, beş dəgi,
Suydan başı xoş dəgi. ***(Sabun)***

Dürd lap, bir küp,
Əgri dirək, cüt yulduz.***(Dəvə)***

Evimizdə bir fatı var,
Qara yumru altı var.
Əqillilər əqil tükər, bulallar,
Əqilsizlər, düşünəllər, durallar.
(Neft lampası)

Əbdəst alar, namaz qılmaz,
Camatdan geri qalmaz. ***(Ülü)***

Əgri səhəng, izi bal,

Hər adamda bir cüt var.
(Qulaq)

Əl qədər məzar,
Dünyanı gəzər.
(Ayaqqabı)

Əldə yapılır, ətə asılır.***(Sırğa)***

Əlim yapıya,
Zıxdım dəmir qapıya.
(At və yəhəri)

Əl yatdı, ayaq yatdı,
Ülü dilin uzatdı.
(Qapı halqası)
Əlsiz-ayaqsız qapı azar. ***(Yel)***

İki atım var,
Biri-birini qovar.
Biri gülərsə,
O birisi ağlar.
Biri güz qızardar,
O birisi dil zıxardar.
(Gecə, gündüz, günəş, ay)

İki barmaq bir nara baxar.
İki barmaqdan atəş tutar.
(Maşa)

İki dağ, bir dirək üstündə.
(Burun, güzlər)

İki tatar,
Biri qalxar,
Biri yatar.
(Tərəzi)

İki zinbaz, bir divara baxmaz.
(Güz)

İkisi qeynər ağ
İkisi qeynər şirin.
(Qulaq, güz və burun dəlikləri)

İlim, ilim ignəsi,
İlim xanım dügməsi.
Tapmacam tapmıyanı,
Yeddi ilin xəstəsi.***(Qərə bibər)***

İzi dəmir, üstü xəmir.***(Kabab)***

İzi qızıl, daşı yaşıl. ***(Qarpız)***

Yaz gələndə sulanır,
Qış gələndə sulanır.
Barını ellər alır.
Yarpağını yel alır.
(Meyvə ağacı)

Yaşadıqca qısalır boyu,
Bunu bilsən, al yüz güyü.
(Karandaş)

Yaşıl donlu, gümüş gərdanlı.

(Soğan)

Yaşıldı, seyid dagi,
Bayazdı, Hacı dəgi,
Sazı var, dərviş dəgi.

(Güy soğan, qisi soğan)

Yeyər üz cismin ətini,
Zəkməz qəssabın minnətini.

(Mum)

Yer altında yağlı qayış.
(İlan)

Yerə əlin uzadıb.
Gügə qızın uzadıb. ***(Minarə)***

Yeriməzsəm yeriməz,
Yerdə, gedər zürüməz.
Nə yapmışam, nə tapmışam,
Nə kimsədən borc almışam.
Zox miskindi səsi zıxmaz,
Nə kimsənin canın sıxmaz.

(Külgə, xəyal)

Yoxladım belindəkin,
Annadım künlündəkin.

(Kitab)

Yumru yuvaq yuvası,
Yüz əllidi balası. ***(Nar)***

Yuxarıda qara-qara,
Yerə düşdü para-para.
əlimə aldım, qan kimin,
ağzıma qoydum, bal kimin.

(Şam tutu, xar tut)

Kağıza sarıdım samanı,
Ağzımdan zıxdı dumanı.

(Siqara)

Kizik damla cin oynar.

(Qaurqa)

Kişi, kişi,
Qozzaxqurtun on beşi,
Gedisən bazara, yarım hoqqa
ət al
Nə erkək olsun, nə dişi.

(Cigər)

Kişi, kişi,
Allahın işi,
Bir hoqqa ət gətirdin,
Nə erkəkdi, nə dişi.

(Dombalan)

Küplüdü, küpləklidi,
Bəglər ünündə qiymətlidi.

(Dolma)

Gecə-güydüz rəsm yapar.

(Güzgü, ayna)

Gecə xatun, gündüz xalaiq.

(Sipirgə)

Gələr bir-bir,
Gedər bir-bir,
Gələn gedər,
Gedən gəlməz,
Gəl bunu bil. ***(Doğum, ölüm)***

Ləgəm düzgün oxunu,
Kim var ona toxunu,
Onun bunun xətrinə,
Haram edib yuxunu. *(Saat)*

Meynə, meynəcə.
Burnu əyricə. *(Noxud)*

Bir quş gürdüm,
Canı var, qanı yox.
Südü halaldır, əti haramdır.
(Bal arısı)

Məndə var, səndə var,
Ağacdakı dalda var. *(Ab)*

Mənim gülüm gül azar,
Gülümü müşkül azar
Sənədə bir, ayda iki,
Həftədə üz gül azar.
(İl, ay və həftə süzlərində işlənən nüqtələr)

Güydən düşdü, yerə yapışdı.

(Günəş)

Mən gedərəm o qalar.
(Ayaq izləri)

Nədəndi,
Incili sədəf nədəndi?
Bir şüşədə iki lüyün süt,
Qarışmayır nədəndi?

(Yumurta)

Nənəyə dəgməz babaya
dəgər
Xalaya dəgməz, əmcəgə
dəgər.
Dəgərə dəgməz, dəgməzə
dəgər.
(Dodaq)

Nə uzundu, nə incə
Nə enlidi, nə ensiz,
Əli yoxdur əl verir,
Ayağı yoxdur, yerir.
Dili yoxdur sələşir. *(Saat)*

O yanı qaya, bu yanı qaya,
Izində var sarı maya.
(Yumurta)

O yanı daş, bu yanı daş.
Işində var yüz əlli baş
(Hamam və izində zimənlər)

O yanı divar, bu yanı divar
Izində var dəlli divar.
(Ağızda dil)
O yanı pərzim,
Bu yanı pərzim.
Izində var şah
gügərzin.*(Güz)*

O yanı taxta, bu yanı taxta,
Izində var qanlı balta.

(***Xəncər***)

O nədir ki, qəlbdən zıxmaz.
(Uşaq üvlad)

O nədir ki, nə mavidi, nə sarı,
Bir güzəl ağacda bitər sazları.
(Lif)

Üzü dəri, eşəgi ülü.
(Uşaq, beşik)

Parasını əl aldı, getdi,
Dumanını yel aldı, getdi.
(Siqara)

Sarıdı rəngi,
Bağırsaqdı təngi.
Aləmdən alır manqırı,
Eşşək kimi anqırı.
(Pambuq atan)

Sarı-sarı sarxar,
Yerə duşsə qorxar. ***(Ərik)***

Sənə deyim bir beyit,
İstər otu, istər get.
Yemişdən nə yemişdi,
Dili sümük, başı ət. ***(Xurma)***
Səsi var, canı yox,
Sümüyü var, qanı yox. ***(Saat)***

Sıra-sıra pətəklər,
Bir-birini kütəklər.
(Dişlər)

Sudan zıxdı qızlara mindi.
(Tuluğ)

Suda habalar,
Dağda balalar.
Arşın ayaqdı
Bayaz quyruqdu. ***(Dovşan)***

Tap nədi:
Divar üstündə yarım külzə.
(Ay)

Tap nədi:
Su qazar, daş dolanar.
(Su dəgirmanı)

Tap nədi:
Heyvanda dilsiz,
Ağacda gülsüz. ***(Balıq, əncir)***

Tap nədi:
Həm doğurursan,
Həm yağlırsan?
(Soğan)

Tap nədi:
Hər adamda bir cüt var.
(Qulaq, güz)

Tap nədi:

Hər şeyə yapışır. *(Ab)*

Toxumsuz bitər, dünyaya
yetər. *(Toz)*

Uzun- uzun qamışlar,
Bir gün bizə gəlmişlər.
O qədər oynamışlar,
Xurd- xəmir olmuşlar.
(Yağmur)

Uzun-uzun uzanır,
Həftədə bir bəzənir.
(Cəmaşir ipi)

Uzun-uzun uzanır,
Hər ildə bir bəzənir. ***(İlan)***

Usta oğlu ustakar,
Samannan bügrək yapar.
(Eşşək və tərsliyi)

Üstü dolar, altı dolmaz.
(Dəgirman)

Üstü otdu, bizilir,
Altı zaydı izilir. ***(Qoyun)***

Üz dənə gəddlilər bir kürpü başına,
Biri baxdı, basdı kezdi, biri baxdı kezdi.
Biri də nə baxdı, nə basdı, amma kezdi.
(Qucağında uşaq olan hamilə qadın)

Xit edər, pit edər,
Qapı ardında yat edər.
(Sipirgə)

Havar yandım, kar yetir,
Heyva yetir, nar yetir.
Əl dəgməmiş ağacdan
Gün vurmamış bar yetir.
(Dombalan)

Hav, hav, hav atar,
Zaxmaq daşı qab atar.
Səksən səkkiz dəgirman,
Doxsan doqquz nav atar.
(İldırım)

Haqq bilər, xalq bilməz.
(Əcəl)

Haqq yapıb yapısını,
Dəmir azar qapısını. ***(Qarpız)***

Halal, mallar,
Züldə dovşan balalar.
(Buqda)

Hapı hapıynan, kərki sapıynan,
Qırır milləti, üzü əliynən.
(Tüfəng)

Həzara, ülü girdi məzara.
(Dam dirəgi)

Zağırdım həyətdən,
Səs gəldi kənddən.
Dimdigi sümükdən,
Saqqalı ətdən. ***(Xopuz)***

Zalsan, zalınmaz
Yerdə zürüməz.
And izibdi
Yola yeriməz. *(Daş)*

Carzısı zox, bazarı yox,
Gələni zox, gedəni yox.
(Məzarlıq)

Zox diş var dişləməz,
Hez kimsəni incitməz,
Əllərdən yerə düşməz.
(Daraq)

Can can üstündə
Can da dəmir üstündə.
(Adam, at, nal)

Şəkərə bənzər, dadı yox,
Havada uzar, qanadı yox.
(Qar)

NAĞILLAR

XAYİN VƏZİR

Biri var idi, biri yox idi. Darın dünyasında bir padşah vardı. Bir gün padşah vəziri ilə birlikdə ova zıxır. Bir müddət getdikdən sonra bir ceyran balası ovlayaraq saraya dünərlər... Padşah sehirləməyi və bəzi tilsimləri bilirmiş. Bu üz qüdrətini vəzirinə güstərmək arzusuna düşür. Bir tilsim oxuyaraq yerə sərilmiş ceyran şəklinə girib sarayın bağzasında gəzməyə, otlamağa başlar. Bir müddət sonra əvvəlki şəklinə girər, üz gürdüklərinə inanmayan vəzirin yanına dünər.

Vəzir tilsimi ona da ürgətməsini padşahdan təkrar-təkrar rica edir. Günlər kezdikcə vəzirin bu tilsimi üyrənmək arzusu daha da artır. Hər gün padşaha üz sədaqatindən süz azar, sirri üyrənmək istər. Padşah aralarındakı dostluğa inanaraq ona tilsimin sirrini azıqlar və sehri ona ürgədər.

Aradan həftələr, aylar kezir. Vəzir hez bu tilsimdən sühbət salmır. Demək olar ki, padşah da hər şeyi unudur.

Bir gün yenə də adətləri üzrə ova gedirlər. Padşah güzəl bir yaşılbaş sona vurur. Vəzir padşaha deyir: Dostum, o tilsimi oxuyub bu sona şəklinə girə bilsəniz sizə afərin deyərəm.

Padşah tilsimi oxuyur və sona şəklinə girir. Həmin vəzir də tisimi oxuyur və padşahın şəklinə girir. Padşah olmaq üzün onu üldürmək istəyir. Onu qovmağa başlayırlar. Sona şəklinə girmiş padşah qalın meşəyə qazıb canını qurtarır. Bu vaxt yuvasında ülmüş bir güyərzin gürür. Tilsimi oxuyur və güyərzin şəklinə düşüb, saraya uzaraq arvadının pəncərəsinə qonur.

Vəzir padşahın meşədə acından üldüyünü və ya abdal olduğunu düşünür və işindən məmnun olurdu. Saraya dünüb padşahın yerində oturdu. Və məmləkətin işlərini idarə etməyə başladı. Eyni zamanda padşahın arvadının künlünü zalmaq istədi. Qadın ağıllı və zəkalı idi. "Ərinin" hərəkətlərində bəzi dəyişiklikləri həmən

duydu və ona güz qoydu. Onun muradına yetişməsinə imkan fürsət vermədi.

Bir nezə gün sonra ərinin büthalını düşünərkən padşahın arvadı pəncərədən ərinin səsini eşidər. Fatma pəncərəyə baxar. Ərinin səsiylə danışan güyərzini gürər. Bayılar, üzünə gəlincə güyərzini onu anladar.

-Mən Mahmudam. Vəzirə tilsimi ügrədmişdim. Mənə xəyanət etdi. Səltənətimə və sənə güz tikdi. Mən bu şəkildə qaldım. Fatma indi hər şey sənin əlindədəir. Ağıl və fürsəti əldən vermə. Məni dinlə. Diqqətli ol. Bu axşam o namərdə güzəl bir süfrə az. Bir də canlı bir xoruz tap. Yemək vaxtı ona əndişəni və qorxunu izah et. Bu süzlərlə şikayət və üzüntülərini bildir. "Şübhəsiz sən tilsimləri bilirsən. Istəsən qəlbimi sevgiylə, dostluğla doldura bilərsən. Sən əskidə heyran və quş şəklinə girəndən sonra məhəbbətimiz aşıb –daşardı. Günlərlə səni qucmaq istərdim. Indi mənə nə isə olub. Allah xatirinə, istəyirsən səni əvvəlki məhəbbətlə sevim, gecələr səhərə kimi əzizləyim, bir anlığa xoruzun şəklinə gir. Mən də sənin məharətini təbrik edim, qollarımın arasına alım".

Axşam olur, Fatma ərinin dediyi kimi edir. Namərd vəzir padşahın libasında, onun şəklində gəlir. Süfrəni gürür, sevinir. Fatma ona nəvaziş güstərir. Vəzir şərab izir. Üzünü murada zatmış sayır. Bu arada Fatma ərinin dediklərini nəql edir.

Vəzir məmnuniyyətlə onun xahişini yerinə yetirmək üzün qalxar xoruzu kəsər. Sonra hez nəyə şübhə etmədən tilsimi oxuyar. Bu vaxt gügərzin əvvəki kimi padaşah libasında olar. Fatma qolları arasında sıxdığı xoruzu-vəziri məhv edər.

Beləliklə xain vəzirin fitnə- fəsadından xilas olarlar. Əvvəlki kimi şad-xürrəm yaşarlar. Siz də şad olasız. Mənim bir nəsnəm yoxdu, mən şad olmam. Bəlkə siz bir nəsnə verib məni şad edəsiz.

SAS TAVUĞUN TƏLƏNGİ

Var idi, yox idi, bir avcı vardı. Günnərin birində zəmdə av edərkən ruzgarların uzura-uzura gətidigi bir quş tələngi tapdı. Tələng elə güzəldi, elə güzəldi, avcı ümründə belə qayət suslı bir güzəl nəsnə gürməmişdi. Tələngi durmadan padşaha apardı. Padşah xəstə idi. Dedi qoy qəlbi şad olsun. Padşah zox bəgəndi təlnəgi. Avcıya ənəm verdi. Loğmanlar bildirdilər ki, padşah həmin quşun ətindən yeyən kimi sağalacaq. Vəzir dedi: - Əsl avcı olduğunu və onun hansı məmləkətdə yaşadığını üz gündə bildirməlisən. Bildirməsən boynun vurulacaqdır. Avcı qəmli halda evə dünər.

- Oğlum nədən qəmlisən- deyə anası sorunca vəzirin istəgini anladar.

- Oğlum, büyük babandan sor. Onun iki yüzə yaxın yaşı var. Bilməmiş olmaz.

- Avcı bir nezə aylıq uşaq kimi pambığa bükülüb, zənbildə saxlanılan babasından təlnəgin hansı quş olduğunu sordu:

- Oğlum , qəm yemə, bu xəfif bir işdir. O güzəl təlnəg Sas tavuğundur. Tavuq gün zıxan padşahına məxsusdur.

Avcı sevinə-sevinə padşahın hüzuruna gidər və onu məsələdən agah edər.

Padşah məclis qurar və quşu necə əldə etmək barədə məsləhətləşər. Padşahın hər üz oğlu ayağa durub deyirlər: Padşah sağ olsun. Biz gedib o quşu gətirrik.

- Yol hazırlığı gürülür. Şahzadələr yola düşürlər. Yel kimin dərə-təpə, düz bilmir, kezirlər. Az gedir, üz gedir, dərə-təpə düz gedir, gəlir iki yol ayrıcına olaşırlar. Bir yolda "gedər dünər", o biri yolda "gedər dünməz" yolunu tutur. Kizik qardaş dərə-təpə düz kezər, qumsal züllər, qayalıqlar kezər, yorğunluq, aclıq və susuzluqdan əziyyət zəkər, amma geri dünmək istəməz. Nə də heyvanları, quşları ovlamaz, vəhşi heyvanlara toxunmaz. Bir tülkünü tozuxdan xilas edər.

- Su başında hegbəsində əl boyda qalmış əkməgi zıxarıb su ilə yemək istərkən həmin tülki qarşısında dayandı. Şahzadə ilə insan kimi qonuşdu. Ac olduğunu bildirdi. Şahzadə parza

əkməgin yarısını tülküyə verdi. Tülkü şahzadənin hara gedəcəyini bildigdən sonra arxamca gə deyib, evinə qonaq apardı. Üz gün sonra tülki donuna girən pəri, şahzadəyə Gün zıxan padşahın yolunu güstərir və sıxıntıda yardım etmək üzün üzünə tük verir, yandırarsa hazır olacağını da bildirir. Şahzadə gecə-gündüz yol gedir. Nəhayət gün zıxan padşahın sarayınə olaşır. Padşahı məsələdən agah etdi. Padşah gəncin atasının xəstə olduğuna təəssüflənsə də dedi:

- Əgər mənim üzün Kor Kosrın atını gətirsən. Sas tavuğı verərəm sənə.

- Şahzadə qəmgin halda sarayı tərk edir. Bir daha tülkinin yanına dünür. Tülki bir müddət şahzadəyə qalavuzluq edir, sonra bu yolu tutarsınız, filan yerə olaşdıqda mağara ağzına bir at gürəcəksiniz. Əgər ayaqları zalam-zalam olsa, mağaraya girərsiniz. Kor Kosrı divi yatmış gürəcəksiniz. Onun ayaq və dizlərini üvkələrsiniz, oyanacaq. Onda fikrinizi anladarsınız- deyir.

- Mənə mühtac olsan, tükümü yandır.

Şahzadə tülkinin dedigi kimi yapdı. Div oyandı, mırıldadı:

- Ax, nə edim, bəxtin onda gətirib ki, diz və ayaqlarımı üvkələyibsən. Yoxsa səni yeyərdim. Nezin gəlibsən, süylə.

- Şahzadə başına gələni danışdı.

- Adaxlım Gülzarı düşmən divlər qazırdıblar, onu gətirsən atmı sənə verərəm.

Şahzadə qəmgin halda mağaranı tərk edir. Naəlac qaldığından tükü yandırır, tükü yandırmasıynan tülki hazır olur. Tülki onu anladır.

- Şahzadə beş təpə arasında bulunan quyu üzərinə gəlir. Gülzar- deyə hazırlanınca Gülzar:

- Topuğuna qədər daş olasan- deməklə şahzadə daş olur. Bir daha gübəginə qədər daş olasan- deməglə şahzadə daş olur. Yenə huvarlanır. Boynuna qədər və sonra tam daş olur.

- Pəri tülkünün bacısı Şahzadəyi izəridən sevdigi üzün onu izləyirdi. Zapuq şahzadəyə olaşır, bir ovuc torpaq qaldırır, oxur daş olan şahzadənin üzərinə səpir. Şahzadə dünür olur əvvəlki kimi.

Bir daha qonuşmazdan əvvəl: Zıxın, kümləginizi gətirmişəm” de. Oğlan quyuya yaxınlaşır, Gülzar, zıx gümləkini gətirmişəm - deyir.

Gülzar - Quyuya at, deyər.

Şahzadə - üncə siz boynunuzdagı gərdənliyi tişparı atın, taki sizə gümləgi atım Gülzar incili sehr anaxtarı olan gərdənliyi tişarı atar, gümləgi alar. Zirziplaq olan Gülzar geyinir və tişarı zıxır. Şahzadə, Gülzarı gürüncə bayılmaq dərəcəsinə gəlir. Gülzar hədsiz güzəldi.

Şahzadə güz ayırmır.

Tülkinin evinə gəlirlər.

Tülki: İndi gəlib Gülzarı Kor Kosraya verib atı ala bilərsiniz.

Gülzar kimi güzəl bir qızı qeyb edəcəyindən Şahzadə sıxılır. Acısını duyan tülki deyər o bir parza ekmək güzümdə durmaqdadır. Mən səninlə gedərəm - deyir. Yürürlər. Kor Kosranın qəsrinə yaxınlaşarkən tülki üzünü Gülzara bənzədir. İndi qəsrə girək. Məni Kor Kosraya, atın yartaxımını və cilovunu alana kimi vermə. Onları alınca məni ona ver və atla evimizə dün. Şahzadə pərinin dedigi kimi yapdı və atla evə dündü. Gülzar donunda olan pəri ayaq yoluna getmək istər. Kor Kosra buraxmaz. Qorxar ki, Gülzarı bir daha divlər apararlar. Ayağına ip bağlar bir, ucunu tutar. Pəri orada ipi azar, ibriqə bağlar, sızrar, qazar. Kor Kosra yeddinci qat qəsr üzərində tülkiyi gürüncə aldandığını anlar, tülkinin dalınca qazar, fəzlə darıldıqından güzü gürməz, qəsrdən düşüb ülər.

Pəri evə dündükcə, indi atı Gün zıxan padşahına apar və Sas tavuğını al-deyər. Şahzadə belə bir atı əldən zıxarmağına sıxılır. Tülki deyər: İndi birlikdə gedəlim - deyər.

Günzıxan padşahın qəsrinə yaxınlaşanda, pəri üzünü Kor Kosranın atına bənzədir. Şahzadə üzərinə minər. Qəsr ünündə pəri əsl at kimi kişnər, atlanar-düşər, gürdüklərini parzalar. Padşah inanar ki, illərlə istədiyi arzuya zatıb. Sas tavuğı şahzadəyə verib yola salar. O biri gün bir nəfər pəhləvanı ata mindirir, qoşmasına tamaşa edər. Bu anda at pəhləvanı bir ağaca zırpır, üldürür və evə dünür.

Şahzadə pəriyə necə təşəkkür etməgə süz tapmırdı. Pəri kizik bacısını da şahzadəyə qoşur. Gülzar Kor Kosrın atı və Sas tavuğı da olmaqla şahzadənin olur. Günlərlə yol gedirlər. Gidişdə şahzadə gürmüş olduğu "gedər dünər yol" ayrımına gəlincə bir karvanla rastlaşırlar. Şahzadə tanışlıq vermir. Padşahdan hal-əhval tutur. Tacir ağlayır - Belə səxavətli padşahın üz oğlunun yoldan dünməməsi, xəstəliyinin günü-gündən şiddətlənməsi halını sıxır- deyir. Şahzadə qardaşlarından bir xəbər tutmaq üzün "gedər dünər" yoluna səpinir. Bir şəhərə gələr, orada qardaşlarının kababzı şagirdi işlədiklərini gürər. Qardaşları onu tanımazlar. Onları yanında xidmətzi gütürər və məmləkətinə dünər.

Dünüşdə bu iki qardaş ağalarının kizik qardaşları olduğunu anlarlar. Qısqanzlıq və zəkəməzlikdən bir fürsətdə dərin quyuya atıb, varını-yoxunu alır, babalarının sarayına gəlirlər. Kor Kosrın atı qazıb şahzadə buraxılan quyunun üzərinə gəlir. Elə kişnəyir ki, hətta yer-güy bir olur. Bayılmış şahzadə ayılır. Səs edir, at ayağını yerə düyüb bir də gişnər. Şahzadə tülkünün tükünün yanında olduğunu xatırlar, yandırar üzünü. Tülki hazır olub onu xilas edər. Şahzadə pəriyə dərindən təşəkkür edib, Kor Kosrın atına minər və şəhərə girər. Dügün olduğunu və padşahın iki qəhrəman oğlunun Sas tavuğu gətirdiyini, padşah xəstəlikdən sağaldığını və padşahın oğlanlarının Gülzar və Pərinin kizik bacısının evlənmək üzün toy olduğunu eşidir. Zox darılır. Atını meydana sürür. Meydanda atların yarışı gezirilirdi. Kor Kosrın atı bir anda bir nezə at başı qopardır. Padşah onun kim olduğunu sorar. Buraya mənim iki qulum gəlib. Onları gütürməyə gəlmişəm, -deyər.

Padşah o qulların nişanı olub - olmadığını sorar.

Damğaları vardır. Şahzadə hamını yoxlar, hətta padşah duyuğ düşməsin. Üzü bilir, kimi axtarır. Padşah deyər: Artıq kimsə qalmadı. Qalmışdır. Qəsrinizdə toyu olanlara baxmalıyam. Padşah darılsa da, oğullarını dəvət edir. Padşahın oğlanları üz kizik qardaşlarını gürən kimi ona yalvarmağa başlayırlar. Günahlarını boyunlarına alırlar. Padşah kizik oğlunu tanır. Baba məsələdən agah olduğundan

sonra onun güzündən üpür. Büyük oğlanlarını şəhərdən qovur. Gizik şahzadəyə qırx gün, qırx gecə toy edir. Gülzar və kizik Pərini ona arvad edir. Üzündən sonra onun padşah olacağını elan edir. Onlar şadlıqla yaşarlar. Siz də şad olasız. Darı başıvuza. Toya mən də getmişdim. Başları qarışmışdı, ağzımı şirin edən olmadı. Bəkə siz edəsiz.

ODUNZU QIZI

Var idi, yox idi. Yalan gerzəkdən zox idi. Yalanı doldurdular zuvala, dayadılar duvara. Gerzəyi qoydular meydan başına. hartdan-hurtdan, yaxası qarpuz qabuğı, dügməsi turpdan. Aman-zaman izində, xəlbir saman izində, dəvə bərbərlig edir, əsgi hamam izində. Hamamın tası yox, peştəmalın ortası yox.. Var idi, yox idi, Həsən adında bir odunzu var idi. Oduncu Həsən o qədər yoxsul idi ki, qarısını və qızını dolandıra bilmirdi. Hər gün zəmə gedər, odun qırar, bazara aparıb satar, yarı ac, yarı tox dolanardılar. Qızları Gülşən büyüdügcə bir tərəfdən sevinir, o biri tərəfdən pərişan olurdular. Gülşən zox güzəl idi. On yeddi yaşına zatmışdı. "Aya deyir sən bat mən zıxım-"güzəl olmuşdu. Gülşənə paltar almağa Həsənin imkanı yoxdı. Baba və nəvə fikrə dalmışdılar. Fəqirlik onların belini bükmüşdü. Gülşəni üzləri ilə zəmə odun yığmağa aparmaq eyb olsa da imkanları yox idi. Altun sazları, qara qaşlı, xumar güzlü Gülşəni elə bil gürən yox idi. Bu, odunzu Həsəni haldan zıxarırdı.

Bir gün Gülşən yaxındakı meşəyə tərəf getdi. Hez vaxt gürmədiyi bir bulaqın üstünə gəldi. Mat qalmışdı. Bu yerlərdən dəfələrlə kezsə də, bu bulağı ilk dəfə gürürdü. Bulağın ətrafında zoxlu quru odun vardı. Odunlardan bir şəltə düzəldib bazara yollanmaq istədi. Bu vaxt arxadan məlahətli səslə bir gənz onu səslədi:

- Sən nə güzəlsən, Gülşən. Sən xoşbəxtsən. Gülşən zevrilib ənsəsinə baxdı, kimsə yoxdu. Qorxudan dizinin bağı qopsa da, evə tərəf qazdı. O gecə yata bilmədi. Gürəsən o məlahətli səsin sahibi kim idi. Bəs onu niyə gürə bilmədi.

Səhəri gün ayaqları Gülşəni həmin bulağın üstünə apardı. Kimsə yox idi. Gülşən bir şəltə odun yığıb ənsəsinə atdı. Bu vaxt həmin səs yenə eşidildi.

- Güzəl Gülşən, mənim yarım olsan, səni dünyanın ən xoşbəxti edərəm. Baba və nənən də xoşbəxt olurlar.

- Gülşən yenə də hez kəsi gürmədi. Evə dündü. Başına gələni baba-nənəsinə qonuşdu. Babası dedi:

- Qızım, get gür kimdi, qorxma, üzüynən qonuş. Bəkə bizim xoşbəxtliyimiz onun əlindədir. Sonra gəl bizə annat.

Gülşən yenə bulağın başına getdi. Yenə haman məlahətli səsi eşitdi:

- Güzəl Gülşən, sən mənim yarım olmaq istərsənmi?

Gülşən bütün cəsarətini toplayaraq cavab verdi:

- Mən qarışmam. Babam kimə versə, ona varram.

- Elə isə babana süylə bura gəlsin, üzüynən qonuşum. Mən onu razı edərəm.

Gülşən evə gəldi. İntizarla onu güzləyən baba və nənəsini məsələdən halı etdi.

Odunzu Həsən bu işə mat qalmışdı. Zaşdığından bilmədi nə etsin.- Qızım, bəkə rüya gürübsən?

-Yox, baba. Səs bulağın izinnən gəliri.

Həsən baltasını da gütürüb, qızı və qarısı ilə bulağa yollandı. Bulağın başında baltasını havaya qaldıraraq bağırdı.

- İştə gəldim, kimsən? Nə istəyirsən?

Bulağın izindən həmin məlahətli səs eşidiləndə balta Həsənin ayağının altına düşdü.

- Həsən ağa, sən yoxsul bir adamsan. Əgər dərin bir məhəbbətlə sevdigim Gülşəni mənə versən sizi xoşbəxt edərəm. Hər istəyinizi yerinə yetirrəm.

- Qızım üzü bilər, mən bir süz deməm:

- Ama sən kimsən? Üzünü bizə güstər. Kimsən, inmisən, cinmisən, hardasan?

- Mən insanam. Əgər Gülşən məni dərin məhəbbətlə sevsə mənim üzümü gürərsiniz.

Gəncin səsi odunzu Həsəni də məftun etmişdi. Qeyri-iradi dedi:

- Qızımı sənə verdim. Razı oldum. Ama nezə evlənəcəgsiniz?

- Gələcəg həftə zərşənbə günü bura gəlin, nişan mərasiminə.

Nişan gününün bu qədər yaxın olması onnarı pərişan etdi. Züngi Gülşən hez olmazsa bir qat paltar almalı idi. Lakin paraları yoxdı. Lakin iki gündən sonra qapılarının ağzında yüz səbət vardı. Gürünməz əllər tərəfindən gətirilən bu səbətlərdə hər nüv yeməg-izməg, meyvə, paltar vardı.

Zərşənbə günü deyilən vaxt bulaq başına getdilər. Hez kimsə yoxdu. Zaş qalmışdılar:

- Qızımı kiminlə evləndirəcəyəm? Nişanlanacaq adam ortada yoxdu.

Ele bu vaxt həmin məlahətli səs eşidildi:

- Mən buradayam. Al, bu üzüyü Gülşənin barmağına kezir. Hər şey qaydasında olacaq. Bu sırada oduncu Həsənin ayağının altına bir altun üzük düşdü. Həsən üzüyü yerdən gütürüb qızının barmağına gezirdi. Ənsəye baxanda güzəl bir zadır, yeməklərlə dolu bir süfrə gürdü. Xidmətzilər hazır durmuşlar. Yedilər, izdilər, yaradana dua oxudular. Məlahətli səs yenidən eşidildi. Mənim adamlarım Gülşəni mənim sarayıma aparacaqlar, halallaşın. Evə gələndə güzlərinə inanmadılar. Kühnə komanın yerində güzəl bir imarət vardı. Xidmətzilər əmr güzləyirdilər. O gündən odunzu Həsən və qarısının zəngin və güzəl həyatından aləm qonuşmağa başladı.

Lakin Gülşəni bir daha gürməmələri onlara ağır gəlirdi.

Gün sarısında Gülşəni ehtişamlı bir saraya apardılar. Sarayda gənc bir adam Gülşəni qarşıladı.

O, qonuşan kimi Gülşən bayıldı. Bulaqdakı məlahətli səsin sahibi zox güzəldi. O, güzəl bir şahzadə idi. Beləcə Gülşən xoşbəxt oldu. Şahzadə hər gün erkəndən saraydan zıxır, axşam

hava qaralanda saraya dünürdü. O, Gülşənə bir zox hədiyyələr verdi. Gülşənə yalnız bir şey tapşırdı:

- Saraydan hez yana zıxma. İzəriyə də kənar adamı qəbul etmə. Onsuz da bəkzilər qoymazlar. Hər halda bil və agah ol.Gülşən razılığını bildirdi. Lakin günlər kezdigcə tənhalıq onu üzürdü. İntizarla kişinin yolunu güzləyirdi. Gülşən get-gedə onu sevməyə başlamışdı. Duyurdu ki, kişisi də onu zox sevir. Lakin Gülşənə hez nə demirdi, hətta üz adını da. Bir gün Gülşən qərara aldı ki, mütləq gecə onun adını üyrənsin.

Kişisi gəldi. Yedilər-izdilər, kefləri yeddi qatda oldu. Gülşən sordu:

- Məni zoxmu istəyirsən? - Dünya qədər.

- Onda bir arzumu yerinə yetir.

- Mən sənin bütün arzularını yerinə yetirməyə hazıram. - Onda de, adın nədir?

- Mənim adımı sorma. Ügrənmək istəmə. Fəqət Gülşən daha da maraqlandı.

- Adını süylə, bilmək istirəm.

- Əgər inad edib adımı sorsan, adımı deyərəm. Fəqət onda biz ayrı düşəcəyik. Sən yenə də əski daxmaya gedib yoxsulluq və iztirab izində yaşarsan. Gülşən bir ara susdu. Günlər kezdi. Gülşənin marağı ona üstün gəldi. İnad etdi. Güz yaşı tükdü. Əgər adını deməsən, anlayacağam ki, məni sevmirsən.

- Kişisi zox kədərləndi. Düşündü, bir zıxış yolu tapmadı. Nəhayət dedi:

- Qoy istədigin kimi olsun. Arxamca gəl. Ayağa qalxdılar. Saraydan zıxıb büyük bir şəhərin kənarına gəldilər. Şahzadə dizinə qədər suya girib yalvarıcı nəzərlərlə Gülşənə baxdı.

- Sevgilim, sorma adımı-dedi. Gülşən yenə inad etdi.

- Gülşən, Gülşən, sevgilim, güzəl, adımı sorma. Bu işdən vaz kez. Yalvarıram.

Qadın marağı güclü olur. Gülşən o qədər maraqlanmışdı ki, arzusundan vaz gezmədi.

- Şahzadə nehrin ortalarına zatmışdı. Su boğazına zıxırdı. Yenə dündü, kədərlə, məhəbbətlə Gülşənə baxdı. Yazıq bir səslə ondan bu inadından vaz kezməsini rica etdi. İsmimi süylərsəm başımıza fəlakət gələcək.

Ya qismət bəlkə on ildən sonra gürüşdük. O da sənin əlində olacaq.

Gülşən dedi:

- Kim olduğunu, adını üyrənmək istirəm. Şahzadə dalğaların arasından qışqırdı:

- Mənim adım Baznadandır.

Bu vaxt suların arasından qorxunc bir ilan peyda oldu. Gülşənə bir nəzər salıb Baznadanın üstünə atıldı və onu suların dibinə zəkdi.

Gülşən elə bil yuxudaydı. Üzünü sevgilisinə kümək üzün suya atdı. Su sakit idi. Acı güz yaşları sel kimi axıb Nəhrin sularına qarışdı. İndi anladı ki, Baznadanı nə qədər sevir. Sudan zıxıb saraya tərəf üz qoydu. Lakin sarayı yerində gürmədi. Üşüyürdü, paltarının suyunu sıxmaq istədi. Əynində babası evində geydiyi paltarı gürdü. Evlərinə üz tutdu. Güz yaşları tükə-tükə evə gəldi. Baba və nənəsi kühnə komada idilər. Ağır günlər, əvvəlkindən daha ağır günlər başlandı. Gülşən odun yığıb bazarda satar, baba və nənəsinə kümək edərdi. Zoxları Gülşəni almaq istədi. Fəqət Gülşən razı olmadı. Sevgilisini itirdiyi gündən bir an da olsun onu yaddan zıxara bilmirdi. Ona olan məhəbbəti get-gedə artırdı. Baznadanın məhv olması onu yandırıb-yaxırdı. Onun ülümünə üzünün səbəb olduğunu düşündükcə kədər boğur, gecələr yuxusu ərşə zəkilirdi. Günlər, aylar, illər bir-birini əvəz etsə də, şahzadəyə olan məhəbbəti alovlanırdı, onu gündən-günə daha fəzlə sevməyə başlayırdı. Bu gün əski bulağı gürməyə getdi. Fəqət bulaq da yoxa zıxmışdı. Evə gəldi.

- Bulaq da yoxa zıxıb. Artıq hər şey məhv oldu - dedi.

Beləcə on il kezdi. Gülşənin güz yaşı qurumadı. Hər gün, hər gecə etdiyi müsibətə aciz olurdu. Axırda azarladı, xəstə oldu. Əgər inad etməsəydim, kişim düşmənin əlinə düşməz, məhv olmazdı.

Nəhayət on il kezdi. Son gün gəldi. Gülşən o sabah yuxudan qalxanda bir yüngüllük, bir sevinc duydu. Əcaba bu sevincin səbəbi nədir - deyə düşünərkən nənə və babası dedilər:

- Gülşən, bu gecə rüyada bulağı gürdük. Get ora. Bax, nə var orada. Gülşən qaza-qaza bulaq olan yerə gəldi. Bulaq yerində idi. Yanında da Baznadan. O, Gülşəni həmin məlahətli səslə zağırıb qollarını azdı.

Gülşən sevincdən ağlayaraq şahzadənin qolları arasına atıldı və bir daha onun süzündən zıxmayacağına and izdi.

Baznadan qucaqlayaraq Gülşəni üpdü və dedi:

- Sənin məhəbbətin, məni tilsimdən xilas etdi. Əgər on ildə bircə gün də mənim haqqımda düşünməsəydin mən məhv olmalı idim. Mən sənə təşəkkür edirəm. Gedək sizə. Əyi yaşarıq. Mən bu yerlərdə harada altun, dəfinə olduğunu bilirəm. O saraydan da mühtəşəm saray tikdirrik. Odunzu Həsən və qarısı kürəkəni gürüb sevincdən ağladılar. Onlar ümürlərinin axırına qədər xoşbəxt yaşadılar. Siz də xoşbəxt olun.

MƏNİM ÜMRÜM NALIMIN İZİNDƏ YAZILIBDI

Bir gün - günnərdə su zox axtdı. Su axınca dünyəni fəyazan etdi. Əldə qaldı bir dağ. O dağda bir tülki, bir aslan, bir qatır qaldı. Əfəndim, bular zox ac oldular. Qatır isə yeşıllıxtı dünyə, yeeri, daha səmiz oluru. Bular isə daha zəif oldular. Bular dedi: Baba, belə olmaz, bir hiylə qurağın, qatırı yəəğin. Necə yəəğin?

Aslannan tülki qonıştı. Dedi: Bir hiylə qurağın yəğın üzün. Aslannan tülki güz qazırıttı qatırı yesin. Necə yəəğin? Dedi: Naxsının ümrü qısadır, iştə onu yəəğn. Təban qatırın ümrü qısadı.

Əfəndim, bular qaxtılar qonuşmağa şeydən qatırdan dedilər. - Qatır qardaş:

Dedi: - Nə var?

- Dedilər, vallah kimin ümrü qısadı, biz onı yəərix. Dedi: - Məmnunam. Buyurun, qonuşın.

- Əfəndim, qaxtı tülki sordı aslannan. Səniy ümrüy nə qədərdi?

Dedi: mən həzrəti Nüh gəmi yapanda ona minmişəm. Tülkü başladı yığlamağa. Niş yığlısan, baba?

Dedi: Xoş kəm o günə. Mən onda naccarıydım izində. Aslannan büyüg oldu. Qaldı qatırı yesinnər. Dedi: - Qatır qardaş, səniy ümrüy nə qədərdi?

- Dedi: baba, mənim ümrüm nalımın izində yazılıpdı. Gedin, oxuyun, nə qədəriysə, bilirsiz o qədərdi:

- Dedilər, vallah iyidi.

Tülki dedi: gəti qaldır ayağıy, mən oxuram. Tülki getti yaxına, baxtı qatırın fikri var muna bir təpmə zalsın gəbərtsin. Ey netsin? Zəgindi geri.

Aslan dedi: - Nişi oxumadıy?

Dedi: vallah farszadı. Mən farsı oxumamışam, başım zıxmırı munnan.

Aslan bir tox darıldı, dedi yol ver. Mən oxuram. Daldan getti: Qatır, qaldır ayağıyı!

Qatır ayağın qaldırmağıydan qulağının dibinə vurdı gəbərtti. Dedi, yeri get, tülki bu güpək oğlun ye.

Tülki dündi aslana dedi: Səniy babay farsı oxumuş, ya nənəy farsı oxumuş. Güpək oğlu, üzüy üz qanıya girdiy.

/Danışan Şəmsəddin Güprulu,
55 yaşında, savadsız, 1965/

OLAR ƏKDİ, BİZ YEDIX

Biz iki arxadaşıydıx. Bir sola xaxı. Birimizin adı Yavuz, birimizin adı Cəngiz. Mənim Cəngiziydi, yoldaşımın Yavuz. Bir gün bərabər gettix su başına. Orda gürrdüx zox yoldaşlarımız oynıllar. Kimi "Qaş-qaşa" oynırdı, kimi "Güllə-güllə" oynırdı, kimi zimirdi, o birisilər bir-birləriydən şaqa edirdilər. Həzz etmədix olardan. Dedim, arxadaş, Yavuz, gedağın baqa. Dedi: Yallah gedəğ, bir dəqiqə buların şeylərinnən, işlərinnən xilas olax.

Gettıx biz bağa. Gürdıx bir qoca adam əlində bir bel yer qazırı. Dedik, əmmi qüvvatıy olsın.

Dedi - sağ olasız.

Dedix: Nedisən?

Dedi, bu xurma ağacını əkirəm.

- Dedix, səniy yaşıy nəqata olı?

- Dedi: mənim yaşım səksən beş olı.

Dedix bu aqaz nezə ildə başa gəli?

- Dedi: bu aqaz on ildə başa gəli.

Dedix: əmmi, səy ümrüyi qaldırıbsay, istərsən on ildən sora bunun barım yəəsən?

- Dedi: yox, oğlum. Olar əgdi, biz yedıx. Biz də əgəğin, bizdən sonragılar yesin.

Bu bizə zox bir xoş nəsiyət gəldi. Mənnən Yavuz dündüx məmləgətə. Dedix: qoca gimin nezə üzünnən sonrakıları düşünür. Biz də gərək elə edəğin.

/Rəmzi Güprulu, Altun Güprüdən, 32 yaşında, 1965/

YOLA NƏRDİVAN ATAQ

Bir tələbəydən bir qoca yol yoldaşı oldılar. Bunlar bir bulağın başına gəldilər. Tələbə dedi üzünə: Gəl ənəğ bura, dürt zıxağ. Qoca annamadı üzünü. Dedi: Bu həkət nədi edirsəy?

Deyir- əmmi, həgətti edirəm.

Ənəndələr hər biri bir ağac kəsti. Dürt tənə oldılar. Gəldilər yola. Deyir, əmmi, gə bu yola bir nərdivan atağ. Qoca annamırı üzün, haylırı. Yollarında bir əkinə zatdılar. Dedi, əmmi, bu əkinin sahibi yeyip üzünü, yox yemiyip üzünü? Kişi darıldı. Bu əkin hələ bizilmiyip, necə yeyip üzünü?

- Bir həkətti dedim, əmmi, nişi darılırsay? Gəldilər, bir güyə zatanda, gürdülər bir ülü aparıllar. Tələbə sorar: Əmmi, bu ülü ülübü, ya diridi?

Qoca darıldı. Hər kəlimədə bir darılmağı var. Tabuta qoyuptular, aparırlar, ülünü, deri ülübü, ya diridi.

- Gürmürsəy ülüp, aparıllar?

Dedi, nişi darılısay, bir həkkəti sordum sənnən. Orda o güyə zatanda arışlandılar. Oğlan getti güyün o biri tərəfinə, bu gəldi evinə. Qocanın bir ayığ qızı var, əyi figrəsi, ağlı var. Zox əqaldi. Qoca evə zatanda qızına dedi: Bir oğlana rast gəldim. Yol ettim üzüydən. Başım ağrıttı.

Dedi:- Nişi başıy ağrıttı?

Dedi: - Bir bulağa zattıx, deeri əmmi, ən ənəğ dürt zıxağ. - Baba, ağac gəsdiniz?

- Dedi: kəsdiğ

- Dedi, baba nezin darıldın. İgi ağaz gəsdiniz, dürt olduuz. Sora nə dedi, baba?

- Yol edirdiğ, mənə deeri gə bu yola bir nərdivan atağ.

- Baba, burda nə var? Qonuşup səniyzin, hətta yol tez bitsin. Qonuşsun bir dənə arxadaş biriydən, hətta yol tez bitər. Sora nə dedi?

Əkinə gəldix. Deeri bu əkinin sahibi yeyip üzünü. Əkin hələ bizilmiyip.

Qız dinniri bu gəlmələri, həzz ediri.

- Dedi, baba, burda nə var? Əkinin sahibi borc alıpsa yeyip üzünü, əkə almayıpsa yemiyip.

Qoca dedi: - Bir ülü aparıllar qoylamağa. Deyiri, bu ülübü, ülməyibdi?

Qız dedi, baba, bunun mənası var. Nizin darılırsay, əgə üvladı varsa, ülmüyüp.

Qız gürməğsiz qalxdı sevsin oğlanı. Babasınnan oğlanı sordu.

- Dedi, baba, səniydən bir şey göndərsəm bu oğlan izin apararsan? İstədi oğlanı üzü yoxlasın. İstədi əğlin yoxlasın, oğlanın.

Baba dedi: - hə.

Bu qız qalxdı onki əkməg yapdı. Otuz yumurta bişirdi. Bunu bir yağlığa qoydu. Babasın əlinə verdi üzün. Baba taptı bu oğlanı. Buları verdi. Yolda bir əkmək, yumurtalardan üş dənə yiyipti. Bu aztı, baxtı, gürdü ombir əgməgti, girmi yeddi yumurtadı. Dedi, - Əmmi, iliiz onbir aydı, ayıız girmi yeddi gündü?

Qız dedi: baba, bir əkmək, üş yumurta yeyipsən.

Dedi: - hə.

Qız fəzlə sevdi oğlanı, istədi gürsün üzün. Babasın gündərdi, oğlan dalınca. Oğlanı getti baba buldu. Oydu, gəldi oğlan. Qız - xalza saldı oğlanzın. İstiri oğlanı. Ama qızın güzündə zarpazlıx var. Qaxtı manı gəlməsinnən sorsun oğlannan qızı istiri, yox? Dedi, Cisirə bax, cisirə. Üzün gürpüyə bənzətti. Oğlan baxtı gürdü qızın bir güzü yatıxdı. Dedi: Zisir iyi zisirdi. Ama nərdivanı nüqsandı.

Qız dedi: - Əgər cisir iyi cisir olsa, nərdivanın nüqsan olmağının qiyməti yoxtı.

Orda qaxtılar igisi biri-birini sevsin. Gettilər molla yanına, hətta gəbin gəssin. Sora oğlan bir dairədə işlədi. Katib kimi bir şey oldı. Bu oğlana hər gün arvadı iyi baxır. Oğlan dairədə həppidən iyi işliri. Rəyis dairə bunun səbəbin bildi. Sordu ordan-burdan dedilər arvadı fəzlə iyidi.

Dedi: - gedər yoxlaram.

Bir gün rəyis dairə oğlanı ğeir bir dairəyə gündərdi. Dedi; saat munca gələrsən. Sonra rəis dairə oğlanın üyünə gəldi. Arvad baxtı, gürdü kişisinin rəyisidir. Müsafir qurfasında oturtdu. Rəis dairə üzüydən həgət etməğ istədi. Ama arvad düşdü başa ki, onun başqa fikrəsi var. Bu arvad getti dürt yumurta bişirdi. Lüün - lüün etti. Boyadı üzlərin. Birsin bayaz qoydı, birsin qara, birsin qırmızı, birsin sarı.

Bu adam qırdı buları, həpsi yumurta zıxdı. Rəyis dairə arvadın əql olduğunu annadı. Rəyis dairənin iki arvadı vardı. Annadı ki, bu arvad nəyə işarə ediri.

/Səməd Dav ud yetim, 52 yaşında,
savadsız, Əmirli kəndi/

GÜGƏRZİNİN OTLUĞU /OTU/

Varıydı, yoxuydu, bir gişiynən bir arvat varıydı. Adamın bir ixtiyar babası, bir inəgi və bir gügərzini varıydı. Babası zox ixtiyarıydı, yəni zox yaşlıydı. Arvat bu qəyinbabasına xizmət edərdi. İnəglərin sağardı. Sütünü həm izərdilər, həm də satardılar. Gügərzin də hər gün sübh bir nezə dəfə uzardı. Dimdigindən ot gətirərdi. İnəgə verərdilər, inək yediğcə, sütü zoxalırdı.

Bir gün gügərzinləri bir zəngə ot gətirdi, inəgin yanına qoydu. İnəg otdan yeyinzə şişti, qarnı zatladı, üldü. Adam inəginin ülumünə zox qızdı, sıxıldı. Tutdu gügərzinin başını qopartdı, atdı, arvat da qalan otu saxladı.

Bir gün adam yaxın bir güyə getmək istədi. Dedi arvad: babama müğəyyət ol. Babama bir şey olsa, səni boşaram. Adam zıxdı gətdi. Adam zıxannan sonra arvad getdi saxladığı otdan gətirdi, bir az dorğaladı, bir qazana qoydu, qaynatdı, şorba kimin etdi, qaşşıqdan adama izirtdi. Adam bu şorbadan izincə on dürd yaşında bir oğlan oldu.

- Arvad bu yapdığı işə zaş qaldı, dedi:

- Mən nə etdim. İxtiyar qəyin babam on dürd yaşında bir gənc oğlan oturub.

Arvadın kişisi güydən dünəndə babasının yerində gənc gürdü. Dedi:

- Babam hanı?

Oğlan dedi:

- Mən səniy babayam!

Arvadını zağırdı, dedi: hanı babam?

Arvad dedi:

- İştə, bu səniy babaydır.

Adam arvadının süzünə qızdı, dedi:

- Mənim babam ixtiyar idi, necə belə gənc oldu?

Arvad qorxusundan bir cavab verə bilmədi. Adam istədi arvadını üldürsün, arvad qazdı qonşuya getdi. Adam qapını kiriklədi, gənc babasını evdə həbs etdi. Getdi arvadının qardaşlarına xəbər verdi.

Arvadın qardaşları gəldi. Bacılarını gətirdilər, istillər bacılarını üldürsünlər.

Bacı dedi:

- Məni nişi üldürürsüz? Mən bu otdan qəyinbabama izirtdim, on dürd yaşında bir oğlan oldu. İstisiz gedin başqa bir ixtiyar gətirin, əgər o da gənc olmazsa, o zaman məni üldürün. Adamla arvadın qardaşları gətdilər tanıdıqları ixtiyar bir arvadı gətirdilər. Arvat da qaynatdığı otun şorbasın bu ixtiyar avada izirtdi. İxtiyar arvad on dürd yaşında gənc bir qız oldu. Onda adam barmağını dişlədi, dedi:

- Gügərzin mənimzün bu otluğu gətirmişdi, inək otluqdan yəyincə zatladı, mən də gügərzinin başını qopartdım. İştə olan oldu, gezən gezdi.

Qondular bir yerə yığışdılar. Gənc adam ixtiyar adamzın gənc olan arvadı aldılar. Mən getdim , bir şey vermədilər.

Anlatan: Məhəmməd Əli Bayatlı.
Yaş: 60. Yıl: 1970.
Ağız: Tuzxurmatu ləhcəsi.

İLAN ŞAHI

Varıydı, yoxuydu, yalan gerzəkdən zoxuydu. Bir padşahın bir oğlu variydi.

Padşah oğluna deyir:

- Oğlum, mən ülürəm. Sənə vəsiyyət edirəm: malıva məqəyyat ol, zox xərcləmə.

Padşah üldükdən sonra oğlan babasının bütün malını xərclədi. Oğlannan nənəsi ac qalırlar.

Oğlan bir gün nənəsinə diyər:

- Nənə, bir şey varsa, ver satım.

Nənənin də evdə qalan bir zırağı vardı.

- Al, oğlum, get bu zırağı sat, parasına əkmək al gəti.

Oğlan da zırağı satar, əkmək alı, qalan parasına da bazardan bir sanduq alır, evə gəli. Nənəynən oğlan əkməki yeəllər, deəllər, yarın Allah kərimdi.

Gecə vaxtı sandıq dilə gəli, diyər:

- Azın məni, baxın izimdə nə var? Oğlan yerinnən tələsig qalxar sanduğu azar, baxar. Sanduğ izində büyük bir ilan yatıpdı. İlan dilə gəli deyər:

- Qoruxma, mən sənə əziyyət verməröm. Amma mənim dediğlərimi gərək yapasan.

Oğlan deyər:

- Sən bizə toxunma, nə istəsəv yaparam. İlan deyər:

- Qax gəl mənimlə, mən səni aparım babamın məmləgətinə. Oğlan qalxar ilanı qucağına alı, belinə sarar, yola düşər.

Az getdilər, üz getdilər, dərə, təpə düz getdilər, bir nezə gün durmadan yeridilər.

Oğlan bu təppələrdən qorxar. İlan deyər:

- Qorxuma bulara mən baxsam qazallar, bular həpsi büyük ilanlardı, məni axtarıllar, yeridilər, ilanın babasının məmləkətinə ulaşdılar.

Oğlan baxdı, bir adam oturub, yarısı adamdı, yarısı ilan...

Dedi:

- Bu nədi?

İlan dedi:

- Bu ilanların şahıdı, babamdı. Məni apar yanına, sənə hər nə versə istəmə, sən o boynundagı qutunu istərəm sələ.

Oğlan ilanı gətirdi ilan şahının yanına.

İlan şahı dedi:

- Bu ilan mənim qızımdı. Mən munu doqquz ildi axtarıram. Qızımı tapdıqıvzın sənə nə istəsəv muştuluq verrəm.

Oğlan bir nezə gün buların yanında qaldı.

İlan şahına dedi:

- Mən üz məmləkətimə dünmək istirəm. İlan şahı: Oğlanzın qırx yük altun yükləvün -dedi. Oğlan dedi:

- Mən altun istəmirəm, boynuvdagı qutunu istirəm.

İlan şahı naəlac qaldı, qutunu oğlana verdi. İlanlar oğlanı yola saldılar.

Oğlan az getdi, üz getdi, dərə, təpə düz getdi, bir yolun başında yoruldu, durdu üz-üzünə dedi.

- Mən nə əqildən qırx yüg altunu almadım, bu qutunu aldım.

Acuğunnan qutunu zaldı yerə... Qutunun izində yeddi qərə adam zıxdı, dedilər:

- Əmr et, paşam!

Oğlan dedi:

- Acam...

Yeddi adam türlü-türlü yeməğ gətirdilər, oğlan doyunca yedi, tox oldu, adamlara əmr etdi:

- Girin qutuya.

Adamlar girdi qutuya. Oğlan qutunu qapattı qoydu cibinə, başladı yeriməğə, ulaşdı üz evinə, baxtı nənəsi xəstədi, acdı.

Ginə qutunu zaldı yerə, qutudan yeddi qərə adam zıxdı.

Dedilər:

- Əmr et, paşam!

Dedi: mənə gətirdığınız yeməğdən gətirin nənəm də yesin.

Yeməğlər gəldi. Oğlannan nənə yedilər. Tox oldular. Oğlan bir də qutunu qapattı, qoydu cibinə.

Oğlan qutunun tilsimli, sehrli olduğunu annayınca nənəsinə dedi:

- Nənə, get mənimci o qanşar şəhərdəki padşahın qızını adaxla.

Nənə getdi padşahın sarayı yanında durdu. Padşah arvadı gürünzə dedi: bu fəğir arvada bir az para verin.

Arvad dedi:

- Mən fəqir dəgiləm, mən sənin qızıvı oğlumzun adaxlamağa gəlmişəm.

Padşah arvadın bu süzünə qızar, deyər:

- Sən kimsən, mənim qızımı oğlunzun istirsən?

Arvad diyər:

- Vaxtında mən də bir padşahın arvadıydım. Sən qızıvı oğluma versən, hər nə istəsən sənə vərərig. Padşah dedi:

- Mən oğlundan istərəm mənim sarayımın qanşarında bir saray yapsın. Bu sarayın izinnən bir xalı da salsın, bir ucu mənim sarayımda, bir uzu da yanki yapıdan sarayın izində olsun. Bir də qızımın yoluyzun qırx yük altun istirəm.

Arvad padşahın istədiklərini gəldi oğluna dedi. Oğlan qutunu yerə zaldı. Yeddi qara adam birdən:

- Əmr et! - dedilər.

- Oğlan padşahın istədiklərini deyincə əmri yerinə gəldi. Padşah yuxudan qalxdı, baxdı, gün zıxıb. Dedi: Cəlladına.

- Zağır mənimzin mollanı, məni neyzün yuxudan oyatmadı? Molla gəli padşahın yanına diyər:

- Padşahım sağ olsun, gün bu taydan zıxar, yoxsa o taydan? Sən gürdüyün gündəki, altundu, parlırı. Mola padşahla qonuşqurgən qapı zalındı. Qırx yüg altunun gəldiğini xəbər verdilər. Padşah baxdı, sarayının qanşarında bir saray yapıblar. Sarayın daşları biri altundu, biri də gümüş.

Padşah o zaman bildi, oğlan şərtini qəbul edibti. İkinci gün padşahın qızını oğlana verdilər. Oğlan qızı aldı, üz sarayına apardı.

Padşahın yanında bir qurnaz tacir vardı. Üz-üzünə deyər. "Belə bir sarayı yapdıqlarında bir sirr var. Mən bu sirri taparam"

Bu tacir satdığı əşyalardan alı, oğlanın sarayı ünündə durar. Oğlanın arvadı tacirdən ənlik-kirşan almaq istər. Zıxardı bir miqdar altun veri. Tacir altunu almaz, deyər:

- Gişivün sirrini süylə mənə, sənənzün zin ipəginnən yapılmış kümnək gətirrəm. Qız da üzünü yalan yerdə xəstə edər. Üzünə sarıkük sürtər. Oğlan evə gəli, baxar arvadı xəstədi, deyər:

- Hə arvad, nəyüvdi?

- Diyər:

- Mən düşünməğdən xəstə oldum. Mən bilməm bu altunnar sənə hardan? Oğlan deyər:

- Arvad, qoy bu sirr aramızda qalsın, nə varsa bu qutuda var, amma bu sirri hez bir gimsəyə demə.

İkinci gun tacir gəli, arvad, qutunu evdən zalar, tacirə veri, diyər:

- Bütün sirr bu qutudadı.

Tacir qutunu alı, yerə zalar, izinnən yeddi qərə adam zıxar, diyəllər: Əmr et, paşam! Tacir diyər:

- Bu sarayı burdan qaldırın, yeddi dəryanın dibinə atın.

Sarayı qaldırıllar, yeddi dəryanın dibinə atıllar.

Oğlan gəli, baxar, nə saray var, nə də arvadı.

Padşah oğlanı zağırı, diyər:

- Sən qızımı istədiv, sarayıv harda qaldı?

Oğlan deyər:

- Padşahım sağ olsun, sən mənə qırx gün mühlət ver, qırx gün izində tapmadımsa, mənim başımı vur. Padşah oğlana qırx gün mühlət veri.

Oğlanın bir pisiklə bir güpəgi vardı. Bular oğlana deyəllər:

- Sən qəhr etmə, biz səniv arvadıvı tapırığ?

Güpəkdən pisik gedəllər, yeddi dəryanın dibinə enəllər. Baxallar saray izində tacirlə padşahın qazı yatıbdır. Pisig husgut-husgut qutunu zalar, güpəgə veri, oğlanzın gətirəllər.

Oğlan qutunu yerə zalar, yeddi qərə adam zıxar, oğlan deyər:

- Sarayımı eyni yerinə gətirin.

Yeddi qərə adam sarayı eyni yerinə gətirillər. Tacirlə qızı tutallar. Padşahın əmri ilə igisini də üldürüllər. Padşah qaxar o biri qızını oğlana veri, diyər:

- Oğlum, erkək olan üz sirrini satmaz, hez kimsəyə də deməz. Mən də getdim, mənə bir şey vermədilər.

Anlatan: Səmirə xanım.
Yaş: 45. Yil: 1970.
Ağız: Kərkük ləhcəsi.

HƏYASIZ ARVAD

Matal, matal mat atar, bir gişi xurma satar. Arvad deyər: gəti, mən yeyim, baxaq kim borca batar.

Varıydı yoxuydu, yalan gerzəkdən zoxuydu. Bir arvatnan bir kişi varıydı. Arvad zox həyasız idi. Hər vaxt kişisiynən səbəbsiz yerə düyüşürdü. Bir gün kişinin canı yandı, düşündü, duşündü, dedi.

- Mən bu arvada nə edim? Ən əyisi onu dirri-dirri gümüm.

Dirri-dirri gümsəm, gənə zıxar, gəli yanıma.

Bir gün arvadıyla üzü zülə zıxdılar. Züldə bir quyunun başında oturdular, həkat etdilər, arvad gənə gişisiylə dügüşməgə başladı.

Adamın canı yandı, arvadını təklədi, arvad quyuya düşdü. Adam dedi:

- İşdə indi rəhət etdim. Arvadı quyuda qoydu, evə dündü. Üz gün sonra dedi: gedim baxım bu arvad üldü, qaldı.

- Adam getdi quyunun başında durdu, dedi:

- Arvad, arvad, nədisən? Quyudan bir şahmaran cavab verdi, dedi:

- Sən nezə ildi bu arvadnan yaşisən? Gişi dedi:

- Yeddi ildi.

Şahmaran yığləyə-yığləyə:

-Allah səniv yardımzıv olsun, mən üz gün izində səniy arvadıyın əlində zəgdiğimi bəs üzüm billəm. Allah xatirizin məni arvadıydan qurtar elə, şərt olsun, səninzin güzəl bir qız allam.

Adam şahmaranın bu süzünə zox sevindi. Belbağını azdı, bağladı, şahmaranzın uzatdı. Şahmaranı quyudan zıxartdı.

- Şahmarannan sordu, dedi:

-Nə var, nə yox, bu üz günüv nezə gezdi? Şahməran dedi:

- Sorma, mənim bu arvad əlivdən zəgdiğimi hez gimsə gürməsin.

Nə isə ikimiz də bu zalım həyasız arvattan qurtar olduq. Sən məni munnan qurtardığıyzın, səniyzin güzəl bir qız allam.

—Adam dedi:

—Necə?

Şəhmaran dedi:

—Mən bu güydə güzəl bir qız tanıram. Indi gedərəm qızın boynuna sarıllam. Sən də gəlisən qızın babasına deyəsən ki, mən qızıyı şəhmərannan qurtarsam, qızıyı mənə verisən?

Qızın babası razı olduysa, sən mənə diyərsən:

—Ay şəhməran, qızı sal, salmazsay üldürrəm səni. Mən də qızın boynunu sallam, qazaram. Sən də qızı alısan. Adam şəhməranın dediğini etdi. Güzəl qızı da babasınnan aldı.

Yeddi gün sonra adam şəhmaranın yanına getdi, dedi:

—Sən mənimzin bu qızı aldıy. Mən necə yaşayım, mənim hez bir şeyim yoxdu?

Şəhməran dedi:

—İndi mən gedərəm, evləri arx başında olan qızın boynuna sarıllam. Qızın babası zox zəngindi. Sən də gəlisən bu dəfə qızı istəməssən, qızın babasınnan əyyi miqdar para istərsən.

Adam genə şahməranın dediğini yapdı, qızın babasınnan əyyi miqdar para aldı.

Şəhməran dedi:

Mənim işim səndən burda bitdi. Mən hər kimin boynuna sarılsam, sən mənə yaxın gəlmiyəsən, yaxın gəlsəy, səni də zallam, üldürrəm.

O məmləkətin zalım bir padşahı vardı. Aləmə zülm edərdi. Həbsxanaları gənclərlə doldurmuşdu. Hez bir kimsə səsini zıxara bilməzdi. Şəhməran da getdi, o zalım padşahın boynuna sarıldı.

Adam bunu xəbər alınca padşahın vəzirləri yanına getdi, dedi:

—Əgər mən padşahı Şəhmərannan qurtarsam, mənə nə verərsiz?

Vəzirlər dedilər:

—İstədiğin qədər sənə mülkdən para verrix.

Adam dedi:

—Daha bir şərtim var: bütün həbsxanalarda olanları azad edin, kimsəyə zülm etməyin.

Vəzirləri dedi:

—Qəbul etdiğ.

Həbsxanalardakını zıxartdılar, dəllalı zağırtdılar. Zülmün yox olduğunu dəllal yoluyla xaxa bildirdilər.

Adam Şəhməranın yanına gəldi. Şahməran dedi:

—Mən demədim sənə gəlmə, əgər gəlsəy səni də zallam, üldürrəm.

Adam yavaş-yavaş Şəhmərana yaxınlaşdı, qulağına dedi:

—Lə axir şər. Səniy xəbəriy yoxdu. Arvadım quyudan zıxdı, səni axtarrı.

Şəhməran arvadın adını eşidincə padşahın boynunu saldı… Allah xatiriyzin sən tut arvadı, mən qazım, —dedi.

Adam: —duruxma qaz, dedi: hələ arvadım bura ulaşmayıbdır.

Şəhməran qoydu, qazdı. Adam da padşahın yanında ən güzəl bir həyat yaşamağa başladı.

Mən də getdim, bir şey verəcəkdilər.

Anlatan: Səbriyyə Bayatlı.
Yaş: 44 Yıl: 1973.
Ağız: Tuzxurtmatu ləhcəsi.

FATMA XAN

Varıydı, yoxuydu, yalan gerzəkdən zoxuydu, bir məmləkətdə bir karvanzı varıydı. Bu adam zox talehsiziydi. Nanca arvad alırdı, üzü karvanzılığa getdikdən sonra arvadı yalquz qalırdı, qorxusunnan ürəgi zatlardı, ülürdü. Bu karvanzı bir nezə arvad aldı, ha belə üldülər. Bir gün oturub düşünürü üz-üzünə diyiri:

—Ha zamana qədər mənim halım belə olacaq? Bir gün bir arxadaşı ona dedi:

—Gə mən səni bir yerə aparım, orda qızlar yığışıllar, sən hüsküt bax üzlərinə, naxsını bəgəndivsə, gə mənə sələ, mən onu səninzin allam.

Adam da getdi baxdı, bir taxım qızlar oturuplar, saqqız zeynillər, nanqış tikillər, əba şiraz edillər, sələşillər, gülüllər, oynullar, hər biri bir iş ediri. Bu qızların izində bir qız varıydı, zox güzəliydi, adı da Fatma xanıydı, zox əqilliydi. Həm işlirdi, həm də qızların hekayətlarını, qonuşmalarını dinnirdi. Fatma xan zox üzirəgiydi.

Karvanzı bu qıza baxırı, üz-üzünə deyir:

—Bu qız belə gürükürü zox əqillidi. Əgər mənə qızı versələr, zox şad ollam.

Karvanzı arxadaşına dedi: Fatma xanı istirəm.

Arxadaşıynan getdilər, qızı adaxladılar.

Karvanzı əlli lirə yol verdi, Fatmaxanı aldı. Fatmaxanı gəlin apardılar karvanzının evinə. Karvanzının evi bir züllüğdəydi, orda kimsə yaşamırdı, hez bir ev yoxuydu yanında.

Fatmaxan o gecə gəlin oldu. Fatmaxan kişisinnən bir nezə qoyun, quzu, inək, tavuğ, xoruz, quş istədi. Kişisi də Fatmaxanın istədiğı heyvanları aldı gətirdi.

Bir nezə gün sora kişisi qoydu getdi işinə. Fatmaxan evdə yalğuz qaldı. Evin qapısını kiriklədi, sora bildi kicannıdı. Başladı evin izini dolanmağa. Baxdı evdə bir qazan bal mumu var. Düşündü, düşündü, bu bal mumnu bir ixtiyar arvad etdi, ona əsbab giriti, əlinə bir təsbih verdi, bir namazlığ da altına saldı, dürün dibində oturtu üzünü. Bal mumunnan yapdığı ixtiyar arvada dedi:

—Sən mənim nənəmsən, mən hez bir iş yapmam sənə danışmasan.

Bu kərə Fatmaxan getti hücrələri bir-bir dolandı. Baxtı evdəki, hücrələrin birində bir arvad ülüb düşübtü. Gəldi, bal mumunnan yapdığı ixtiyar arvada danışdı, dedi:

—Nənə, o hücrədə bir arvad leşi var, mən munu nedim?

Üzü ixtiyar arvad yerinə, üz-üzünə dedi:

—Qızım, qoruxma, sən hez ülü gürməyibsən? O da bizim kimin bir bəşərdi, ülübtü... Get ülünü yaxa, gəl burdan bir parza bayaz qumaş apar, onu kefinlə, onnan sora həviştə güm üzünü.

Fatmaxan da bu işləri etti, ülünü yaxadı, kefinə qoydu, onnan sora həviştə gümdü üzünü.

Bikəz sora getti o biri hücrələri yoxlamağa. Sora getti evin küşkünü yığıştırsın, baxtı bir şey quzu kimin gəlib gediri. Gəldi dedi:

—Nənə, küşktə bir şey quzu kimin gəlib gediri, məni gürürü, qazırı.

—Dedi:

—Qızım sən olardan qoruxmadın, munnan qoruxusan? Hər nə isə onu tut endir aşağıya.

Fatmaxan getti küşkə, baxtı bu quzu kimin gəlib-gedən güzəl bir uşaxtı, tuttu uşağı aldı qucağına, yaxadı, zimdirdi, pəklədi, əsbab kiritti üzünə. Başladı munu bəsləməğə.

Bir gün Fatmaxan evin bir hücrəsinə girdi. Gürdü əcinnələr halay qurub oynullar. Geriyə dündü, dedi:

—Nənə, əcinnələr hücrədə halay qurub oynullar. Mən neyləyim?

Dedi:

—Get üz dəfə "Bismillah" sülə, indi əcinnələr qazallar.

Getti əcinnələrin yanında durdu. Üz dəfə "Bismillah" dedi, əcinnələr qazdı.

Doqquz ay sora Fatmaxanın bir oğlu oldu.

Bir gün Fatmaxan zıxar dam başına. Baxar yoldan bir yolzu keziri, bir qız da var üzüynən, yolzuya deyər:

—Əmmi, əmmi, bu qızı mənə ver, mən sənə yüz lirə verrəm. Mən yalquzam, kimsəm yoxtu. Fatmaxan yolzuyzin yüz lirə atar, yolzu deyər:

—Gəl, qızı apar.

Fatmaxan deyər:

—Əmmi, dur bir ip uzadım, qızı yuxarıya zəkim.

İpi uzattı, yolzu da ipi qızın belinə bağladı. Fatmaxan qızı dama zəkti.

Bir nezə gün sora kişisi-karvənzi gəldi, eşitti evinnən səs gəlir. Üz-üzünə dedi:

—Mənim arvadım, ülübtü, qapını azdı, izəri girdi. İzəri girincə arvad, "xoş gəldin", adam" - dedi.

Karvanzı arvadına dedi:

—Nə var nə yox?

Arvad dedi:

Nənəm bizə gəlibti, ona xoş gəldiv sələ...

Karvanzı getti qeyinənəsinin yanına, dedi:

—Xoş gəldiv.

Qayinnənəsi cavab vermədi.

Dedi:

—Arvad, nənəv cavab vermədi. Amma nənəvin əli zox imşaqdı.

Arvad dündü kişisinə, dedi:

—Gəl, mən səni nənəm yanına aparım, bəkə nənəm sələşi.

Arvad kişisinin əlinnən tutdu, gəldi nənəsi yanına. Başladı nənəsinin əsbəbini soymağa. Adam baxtı, bu arvad bal mumunnan yapılıb.

Dedi:

—Qız, gə mənə sələ bu nədi?

Dedi:

—Adam, mən hücrədə bal mumu tapdım. Bu bal mumunnan bir arvad ettim. Dedim, qoy bu arvad mənim evimin büyügü olsun. Mən də hər bir işə başlamadan gəlirdim muna danışırdım. Qoyun sağsaydım, tavuğun altına yumurta qoysaydım, yoğurt etsəydim, hər şeyi muna danışırdım, üzüm munun yerinə cavab verirdim, işimi yapırdım. İştə bu məni bu hala yetirdi. Əgər işi belə etməsəydim, o biri arvatların gimin mənim də qorxumnan ürəyim zatlardı, ülürdüm. Kişisi zox sevindi, dedi:

—Arvad, hər kimin əqli olduysa, qorxusuz yaşar. Əqli olmayanın da əqli hezti.

Anlatan: Əhməd Həsən .
Yaş: 65. Yıl: 1970.
Aqız: Kərkük ləhzəsi.

PALANZI QIZ

Varıydı, yoxuydu, məmləkətimizin birində bir palanzı varıydı. Bu palanzının üz qızı, bir dükanı, bir də bir evi varıydı. Bu palanzı kərvənzilərzin yapdığı palanların əl haqqısıylə yaşamağını kezirirdi. Bu palanzı edə bildi, işlədiği iştən yüz lirə yığsın. Yığdığı yüz lirəni yapdığı yengi bir palanın izinə qoydu. Günnərin bir günündə bir karvanzı gəldi munnan bir yengi palan aldı. Palanı satannan sora hiss

etdi ki, yüz lirə qoyduğu palanı satıbtı. Mununzun zox qəhirləndi, hez bir kimsəyə də sirrini azmadı. Yalnız səbbəhtən axşama dəkin:

"Ketti də deməğ olmaz" diyərdi. İştə bu süzü gündə bir nezə kərə təkrar edən palanzıdan munun mənasını soranda palanzı: "deməğ olmaz"dan başqa hez bir cavab verməzdi.

Bir il kezdiğdən sora eyni palanı alan kərvənzi palanı gətirdi. Palan bir-iki yerdən yırtılıb sükülmüştü. Dedi:

—Ala, bu palanı, tik, doğurla.

Palanzı palanı sevinə-sevinə aldı, dedi:

—Get, yarın gə, palanıy hazırdı. Karvanzı gedəndən sora palanzı palanı yırttı. İzinnən yüz liləni zıxarttı. Bir məni kimin başladı deməğə:

Getti də deməğ olmaz,
İdti də deməğ olmaz.

Bir gün padşah palanzının dükanı yannan kezirkən palanzının mənisini eşitti. İkinci gün genə kezti. Genə palanzının dediği süzləri annamadı. Patşah palanzıdan bu məninin mənasını sordu. Palanzı "deməğ olmaz" dedi. Patşah hər nağarta sorduysa "deməğ olmaz" süzünnən başqa bir cavab vermədi. Patşah palanzıya qızdı. Palanzını saraya zağırdı. Eyni sualları sordu, genə "deməğ olmaz" süzünnən başqa bir cavab almadı. Patşah daha fazla qızdı. Patşah palanzıdan sordu, dedi:

—Nezə qızıy var?

Palanzı dedi:

—Üz qızım var.

Patşah dedi:

—Yarın istərəm qızlarıy sarayım ügünnən kezsinnər. Üzünü də ki cannı gürüm.

Palanzı patşaha dedi:

—Patşahım sağ olsun, olar qızdılar, necə olu iki cannı ossunlar?

Patşah dedi:

—Yarın oları iki cannı gürməsəm, səniy boynuyu vurram.

Palanzı qəhrli-qəhrli saraydan zıxdı, evinə getti. Küzük qızı onu qəhrli gürüncə dedi: —Baba, nezi qəhrlisən?

Baba dedi:

—Yarın patşah sizi ki cannı gürməğ istiri.

Qız babasına dedi:

—Bu zox asanttı, sən üz paqranc vedrə al bizimzin, mən padşahı annadıram. Qızlər necə ikicannı olu.

Baba bazara getti, üz paqranc aldı, qızına verdi.

Küzük qız da hər bacısına bir paqranc verdi, dedi üzlərinə?

—Hər biriyiz kümnək altınnan qarnıiza bir paqranc bağlayın, sora bir yerdə patşahın qapısınnan kezəriğ. Patşah sorduysa nezə aydı ikicannısız büyük qıza işarət etti, dedi, sən sələ: üz aydı. Ortancı qıza işarət etti, dedi: sən sələ altı aydı. Mən də deyərəm doqquz aydı kicannıyam.

Hər biri qarınnarına bir paqranc bağladılar. Patşahın sarayı yanına gettilər. Büyük qız, ortancıl qız ortada, küzük qız da arxada.

Qızlar saray ügünnən kezərkən patşah sordu:

—Palanzı qızı nezə aydan bəri kicannısan?

Büyük qız dedi:

—Üz aydı.

Patşah dedi:

—Küvliy nə istiri?

Qız dedi:

—Xiyar turşusu

Patşah ortancı qızdan sordu, qız dedi:

—Altı aydan bəri. Küvlim də badımcan turşusu istiri.

Patşah kizik qızdan sordu, qız dedi:

—Doquz aydan bəri. Küvlim də yeddi dənizin ortasında balığ qızartması istiri.

Patşah dedi:

—Yeddi dənizin ortasında necə balıq qızartması olu?

Küzük qız dedi:

—Patşahım sağ olsun, bə qız necə kicannı olu?

Patşah üsküt oldu, qızlar də evlərinə dündülər.

Yarısı patşah yüz lirə bir kisəyə qoydu, bir elziydən palanzının evinə yolladı. Palanzının küzük qızını istiri.

Elzi yüz lirədən iki lirə zaldıqdan sora qapını zaldı. Küzük qız qapıya zıxtı.

Elzi dedi:

—Nənəyi istirəm.

Qız dedi:

—Nənəm gedib biri gi etməğə.

—Büyük bacıyı istirəm.

—Büyük bacım qərəni bayaz etməğə gedip.

—Ortancı bacıyı istirəm.

—Ortancı bacım getti gül yığməğə.

Kişi dedi:

—Ala bu kissəni patşah gündərdi.

Qız kissəni aldı, dedi:

—Padşaha sələ, adam adamzın qoz gündərsə, qozu quyruğuydan yoxsa quyruğsuz gündəri?

Kişi qızın süzünnən bir şey annamadı. Dündü getdi patşaha bütün dinnədiğini dedi.

Padşah dedi:

—Biri iki etməğ, yəni əbəliğə gedib, pul qazanırıq.

Qərəni bəyaz etməğ, yəni üz almağa gedib. Gül yığməğə, yəni naqqış tikməğə gedib. Amma quyruğun kəsilməsiylə, yəni lirələrdə əssigliğ var.

Bir nezə gün sora patşah palanzının küzük qızını aldı. Amma qızla evlənmədi. Qız pərdədəykən bir nezə gün sora patşah gəldi. Qıza dedi:

—Mən "Zin" şəhərinə gedirəm. Dündüğüm zaman evlənniğ. Padşah bir taxım əsgərlərini topladı, Zinə getdi. Padşah gedənnən sora qız da bir taxım əsgərlə və bir taxım arvad topladı. Padşahın arxasınca getdi. Padşahın qonduğu yerin qarşığındakı zayın ətrafında zadırlarını qurdu. Əlbəsəsini dəgişti. Erkək əlbəsəsi girdi. Bir gün patşah munu şətrənc oynamağa zağırdı. Nə patşah munu tanırdı, nə də padşaha kim olduğunu diyirdi. Şətrənc oynadılar. Padşahı utdu, xəncərini aldı. Ikinci oyunda

padşah onu utdu, xəncərini geri almağ istədi. Arvad xəncəri verмədi, dedi:

— Mənim bir gürcü qızım var, mən munuydan evlənməmişəm. Yarın gecə səniyzin bu qızı gündərrəm. Patşah onun dediğinə razı oldu. Arvad zadırına dündü, əlbəsəsini dəgişdi. Arvad əlbəsəsi girdi, bəzəndi, gecə patşahın yanına getti. Padşahla yattı. Səbbəh olurkən zadırına gəldi. Bir nezə gün sora əsgərləriydən birliğdə üz məmləkətinə dündü. Patşahdan kicannı oldu. Doqquz ay sora bir oğlu oldu. Adını qoydu Zin. Uşağı dayaya verdi. Iki il sora patşah məmləkətə dündü. Bir nezə gün qaldıqdan sora genə gəzməyə zıxmağa qərar verdi. Pərdənin qapısında durdu, palanzı qızına dedi: —Mən Mazin şəhərinə gedirəm. Dünüştə evləniriğ.

Patşah getdi. Getdiğdən sora arvat ta bir taxım əsgər topladı, "Mazın" şəhərinə doğru üzləşdi. Erkək əlbəsəsi girdi. Padşahın zadırı qanşarında zadırını qurdu. Bu dəfə də şətrənc oynadılar, patşahı utdu, təsbihini aldı. Ikinci oyunda padşaha utuzdu. Padşah təsbihini geri dündərməğ istədi. Arvad vermədi, dedi:

—Bir gürcü qazıynən siğə etmişəm. Bəs bircə gecə onuydan yatmışam. O qızı səniyzin gündərrəm. Padşah razı oldu. Arvat getti, əlbəsəsini girdi. Bəzəndi, gəldi patşahın yanına. O gecə patşahnan yattı. Səbbəh oldu, üz zadırına dündü. Əsgərlərini topladı, məmləkətinə getti.

Patşahdan ki cannı oldu. Doqquz ay sora bir oğlu oldu. Adını "Mazin" qoydu. Uşağı dayaya verdi. Iki ildən sora, padşah gəldi. Bir nezə gün qaldı "Gül" şəhərinə gəzməğə qərar verdi, dedi:

—Mən "Gül" şəhərinə gedirəm, dünərkən evləniriğ...

Bir nezə gün sora arvad eyni əvvəlki kimi etdiği işləri etti. Patşahı utarkən yaylığını aldı və eyni işləri yapdı. Üz məmləkətinə dündü. Doqquz ay sora bir qızı oldu. Adını Gül qoydu. Gülü dayaya verdi. Üz il sora padşah geri dündü. Pərdədə güzləyən gəlinini gürdü. Onunla evlənmədi, əmisi qızı ilə evlənməğə qərar verdi. Palanzı qızını aldatdı.

Patşah toyun yapılmasını istədi. Davul, zurna zalındı. Hər kəs sevindi. Palanzı qızı daha munnan fazla dayana bilmədi. Üz uşağını gətirdi. Büyügün əlinə xəncər verdi, ortancının əlinə təsbeh, qızın əlinə yağlığ verdi, dedi:

—Padşah babayızın ügünnən kezin: nələyin:

—Zin, Mazin tutağın Gül bacımızın əlinnən, gedəğin bək babamızın toyuna.

Uşaqlar bir-birlərinin əlini tuttular, padşahın ügünnən keztilər, bu süzləri deməğə başladılar.

Padşah bunları eşidincə, xəncərini, təsbehini, yaylığını da gürüncə dedi:

—Hanı nənəyiz?

—Ordadı nənəmiz.

Padşah uşağları aldı, nənələrinin olduğu hücrəyə getti. Iştə padşah o zaman bildi, üzüydən şətrənc oynuyan, bu uzun müddətə üzüydən üz kərə yatan palanzı qızıydı. Padşah palanzı qızına dedi:

Yeyib izənənnən sora,
Qonub kezənnən sora.
Qəlyanı qoy güzüyə,
Bəxti kezənnən sora.

Padşah toyu dağıtdı. Üz uşağı olduqdan sora palanzı qızıydən evləndi.

Anlatdı: Heybət xanım.
Yaş: 60, Tuzxurmatu.

DASTANLAR

ARZU-QƏMBƏR MATALI

Variydi, yoxuydu, bir-birinnən hez ayrılmıyan, bir-birini zox sevən ki qardaş variydi. Bu ki qardaşın hər birinin bir arvadı varıydı. Arvatları kicannıydı. Bular hər gecə otururdular, həkat edərdilər, matal diyərdilər. Bir gecə büyük qardaş küzük qardaş dedi:

—Kimizin də arvadlarımız kicannıdı. Mənim arvadım qız doğsa, səniyki oğlan doğsa, kisi bir-birinin adaxlısı ossun. Əgər səniyki qız doğsa, mənimki də oğlan doğsa, gənə bir-birinin adaxlısı ossunnar.

Ki qardaş əl-ələ zaldı, bir-birlərini üptülər, bir-birlərinə süz verdilər.

Gün, günnən, ay, aydan, büyük qardaşın arvadı bir oğlan doğdu. Küzükünküysə bir qız doğdu. Oğlanın adını qoydular Qənbər, qızın da adını Arzı.

Bular ev qonşusuydular. Hər zaman bir yerdə yaşardılar. Bular doqquz yaşlarına ulaştılar. Qəmbərin həm babası üldü, həm də nənəsi. Qəmbər yetim qaldı. Əmisi gəldi Qəmbəri üz evinə gətirdi. Dedi:

—Arvat, qardaşım vəsiyyət edib, gərək biz munu bəsləyəğin.

Qəmbər əmisi gildə qaldı.

Bir gün əmisi Qənbərnən Arzınun əllərinnən tutdu, apardı, üzlərini molla məktəbinə. Mollaya dedi:

—Molla, bu qız mənimdi, oğlan da qardaşımın oğludu. Qızın adı Arzıdı, oğlanın da adı Qəmbər. Bular sənə amanattı, istirəm oxumaq, yazmağı ügrədəsən üzlərinə.

Molla dedi:

—Baş üstə.

Bir ki il Arzıynan Qənbər molla məktəbində oxudular. Oxumaq yazmağı ügrəndilər. Üzüncü il bunların kisinin də havasları oxumağdan savudu.

Molla Arzının babasının arxasınca adam gündərdi. Arzının babası Mollanın yanına getdi.

—Əmr et, Molla —dedi.

Molla dedi:

—Bax sənə bir süz deməğ istirəm. Mən belə gürürəm, bular bir-birlərinə aşiq oluplar. Dünən Qənbər Arzıyzin bir şer oxurdu. Dedim: oğlum, bu şer kimindi. Qənbər mənə cavab vermədi. Qənbər Arzıya belə deyirdi:

Kəsmə güzləriy mənnən,
Ayrılmaz ruhum sənnən.

Arzı da Qənbərə belə cavab verirdi:

Güzlərim ha səndədi,
Səniy eşqiy məndədi

Arzınının babası dedi:

—Molla, zarə nədi?

Dedi:

—Oğlum, mənim yanımda buların yeri yoxtu. Qorxuram bular mənim başıma oyun azallar.

Baba da Arzıydan Qənbəri evə gətirdi. Kinci gün Qənbərə dedi:

—Sən bu quzuları apar züldə yaymağa.

Arzıya da dedi:

—Sən də nənəydən evdə işlə.

Hər gün Qənbər səbbəh erkənnən qaxar, quzuları zülə aparı, axşam evə dünər, yorğun gəli, yatağına girər. Arzıydan qonuşa bilməz.

Bu ki aşiq kisi da ataş izində yanıllar. Bir-birlərini yalqız gürmüllər.

Bir gün Arzı istədi getsin Qəmbəri züldə gürsün:

—Nənə, tuluğu ver mənə gedim doldurum. Nənəsi tuluğu verdi Arzıya dedi:

—Tez gə, yubanma.

Arzı tuluğu aldı, getti. Baxtı Qəmbər quzuları yayırı. Arzı da zaya endi. Əlində saz zalırı.

Qənbər aldı sazını, dedi:

Endi Arzıbulağa
Gəldi səsi qulağa
Arzıya ərmağandı
Şirvan, Təbriz, Marağa.

Arzı Qənbərə cavab vermədi.

Arzı tuluğunu doldurdu, biləzigini soydu, əl-üzünü yaxadı.

Qənbər də gəldi Arzının başı yanında durdu, dedi:

—Molllanı kor ossun, bizi ayırdı bir-birimizdən.

Arzı dedi:

Ayrılıq uzun sürməz,
Mollamıza xeyr verməz.

Arzı tuluğunu aldı ziyninə dedi:

—Qənbərim, indi nənəm məni güzlürü. Xəbəri ossa səni gürdüm, babama diyər: daha qoymazlar məni ussu aparmağa gəlim.

Arzı evə dündü, axtı biləzigi yadınnan zıxıb. Nənəsi dedi:

—Sazı kəsilmiş, baxım yubandıy. Həlbət Qəmbərdəniydiy.

Arzı dedi:

—Yo vallah yubanmadım, belə tələsirdim, biləzigim də yadımnan zıxdı arx başında qaldı.

—Nənəsi Arzının sazınnan zəkələdi, birbaqqa qopartdı, təhqir-təhqir hekatlar dedi üzünə.

Arzı dedi:

—Gedim biləzigimi gətirim. Tez qaza-qaza getti arx başına, biləzigin tapmadı. Baxtı Qənbər quzuları yayırı.

Arzı dedi:

Tuluğumu doldurdum.
Zignim üstə qaldırdım.
Qənbər səniy eşqiydən
Biləzigim unutdum.

Qənbər aldı sazını dedi:

Ha gülşəni, gülşəni,
Güllər yerə düşəni
Biləzigiy üstündə

Nə varıydı nişanı.

Arzı dedi:

Ha gülşəni-gülşəni
Güllər yerə düşəni,
Biləzigim üstiündə
Arzı-Qənbər nişanı.

Qənbər aldı sazını dedi:

Ussular uyuq-uyuq,
Qızlar dolduru tuluq.
Biləzigiy tapanı,
Nə verisən muştuluq.

Arzı dedi:

Ussular uluğ-uluğ,
Qızlar dolduru tuluğ.
Biləzigim tapanı,
Şirin canım muştuluq.

Qənbər Arzını tutdu qucağına sıxdı, dedi:

—Nənəy, nə dedi?

Arzı dedi:

Nənəm zalım nənədi,
Dərdim bin bir dənədi.

Qənbər biləzigi taxtı Arzının qoluna. Arzı evə getti. Genə nənəsi başladı Arzıya təhqir-təhqir süz saymağa, pis-pis həkat deməğə. Dedi:

—Qoy babay kəssin, mən səniy haqqıydan gəlləm.

Axşam oldu. Arzının babası evə gəldi. Arvad dedi:

—Kişi, mən bu qızıy əlində zaş qaldım. Bu kərə Qənbər yanına, zülə gediri. Kişi də düşündü, dedi:

—Hedağ, buları bir-birinnən ayırağın.

Arvad dedi:

—İndi mən sütümnən bir az sağaram, evdəki sütə qataram, bir qab dələmə edərəm, Qənbər dələməni yediğdən sora ona diyərəm: bu dələmədə mənim sütüm də vardı. Sən munu yediğinzin Arzının qardaşı olduy.

Kişi dedi:

—Hay eşq ossun sənə, arvad, sən munu necə düşündüy?

Arvad qaxdı əmcəkindəki sütünnən bir bağa sağdı, onu dələmə etti, bir qırtabağın altına qoydu, üstünü ürttü.

Axşam oldu Qənbər züldən dündü. Acıydı.

Arvad dedi:

—Əmiarvadı qurbanıy ossun, dələmə var, get yeginən.

Qəmbər sevinə-sevinə gəldi dələminin üstünü azdı. Arzı da baxdı Qənbər dələmini yiəcəğdi. Izinə ataş düşdü, bilmiri netsin. Belə dedi:

Arzı oxun atıbdı,
Qoyun, quzu yatıbdı,
Ağzıya bir şey qoyma,
Nənəm sütün qatıbdı.

Qənbər hez bir şey yemədi dedi:

Həvişimdə izin daş,
Güzlərimnən axar yaş,
Bir əmcəkdən əmmədiğ,
Olmarığ bacı-qardaş.

Qənbər getti, səbəttən bir kəllə soğan aldı, surfadan da bir əkmək zıxarttı, yedi, başını zaldı, yattı.

Arzının nənəsi gəldi, Arzının sazınnan tuttu, zəkələdi, dedi:

—Sazı kəsilmiş, Qənbərə nə xəbər verdiy? Ürəgiy zatlasa da, üssəy də səni Qənbərə qismət etmərəm.

Arzının babası bir az sora evə gəldi. Baxtı, qızı yığlırı nəydi? —dedi. Arzı cavab vermədi.

Arzının nənəsi dedi:

—Sazı kəsilsin, qızıy eşqə düşüb, hər şeyi Qənbərə aydırı.

Səbbəh oldu. Qənbər quzuları zülə aparmaq istədi. Arzının nənəsi dedi:

—Qənbər qoy quzunun biri qassın, ətimiz yoxdu, istiriğ bir quzu kəsəğin.

Qənbər o biri quzuları apardı zülə, getti.

Arzının babası quzunu kəsti, nənəsi də bişirdi. Bir qab qızartma etti, izinə zəhir qattı, təşt altında qoydu. Axşam Qənbər gələndə dedi:

—Acam, əmiarvadı.

Arvad dedi:

—Qavurma etmişəm, payıy teşt altındadı.

Arzı yandı, halava düştü, dedi:

—İndi Qənbər bu qovurmadan yesə, ülü.

Arzı dedi:

Dalma Qənbərim, ğəmə
Aclığıy bizə demə,
Ügüydəki yeməğə,
Zəhir qatılıb, yemə.

Qənbər qovurmadan yemədi. Qəhrinnən ac yattı.

Səbbəh oldu, gənə quzuları apardı, getdi, zülə.

Arzıgilin bir qonşuları varıydı. Bu qonşusu tatıydı. Tat da yəni bizim millətnən dügüldü. Bunun yeddi oğlu varıydı. Bu qaxdı Arzını oğluyzun istədi. Arzının babasıynan nənəsi qəbul ettilər.

Axşam Qənbər evə dündü. Arzı yığlıya-yığlıya işi Qənbərə annatta.

Qənbər dedi:

Qalmadı zarəm mənim,
Qan axar yaram mənim.
Səni tata versələr,
Cigərim yanar mənim.

Arzı dedi:

—Qənbər, sən get şaha şikat elə, bəkə şah sənə kümək edər.

Kinci gün Qənbər getti şaha şikat etməğə. Bir nezə gün yeriyənnən sora Qənbər şahın yanına ulaştı. Dərdini şaha aynatmağa başladı. Şah munun aşiq olduğunu saz zalmağınnan bildi.

Qənbər sazını aldı, dedi:

Şah oğlu şahim zadə,
Gəldim, mən sənə dadə,

Daəlacsız qalmışam,
Xan Arzım getti yada.

Şah sağ vəzirinə əmr etti, dedi:

—Bir tapxur əsgər verin Qənbərə getsin, sevdiği qızı assın. Əgə qızın babası qəbul etməzsə, zorla assınnar babasını da mənimzin əssir gətirsinnər. Qənbərlə bir tapxur əsgər yola düştülər. Əsgər hələ Arzunun məmləkətinə yetişmədən əvvəl Arzunun nənəsi bir zağırdı, dedi:

—Qərri nənə, Qənbər şaha gedib şikata. Qorxuram gəssin qızımızı zornan assın. Ala mən sənə buğarta altın verim, sən bir oyun elə, bəkə əsgərlər, geri dünəllər.

Qərri dedi:

—Sən bir qazan həlvə, bir təndir əkmək hazırla mənimzin hez işiy olmasın.

Arzının nənəsi bir qazan həlvə, bir təndir əkmək yapdı, Qəriyyə verdi.

Qərri hər bir əkməgin izinə bir az həlvə qoydu. Qoyannan sora əkməkləri bir qırtabağın izinə düzdü, başına aldı, getti türbəliğə. Yengi ülən birisinin türbəsi başında oturdu. Bir-ki gün güzlədi. Baxtı, qanşardan bir tapxur əsgər gəliri. Dedi:

—Vallahi, bular Qənbərin camaatıdı. Bir az sora əsgərlər Qənbərnən bərabər gəldilər qərrini yanına ulaşdılar. Baxtılar qərri, yığlırı, başına zalırı, sazını yonuru, fəz ediri.

Qənbər sordu, dedi:

—Qərri, nolubtu, kim ülübtü?

Aldı sazını qərridən sordu:

Başa neyzin zalısan?
Hay-havarlar salısan?
Ülən kimdi? —De, sələ.
Yavaş, ruhum alısan.

Qərri dedi:

Ülüm yazıdı, oğlum,
Kəmən razıdı, oğlum.
Nənəsinin tək qızı

Ülən Arzıdı, oğlum.

Qənbər bir ah zəkdi, vayınnan qurt-quşlar da fəğan etdilər. Əsgərlər titrədilər, daşlar da zatladılar. Əlini üz-üzə qoydu Qənbər. Arzının türbəsi üzərinə güzünnən qan yaşları axıttı. Bir az sora Qənbər dündü, əsgərlərə dedi:

—Siz geri dünün, daha bir zaram qalmadı. Arzım ülübtü. Əsgərlər qəmli-qəhirli geri dündülər. Qənbər də oturdu türbənin başında yığlamağa başladı:

Qərri nənə Qənbəri hüskut ettirdi. Qənbər dedi:

—Qərri nənə, hazaman üldü Arzı?

Dedi:

—Oğlum, sən gettiğdən üz gün sora. Indi mən gəlmişəm Arzının xeyrinə həlvə paylıram.

Qənbər dedi:

—Qərri nənə, mən gettim şahdan əsgər gətirdim, gəldim Arzını alım.

Qərri nənə Qənbəri türbə başında qoydu, getti. Axşam vaxtı ordan kezən kərvanzilərdən biri Qənbəri gürdü, dedi:

—Oğlum, ülüm Allahın əmridir. Sən nəzi üz-üzüyü zalısan, yığlısən? Munu Allah da qəbul etməz. Qax, get, qax, sən erkəksəy.

Qənbər qaxdı, əmisigilə getti. Qapıya yetişti. Qapının yanında durdu. Arzı Qənbəri gürdü, dedi:

Qapıda duran Qənbər,
Boynunu buran Qənbər.
Getmişdi şah yanına,
Hanı baş vuran, Qənbər?

Qənbər sazını aldı, dedi:

Noldu qərridən oldu,
Sümük dərridən oldu.
Əsgərlər geri dündü,
Hepsi qərridən oldu.

Qənbər evə girdi, qəhrinnən şamsız yattı. Səbbəh oldu, tatgili-gəldilər, alver etdilər, yol gətirdilər, cahaz aldılar, cahaz

biztilər. Bir həftənin izində toyu da hazırladılar. Əli günü günortadan sonra gəldilər Arzunu bəzətməğə, gəlin aparmağa, ki aşiq, bir-birindən ayrılmaq istəmillər. Kisi də yığlıllar.

Qənbər getti qapıda durdu, arvatlardan birisi gəldi. Arzını bəzətməğə.

Qənbər sazını aldı, dedi:

Zalım beli bükülsün,
Ev eşiyi yıxılsın,
Arzını bəzədəni,
On barmağı tükülsün.

Birdən-birə sağ aşiqin duası kezti. Arvadın on barmağı mum kimi əridi, düşdü. Arzını gəlin aparmağa gələnlər zaştılar, qaldılar. Kimsə Arzını bəzətməğə, ona əsbab giritməğə casərət etmiri.

Həyasız arvatlardan bir arvat dedi:

—Mən Arzını bəzədirəm. Qoy mənim barmaqlarım tüküssün.

Bu arvad qaxtı Arzını bəzətməğə başladı.

Qənbər sazını aldı, dedi:

Mən Qənbərəm dağ kimin,
Titrərəm yarpaq kimin.
Arzını bəzədəni
Qərə girsin zağ kimin.

Arzının bəzəgi bitməmişti, bir uşağ havar edə-edə gəldi, dedi:

—Dayza, eviyiz yıxıldı, kişiydən oğlannarıy torpaq altında qaldılar. Arvad Arzını yerində qoydu, başına zala-zala qazdı.

Arvatlar bir-birlərinə baxıllar. Hər kəş qorxuru. Arzını bəzətsin hər kimə deyirlər. Kimsə yaxın düşmürü.

Qənbər gəldi əmisi arvadının yanına dedi:

—Əmiarvadı mən Arzını bəzədirəm. Mənnən qeyri hər kim Arzını bəzətsə, barmaqları tükülü, ülü.

Arvatlar dedilər:

—Qoy bəzətsin nə var, munda. Qənbər əmisi oğludu.

Arzının nənəsi dedi:

—Hə Qənbər burda da bizi utantırma.

Qənbər dedi:

—Mən bir şərttən bəzədirəm bəzəttiğcə bir üpüş allam.

Dedilər:

—Qeydi yoxdu.

Qənbər başladı Arzını bəzətməğə, üst əsbabını kiritməğə, sonra əlinnən, güzünnən, başınnan üptü, toxtaşdı. Arzının bəzəgini bitirdi.

Gəlini aparmağa gələnlər gəlinin qolunnan tutdular, qapıya apardılar. Qənbər də zıxdı, qapıda durdu. Aldı sazını dedi:

Yıxılsın evi tatın,
Dərtləri mənə satın.
Arzı minən atları,
Üldürün zülə atın.

Gəlini ata mindirməğ istədilər. At düştü, üldü. Yeddi at gətirdilər. Yeddisi də yerində düştü üldü.

Qənbərin əmisi gəldi, dedi: - Ala, nanca para istəsəy verim, bəs bizdən vaz kez.

Qənbər dedi:

—Əmi, mənim eşqim parayla alınmaz. Mən Arzını hez bir şeyə dəgişməm. Istəsəy mən Arzını üz tayıma mindirrəm, reşməsin də zəkirəm. Əmisi qəbul etti. Qənbər də getti tayını gətirdi. Arzunu tayına mindirdi, reşməsini də üzü zəkməğə başladı.

Qənbər dedi:

Gediriğ kəsilməğə,
Yel kimi əsilməğə.
Qaldır duvağıy, Arzı,
Vaxt yoxtu yaş silməğə.

Arzı dedi:

Dayan, Qənbərim, dayan,
Həsrətiy zıxmaz cannan.
Taylyın dizginin tut,
Güzlərim doldu qannan.

Bir az sora gəlin ulaşdı, kürəkənin evinə. Gəlin girdi izəriyə. Qənbər də durdu kürəkən-gəlin qapısında. Tatın yeddi oğlu varıydı. Gəldilər Qənbəri qapıdan qavmağa. Qorxullar Qənbərə yaxnaşsınnar. Qənbərin güzlərini qan tutub, aşiqdi, aşiq də igid oldu. Tatın oğlannarı bir-bir gəldilər Qənbərin üstünə. Qənbər bir-bir oğlannarı qavaladı. Sora tatla yeddi oğlu xisimləri gəldilər, Qənbərin üzərinə hücum ettilər. Qənbəri tutdular ülüncə Qənbəri ağacla taptadılar. Qənbərin başınnan, güzünnən qan axmağa başladı.

Qənbər dedi:

Tat oğlu küləcə boy
Etdiy Arzıma toy,
Kərəsin mən almışam,
Ayranın başıya qoy.

Arzı evdən səsləndi:

Sən məni xan eylədiy,
Güz yaşım qan eylədiy.
Hez mənə dəgməmişdiy.
Nişin bühtan eylədiy?

Qənbər dedi:

Mən səni xan eylədim,
Güz yaşıy qan eylədim,
Həpsi ağac zorunnan,
Sənə bühtan eylədim.

Qənbəri beş-altı adam tuttu. Tatın damının arxasınca attılar. Qənbər ac-susuz orda düştü qaldı, əlini yuxarı qaldırdı, dedi:

—Allahım məni bu dərttən sən qurtar. Arzım mənə qismət olmalıdı. Mənnən başqa hez kimsəyə də qismət olmasın.

Yassı vaxtı kürəkən gəldi, gəlinin pərdəsinə girdi. Pərdə namazı qılmağ istədi. Namaza başlamadan namazlığın üstündə düştü üldü.

Güzlədilər, güzlədilər, kürəkən zıxmədi. Izəri girdilər. Baxtılar pərdə ürtülü, gəlin pərdədə yığlırı, kürəkən də namazlıq üstündə ülüptü.

Kürəkənin babası getti bir şeyx gətirdi. Kürəkəni qaldırdılar ayrı ordada uzattılar.

Şeyxə dedi:

—Mənim yeddi oğlum var, Arzının kəbinini ülən oğlumnan küzük oğlan oğlumzin kəs. Şeyx də kəbini küzük oğlanzın kəsti. Bu da pərdəyə girdi, genə güzlədilər zıxmədi. Baxdılar bu da ülüptü.

Kürəkənin babası yeddi oğluyzin Arzının kəbinini kəsdirdi. Yeddisi də üldü —Səbbəh oldu, məmləkətə xəbər yayıldı: aşiq Qənbərin ahınnan tatın yeddi oğlu ülüptü.

Məmləkətin gəncləri, ixtiyarları gəldilər. Yeddi tabut gətirdilər, yeddi oğlanı gütdülər.

Tat bir də şeyxi zaxırdı. Dedi:

—Gə Arzının kəbinini mənimzin kəs. Şeyx Arzının kəbinini qəyinbabasıyzin kəsti. Qayinbabası pərdə arxasından Arzıya dedi:

—Arzı, sən yeddi oğlumzın yeddi gün yas tut. Mən də yeddi gün sora yas bitənnən sora sənə yaxın gəlləm.

Arzı bəs Qənbərzin yığlırı. Qəyinbabasına cavab vermiri.

Arzı da bir-ki gün sora dam başına zıxdı, baxtı zayın kinarında Qənbər düşübtü. Arzı havar edə-edə dedi:

Qənbər, Qənbər hardasan?
Nezə gündü dardasan.
Üzüm damnan atardım,
Bilsəydim sən burdasan.

Qənbər dedi:

Atma damnan üzüyü,
Unutma hez süzüyü.
Gəl yanıma bir gürüm,
O qan axan güzüyü.

Arzı dedi:

—Mən qorxuram gəlim, tat məni gürsə üldürü. Qənbər nağarta yalvardı, Arzı gəlmədi. Dedi:

—Əgə gəlməsəy, üzümü ataram zaya. Qənbər üzünü attı Araz zayına, az qaldı boğulsun. Arzı dedi:

Quruyasan ey Araz
Əlimizdən tüştü saz,

Qənbəri zay apardı,
Yetiş ey Xızır İlyaz!

Xızır İlyaz Qənbəri zıxarttı zaydan. Arzı dedi:

—Dur gəlirəm.

Qız qaza-qaza damnan endi. Getti Qənbərin yanına. Kisi qol-boyun oldular. Arzı baxtı, Qənbərlə eşq zəkməğdən taqət qalmayıb, rəngi saralıb, güzləri zuxura girib, burnun tutsay ruhu zıxar. Qənbər dündü Arzıya dedi:

Arzım Arzıda qaldı,
Zalım Arzımı zaldı,
Fələgin evi yansın,
Məni bu günə saldı.

Arzı dedi:

Üzüm ələ vermədim.
Duvaq soydum girmədim.
Tatın yeddi oğlunu,
Hez yanıma gürmədim.

Qənbər dedi:

Gecələr kezti, Arzı,
Qovuşmaq kezti, Arzı
Sənnən sora yaşamağ
Mənə də hezti, Arzı.

Arzı dedi:

Mən Arzıyam, Nərgizəm,
Qənbərimzin bir izəm,
Allaha and edirəm
Indi də hələ qızam.

Qənbər dündü, Arzıya dedi:

—Arzı, mən səniyzin ruhumu qoydum, yoruldum. Indi sənə qavuşdum. Allahtan belə istirəm səniy diziy üstündə belə can verim. Üz eşqimlə ülüm.

Arzı Araz zayının kənarında oturdu. Qənbər də başını Arzının dizi üstünə qoydu. Bir nezə saat kezdi. Qənbər qaxmadı.

Arzı əlini uzattı, bir daş qaldırdı. Qənbərin başını daş üstünə qoydu. Dedi:

—Mən gedim qorxuram, tat gəli məni gürər. Evə getti, baxdı tat evdə dügü. Genə dam başına zıxdı, baxtı Qənbər yatıbdı. Dam başınnan havar edə-edə dedi:

Vaxt kezti gecə qaldığ
Eşq yolun sezə qaldığ
Ah zəkdiğ, ğəmlər əktiğ
Biz dirri, necə qaldığ?

Arzı Qənbərdən cavab almadı, dedi:

—Belə gürünürü Qənbərin dediği oldu, dizim üstə həsrət zəkə-zəkə can verdi.

Əlinə bir pızaq aldı, getti Qənbərin yanına. Baxtı Qənbər ülübtü. Arzı da dedi:

—Qənbər ülənnən sora mənim də yaşamağım hezti. Bızağı üz ürəginin başına soxtu, düştü. Qənbərin üstünə üldü. Arzının qanı Qənbərin güzünnən axan yaşa qarıştı.

Gələğ o qərri oyunbaza... Dedi gedim baxım Qənbərsiz Arzı nediri?

Gəldi, tatın evinə, dedi:

—Arzı hanı?

Tat dedi:

Arzı pərdədədi.

Qərri oyunbaz getti, baxtı, Arzı yoxtu. Tat dedi:

—Bəkə dama zıxıptı.

Qərri dama zıxtı, Arzını gürmədi. Araza baxtı, gürdü, Arzıyla Qənbər bir-biri üstünə düşüblər. Dedi:

—Gə, gə bax. Arzı zayın kənarında kimiylə yatıptı. Üstlərinə də qırmızı bir tül zəkiblər.

Tat dama zıxdı, baxtı, Arzıla Qənbər Araz kənarında ülüblər.

Tat dedi:

—Suzun həpsi sənnəndi. Sən bu oyunu qurmasaydıy, nə mənim yeddi oğlum ülürdü, nə də belə rüsvay olurdum. Tat qılıncını zəkti, oyunbaz qərrini üldürdü. Qərrinin qanınnan bir damcı Ar-

zıyla Qənbərin üstünə atlandı. Qənbərlə Arzını gümdülər. Qərrini də ayrı bir yerdə gümdülər.

Qərrini bir damcı qanı QənbərləArzunun türbələri arasında bir zaqır tikan gügərdi. Hər il bu zaqır tikanı kəsəllər, gənə gügəri. Bu oyunbaz qərri o iki aşiqi o dünyada da qoymadı qovuşsunnar.

Heybət xanım.
60 yaşında, savadsız,
Tuzxurmatu ləhcəsi.

UŞAQ FOLKLORU

MATALLAR

QURTTAN QOYUN MATALI

Var iydi, yox iydi, darın dünyasında bir keziynən bir qoyun vardı. Ikisi zıxdılar zülə. Zülü gəz, gəz, acdılar. Yayılılar ot yeməğə. Bir də baxdılar bir qurt. Qorxdular, durdular.

Qurt dedi:

—Qoyun qardaş, yəəcəğəm səni.

Qoyun dedi:

—Vallah qardaş, ünündə hazır durmuşam, ye məni. Fəqət sənnən rica edirəm, indi yemə məni. Gedim oynuyum bikəz ünündə, onnan sora ye məni.

Qurt dedi:

—Di, yallah.

Qoyun o yana tünqüldü, bu yana tünqüldü düşdü. O yana qaşdı, bu yana qaşdı. Sağdan sola, soldan sağa qaşdı. Elə etdi, belə etdi. Qoyun qaşdı.

Qurt bəklədi, bəklədi... Qoyun dünmədi.

Qurt qoyunu axtardı, axtardı, tapmadı. Gəldi dedi:

Kezi qardaş, yəəcəğəm səni.

Kezi dedi:

—Necə yəəsən məni? Bir məni yesəv nolusan? Mənim iki balam var. Odu ordadı. Qoy gedim əmcəklərim doludu, onnara yedirdim. Balalarımı da üzümnən gətirim. Üzümüzü birdən ye. Məni yəərsən balam qalar, balamı yəərsən mən qalaram. Istirəm üzümüzü birdən yəəsən.

Qurt dedi:

—Eyidi.

Kezi getdi dağa girdi, iki balasını da ordan apardı, getdi.

Qurt bəklədi, bəklədi, kezini. Bu dağ mənim, o dağ sənin, o təpə mənim. Axtardı kezini tapmadı.

Ikisi də getdi əlimnən-dedi. Getdi girdi bir mağaraya. Baxtı bir at. Dedi:

—At qardaş, yəəcəğəm səni.

At dedi:

—Nanca yəə bilisən məni. Sən bir cəngə qurt, mənim kimin yekkə bir atı necə yəərsən? Mən də istirəm yəəsən məni.

Məni nanca yeməğ baratım nalımın izində yazılıb. Buyur, oxu, onnan sora ye məni.

—Naluv, hardadı?

—Ayağımın altındadı.

—Qaldır, baxım —dedi.

At ayağını qaldırdı, qurt əgildi baxmağa.

At allına bir təpə vurmağıydan qurdun beynini yerə tükdü. Qurt düşdü. Hətta can verincə qurt dedi:

Gettiv gürdüv bir qoyun,
Ye qassın quru boyun.
Neynirdiv oyun-moyun,
Peyləvannığ edəcəksən?

Gettiv gürdüv bir kezi,
Ye qassın quru qızı.
Neynirdiv ikiyi-üzü,
Zobanqaralıq edəcəksən?

Gəldiv gürdüv bir at,
Ye yanaşasında yat.
Neynirdiv barat-marat,
Istanbula gedəcəksən?

Qurt gəbərdi. Qoyun xilas oldu, kezi xials oldu, at da xilas oldu.

Mən də getdim, üz alma verdilər. Biri mənə, biri matal deyənə, biri də Qədriyyəyə düşdü.

INAD XORUZ

Var idi, yox idi. Yalan gerzəkdən zox idi. Yalanı doldurdular zuvala, dayadılar divara. Aman-zaman izində, qərbil saman

izində. Dəvə bərbərliğ edir, əsgi hamam izində. Darın dünyasında bir xoruz vardı. Günnərin bir günü paşanın küllügündə dolaşırkən bir manqır tapar. Manqırı tapınca baynamağa başlar:

—Üüülə, üüü, paşanın küllügündə bir manqır tapdım.

Xoruzun baynamasına qızan paşa adamlarına əmr edir.

—Həmən gedin, xoruzun əlinnən manqırı alın —deyər.

Adamlar gedər, manqırı xoruzun əlinnən alıllar.

Inad xoruz bannamağa başlar:

—Üüülə, üüü, paşa mənə mühtacdı!

Paşa xoruzun baynamasına zox sıxılı, paşa deyər:

—Aparın manqırı üzünə verin, bəlkə üsküt ola.

Manqırı aparıllar xoruza verillər. Xoruz manqırı gürər, daha da azar. Üskək səsdən baynar:

—Üüülə, üüü, paşa məndən qorxdu. Xoruzun baynamasına paşanın canı zox sıxıldı. Deyər:

Bu yetimzə xoruz nəyiydən atlannı, mənim kimi yekə bir paşaya süz deməgə cəsarət ediri?

Həmən adamlarına əmr verir, getsinnər xoruzu tutsunnar, başını kəssinnər.

Xoruzu tutub başını kəsillər. Xoruz zəif səsdən bannar:

—Üüülə, üüü, bu nə iti bızaxdı?

Xoruzu kəsənnər sora ütləllər, bişirəllər. Bir ləngəri pilov üstünə qoyallar. Paşanın ügünə gətirəllər. Paşa bismilla edib, əl uzadanda xoruz gənə boyanar:

—Üüülə, üüü, bu nə bəyaz kümbətti?

Zox hiddətlənən paşa diyər:

—Canıv zıxsın hə belə bayna. Əlimnən hiz qurtulmazsan. Səni təpətək yəəcəğəm.

Inad xoruz paşanın dişləri arasında gənə baynamağa başlar:

—Üüülə, üüü bu nə iti dəgirmandı.

Paşanın boğazınnan kezəndə:

—Üüülə, üüü bu nə dar suqaqdı.

Paşanın bağırsağına kezəndə:

—Üüülə, üüü bu nə sıcaq hamamdı? —deyir.

Paşa xoruzu yəənnən sora zox sıxışı. Üzünü tez əbdəstxanaya atar.

Xoruz paşanın qarnınnan zıxıb bannar:

—Üüülə üüü...

Paşanın qarnı cırıldı, mənim canım qurtuldu.

TITLƏ-BITLƏ

Var iydi, yox iydi, darın dünyasında bir keziynən bir qurt varıydı. Kezinin iki balası varıydı. Birisi Titlə, birisi də Bitlə. Kezi balalarına dedi:

—Kimsəyzi qapını azmayın. Gedirəm yeməğ gətirim.

Dedilər: —Əyidi, hez kimə qapı azmarıx.

Kezi getdi işinin dalısıyca.

Bir az sora qurt gəldi qapıya dedi:

— Titlə, Bitlə azın qapını. Əmcəgimdə süt gətirmişəm, buynuzumda ot gətirmişəm.

Titləylə Bitlə dedilər:

—Bizim nənəmiz sarıdı.

Qurt gürdü aldada bilmir üzlərin. Neetdi? Getdi sarı boyandı. Gəldi, dedi:

—Titlə, Bitlə azın qapını.

Əmcəgimdə süt gətirmişəm, buynuzumda ot gətirmişəm.

Titləydən Bitlə dedilər:

—Bizim nənəmiz qırmızıdı.

Qurt neetsin. Getti qırmızı boyandı. Gəldi dedi:

— Titlə, Bitlə azın qapını. Əmcəgimdə süt gətirmişəm, buynuzumda ot gətirmişəm.

Titləydən Bitlə dedilər:

—Bizim nənəmiz qaradı.

Qurt gürdü aldada bilmiri üzlərini, hiddətləndi. Belə zərb ilə qapıya bir təpmə zaldı. Həmən qapını qırdı. Ttiləydən Bitləni yedi, getdi.

Kezi gəldi, gürdü qapı qırılıb, Titləynən Bitlə yoxdu. Bildi ki, qurt yeyibdi üzlərini. Getdi qurta dedi:

—Yarın dəvəyə gəl.

Sora kezi əmcəgin sağdı, bir zinni yoğurt, etdi, apardı dəmirziyə. Onunzu iti buynuz düzəltsin. Qurt bunu gürdü. O da bir dağarcuğu havaydan doldurdu, izinə də bir noxud attı. Dəmirziyə apardı, hətta dəmirzi dağarcuğu azanda həmin part etsin, dəmirzinin güzün kor etsin.

Dəmirzi bilir, qurt hizdi. Dağarcuğu ehtiyatla azırı. Dəmirzi dedi:

—Qurbanım olasan, qurt. Noxudu tox yedi, onnan sora kezinin buynuzunu belə ititdi. Qurdun da dişlərini zəkdi, yerinə samırsağ qoydu. Səbbəh qurtnan kezi meydana zıxdılar.

Qurt dedi:

—İlk ükcə sıra məndə.

Kezi dedi:

—Eyidi.

Qurt həmən dişlədi kezini. Bütün dişləri yerə tüküldü.

Sıra gəldi keziyə. Həmən buynuz vurmağıydan qurtun qarnın yırtdı. Titləydən Bitlə zıxdı. Balalarını gürüncə dedi:

—Demədim mən gəlməsəm kimsəyzi qapı azmıyasız?

Titləydən Bitlə dedilər:

—Biz azmadıq, dediğ nənəmiz sarıdı. Getdi sarı boyandı, gəldi. Dediğ nənəmiz qırmızıdı, getdi qırmızı boyandı gəldi. Dediğ nənəmiz qaradı. Hiddətləndi, qapını qırdı, girdi bizləri uddu.

—Hiz kimin qisası qalmaz, balalarım, o üz qanına girdi —kezi dedi.

KEZƏL OĞLAN MATALI

Var iydi, yoxuydu, darın dünyasında bir kezəl oğlan varıydı. Bu kezəl bir gün yerirkən ayağına bir tikan batar. Baxar bir arvad oturup əkmək yapırı. Diyər:

—Etə, etə, bu tikəni zıxart ayağımnan.

Etə qaxar tikəni kezəlin ayağınnan zıxardı, atar təndirə.

Kezəl diyər:
—Etə!
Diyər:
—Nə?
Diyər:
—Hanı tikənim, ver tikənmi.
Diyər:
—Oğlum atdım təndirə, needim mən?
Kezəl diyər:
—Tikənim istərəm, yoxsa əkmək istərəm.
Qaxar etədən bir təndir əkməgi alar, gedər. Gedər, gedər, zıxar zülə. Baxar zobannar süt sağıblar. Hə belə izillər əkməksiz .
Kezəl diyər:
—Alavın əkmək verim —doğravın izinə.
Əkməgi veri, zobannar yığışı. Tox doyunca yeəllər o sıcağ əkməgi. Yəənnən sora kezəl diyər:
—Mən əkməgim istərəm.
Zobannar diyəllər:
—E... ülə vermiyəydin, gürürsən yedıx.
Yox, illə istərəm, olu olmaz. Ya budu əkməgim istərəm, yoxsa bir qoyun istərəm.
Gedəllər bir quyruğu büyük qoyun sezəllər.
Kezəl diyər:
—Yo, mən belə qoyun istəməm. Belə qoyun ossun, yağı budunnan axsın.
—E... diyəllər, get üzün sez.
Gidər, bir zəif, bir ülü, bir xinniqi burunnan axmış qoyun sezər.
Diyər:
—İştə bu iyidi.
Diyəllər:
—Di apar.
Aparı qoyun. Gəli baxar bir yerdə qalabalıxdı. Sorar:
—Bu nədi?

Diyəllər:
—Toydu.
Diyər:
—Alavun qoyunu kəsin. Qoyunu veri. Olar da kəsillər, yeəllər.
Kezəl diyər:
—Gətirin, qoyunumu verin.
—E... gürürsən kəsdix, bişirdix, yedix. Vermiyəydin.
Kezəl diyər:
—Yo, ya qoyunumu istirəm, ya tamburacının tamburunun istirəm.
Olu, olmaz. Zordan tamburanı alı əllərinnən. Zıxar gidər. Tamburanı zalırı, maanı deer:
—Tamburam zındı, zındı. Tikən verdim, əkmək aldım. Tamburam zındı, zındı. Əkmək verdim, qoyun aldım. Tamburam zındı, zındı. Qoyun verdim, səni aldım, tamburam zındı, zındı, tamburam zındı, zındı.

KEZƏL OĞLAN

Var idi, yox idi, darın dünyasında bir kezəl oğlan var idi. Bu kezəlin bir manqırı var idi. Bilməz üzünə nə alsın. Zaş qalıb əlində. Diyər:
Manqırı qoza verim, qabığı var, üzümə verim, pülüşü var, badama verim, qabığı var.
Gidər bazarda dolanı, bu manqırı nəyə versin, bir şeyi xəsər yolmasın.
—Nə alsın?
Diyər:
—Vallah noxuda versəm daha əyi olı, bir şeyi yoxtu, hamısı yeyimdi.
Gidər bir manqırlıq noxud alı. Gidər bir nəccar tükənində oturu, başlar munu yeməgə. Yəər, yəər biri qalanda bilməz salar havcar arasına. Kezəl nəccara diyər:
—Noxudum düşdü havcarın arasına. O havcarıı qırgınan, noxudum verginən.

Nəccar diyər:

—Küppək oğlu, mənim səbbəhdən munu yapınca canım zıxıb. Indi bir noxudzü qırım üzünü. Babam da gəlsə qırmam.

Kezəl gedər ağanın arvadı yanına.

Diyər:

—Xatun, ağaya sələginən nəccarı vursun, nəccar havcarı qırsın, havcar noxudum versin.

O da diyər:

—Yəni bir noxudzü qaxsın havcarı qırsın, havcar noxudum versin.

Kezəl gidər diyər:

—Sızan!

Diyər:

—Nə?

Diyər:

—Xatunun buxzasın dəlginən.

Xatun ağaya demiri, ağa nəccarı vurmurı, nəccar havcarı qırmırı, havcar noxudum vermiri.

Sızan da etməz dedigin.

Kezəl gidər pisigə diyər:

—Sızanı yeginən. Xatunun buxzasın dəlmiri. Bilməm nə...

Pisik də etməz.

Gidər diyər:

—Küpək!

Diyər:

—Nə?

Diyər:

—Pisigi üldürginən. Pisig sızanı yemiri, sızan xatunun buxzasın dəlmiri, xatun ağaya demiri, ağa nəccarı vurmuru, nəccar havcarı qırmırı, havcar noxudum vermiri.

Küpək də etməz. Gidər diyər:

—Qapı.

Diyər:

—Nə?

Diyər:

—Ağa gələndə ürtülgünən. Xatun ağaya demiri, ağa nəccarı vurmurı, nəccar havcarı qırmırı, havcar noxudum vermiri.

Qapı da diyər:

—Nişi ağamın boyuna heyran olmuram? Nişi ürtülürəm?

Gidər diyər:

—Nə?

Diyər:

—Qapını yandırgınan. Qapı ürtülmürü, ağa girməsin. Xatun ağaya demiri, ağa nəccarı vurmurı, nəccar havcarı qırmırı, havcar noxudum vermiri.

Ataş da etməz.

Gidər yağışa diyər. Vallah bir yağış olu, bor yel, bir tufan olı. Ataşı sündürü, qapını qırar, xatun ağaya diyər. Ağa naccarı vurar, naccar havcarı qırar, havcar noxudu verər.

DAVZANQURTAĞI

Var iydi, yox iydi, darın dünyasında bir davzanqurtağı var iydi. Bu davzanqurtağının kişisi yoxdu. Bir gün odanı sipirirkən bir manqır tapar, eşigi sipirirkən də bir manqır tapar. Gidər bazara. Birini veri əvliğə, birini veri kirşana, üzünə sürtər. Zıxar yazıya, gidər ərə varmağa. Baxar yolda bir bağban. Bağban diyər üzünə:

—Hara belə davzanqurtağı?

Davzanqurtağı hiddətlənər:

—Ağzına qızılqurt, nə deməğ davzanqurtağı?

Diyər:

—Sənin adın nə qoyağın?

Diyər:

—Mənim adım qoyun davzanxatun, sazbağı burxan xatun.

Bağban diyər:

—Davzan xatun, sazbağı burğan xatun, hara gediri?

Diyər:

—Gediri ərə varmağa.

Diyər:

—Gə, mənə var.

Diyər:

—Varsam sənə, acığın kəssə, məni neynən vurarsan?

Diər:

—Əlimdəki bu bel sapıynan.

Diyər:

—O ağacdan bir dənə vursan, mənə, mən ülləm.

Varmaz üzünə. Gidər baxar o yanda bir cüt sürən. Cüt sürən diyər:

—Ha davzanqurtağı, hara gedisən?

Diyər:

—Ağzıva qızılqurt, nə deməğ davzanqurtağı?

Cüt sürən diyər:

—Bə səniy adıy nə qoyaq?

—Mənim adım qoyun davzanxatun, xan xatun, sazbağı burxan xatun.

—Bu xatun hara gediri? —cüt sürən sorar üzünə.

Gediri ərə varmağa.

Diyər:

—Var mənə.

Diyər:

—Varsam sənə, acığın kəssə, neynən vurarsan məni?

Diyər:

—Səni bu cüt ağacıynan vurram.

Diyər:

—Onnan bir dənə vursan mənə, mən ülləm.

Cüt sürənə də varmaz. Gidər baxar o yanda bir sizan küllükdə oynuru.

Sizan sorar:

—Hara belə davzanqurtağı?

Diyər:

—Mənim adım qoyun davzan xatun, xan xatun, sazbağı burxan xatun.

—Bu xatun hara gediri?

—Əri ülüp, gediri ərə varmağa.
Diyər:
—Gə var mənə.
—Varsam sənə, acığın kəssə, nəynən vurarsan məni?
Diyər:
—Quyruğumun bir tayın yağa batırram, bir tayın bal küpəsinə batırram. Gətirrəm o şirin güzlərinə sürtərəm.
Diyər:
—Beləysə mən varram sənə.
Davzanqurtağı bir gün sızana diyər:
—Gəti əsnabın ver, aparım yəxiyim.
Davzanqurtağı baxar o yanda bir bütün qabıqlı, bir qoz qabığı, bir badam qabığı. Bunları qaldırı aparı su başına. Oturu, istər əspabları yəxəsin. Badam qabığını fincana edər, qoz qabığını qazan edər, bütün qabığı tas edər. İstər bulara su qoysun, yəxəsin. Düşər zuxurun izinə. Ha əl-ayaq atar, hiz zıxa bilməz. Baxar o yannan iki-üz atlı kezirdi. Diyər.
Atlılar, atlılar, yəxəsi baratlılar, sələvin Əli bəgə, yəxəsi telli bəgə, düşsün əsgərdən ügə, dumbulbasın dügə. Minsin altun atına, kəssin davzan xatunu dəryahdan zıxartsın.
Əli bəy, yəni sızan həmən olaşı yanına, diyər:
- Ver əlivi zezimə, səni dəryahdan zıxardım.
Davzanqurtağı diyər:
- Əlimi verməm. Mən sənnən küsmüşəm.
Sizan bir daha diyər:
- Ver əlivü.
Davzanqurtağı zuğabın verməz. Sizan tox darılar, davzanqurtağına bir təpmə zalar, tumduru üzün, gidər-üzüyzün bir qeyri arvad alı.
Mən də getdim. Mənə bir şey vermədilər. Güydən üz alma düşdü. Birin matalzıya, birin mənə, birin də Əliyə verdilər.

İKİ KEZƏL

Qamzıya qüvvət, Məhəmmədə salavat. Var iydi, yox iydi, darın dünyasında iki kezəl varıydı. Bu iki kezəl hər nə sənətə qoyuldu, başa aparmadılar. Ha belə xoru —xoru gəzdilər.

Bir gün onnardan biri gəldi dedi: Nənə bu xoruzu kəsim, qay-nat, qovurgınan, aparım padşahzı. Bəkə mənə bir hədiyyə verdi. Nənəsi dedi: İyidi.

Xoruzu kəsdi, verdi nənəsinə. Nənə qalxdı, ütlədi, bişirdi, qovurdı. Bir qonşudan bir bala sinni gətirdi, bir peştəmal üstünə zəkdi, verdi kezəlin başına, kezəl getdi, getdi, yetişdi qəsrə. Baba yol verin, gedirəm padşah yanına. İşim var.

Pis kezəl, get ül o tərəfdə.

Padşah səni neynəsin?

Dedi: - Gedin üzünə sələvin. Sələvin bir kezəl gəlip, səninzü hədiyyə gətirip, baxın nə diyər. Qavdı məni, gidərəm, ya qavmadı, gəlləm, girrəm izəriyə.

Dedilər: - Eyidi.

Getdilər padşaha dedilər:

- Padşahım, bir kezəl gəlib, inad olup, bunca edirıx getmiri, diyiri olur, olmaz girrəm, padşahı gürrəm.

Padşah dedi:

Kezəllər kef olullar, gedin salın izəriyə, kəssin kərəğin nə istiri.

Nə başuvuzu ağrıdım. Kezəl gəldi izəriyə. Baxdı padşah otu-rupdu, yanaşasında da sağ vəzir, sol vəzir. Apardı xoruzu sinniy-dən, peştəmalıydan qoydu padşahın ügünə.

—Kezəl, bu nədi?

Dedi: - Padşahım, Allah ümürlər versin səyə, gügdə imanım, yerdə gümanım bu xoruzdu. Munu qavırdım sənüvzi hədiyyə gətirdim.

Padşah dedi: Eyidi. İndi üz biziğ, bir də sən. Bunu dürt təqsim elə yəəğin.

Kezəl xoruzun başın padşaha, sağ qanadını sağ vəzirə, sol qanadını sol vəzirə verdi. Güvdəni də zəkdi üzü yeməğa.

Padşah dedi:

- Kezəl, bu necə hədiyyədi bizimzi gətiribsən? Bu necə bülüşdü?

- Padşahım, Allah ümürlər versin. Qılıncın kəsərli ossun. Sən başsan, baş ye. O da sağ vəzirdi, sağ qanadı yesin. Bu da sol vəzirdi sol qanadı yesin. Mən də yetimzəyəm güvdəni yəərəm.

- Hamısı başladılar gülməğə. Kezələ yüz altun verdilər, yola saldılar.

- Qaza-qaza gəldi nənə yanına. Kefi asimandaydı. Dedi:

- Nənə, xarabmı etdim, bir xoruz apardım, padşah yanına. Yüz altuna verdim padşaha.

O biri kezəl eşitdi. Canına ataş düşdü. Gəldi evdə cüngələri vardı. Dedi —Nənə. Dedi: ha! Dedi: bu cüngəni kəsim, dərisini soyum, munu əyi qaynat, iyi bişir, belə güzəl qızart, qavır, qoy bir sinniyə. Bir peştəmal zək üstünə. Aparım padşahzi.

O bir xoruza yüz altun aldı, mən bir cüngəyə indi iki yüz altun allam. Nə başuvızı ağradım. Bu kezəl də gəldi yetişdi padşahın qəsri yanına. Quran hərraslar qoymuru, üzünü izəriyə.

Dedi:

- Babam, gedin sələvin padşaha bir kezəl gəlib sənüv yanıva.

Getdilər, dedilər. Padşah dedi:

- Kezəllər kef olur, nə var, salın üzünü izəryə.

Kezəl gəldi girdi izəriyə. Baxdı, sağ vəzir, sol vəzir, padşah oturuplar.

Padşah dedi:

- Hə, Kezəl nişin gəldüv.

Dedi:

—Padşahım gügdə imanım, yerdə gümanım bir cəngəm var iydi. Bir şey tapmadım sənə layiq gətirim. Bunu kəsdim, qavırdım, sənə hədiyyə izin.

Padşah dedi:

Əyidi kezəl. Munu təqsim edə dürdümüzə. Biz üz, sən də bir olduq dürt.

Kezəl bir büyük kümə etti qoydu padşahın ügünə. Onnan bir küzik kümə etti, qoydu sağ vəzirin ügünə, onnanda bir küzik kümə etti, qoydu sol vəzirin ügünə.

Dedilər: bəs sən?

Dedi: Mən istəmirəm.

Zağırdı: - Kavvaş, gə muna yüz şaq zək.

Yüz şaq zaldılar üzünə, atdılar yazıya. Yığıla-yığıla sinnidən peştəmalı aldı qoltuğuna, gəldi evə.

Niş yığılsan, oğlum?

Dedi:

- Dur oğlum, indi gedərəm arvadının yanına.

Qarı abanı ürtdü, getdi xanımın yanına. Dedi:

-Allah qəbul etməsin, peyğəmbər qəbul etməsin.

Qonşu kezəl bir xoruz apardı, yüz altun aldı. Mənim oğlum bir cüngə qovurdu, apardı yüz şaq yedi. Munu Allah necə qəbul edər?

Nə başuvuzu ağrıdım. Axşam xanım padşahnan hərəkət etdi.

Dedi:

-Allah bunu qəbul edər? Sən padşahsan ədalət iş tutmamısan. Allah səni taxtundan-tacundan edər.

Padşah dedi:

- Hiddətlənmə xanım, yollarıx o iki kezəl kəssin sənün ünündə buları sınaram. Bax, sən də mən verdiğimə yüz altun verməsən, yüz şaq zaldığıma, sən də yüz şaq zalmasan, sən deyəndi.

Dedi: Şərt.

Dedi: Şərt.

Yolladılar. Hər iki kezəl gəldi. Əvvələn padşah zağırdı xoruz kezəlini.

Padşah beş yumurta qoydu ügünə.

Dedi —Kezəl, mənəm sənsən, arvadımdı. Munu üzümüzə təqsim edə. Bir-birimizdən zidd - əssük olmasın.

Dedi: Əyidi!

Bir dənə qoydu padşahın ügünə. Bir dənə qoydu üz ügünə, üz dənə qoydu xanımın ügünə.

Padşah zıxartdı yüz altun verdi xoruz kezəlinə. Dedi sən get. Zağırdılar cüngə kezəlini. Nə başuvuzu ağrıdım. Züngə kezəli yımırtanın üzün qoydu padşahın ügünə, ikisini qoydu xanımın ügünə. Üzü qaldı azıxda. Dedilər: Bə sən?

Dedi: - Mən istəmirəm.

Xanım bir tox darıldı. Dedi: Qalxın muna yüz şaq zalın. Əgə sən bir şey istəmisən, padşahın yanına nişi gəlisən?

Mən də getdim, mənə bir şey vermədilər.

TÜLKÜNÜN HİYLƏBAZLIĞI

Biri varıydı, biri yoxuydu, bir ormannıxda aslan, qaplan, qurd, tülkü, zaqqal, tıspağa yaşardılar. Bir gün olur ormannıxda usu qurur. Bular da susuz dolanıllar. Axtarıllar, axtarıllar, baxallar bir yerdə bir sazğuntu bulaq axırı. Yığışdılar munın ətrafına qazıllar, büyük bir gül edillər. Bir tək tülkü gəlməz, yardım etməz üzlərinə.

Bular da ara yerlərində ittifaq edillər, bir dənə qoysunnar bəkləsin. Tülkü sudan izməsin. Əvvəlcə qoyallar zül dauşanın məqayət olsun, tülkü gəlib su izməsin. Dağılıb hərəsi bir yana gedir. Tülkü gürür yalnız dauşan suya məqayət oluru.

Istərsən su izsin. Dauşanı necə aldatsın? Diyər dauşan, niyə durupsan. Odur orda kük, ləhanə tükülüb qalıb —Dauşan gələr baxsın. Tülkü su izib qazar.

Səbbəhi gün tıspağanı qoyallar. Tülkü gəlib deyər. Təpənin o tayında arpa gügərib. Mən yeyə bilməm. Get yeginən. Tıspağa gedər, gürər aldadıb üzünü tülkü. Tülkü su izib yenə gedər. Axşam arxadaşlar yığışallar. Şərtləşərlər, səbbəh hamı gülün yanında olsun. Tülkünü tutub cəzalandırsınlar. Belə də edillər. Tıspağanı gülün sahilində qoyub zəkillər. Tıspağa tülkünü gürən kimi başını qatar.

- Baba, bu kərə qoymam, su izəsən, nə bilim nə ...

Arxadan tülkünü tutdular.

Aslan deyər:

- Tülkünün cəzası nə?

Deyəllər —Üldürəğ üzünü.

- Baba, nə yolla üldürəğ tülkünü?

İttifaq edəllər qurt tülkünü yırğalasın, yırğalasın, əzabla üldürsün.

- Tülkü, ülümqabağı arzuy nədi? —sorallar.

Tülkü deyər: Mən razıyam, günahım var. Əzabla üldürün mə-ni. Ama bir az quyruğuma və bədənimə yağ sürtün. Iştə yırğa-lamaq müşgülə olmasın.

Deyillər : Əyidi.

Yağ sürtəllər tülküyə. Qurd tülkünün quyruğundan tutduğuy-dan dolandırmağı bir oldu. Istədi qüvvətli dolandırsın, əli sürüşdü, tülkü qurdun əlindən zıxıb iraqda yerə düşdü və qazıb getdi. Hiyləbaz tülkü bu dəfə də heyvanları aldatdı.

UŞAQ OYUNLARI

MUNCUQ KÜMMƏ OYUNU

Iki qız bir muncuğu torpağa soxar, sonra torpağı iki qismə bülər. Muncuğun torpağın hansı qismində olduğunu o biri qızdan sorar. Tapdıysə üzünün olur. Birisi digərinə hiylə qurarsa, o birisi deyər: Tanrı zağala verməz.

GÜZ YUMMA

Evin izində kizik uşaqlar oynarlar. Birisi güzünü yumar, digərləri gizlənərlər. Sonra güzünü yuman o biriləri axtarar.

HAVADA NƏ VAR OYUNU

Iki oğlan uşağı oynayır. Biri o birisini arxası üstə arxasına alır. Oyun belə başlanır. Yerdəki deyir:

Piştim tağı, sabunum raqi.
Havada nə var?
Cavab —Güg muncuq.
Sonra havadakı deyir: Yerdə nə var?
Cavab: Tağalıq.
Nənən nə doğdu: Bir oğlan.
Adı nədi?
—Məhəmməd.
Məhəmmədə salavat.

Sonra yerdəki arxası üstə o birinin arxasına minir. Oyun beləcə davam edir. Kim tez yorulsa uduzur.

GÜZBAĞLAMA

Kizik uşaqlar birisin güzün bağlarlar, ətrafında dolaşaraq səs sala-sala üzünü xəfifcə vurarlar. O, səs gedən tərəfə əl atar. Əli kimə toxunsa onun güzünü bağlayarlar. Beləcə oyun davam edər.

CIZIĞA ATMA

Biri-biri izində üz düvrə cizgi olur. Uzaqdan dəgirmi daş atılar. Ortaya düşərsə, yaxud da digər iki cizgidən hansına düşərsə ona münasib /şərtə gürə/ kizik uşaqlar qoz və ya başqa meyvə, büyük uşaqlar para alırlar.

QARA QAZ

On yaşına qədər oğlan uşaqları oynayırlar. Oyuna başlamazdan əvvəl: "Bizdən olan gəlsin bəriyə, zəkilməsin geriyə" deyir, iki qismə bülünürlər. Bir qism gizlənir, ikinci qism qara qaz, qara gəldi —deyərək onları axtarırlar.

TƏPMƏ OYUNU

Oğlanlar oynayırlar. Birisi birtək ayaq üzərində dolaşır, digərlərini havadakı ayağı ilə vurmağa zalışır. Onlar da bunu xəfifcə dügməyə zalışırlar. Bir ayağı üstündə dolaşanın o biri ayağı yerə dəydiysə uduzur və yenə oyun davam edir. Havadakı ayağı ilə vurdiysə o biri ayaq üstündə dolaşmağa başlayır. Oyun beləcə davam edir.

ƏVƏLƏMƏ, DƏVƏLƏMƏ

Bir oyun bir nezə cocuq tərəfindən oynanılır. Cocuğun biri:

Əvələmə, Dəvələmə,
Ignə, ignə, ucu dügmə
Qoz ağacı, qotur kezi
Yürülə, yırtıla
Su izə, qurtula.

—süzlərini süylər. Süylədikcə əlini yanındakı cocuqların küksünə vurar. Son misra /su izə qurtula/ hər kimin üzərində bitdiysə, o oyunu qazanır /udur/.

UZDU, UZDU

Üz-dürd cocuq bir araya toplanaraq biri bir tağım süzlər qonuşar. Misal, "Evimizə bir qondu, su izdi, sonra uzdu" —deyər. Digər cocuqlar da "uzdu, uzdu" —deyərlər. Sonra cocuqları şaşırmaq üzün sürətlə "Bir adam uşdu, bir dağ uşdu" —deyərkən hər kimsə təkrar etsə uduzar. Zünki adam ilə dağ uzmaz.

TƏKMƏLƏ CÜT

Iki ovuc yumulur. Birinə tək, o birinə isə cift /cüt/ muncuq daş, üzük, para və s. buraxılır. Digər cocuqdan hansı əldə cüt və ya tək olduğu sorulur. Tapsa udur.

SAXLANBAC /GIZLƏNPAZ/

Üz, yaxud beş nəfər güllə-güllə oynar. Hər kəs birər güllə qoyar. Sora bu güllələri gətirəllər atallar. Hətta kim ügdə atsın. Hansı ügdəysə ona deyəllər bəg. Onnan sorakı olı bəgərdi. Onnan sora deyəllər qax. Onnan sora qax buğaz. Onnan sora gəli büyük qax. Gəlillər oynamağa. Oyun da hə belədi. Orta yerdə bir şey olur yeməgəkə, alma, armud, xurma, biskit, halva və bu kim şeylər.

Ügdən bəg atar. Ikinci bəgərdi atar. Üzüncü qax atar. Əgə gəldiysə qax vurdiysə o güllələrdən birinə şərtləri variysə ügdənki başlanır. Deyillər o hez, qax onda bəgin düvrün alır. Bu şərt yoxiysə orta yerlərində deyəllər "dırr" oldu. Bir də başdan dünəllər. Əgər şərt varsa orta yerlərində qax da atdı vurmadı. Ügdə kim gəlir?

—Bəg.

Bəg başlar o şeyləri yeməgə.

Əgə gəldisə, bi tək dənə qaldıysa, atar bir dənəyə. Dəgdiysə, şərikdilər. Dəgmədisə, olar atallar, əgə dəydiysə qazar yeməgi bə-

gin əlinnən alallar. Əgə dəymədiysə iştə belə gedipdi. Bəg təkinə yeyir.

UŞAQ OYUN MAHNILARI VƏ S.

DÜZGÜLƏR

Aldan yeşil, xub yaraşır,
Aldan sarı, qoxmuş qarı.
Aldan mavi, bəklər avı,
Aldan bəyaz, kezəl Niyaz.

Buzu-buzu buzaxdı,
Şorba yedim, sızaxdı.
Iynə yığdım bulandım,
Dam-divarı dolandım,
Bilsəydim getməziydim,
Alverə girməziydim.

Mollam məni oxutdu.
Sarı sazım zoxaltdı.
Əmmim qızı Xədicə,
Dündərdi məni saca.

Zinzini tavıq yağda bişər,
Bala seyran qalxar-düşər.
Abla-abla yerim düşə,
Odu gəldi İhsan Paşa.

Devə-devə həntişə,
Qulağına qurd düşə.
Saqqız verrəm zeynəməz,
Qızına vurram oynamaz.

Aman, aman Şıx Bəhri,
Kimsə zəkməz bu qəhri.

Bazara hindi gəldi,
Al ata mindi gəldi.

Günəş zıxdı, həlvə bişdi,
Yəhudulara qırran düşdü,
Bir təpmə zaldım,
xəndəyə düşdü.

Həcci ləqləq havada,
Yımırtası tavada.
Qara qızın suzu yox,
Yımırtanın izi yox.

Etə, etə,
Sarı səbətə,
Yımırta qoydum,
Hanı cücə?

Mirzalığ,
Həsən zalığ,
Yeddi balığ,
Günortalığ.

Haxla, haxla, buxava.
Atlandım getdim ava.
Avda bulamac yedim,
Mollamdan ağac yedim.

Mollam yoğurd gətirdi,
Pişik burnun batırdı.
Pişik burnun kəsilsin,
Qanaraya asılsın.
Qanaranın kilidi,
Odu kakam belində,
Kakam Hillə yolunda,
Hillə ahu gəzər,
Ahuların balası,
Məni gürdü kiklədi,
Ocağa zırikllədi
Ocaqdan yumaq zıxdı,
Yumağı verdim Şata.
Şat mənə küpük verdi,
Küpüyü verdim quşa.
Quş mənə qanad verdi,
Qanadlandım uzmağa,
Haqq qapısın azmağa,
Qapısında bir xatın,
Məhəmmədi bələyir,
Əlini xınnalayır,
Güzünü sürmələyir.

* * *

Hə, boru, boru, boru,
Izində var iki koru.
Iki xoruzum salışdı
Birisi qana bulaşdı
Qan dilədim dilimzin,
Kəmər yoxdu belimzin.
Kəmər gedib oduna,
Qarğı dəyib buduna.
Qarğı dəgi qamışdı,
On barmağı gümüşdü.
On barmağı pük ossun,
Dəmir xana yük ossun.
Dəmir xanın nəsi var?
Top oynayan oğlu var.
Inci düzən oğlu var.
Əl atdım incisin qırdım,
Şaha xəbər verdilər.
Tut ağacın kəsdilər,
Şahdan xəbər gəlincə,
Kərkükə yüklədilər,
Kərkük sənə nə gəldi?
Bir xınnalı quş gəldi,
Xınnalı quşu uzurtdum,
Yeddi dağı kezirtdim.
Yeddi dağın zaqqalı,
Qıpqırmızı saqqalı.
Həsənivəm, Hüseyni,
Yezidə nələtim var.
Yezid gəldi yel kimin,
Hər yanı bir dev kimin.
Yetişsin İmam Əli,
Doğrasın pəncər kimin.
Həsəni damnan atdılar,
Qanlı qılıncın satdılar.
Qanlı qılınc pas tutar,
Fatma ana yas tutar.
Həsən dedi: —vay baba,
Cignimə verdilər aba
Fatma ana gir eyvana,
Hüseyn bulaşdı al-qana.

Hüseyn dedi, vay başım,
Hanı qavım-qardaşım?
Fatma ana təndir sala,
Kündəsi kəsili qala.

Yezidə lənətim var.
Yezidə lənətim var.

* * *

Top-top misri kətan,
Kimiydi kəssək atan?
Atanı, atmıyanı,
Miraza yetmiyəni.
Mənim adım Gül xatun
Boynumda var yüz altun.
Yüz atun bir quş oldu.
Bək oğlu gürmüş oldu,
Oxuydan vurmuş oldu.
Mən bəgimnən bezaram,
Kətan küynək mil-milə,
Gəl alış bizim dilə.
Bizim dil axzalıdı,
Dürd yanı baxzalıdı.
Ipək yağlıq su zəkər,
Dünər hovuza tükər.
Tosbağayadan, qolbağa
Get di kəbin kəsməğə.
Ilan belin bağladı,
Getdi yolun kəsməğə.

* * *

Tülkü, tülkü bilzəni,
Qoyma qapıdan kezəni.
Onki cücəm boğubsan,
Dağ başında durubsan,
Biğlərini burubsan.
Yağış yağırı,
Qurt doğuru.
Oğlan nənəsin boğuru
Kik, kik, kik.

—Yerivin qızlar,
– yeriməriğ
– babıc allam.
– Istəməriğ.
– Üzük allam.
– Istəməriğ.
– Hicil allam.
– Istəməriğ.
– Qolbağ allam,
– Istəməriğ.
– Qınqab allam.
– Istəməriğ.

Zara-zara zambura,
Haqq başında tambura.
Yel gələ yandıra,
Yağış gələ söndürə.

QUŞ DİLİ

Orta yaşlı uşaqlar arasında başqası anlamasın deyə süzlər müəyyən hərflər artırmaqla süylənir. Kezmişdə yaşlılar arasında da tez-tez eşidilən bu danışığa "quş dili" deyirlər.* Süzlər

arasında q, b, z və s. hərflər artırılır. Bu hərflərin hər biri bəlli bir quşun səsinə dəlalət edir.

Q —qarğa, b —bayquş, z —zığırzın /sığırzın/ və s.

Hara gedirsən? —belə səslənir:

Qarğa dili, haqaraqa geqidiqisəsən?

Bayquş dili ilə, habaraba gebidibisəban?

Zığırzın dili ilə, hazaraza gezidisəzan?

ACITMALAR

Acıtmalar Kərkük dolaylarında indinin üzündə belə uşaqlar arasında dəbdədir. Uşaqların zehnini inkişaf etdirmək, onları düşünməyə vadar etmək kimi bir amala xidmət edən bu süz oyunu iki uşaq arasında baş verir. Birinin ağlına gələrək tələffüz etdiyi süzə, digəri həmin süzün qafiyəsində elə süz və ya cümlə deməlidir ki, həm mənası olsun, həm də ünündəkini acıqlandıra bilsin. Məs:

Birinci uşaq: Süylə "yasın"
Ikinci uşaq: Başın yerdən qalxmasın!
Birinci uşaq: Süylə "acam".
Ikinci uşaq: Acsan acıq ye, dəgirmanda cocuq ye.
Birinci uşaq: Süylə qazan".
Ikinci uşaq: Ülülər yanında uzan.
Birinci uşaq: Süylə "zarxı".
Ikinci uşaq: "Boğazın dəgirman arxı".
Birinci uşaq: Süylə "evədi".
Ikinci uşaq: "Nənəv, babav dəvədi".
Birinci uşaq: Süylə "Həsən".
Ikinci uşaq: "Qolbağa yəəsən" və s.

* Azərbaycanda buna uşaqlar “qarğa dili” deyirlər.

ZAŞIRTMALAR

Aşzı Həsən aş asdı,
Asanda ağlı zaşdı.

Usta Həsən aş asmış,
Yaxşı asmış, xoş asmış.

Bağ başqa, bağza başqa
Başqa bağ, başqa bağza.

Bizim soqaqın düngəsi,
Alaca inəgin cüngəsi.

Bu təpəcədə dürd güg bürk,
O təpəcədə dürd güg bürk,
Bu təpəcədəki dürd güg bürk,
O təpəcədəki dürd bürkə dedi:
Nedisiz o təpəcədə dürd güg bürk?

Qırx qırğılıq, qırxının da qızı qırığ qırğılıq.
Qırx güp, qırxının da qulpu qırıx küp.

Qırx küp, qırx qulp,
Qırx qulpu qırıx küp.

Dağdan endi on beş boz eşşək,
Beşi bez yüklü boz eşşək,
Beşi düz yüklü boz eşşək,
Beşi qoz yüklü boz eşşək.

Dəgirmanda kürkli qoca,
Kürkün silkər ora qoyar.
Səni silkər bura qoyar.

Dəgirmana girdim
Sildim, sipirdim.
Silkindim zıxdım
Ərkək sərzə şorbası,
Bildirki yumurtası.

Su basmış şoxum,
Su basmamış şoxum.

SANAMALAR

Salı sallanır – (Zərşənbə axşamı)
Zərşənbə zullanır – (Zərşənbə)
Əli xanım – (Cümə axşamı)
Cümə canım – (Cümə)
Şənbə düşmənim – (Şənbə)
Əhət, canım rahat – (Bazar)
Peyğəmbərə aslavat – (Bazar ertəsi)

BARMAQLARIN VƏSFİ

Şah barmaq
Şəhadət barmaq
Uzun hacı
Səlb ağacı
Küzik bacı.

KƏRKÜK DÜNYASI

ƏSKİ KƏRKÜK EVLƏRİ

Kərkükün əski bizim evləri. "Büyük ev" və ya "Üz güz dam" adlanırdı. Bu gün imkanı olan başqa bizim evlər qurur. Lakin əksər evlər qədimdə olduğu kimi qalır. Evlər daşla, kirəclə, palzıqla, əsasən "ayı balası" kimi tanıdığımız ziy kərpiclə tikilir. "Büyük ev" havuşun izində tikilir. Soqaq qapısına "havuş qapısı" deyirlər. Havuşdan "Büyük evə" girilən qapıya "Ev qapısı" deyilir. "Ev qapısı"ndan girincə uzun, enli "Ətibə" gəlir. Qarşı tərəfdə "Dür" durur. Dürün sağında və solunda yan güzlər durur. Yan güzlərin üstü küşkdür. Küşklərin nərdivanları ətibədəndir. Dürə bitişik sirxana və xəzinədir. Sirxana, xəzinə və küşk qapılarından başqa "Büyük ev"in izində qapı yoxdur. O biri bülmələr azıq kəmərlər Ətibədən ayrılır. Kəmərlərin və dürün dabanı Ətibədən bir-iki qarış yüksək olur. Pəncərələr qapının hər iki tərəfində və üstündədir. Evdə başqa pəncərə yoxdur. Bülmə kəmərinin alt yanında mərmərdən düzəldilmiş iki "dayanacaq" olur.

Büyük evlərin kimisi həqiqətən büyük, kimisi kizik olur. Lakin tikilmiş və bizimlərinə gürə hamısı bir-birinə bənzər. Hamısının da ocaqlığı, təndiri, hamamı, odunluğu havuşda. Qapıdan girər-girməz ailənin üzvləri havuşda və evdə güzünüz ünündə canlanır. Hər şeyə güz qoyan nənədir. Kərkükdə nənəyə "bibi" də deyirlər. Bibi işdən əl-ətək zəkmiş, başındakı qara boyamanın üstünə bir də namaz bezi ürtmüşdür. Altında düşək, dürdə dayanacaq dibində oturub qapıyı güzlər. Bibi evə hakimdir. Hər şey ondan sorulur. Sağa-sola güzlə, süzlə buyruq verir. Hər gələn müsafir üncə onu salamlayır. Qadınlar "zibin" küynək geyirlər. Küksünə "sıxma", başlarına "salta" və ya "fərmana" taxırlar. Küksləri̇ndə pul-pul altundan yeddi bağlı "Aşıq bənd" olur. Sazlarını hürük edib ipək qaytanlarla altun qozalı "Saz bağ" və ya şinşin "şinqir" bağlayırlardı.

Dürdə "şiqalat" deyilən səkinin üstündə üzləri allı-yaşıllı təmiz yataqlar, yorğanlar, üzlərinə rəngli yun ipdən toxunulmuş kənarları sürməli-sürməli zibinliklər ürtülür.

Divarda "lokuldan" adlanan rəflərdə evin tabağ-zanağı, qabları düzülür. Güründüyü kimi, nə varsa evin izində, hər şey dürdə, hər şey güz ünündə.

Ümürləri evdə kezən qadınlar, qızlar dürdə toplanır, əl işləri işlərlərmiş. Namazlıqlara, zibinliklərə, cecimlərə yun əyirirlərmiş. Başlarındakı saltalara "tel tirmə" düzəldər, kişilərin bürklərinə ipəkdən naxış işlərlərmiş.

Başarılması zor və zox əmək tələb olunan iş olduğu zaman məhəllənin bütün gənc qızları "iməci"yə gəlir, işi əlbir gürürlərmiş.* "İməci" nüvbə ilə bütün evlərdə olardı. Qızların arasında nişanlı olanı varsa, nişanlıları onlara zərəz və meyvə göndərərdi.

Qış hazırlıqlarını, bayram ərəfəsi işlərini, toy ərəfəsi cehiz işlərini "iməci" yolu ilə yoluna qoyarlarmış. Bir yandan iş gürülür, bir yandan mahnı deyilir, xoyrat deyilir, tapmacalar sorulur.

/Danışdı, Şakir Sabir Zabit,
folklorşünas. Bağdad, 1974/

BAZAR-DÜKAN

Kərkükdə hər nəsnənin xas-bazarı olardı. Dəmirzi, halvazı, pızaqzı, nəccar, dərzi, palanzılar, bazarları, qatma və iplik bazarı. Bazarlar xasdı. Tozzular bazarında at, qatır, kezi, sığır, inək satardılar. Buğda, arpa və digərləri buğda meydanında satılardı. Dükanlar da bazara bənzirdi. Məs. qəssab, baqqal və əttar dükanları yan-yana düzülərdi. Bunlar indi də belədir.

Baqqal dükanları iki cürdür. Buna gürə də baqqallar da iki adla tanınır: quru baqqal, yaş baqqal.

Quru baqqallar yaz /yay/, güz, qış, bahar quru nəsnələr satarlar: quru üzüm, quru tut, patata, fasuliyə, xurma, badam, kişmiş, noxud, baqla, quru soğan, lobiya, qoz, doşab, yağ, bal və s.

---

*Buna eynilə Zaqatala-Şəki-Balakən rayonlarında da rast gəlinir. Birgə gürülən belə işə burada da "iməci" deyilir. Iməci avqust ayından sonra Katex kəndində indinin üzündə belə yer qalmaqdadır.

Yaş baqqal satar: yaş meyvə, yaş soğan, qeysi, badımcan, tamata, yaş fasuliyə, isbanağ, ləhanə (kələm) yerkükü və s. Əttar dükanında zox şeylər satılır, mərciməgi, qətir məgi, məstəki sənəmki, qardaşqanı, hel, darzın, sarıkük, zəncəfil, bibər, ənbər, zinalması, üzərlik, səlb qozu, alboyağ, hələb kirşanı, nabat, buruğ ağacı, güzdaşı, səndəl, acı saqqız, şirin saqqız, sürmə, sizan otu, tərə-türə toxumu, piyan kükü, zeytun yağı, hind yağı, xaşxaş, heyva toxumu, narınc qabuğı, nar kükü, qoxukəsən, əcəm zirəsi, bətrə, xınna, kibrit, sabun, ev sabunu, ignə, zualduz, dügmə, balıq zəhri və s.

Bazarla bağlı bir şey də var. Mal alıb-satana yardım güstərərək ondan para alan adamlar da var. Bunlara "dəllal" deyirix. At, qatır, əşək və s. satışında sahibinə yardım edən adama "canbas" deyərix.

Bazarda gürkəmli sima tacirdir. Baqqal, əttar, xurdavatcı, bəzzaz, allaf, zələbzi. Allaf —buğda taciridi, əttar yemək-izmək nəsnələri taciridi, bəzzaz —parza taciridi, zələbzi qoyun taciridi. Hə belə tacir mallarını bir yerdən hoqqa, batman, kivic, ərşun və s. ilə satarlar. Kərkük hoqqası 2566 qramdı. Batman 15.396 qramdı. Daş zəkisi 16 batmandı. Kivic buğda ülzüsüdü. Bir qutu ülzükdü. Bir kivic 65 Kərkük hoqqasıdı. Arşun, qumaş ülzüsüdü. Arşun iki zeşiddi. Hələb arşunu, şah arşunu. Hələb arşunu 69 santimdi. Müvcud olan ərəb yardı da belədir. Şah arşunu 91 santimdi. Ingilislərin yardı şah arşununa bərabərdi.

Bazarda ağız deyəni qulaq eşitmir.

Xiyər, təzə tər, qələmi xiyar. Bunnan yeyən oğlan doğar, yemiyən üzün boğar, qaz yumurtası üzüm, alma, yavan alma, yeyir-

sən bu almadan ye, yemirsən yemə alma. Altun qavunu, al qavunı, sat qavunı, inanmazsan dat qavunı- deyə qışqırırlar. Alver edənlərdən tez-tez naxsı /hansı/ nişin /nə üzün/, neerə /hara/, nə tühür /necə/, nanca /necə/, nə təhir /hansı/ rəng, noldı nəyşə kimi təəccüblə tələffüz edilən süzlər eşidilir.

Satılan malın təzəliyi, dadı, faydası da uca səslə süylənir:

Şəkərdən dadlı, baldan şirin.

Bızaq şərtiydən qarpız.

Satıcı süzlərini təsdiq etmək, daha zox müştəri toplamaq üzün pızaqla qarpızı kəsir, qırmızıdırsa, “Qan edibəm”, “Qan edən qarpız” deyə daha da ucadan qışqırır.

Bazarda günsarısınadək qalabalıq olur.

KƏRKÜKDƏ SƏNƏT VƏ SƏNƏTKARLAR

Kərkükdə zeşidli sənətkarlar olmuşlar. Indi zoxu qeyb oldu. Dəmirzi, nəccar, culha, sabunzı, nalbənd, küzəzi, boyaqzı, zinizi, sibilzi, dabbağ, palanzı, qondarazı, saatzı, qazanzı, halvazı, pızaxzı, nəqqaş, kirşanzı, bərbər, dərzi, qaltaqzı, irğat, qayazı, qılzı, şişzi və bu kimi sənətkarlar olmuşlar. Onlar müxtəlif nəsnələr yapmışlar.

DƏMİRZİLƏR:

Dəmirzilərin yapdıqları nəsnələr bunlardır: orağ, bel, kərki, cancar, balta, toxmaq, nal, mıx, zincir, şiş, cift dəmiri, dəmir qazux və s. Dəmirzi bu hacatları qullanır: kürə, ocaq, zəküc, zindan, yan zəküc, qabağ baş zəküc.

NƏCCAR:

Bunları yapır, tarla üzün: yaba, bel, kərki və balta sapı. Ev üzün: qapı, isgəmli /stul/, taxt, pəncərə, nəqişli sanduq, havcar, cancar.

Nacar hacətləri: kərki, zəkuc, rəndə, bilay, kəlbətin, küniyə, qattuh, zarx, fut mastara və digərləridir.

CULHA:

Yunk corab, zarşəf, cecim, namazlıq və s. toxur, rəngarəng nəqişlərlə işlərlərdi.

QONDARAZI:

Geyilmiş ayaqqabıları təmir edən, yamaqzı.

PIZAXZI:

Xəncər, qılınc, pızax yapardı.

QAZANZI:

Qazan, tua, süzgəc, zümzə, qab-qaşux, gümgüm, kəfkir, səhəng, tas, hamam tası, ləgən, hamam ləgəni yapardı.

SABUNZI:

Sabun yapana deyəllər. Bu sənət Kərkükdə əski sənətlərdəndir.

NALBƏND:

At, qatır və əşşəgi nallayan sənətkara nalbənd deyilir. Nalbənd hacətləri, kəlbətin, nalalma-küzük zəküc, yonacaq-dırnaq yapan, qırağac —dırnağı kəsən, top-dırnaq altına buraxılan taxta mıx, zindandır.

KUZƏZİ:

Küzəzi dükənində bu nəsnələri gürmək olur: küp, nağara, /büyük qab/, su tası, yazı şərbəsi-mürəkkəb şüşəsi, incana

/balaca tüzt/, neft cürəsi, qazan papağı, dünbələk, boyaxana küpü, saxsı, badə və s. Göründüyü kimi küzəzi su qabı yapardı.

BOYAQZI:

Boyaqzı nəsnələri küp, zümzə, dügəc idi.

ZİNİZİ:

Zinizi dükanında zini küpü, rəngli gül saxsısı, yağ küpəsi, düşab küpəsi, turşı küpəsi, qavurma küpəsi və zinilər olardı.

SİBİLZİ:

Kərkükdə sibilzilik sənəti tütünün /tüstü/ qullanması ilə bağlı yaranmışdır. Sibilzi bacaları təmizlərdi.

SAATZI:

Saatları təmir edir.

NƏQQAŞ:

Evlər, camelər və s. rəngarəng boya ilə suslanırdı. Bu işi görən sənətkara nəqqaş deyilir.

BƏRBƏR:

Baş təraş edən və sünnət edən kimsəyə deyərlər. Bərbər bığ ünü alır, saqqalı qələm edir. Qullandıqları hacətlər: makinə, daraq, minqac, fırza, qayış və s.

SƏRRACLIQ:

Sərraclıq Kərkükdə incəsənətlərdən olub. Sərrac aşağıdakıları düzəldirmiş: qobur qablığı, saat qablığı, qurşaq, fişənglik, durbin qablığı, siğara qutusu, boyuntırlıq, para zantası,

yartaxım və yartaxımın hissələri. Məs: qaltağ, üzəngi, sərzin, nərməzin, zulan, quşğun, üzəngi qayışı. Sərracın qullandığı hacətlər: pızaq, dəzgə, pərgal, biz, bilau, daş zəngəl, cüt ignə, zəküc, kəlbətin və s.

İRĞAT:

İrğat işində işlənən hacətlər: mastara, şavul, tərəzi, küpiyə, xit, mıx, teşt, külüng, dəmir, kürək, qazma, balta, kərki, ülzü, malıncdır.

QAYAZI:

İrqat işlərində qullanılan daşı qayadan partladıb daş qırana qayazı deyirlər. Qayazı üzün aşağıdakı nəsnələr vacibdir: top, meydan, kürə, küskü, qaşuğ, şiş, burğu, tel, barud, balta, toxmaq, külüng, xorda külüng qutu, şəltə.

DABBAĞ:

Gün düzəldənə dabbağ deyilir. Gün necə düzəldilirdi? Deyək ki, dabbaqxanaya camus dərisi gətirilib. Camus dərisi bir gün suya buraxılırdı. İkinci gün hər tərəfdən dəmirlənir taxtaya bərkidilir və yenə suya buraxılırdı. Yumşalana qədər hər gün suyu dəyişdirilirdi. Dəri yumşalınca üzərində gürünən ət alınır və dəri taxtadan qoparılırdı. Sonra tağara adlı büyük bir qaba buraxılır. Əvvəlcə tağarada arpa unu su ilə qarışdırılır ki, həll olsun. Bu "aşlıq" adı alır. Dəri iyirmi gün bu "aşlıq"da qalır. Sonra zıxarılır və taxtaya dəmirlənir. Tük dəmiri deyilən alətlə təraşlanır, yaxanır və taxtadan zıxarılıb yeni aşlığa buraxılır. On gün sonra yenidən taxtaya dəmirlənir və qaşınır. Sonra ətrafı kəsilir və on gün yenə də suda saxlanılır. Dürd gün dəri üzərində gəzər və tapdarlar. Sonra dəri zıxarılır və əl ilə silinirdi. İki gün toz izində qalırdı. Üzüncü gün zıxarılıb sərilirdi. Beləliklə, gün hasil olurdu. Səxtiyən və meşin isə qoyun və kezi dərisindən yapılırdı.

QILZI:

Qılzılar yaral, həgbə, zual, gəbə və s. üzün iplik yapırdılar.
Palanzı:
Palan və zul yapardı. Həcəti zualduz, pızaq və s. idi.
Şişzi:
Şişzi bunları yapardı: zaxmaq, mıx, nal, zualduz, şiş və s.
Şişzi hacətləri: zəküc, kəlbətin, kürə, zindandır.
/**Danışdı: Şakir Sabir, Baqdad, 1974**/

OTRAXZILIQ

Mən, Kərxi Hacı Ümid Otraxzı qonuşuram sizlərzin otraxzılıqdan. Bu üzu bir sənətdi. Xalılar satarıx. Xalılar zoxdı. İtali xalısı. İran xalısı, kürd xalısı. Sora düşək satırıx. Yastux da satırıx, tük yastuğu da var. Sora cecimdi. Qoyun yüngündən olı. Sora kilimdi. Sora gecədi. Bizdə bunun üzərinə bir süz də var: «Gecə, əməgü getti hezə». Kezə kezi tükündən olı. Sora bataniyyə satarıx. Bataniyyə olı: fəttah paşa və Sin bataniyyəsi. Sora gəli zadır. Zadırda yaşallar, yazıda izində. Qoyunı olan adam alı üzüni. Züldə yev yapırdı. Hətta qoyunı otarsın, yaşasın izində. Bu da qildən olı. Sora xurcdı. İki güzi olı. Sora gəli zual. Arpa, buğda vaxtı yazıdan izində arpa, buğda qoyallar gətirəllər. Saydıxlarımızdan ən bahalısı İran xalısıdı.

/Kərxi hacı, 46 yaşında, savadsız, Ərbil şəhəri/

GÜYDƏN ŞƏHƏRİN ARASINDAKI FƏRQLƏR

Mən üzüm güylüyəm. Şəhərdə də gəzmişəm. Güydə yediğimiz nədi? Günümüz nədi? Qonşuluğumuz nədi? Əkdiğimiz-bizdiğimiz nədi? Məişətimiz, yaşayışımız nə üzərindədi? Məmləkətin də buna qarşı. Biz yevdə oturux. Bizim damımız qamışdandı, həsirdəndi, camırdandı. Gəlisən məmləkətə. Baxırsan qəsirdi, hamısı kərpicdəndi, izində hamamı var. Biz nə giririğ. Qış günü farva giririx. Farva

nədi? Farva qoyun dərisinin olu, izi tüklü olur. Onu girrix. Nişin? Savux olur.

Gələrsən şəhrə, baxırıx yevdə picəmə giriblər, sazların darayıplar.

Baxağın biz nə yeyərix, olar nə yiyəllər? Biz geşgənək, burğul, məcmək, noxud, pirinc yiyərix. Üzümüz əkərix, üzümüz yiyərix. Olar da yiyər. Gürək nə yiyəllər? Şəhərdə səbbəh qalxallar gamış qaymağı yeyəllər mürəbbəydən, günorta pilaudan bamiyə yəəllər, axşam meyvə də yeyəllər. Biz güydə and izə billəm sizə meyvə nədi bilmərix. Şəhərə girənnən-girənə bir portaxal və yaxud bir alma alıx, yarsın üzümüz yeerix, yarsın aparrıx evdə uşaxlar yesin.

Gələk, baxaq biz güydən məmləkətə necə gedərix. Gürgükdən necə gəlillər güyə. Biz güydən gedərix şəhrə əşəgdən, qatırdan, bəkirdən, arabanaydan. Üzümüz və uşaxlarımız minirix arabanaya, yəni üz yanımızdan gedirıx şəhri ziyarət etməyə. Şəhrdə bir gecə oturmaxzin bir gün yol gedirix.

Qardaşa deyim, olar necə gəlillər bağımızı gürsünnər, bağzamızı gürsünnər. Qəmərəydən gəlillər. Bir günlük yolu beş dəqiqəyə gəlir və beş dəqiqəyə gedillər. Güylülər nə üzərinə yaşar? Güylülər üzüyüz bilirsiz bir az arpa, bir az buğda, bir az mərcimək, qışlıq səpəllər yerə.

Gəlipdisə yiyəcəklər, gəlməyibsə yeməyəcəklər. Şəhərdə bir qismi idarələrdə işləyir. Bir qisminin mağazası var. Bir qismi sinemada işləyir. Bir qisminin zayxanası var. Bir dənə gürmürüx əyi yaşamasın.

İştə Allax bizi belə yaradıb. Qışın üz ayını güydən zıxa bilmərix bir yana. Nüşün? Yağmur bir yannan, yel bir yannan, tufan bir yannan.

Qardaşa deyim, zamur izində boğullux. Damımız axar. Bir yer tapmarıx oturağın, yatağın. Dam axanda altına bir səhən buraxarıx.

Şəhərdə isə yağış olara kar etməz. Radioları var, televizionnarı var, musiqi dinnillər. Biz ax, of, vay-vay, ya Rəbb,

ay havar deməxdən dildən düşərix. Şəhərədə isə televiziona baxar, ay aba! Pəh-pəh-pəh deyəllər.

Qışda bizi yağış buraxmaz yatağın. Gələğin yaz /yay/ günü necə olur. Hələ qış bitməmiş yazı fikirləşirix. Bahar bitməmiş güzü fikirləşirix. Zənn et ki, hükümət kordu, kardı. Nə yaşayışımızı gürər, nə də ah-naləmizi eşidər. Bizmki həyat dükü. Yaz günü bir mizəklər olur, qardaş, yalan olmasın zalanda adamı yandırır. Bilmisən nədi. Nə gecə yatmağımız var, mizəkin əlindən, nə də gündüz işimizi işləyə bilik. Bir qism cibinnər də var ki, olara deyərik əşək zibini. O zibinlər də başlar bizi zalmağa. Yazda toz olur. Bəzən evimizdə yemək yeyə bilmənix. Axşamlar istərix bir az yemək yeyəğ, mizəkdən dollar. Əkin əkərix. Gəldi-gəlmədi fərq etməz. Vergi verrix. Dam vergisi, əkin vergisi, bostan vergisi, yer vergisi, daha bilməm nə. Ama işlərix. Buna gürə də baxarsax canımız sağlamıx, qüvvətliyix, işləyənix. Şəhərdə güyün fərqi hesaba gəlməz. Şəhərdə oğlan qızı gürün, üzün sevə bilər. Bizdə yox.

Qardaş, güydə nə oğlan qızı gürə bilir, nə qız oğlanı gürə bilir. Zünki qız evdən zıxa bilməz yazıya. Əgər qız oğlanla zıxarsa yazıya, qardaşı və yaxud xısımı qızın başın kəsər, üldürər üzünü. Oğlan da bunnan tərəfə qızı gürüb sələşmədiyindən bilməz necə qızdı. Bizdə güydə sevişmə haramdı. Güydə hez olmaz sevgidən alsın qızı. Amma oğlan qızı ala bilər. İndi səniyzin qonuşuram necə allıllar qızı. Oğlan əgə həddinə olaşıb. İstiri qız alsın, şərtdi xısımlarınnan alsın. Bizdə bu adət var. xısımmıza qız verib —qız allıx. Mən qızımı verrəm əmioğluna, əmim qızın verir mənə. Hə belə. Oğlan qızı gürmür. Yalnız nənəsi, bacısı gürə bilər qızı. Nənəsi gələr oğluna deyər. İqtə qız belə güzəldi, belə tərbiyəlidi. Oğlan da deyər —əyidi. Belə olan halətdə oğlanın babası gedər qız gilə. Qızın babasilə qonuşur. Qızın babasının əqli kəsdiysə başlar qızın vermağa —Süz verir, süz alıllar. Yol parası verilir. Sonra kəbinnərinin kəsəllər.

Kəbinnən sora oğlan istəsə qızı tez qaldırı, istəsə gec. Deyək, bir ay sonra oğlan istəyir bu qızı qaldırsın, başlar toy etməğə. Hə bizdə adət budu.

Qardaşa deyim, bir şey də qaldı. Əsgidə bizdə xan, bəg, ağa həl-hələ səyiz /mala baxan nükər/, xizməkar, xizmətzi də yesir də deerix, ona koxa, bəkzi yəni güzətzi, güy muxtarı, yəni güy ağası olardı. İndii həpsi qaxdı.

/Danışdı, Məhəmməd Nuri Baqvan, 1965, 36 yaşında, Altun Küprü/.

ALTUN KÜPRÜDƏ EVLƏNMƏ

Mən Rəmzi Küprüli indiki Altun Küprüdə olan toylarımızdan qonuşacağam. Bir oğlan bir qızla məmləkətimizdə necə sevişillər? Məmləkətimiz ətrafı sulı bir yerdir. Orda bundan ügcə su zoxiydi. Qızlar şərbəni qaldırıb su başına gedillər. Orda da gənclərimiz olıllar. Gürincə bir-birlərini əgə güüli qızı tutdiysə və ya qızın gülü oğlanı tutdiysə və ya qızın gülü oğlanı tutdiysə ancax güzdən baxar. Bir iki gün belə kezər. Onnan sora qonuşmax olı ara yerlərində. O qonuşmağı da üzləri bilillər. Qonuşannan sora süzləşillər, filan dəqqə gəlləm mən su gətirmağa. Dama yorğan yaz günnəri filan zaman ataram. Ey ... iştə belə şeylərdən. Qız əlin başına vurar, oğlan bili qız istiri, üzüni. İştə oğlan istəsə evlənsin, necə evləniri. Qız əlin başına vurar, oğlan bili qız istiri, üzüni. Iştə oğlan istəsə evlənsin, necə evləniri. Iştə gəlir yevə dava ediri. ... filan ... bilməm nə. Nənəsiligi hiss edəllər bunın bir şeyi var. Utanırı desin. Xalası gəli, xalasına diyər. O da nənəsigilə qaxar gəli bir vasıtaydan nənəsigilə olaştırı, oğlanın arvad istəməğin. Gəlillər, oğlum, bir belə şey eşitmişiğ. Güzün yerə salar, sələşməz. Hey diyəllər dayın qızı var, əmin qızı var, diyər istəməm. Dayzay qızı həpsin sayallar. Hez birin istəməz oğlan. Bular da diyər bə kimi? Tez eləginən deginən. Əvəl deməz. Olu-olmaz. Diyər filanın qızın. Qalxallar, gidəllər dilaxzılığa. Əgə oğlan qohumlarının hez birin olmazsa. Diləxzilix

də bizdə belədi. Gidəllər qızı gürməxzi. Diyəllər qız, su gəti bizə. Oğlanın nənəsidi, iki arvat da üzüydən. Qız suyu gətiri. Sora nənəsini diləllər. Diyəllər-iştə gəlmişix bağıydakı o gülzi. Nənə annar oların maxsadları nədi. Belə bir həkət diyər verməx təki. Deməz də verirəm. Sora deyər iyidi. Yarın gəlin, mən sizə fikrim deyərəm. Yarın gəlillər. Nənə diyər, yarın gəlsəydiz hə diyərəm, necə olı. Nədi bu? Üzün ağır tutsın. Deməsinlər belə tez verdi qızın. Gidəllər yevə. O biri gün gəlillər. Diyəllər, baba iştə qoy qızın babasına diyəğin. Qızın babasını gürməxzi oğlanın babasıydan üz-dürt adam gidər ora. Oğlanı təriflələr. Iştə belə əxlaqlı üz-dürt adam gidər ora. Oğlanı təriflələr. Iştə belə əxlaqlı oğlumuz var, belə işləkti, cığara zəkməz, arağ izməz, qumar oynamaz, munı gərək sən oğlannığa qəbul edəsən.

- Baba, fərq etməz, oğlan oğlumuz, qız qızımız, verildi. Yarın gəldi oğlan nənəsi qızgilə.

- Baba, ha zaman şərbət izəğin?

- Ay başında, ya iki aydan sora. Hə belə bir şey.

Ay başında şəkərlər alını, molla gəli. Qalxallar şərbət izəllər. Nolı, qalı kəbin kəsməğ. Kəbin də kəsildi. Molla, qazı gəli. Qız fəqir olsa qızzin üzük, sahat gəli. Yox zəngin olsalar hicildi, kəmərdi, həpsi də qızıl. Bulardan alıllar. Kəbinlər kəsili. O da şəriətə gürədi. Qonuşullar. Oğlan qonuşı. Qızın bir vəkili olı. Zünki ayət oxını. Ayət uzundı. Olmaz tək dursın. Olmaz bunca aləmin ügündə bizim hədəfimiz dəgi, gərək kisi bir-birlərinin əlinə. Ama yevli, uşaxlı arvad gəli qıza diyər güni ağ olsun. Üzi Ağ gün gürüp. Diyəllər bunın da üni-baxtı munın kimin olsın. Kəbin burda bitər. Üz gün sora oğlanın yevi diyər ucluğ edirik. Üzlərinə nisbət alma, noğul portağal, armut və s. aparıllar qızgilin yevinə. Bu belə qalsın. Sora toy gəli. Toyda aləmi dəvət edəllər. Oğlan səbbəh hamama gidər. Oğlangili zıxannan sora, oğlangilin yevində əklən cə olı bir gecə. Ama qızgilin yevində xınnı olı, o gecə. Burda da əklənillər. Oğlan yevində maanı diyillər. Həl-hələ diyillər, dümbələk zalıllar, izki izillər. Izkini oğlannar izillər. Saat alı səkkiz. Qalxallar gidələr

xınaya. Mum qaldırıllar, sinnilərdə mum yanırı. Hətta diyəllər baxtı mum kimin belə yansın. Mumlar, xınalar təslim olunır. Qızgilin yevinə. Qızgilin yevində oyun qurallar. Meytər zalını, zurna salını. Bir hələy qurular hiz olmasın.

Həl-hələ verim bayuva —deyə oxullar. Hələy də bizdə iki-üz tühürdü. Bəs hələy necə olı? Bunnan ükcə bizdə bir qız bir oğlan əl tutardı. O qızın üzi gürünməzdi. Hələy başlırdı. Meytər, zurna zalınırdı. Qızları da yengə gətirirdi. Indi o adət qalmadı. Arvatlar yuxarıdan həl-hələ verməğə başlar. Dapanza, tüfəng atılar. Dümbələk zalını, hələy bir yannan, maanı bir yannan, sora gecə bitər. Səbbəh gəli. Səbbəh də aynan belə yapallar, oynallar, yeməx yəllər. Yeməxtən sora saat üz-dürt-beşzü gedəllər gəlinin ənsəsiycə. Qıza da bir qırmızı aba ürtəllər. Üzünə də bir tül ürtəllər. Mindirillər üzüni otomobilə. Mindirmək də şərtti. Gərək oğlanın adamlarınnan olsun. Otomobil olmayan vaxtda ata mindirirdilər. Əgə yaxın olsaydı ayaxtan gətirirdilər. Yəni necə ki, güzgi kimi ağ olsun. Əndirəllər qızı həlhələydən. Indi dünəğin oğlan yevinə. Sağduzlar duruplar damda. Hamının əlində şəkər, şəkər səpsin. Oğlan üz züklet əlində qaldır. Zükleti atırı bir-bir başına qızın. Mənası odu ki, əgə attığı züklettər dəydiysə qızın başına, oğlanın hükmü olı. Camahat zıxallar, baxallar gəlinə. Əgər güzəl dəgisə başlallar üz aralarında hərə bir həkət diyər. Arvatlar belədi. Sora şərtti yarını oğlan getsin səbbəhinnən qızın nənə və babasının əlin üpsün. Gəlinniğ bitənnən sora gəli üzi. Bu üzi də güzəl bir münasibətdi. Üzində də yiyəllər. Üzinnən sora yeddi başlar. Oğlanın və qızın tərəfinnən gətirilən şey-meylər gəli oğlana. Oğlanın tərəfinnən olı bir əsbab, sahat, altun. Hər kəş imkanına gürə gətiri. Qızın da o tərəfdən. Əgər əvvəlinnən ittifaq edilirsə, oğlangili bu para bizimzin olı. Oğlumuz borcludı, əgə borcludı o pulı qızımızzin altun edərıx, bu vaxt müşkilə olı. Az yoxtı müşkilə olmasın. Qızın nənəsi diyər munı mən allam, oğlanın nənəsi diyər mən allam. Iştə müşkilə bir burda olı. Yadımnan zıxtı deyim sizə. Bizim məmləkəttə bir adət var. O da şabaşdı. Sahat yedidən sora

toy gecəsi aləm gəli oturı. Əski vaxtlar toyda bakla olardı. Bakla nədi? O üzü bir adamdı, arvad əsbabı girmiş adəməkə. Baş barmaqlarına isgif girərdi. Iki arxadaşı da olardı. Bir zurna, bir də dəf və ya meytər zalırdılar. Bakla başlardı oynamağa. Hər oyun arasında şabaş edərdi. Meytər zalar diyərdi, Əhmət, şabaş babanın adı, filanın adı, nə bilim nə... paranı alardı. Onnan sora diyərdi. Filanın kisəsinə min bərəkət. O paranı əlində elə belə tutardı, hətta gürsünnər. Indi o adət qaxdı. Indi oğlana yardım etməxzin camahat həpsi oturup. O bir dinar, bu iki dinar, o üz dinar. Hə belə həpsi yığar. Bu da oğlana bir iyi yardımdı. Bizim adətimiz Altun Küprüdə hə belədi.

ƏKİN-BİZİN

İndi qardaşa deyim, yaz günü nələr əkilir. Yaz günü bamya, tamata, fasulya, bibər, badımcan, yeşil xiyar əkilir, balqabağı əkilir, soğan da əkilir. Qisi soğan deyərix ona. Qavın, qarpız, sarımsağ və s. əkilir. İndi siziyzin tamatdan qonuşuram. Tamatanın yerin hazır edərix. Yeri cütnən və ya piləsgərnən hazır edərix. Arx varsa sularıx. Sora başlarıq kərdi zəkməğə. Şitilləri əkməzdən əvvəl ora tabak atarıx. Əgə arx yoxsa hazır edərix. Sora yeri ayar edərix. Ayar bilisən nədi? Ayar odu ki, suyu gətirix arxlara, arxlar dolar dodağına kimi. Suvı bağlarıx. Bir-iki saat sonra su enər. Az qalar. Əlimizi yaşlayıb şitili vurarıx hətta şitilin kükü bir az suda olsun, şitil ülməsin. İştə ayar budu. Şitillərin arası 20-25 santim olur. Yaxın olsa kükləri bir-birinə ulaşır. Bir-birin qapayır, yaz günü sıcaq olduğundan bir-birin yandırır. Gərək bir az ara azıq olsun. Şitil əkdikdən bir zaman sora şitilin kərtisin alıx. Hətta günəş tamatının kükünə vursun. Külgədə əkərsəg başlar tamata saralmağa, sora ülür. Tamatanın kərtisin alıx, şitil büyüyür. Bəzən tamatanın ənsəsində qavın, qarpız, əkərix. Qaını tamatadan uzaq əkərix. Ama qarpızın faydası var tamataya. Nişin? Zünki qarpız sərinlik verir.

Tamata yengi-yengi güg olur. Bir həftə sora boyaz olur. Bəyazdan sora başlar massa vurar üzünə. Massa bilisən nədi? Massa yəni sarı-yaşıl olmax. Sora başlar tez bişməğə. Tez aparrıx, satarıx ve yeyərix. Ama payızda, yəni küz deməkdi tamata az olur. Tamata suyu zox istər. Yaz günü gərək həftədə iki kərə su verək. Ama küzdə dünya sərin olur. Həftədə bir dəfə suva ehtiyacı olur. Bitənnən sora yerinə başlarıx cüt sürməğə. Üz il sora bir də əkərix o yeri. Nişin? Zünki hər il bir yerdə ziraət əkərsən, barı olmaz.

Üz ildən sora o yerdə küncüd, məcmək, noxud, paqla, kəvər, turp, zılx, şəlğam, züküntür əkərix. Züküntür bilisən nədi? Züküntür əynən zılxa bənzər bunın başı altında qırmızıdı. Bu şeyləri biz qışda əkərix. Bularin ümrü yazda əkilənlərdən daha qısadı, daha zəhməti yoxdu.

Güydə ən zox əkdiyimiz xas, züküntür, kərəvüz, ləhanə tərə-türə, nanə, şalğam, turp, acı turp, soğan, sarımsağ, xiyar, tamata, həvüng, şirin bibər, dəlli bibər, türşəkə və s.-dir.

Yazıda da zoxlu xəzravat və otlar bitir, kəngər, mircalıq, zikdən, şiqayıq, qulağagirən, dəvədabanı, sütlü kən, kəvər, quzuqulağı, yarpız, qalxana, tütürük. Bağdad həvici, donbalan, şipəllüh, hərnük, həbəllük, pencər, qoca başı, zədənə, üzərlik, quşüzümü, paşa yemişi, əcci qavuğ, şaqqıldağ, şiş molla gəlinbarmağı, şəkərəm, gübələk, türpəgə, qazayağı, kəmərən, pis ot, yonca, qəsil, sağac otu, sarmaşıq, ceyranotu, qızılzı, sırtmaq, piyan, atquyruğu, pərpinə və s.

İndi qardaşa deyim, ağaclar necə olur. Bahar fəsli yağmur zox olur. Ağaclar əkilir, hər yay yeşil olur. Hər yan gül olur. Baharda meyvə ağacı əkilir. Alma ağacı, incir ağacı, armud ağacı, şəftəli ağacı, portağal, limon, xurma ağacı və s. əkilir. Ağaclar əvvəl güz verməğə başlar, güzdən sora isə budaq başlar meyvə tutmağa. Üzümiysə üzüm tutar, almaiysə alma tutar. Yaza girdiğimiz halda başlar bular bişməğə. Bişəndə alıx buları buraxırıx səbətə. Bir qismin yeyərix, bir qismin də aparrıx bazarda satarıx.

Yaz kezənnən sora ağacların yaprağı düşər. Küz gələr. Savıx yel gələr. Şaxta düşər, qırov düşər. Şaxta, qırov bilisən nədi? Qardı mənası, ağ una bənzər, səbbəh erkənnən düşər yerə. Ağacların yaprağın tükər. Ağac qalır, bir də gələn baharda gügərir.

Meyvə ağacları bulardı: nar, xurma, qoz, zeytun, portaxal, incir, alma, şəftəli, mincaz, fıstıq, əcəm alması, püstə, yengi dünya, badam, gilas, ərik, turunc, üzüm, narınc, innab, cüvüz, alma, limi, armut və s.

Bular isə barsız ağaclardı.

Cəm ağacı, pallut, saz ağacı, pambığ ağacı, sərv ağacı, mizək ağacı və s. Bizdə güllər-zizəklər də zox olur. Bu güllər və zizəklər bağzalar bəzəyidi: şəbboy, süsən, qədifə, xitmi, həməşəbahar, incilis zatısı, ağu gülü, qünzə gül, günəbaxan və ya saat gülü.

İndi arxadaşlar, siziyzin qonuşuram ziraəttən. Ziraət necə əkili, necə hazır edərix, toxumunnan hətta o biri toxum bitənə qədər, yiyənə qədər üzüni. Qışda arpa əkərix, buğda əkərix. Buğdanı əkəndə cüt edərix, yeri dündərrix. Şoxum iki arvaddan edərix. Arasında uzun bir taxtadı, ağaştı və ya dəmir var, ona sikkə deyərix, onuydan şoxum edərix. Ona biz cüt deyərix. Yaxut da gətirrix piləsgər. O cüttən əyidi? Zünki güylülərin üzlərinin həm cütü, həm davarı var. Üzləri əgər, üzləri bizəllər. İndi yüzdə doxsan beş faiz piləsgər qulannıx. Yeri şoxum səpərix. Buğda başlar cücərməğə. Əmma yağış əyi olarsa, taxıl zox əyi olı və biz də zəngin ollıx. Yağış olmasa başlarıx zərəl etməğə, daha da fəqir ollıx. Toxım başlar cücərməğə, buna diyərix qəsil. Başlar bu da baş tutmağa, simbil tutmağa. Qardaşa deyim, qəsil zox olduğu hallətə yatar və simbil tutmaz. Belə olduğı halattə gətirrix qoyın-quzı, yaxud inək. Buları sallıx izinə, qəsili yesin. Qəsil yeyili və gügi qüvvətlənər. Bir qaz ay sora qurıyar. Simbil olı və saralı, bu halda bunı ya oraxtan bizərix, yaxud da dərracə var, məkinədi, sallıx izinə, sayığı var, sürər üzün. Üzü həm dügər, həm samanın atar, həm dartar. Saf buğdanı veri bizim əlimizə. Bu vaxt pəriz zox olur. Üzümüz üz

əlimizdən bizərixsə, onu taya edərix. Taya etdiyimiz zamanda qaldırrıx onı davarlarla zəkərix üzüni, xarman edərix. Xərman etdiyimiz zamanda başlarıx bunu davarlardan zəncər edərix. Zəncər bilisən nədi? Zəncər üzi bir taxtadı, altında pızaxları var. O pızaxlar da bir-birinin əksinədi. Başlar bular əzməğə, doğramağa, buğdasın zıxartmağa, samanın etməğə. Qardaşa deyim, xarman kizikti, tez bitər, büyükti gec bitər. Dollantırrıx izində xarmanın zənciri, hətta tam bəyaz saman olı, buğdası izində küsükməz. Koma edərix: Başlarıx şumal yelinə verrix üzüni. Yel samanın aparı uzağa, güzəriydən buğdası qallı yerində. Yel əssin deyə mahnı oxurux:

Heydər, Heydər əsa gəl,
Xırmanları basa gəl.
Əmin qızı ülübdü,
Durmagınan yasa gəl.

Yellər də bizdə bunlardı: dağ yeli, qara yel. Şimal-Şamal yeli, səm yeli —isti olur. Sora savurrıx. Saman zıxar. Nəyi qalı? Qalı güzləri və buğdası. Bunu qərbil-ələyə vurrıx. Qərbil-ələyə vurduğumuz halda bunın güzəri ayrı olı, saf buğdası qallı. Sora davardan, otomobildən aparrıx yevə, buraxırıq ambara. Bunın da bir qismin satarıx, bir qismin də saxlarıx gələn qışta əkməğə. Bir qismin də yəərix.

/Məhəmməd Nuri Baqvan,
36 yaşında, 1965, Altun Küprü/

HEYVANLAR QUŞLAR

Mən, Məhəmməd Nuri Bağvan siziyzin heyvanattan qonuşuram. Burda biz bəsləriğ inək, qoyın, kezi. Buları süt izin saxlarıx. Bulardan sora gəli eşək, qatır, bəkir, at. Buların da bir qismin qullanıx ziraət işində, o biri qismin də minəriğ gedəriğ bir yerdən bir yerə. Ükümizi aparrıx. Endirrix bazara, satarıx. Zünki bizim ixtidarımız yoxtı səyarıya, bu ucuz olduğu haləttə. İndi inəgin doğmağınnan qonuşuram. İnək üzi bir heyvandı, insanzin zox faydası var. Bunın süti olı. Bu süttən qaymağ edəriğ, bu süttən

yoğurd edəriğ, sütin yağın zıxardarıx, bu süti izərix. İnək doğar doqquz ayda. Qardaşa deyim, inək süttən ha zaman kəsili. İnək süttən doquz aya üz ay qalmış kəsili. İnəgin qarnı qalxar. Necə billığ bunın nəfəs almağın. Əlimizi buraxırığ sağ tərəfdən inəgin qarnı üstünə, baxarığ bunın qarnında həqqətən bala nəfəs alırı. Doğanda altına saman düşərix. Bir nəfər də gəli bəkləsin üzüni. İnək başlar doğmağa. Doğdığı haləttə əvvəlcə buzovın başlar gürünməğə iki ayağı. Sora bədəni gürüni. Sora qoyarıx nənəsi muni yalasın. Neynən yalasın? —diliynən. Sora inəgin süti gəli. Buna diyərix ağıs süti. Ağıs sütini alıx inəgdən verrix balaya. Onnan sora gəli bəyaz süt. Bu süti qullanığ işməğzin, ya yoğurdzin. Biz güyli oldığımızzin yağ, pendir, kərə, yoğurd, süt bizimzin vacibdir. Yaşayışımız bular üzərinədi. İnəgin balası sora büyük olı. Büyük oldığı haləttə buna diyərix inəg. Zünki bu da başlar doğmağa, bala verməğə. İnək üldüysə, ya kəsdixsə dərisin alıx qondara edərix.

İndi yev quşlarınnan, tauğın üzərinə qonuşurıx. Biz tauxnan zox istifadə edərix. Bunın istifadəsi nədi? Güydərix. Baxarıx taux doğupdu. Səbbah qalxarıx yumurtaları qoyarıx qazana bişirrix, yiyərix və həm də sallıx üzüni yağa, yağda yiyərix. Tauğı satarıx da. O da ha zaman? İstərix bir yerdən bir yerdən bir yerə gedəx. Tauğı satarıx, para olsın. Hətta paraydan gedəx. İndii qonuşım sizə necə tauğ doğar, yumurta olı, sora cücə də bir daha tauğ olı. Tauğ girmi, girmi bir yumurta doğar, sora qaxar, kürk olı. Necə billiğ biz bu tauğ kürkdi? —Tauğın kürki belədi. Tükləri şiş durar. Tükləri şişər, üzü də başlar daiman yerdə yatmağa. Canı sıcaq olı. Sora başındağı ət qırmızı olı. Necə billiğ kurkti. Altına bir az saman buraxırıq və tərəcəyə buraxırıx üzüni. İyi tauxsa altına girim bir yumurta buraxırıx.Əgə taux iyi dəgi, az buraxırıq. Baxarıq yumurta lak olmasın, hətta ki, cücəmiz zıxmasın, ziyan edəğin. Belə edərix cücəmiz tamam zıxsın. Taux qallı yumurtalar üzərində iyirmi bir gün. Sora yumurtalar başlar partlamağa. Necə partlar? —Ondakı cücələr hazır olı, yumurtalar izində nənəsi dimdigini salı, qırar və cücə zıxar yazıya. Cücə zıxdığı zaman

tauğ buları alır, qənəti altında saxlar. Tauğun üginə arpa, buğda tükəndə dimdigiydən vurar və gətiri cücələrin üginə. Cücələrə qəmsilə də verrix. Qəmsilə bilisən nədi? —Qəmsilə xəmirdən olı, xurda-xurda. Qoyarıx cücənin ügünə, cücə xırda olanda yesin üzüni. Cücə başlar büyük olmağa. Bir-iki ay sora buna diyərix fərik. Fərik də zox istifadəlidi. Xəstə insanlara zox faydası var. Kəsərıx, xəstə yesin, hətta əyi olsın. Kizər üzərinnən bir düvran və fərik başlar tauğ olmağa. O da başlar nənəsi kimin yumurta doğmağa. Bu, pələ suyı izənnən sora başlar doğmağa. Ev quşları bulardı: cücə, fərik, xoruz bezə, tavuq, kürk tavuq, sona.

Ev heyvanlarından buları deyə billəm: inək, bızav, dana, sığır, qoz, qoyun, quzu, kezi, oğlaq, təkə, eşşək, ərkək əşşək, qoduğ, tazı, it, küpək pisik, qətir, at.

Atlar zeşidlidi. Erkək ata at deyəriğ, sora gəldi qısrağ və ya madyan, tay, bəgir, fəhil, al at, qaşqa at, dəmiri at, güveyti at, dür at, qirat və s.

Kərkük dolaylarında vəhşi heyvanlar bulardı: tülkü, ayı, zaqal, qurd, aslan, xənzir, donquz, ceyran. Əskidə qaplan da var iymiş.

Kərkük və yürəsində quşlar daha zoxdu. Onnardan güstərə billəm: hacləğləq, dəvəquşu, qırğılıq, zığırzın, gügərzin, qallanquz, bayquş, molla cürrə, bamya quşu, papla Süleyman; bizin quşu, durna, qarğa, zağ, qara qarğa, bəyaz qarğa, atlas quşu, Bağdad quşu, Kərkük quşu, setau quşu, orfa quşu, küsü quşu, yazı sonası, balıxzın, bağ tauğı, bülbül, süskə, süyüd quşu, cənnət quşu və s.

Kərkük dolaylarında həşəratlar, sürünənlər və başqa xurda heyvanlar da gürünür. Onnardan güstərə billəm, zibin, mizək və ya sinək, sırsır, qarınca, əqrəb, bit, dauzan qurtağı, sirkə, qurt, givə, zəyirkə və ya zevirkə, ənkəbut, birrə, qırxayaq, su ailanı, kor ilan, dəm ilanı, əjdaha, alaza ilan, sarı ilan, qərə ilan, dağ ilanı, kozman, kirpi, korxan, qızlar yoldaşı, tospağa, sızan, kor sızan, xurma sızanı, sıxxora və s.

KƏRKÜK DOLAYLARINDA XƏSTƏLİKLƏR

Qardaşa deyim, bizlərdə xəstəliklər saymaqla bitməz. Qorxusuz xəstəlik “qızanbuğ”dur. Boğazda olur. On iki yaşa qədər uşaqları tutur. Al aparma xəstəliyi qadın doğarkən baş verir. Qadın bəzən huşunu itirir, yəni bayılır. Buna “Al apardı” deyirix. Elə olur ki, qadın bir daha ayılmır. Dəri üzərində deşiklər əmələ gətirən xəstəliyə “sızan oynağı” deyirix. Burunun izində gürülən xəstəliyə “xora” deyərix. Güz ağrımadan, qızarmadan güzün gürməməsinə “güzə su enmə” deyərix. Zox kəskin baş ağrısına “baş düşüb” deyərix. Pazada, budun nəhayətində xiyar şəklində büyük şiş verən ağır dəri xəstəliyinə “xiyar zuğ” deyərix. Barmaqlarda və digər yerlərdə fır-fır olan külli miqdarda gürünən qotura bənzər xəstəliyə “qilibaş” deyərix. Güzdə zıxan yaraya “itdirsəyi” deyərix. Birisi qan oturarsa buna “buruğ” deyərix. Barmaqların arasında və bədəninin başqa yerlərində baş verən dəri xəstəliyinə “gidişmə” deyərix. Ələt və ya taun, belə billəm bilərsiz. Qorxulu xəstəlikdi. Ən qorxulu xəstəlik iysə “qusaq”dı. “Qusaq” bir güyü və şəhri tutsa, bir adam sağ qalmaz. Vərəm, qotur, sancı, kezəllik, dalağ və dəlilik də ağır xəstəlikdir. Əlacı yüngül olan xəstəliklərdən deyə billəm, isitmə və titrətmə, zizək, qızıl qurt, yel və ya qulunc, gübək düşməsi, üskürmə, ziban, diş ağrısı, güz ağrısı.

KƏRKÜK DOLAYLARINDA GÜZƏL ADLAR

Qardaşa deyim Kərkük yürəsində zox gürsənən erkək və qadın adları bulardı: Şədan, Şəngül, Şakir, Şahdar, Şahbaz, Songül, Sonay, Mətin, Pünər, Atilla, Zingiz, Tulay, Güldərən, Gülər, İldırım, Yalzın, Yavuz, Zamiran, Ayxan, Orxan, Gülxan, Maral, Aynur, Sevtap, Timəzin, Sevsez, Sevgi, Sevinc, Dəmiran, Gügzək, Toğrul, Nuran, Gültən, Dəniz, Jalə, Nərmin, Nuriyə, Aydın, Yaşar, Rəşad, Yüksəl, Gülnaz, Gülzar, Səbriyə, Ayişə, Cəmilə, Müjdə, Rəbiyyə və s.

Oxşama mənasında adlar qısaldılır. Mustafa —Muza, İbrahim-İbiş, Şakir-Şako, Kazım—Kəza, Məhəmməd—Məmməd, Ümər —

Ümüş, Kamal-Kamış, Xədicə - Xəccə, Züleyxa —Zixa, Cəmilə - Cimə, Ayişə-Əşyə, Mahmud —Mühü və s.

KƏRKÜK DOLAYLARINDA XISIMLIQ

Babaya Kərkükdə baba, Altun Küprüdə dədə, Ərbildə qağa deyərix. Anaya da beləcə nənə, nanə deyərix. Nənəyə isəm ənnə, bibi, qənnə, qərnə deyərix. Kərkükdə kürəkən Til, əfərdə güy deyərix. Qalanları fərq etməz, yəni məmləkətin hər yanında birdi. Məs: qardaş, abe və ya abi, abla, dayday, atə, əmmi, qoca, oğlumun oğlu və ya oğlumun qızı, gəlin, elti və ya ini, qəyin baba, qəyin nənə, bacanağ, oğlumun qayinənəsi, oğlumun qəyin babası, yengə, qardaş oğlu, qardaş qızı, bacı oğlu, bacı qızı, əmi qızı, əmmi oğlu, atə qızı, dayza qızı, əmarvadı, dayarvadı, ügey nənə, baba, oğul, qız, qardaş, bacı, günü.

ƏSKİ GEYİMLƏR, BƏZƏK-DÜZƏK

İndi qonuşuram İnsan oğlu nə girər, nə ürtər, nanca bəzənərdi. Kətan küynək, bəyaz küynək, zit tuman, zarşaf, yağlıq, yaşmağ, şal, zitara, araqzin, kürk, pezə, salta, sitrə, dizlıx, zubun, sıxma, tuman, şərval, əba, telli fistan, yazma, boyama, zərqat, pələkli yazma, ləzək, albağ, tel qırma zatı, tel qırma başlıq, türmə, al türmə, sarı türmə.

Qadınlar düzən və bəzək üzün qulaqlarına sırğa, sazlarına sancaq, qollarına qızıl sahat, boyunlarına altun boyunbağ, gərdana, altun zəncir, qollarına bilərzik və ya qolbağ, bellərinə altun kəmər taxarlar. Əskidə güylərdə burunlarına altun xizmə, ayaqlarına xalxal taxardılar.

Geyimləri bu tühür rəngdə olardı: qırmızı, al, güg, yeşil, pəmbə /azıq qırmızı/, sarı, boz, qəhvəyi, bəyaz, qərrə, ağ, mavi, siyahmur /bənüvşəyi/, fıstığı /azıq yaşıl/, bəm bəyaz, qıp-qırmızı, yem-yeşil, sim-siyah, qəp-qərrə, mas-mavi, musmur, sap-sarı.

İXTİSARLAR

A.K. —Altun Küprü şivəsi
Ə. - ərəbcə
Ər. —Ərbil şivəsi
K. —Kərkük şivəsi
Kif. —Kifri şivəsi
Mənd., Xan. —Məndəli,
Xanaqin şivəsi
Til. —Tiləfər şivəsi
T. Xur. —Tuz Xurmatu şivəsi
T. —Türkcə
F.- Farsca

Qeyd:
Şivə fərqləri:
II şəxs tək və cəmdə
ciddi şəkildə üzünü güstərir
Kərkük şivəsi:

gəldiv-gəldiviz
gəlduu —gəlduuz
Tuz Xurmatu və bəzi
başqa şivələr:
Kərkük: kitabuu /ıv/ -
kitabuuz /ıız/
T. Xur. —kitabıy —kitabıyız və s.

LÜĞƏT

A

Abi —büyük qardaş

Abdal /əbdəl —divanə, sərsəri/ bu süz Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələri üzün səciyyəvidir

Abla /K/, bacı /Tuz. Xur/ -büyük bacı

Abus olmaq —asılanmaq

Av /ay —ov. Başqa dialekt və şivələrimiz üzün də səciyyəvidir.

Avadan —abad

Ağı —abad

Ağı /Kif/, qız /K/ - qız

Ağarda —o yanda.

Ağ darrı —qarğıdalı

Ağır başlı —təmkinli, mühtərəm, savadlı.

Ağırlamaq —ehtiram, hürmət güstərmək

Ağıtlar —ağılar

Adağ —tühfə, pay, hədiyyə /Gəlin üzün aparılan hədiyyəyə deyirlər/

Adəməkə - adam, insan

Adamcıl —adamın canına həris olan

Ayağazdı —küzürülmüş qızın ilk dəfə ata evinə gəlməsi. /Bu süz bizim dialekt və şivələrimiz üzün də səciyyəvidir/

Ayağa qapınmaq —ayağa düşənmək

Ayağyalıq —ayaqyalın

Ayar etmək —arat etmək

Ay suratlı - ay yüzlü

Aydırmaq —anlatmaq

Aynamaz —anlamaz

Aynışlı —anlayan, başa düşən

Al -1. hal. 2. yalan, biclik /İkinci mənada başqa dialekt və şivələrimizdə də rast gəlinir/

Alav - /alay —alov

Alazlamaq — yayda günəş şüalarının hər şeyi soldurması, yandırması
Al aparmağ — hal aparmaq
Alaca - əldə toxunulan şal /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/
Albağ - baş dəsmalı
Aldırma — məhəl qoyma, fikir vermə
Allaf — buğda, arpa taciri /Bakı, Lənkəran, Şamxor dialektlərində də işlənib/
Allahqarı - /A.K./ - qar
Allı /allu/ -alın
Altun — qızıl
Amana /ə/ - avtobus
Amac — nişanə, hədəf son məqsəd /Bu süzə Cənubi Azərbaycanda da təsadüf edilir/
Anaxtar — azar /Bu süzə Gürcüstanın Dmanisi və Marneuli rayonlarında yaşayan azərbaycanlıların şivəsində də təsadüf edilir/
Anna - /Mənd, Xan/ - ana
Arabana — araba
Arabozan — arapozan
Ara yerdə - ortada
Arazı — vasitəzi, ara düzəldən /Şəki dialektində də işlənir/
Arışlanmağ — aralanmaq, ayrılmaq
Armağan — hədiyyə /yalnız qadınlara verilən hədiyyə ərmağan adlandırılır. /Bu süz əksər dialektlərimiz və klassik ədəbi dilimizdə işlənir/.
Arnavud — arsız, həyasız
Arpa dartmaq — arpa üyütmək
Ası qalmaq — pərzim olub qalmaq
Aslan ağzı — bir nüv qızıl gül
At qoşma — at zapma, cıdıra zıxma
At quyruğu — yağış — leysan, şıdırğı yağış
Atə - bibi
Atə qızı /oğlu/ - bibi qızı /oğlu/

Afat- bəla, təbii fəlakət / bu süzə başqa dialektlərimizdə və cənubi Azərbaycanda da rast gəlinir/

Axırışər —talesiz, bəxti kəm

Axur /isim/ - axır

Axza —pul / Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialektlərində işlənir/

Ahmaq —axmaq / Bu süzə Bakı dialektində də təsadüf edilir/

Aciz olmaq —incimək, küsmək, xətrinə dəymək.

Axcəmrə - xəmir mayası /Bu süzə başqa dialekt və şivələrimizdə də müşahidə edilir/

B

Baba —ata / Bəzi başqa dialekt və şivələrimizdə də ata əvəzinə baba işlənir/

Babız etmək —barmaqlamaq

Babıc —ayaqqabı

Bağdad qatı —bir nüv həşəratın dişləməsi nəticəsində ümürlük insanın sifətində qalan yara yeri

Bağdanus —cəfəri /Gəncə dialektində də işlənir/

Bağırdağ —beşik bağı /Azərbaycan dilinin Dərbənd, Quba, Gəncə, Nuxa və s. şivələrində də işlənir/

Bağ tavuğu —qaratoyuq, meşə xoruzu

Baqam —xalı yer

Baqqal - ərzaq və azuqə satan dükanzı

Baqla —qabaq, balqabaq

Bazı —ayaqlı

Bağlanmaq —uzmaq, tullanmaq, sızramaq

Bayılmaq —ürəyi getmək

Baynamaq —banlamaq

Bəmbəyaz —dümağ

Bamiyə-bibərə bənzər bişirilib yeyilən tərəvəz /Bu süzə Cənubi Azərbaycanda da rast gəlinir/

Barut-barıt /Cənubi Azərbaycanda da “barut” işlənir/

Bat —Bəsdir, kifayətdir, əlini az /qumar oyununda işlənir/

Bataniyyə - /ə/ - yorğan, adyal

Başarmaq — becərmək

Başına yatmaq — başını əkmək

Başı savuq — nigaran olmayan, aramını itirməyən

Bəddua — qarğış /Bakı, Lənkəran və s. dialektlərimizdə də işlənir

Beyram — bayram

Bekar — subay

Belsarma — belsərpmə /xəstəlik

Bertil — rüşvət

Bədəl - /ə/ - əvəz, qarşılıq /Bakı dialektində də işlənir/

Bəzzaz — Arşınmalzı. Parza taciri /Bakı dialektində də işlənir/

Bəzirgan — tacir

Bayaz — ağ

Bəyaz qarğa — sağsağan

Bəyaz darrı — qarğıdalı

Bəyaz tut — ağ tut

Bəyniz /A.K/ Bəyniz Siz Cənubi Azərbaycanda da "bəyniz" işlənir/

Bəkə - bəlkə

Bəkzi — meşəbəyi, qoruqzu, qaravul

Bəkləməğ — güzləmək

Bəgir — erkək at, axta at

Bəlaş /ə/ müftə

Bəran /ə/ qoz /K/ - qoz

Bərzəyi — yəhər ustası, yəhər düzəldən

Bəsləmə quzu — bordanmış quzu

Bətava — müftə

Bibi — nənə

Bibi su /qumru quşu — qumru quşu

Biğ — bığ

Bikəz birkəs — bir az, bir an, bir dəfə.

Bikmək/ bezmək — bezmək

Bilav /bilay — bülüv

Biləzik —bilərzik /Cənubi Azərbaycanda və Qarabağda da işlənir/

Biləkli küynək —qollu küynək, qolu uzun küynək

Biləksiz küynək —qolu güdək küynək, tenniska

Biləndər —hər şeyi anlayan / Başqa dialekt və şivələrimizdə də işlənir

Bin /K/ min /T/ - min

Birrə - birə

Bizin quşu —bildirzin

Bişmək —yetişmək, dəymək /meyvə/

Bıxav/ bıxay- buxov

Bozux —pozuq

Bozulmax —pozulmaq

Boyama —qadın ləzəyi

Boyunturluğ —boyunduruq

Büyük qoca —ulu baba

Büyük ləppə - dalğa, ləpə

Büyük nənnə - qoca nənə

Buğarsaq / boğarsağ —bağırsaq/ Başqa dialektlərimizdə də işlənirbudamax — düymək, vurmaq (Başqa dialekt və şivələrimizdə də işlənir)

Burğul — yarma /Gürcüstanın azərbaycanlılar yaşayan Amasiya rayonunda "bulqu" bu mənada işlənir

Buz dolabı —soyuducu

Bulamac —hürrə

Bulamaq /tapmaq —tapmaq

Burqan —buruq-buruq, qıvırcıq /saz və s/

Buruğ —qarın ağrısı /Başqa dialekt və şivələrimizdə də işlənir/

Buxtalanmaq —keyləşmək.

Buxzi —bızqı, mişar

V

Vala/f/ - yeksək, uca

Varmaq —getmək /bu süz qərb qrupu dialekt və şivələrimiz üzün də səciyyəvidir

Vay —heyrət və sevinc ifadə edən nidadır

Vəzir —nazir

Vəsl, vəslət /ə/ - qovuşma, vüsal

Vurğun —xəstəlik /Bu süzə Azərbaycan dilinin Şamaxı şivəsində də həmin mənada rasr gəlinir/.

Q

Qabadayı —dəlidolu, qanmaz, anlamaz, qoluzorlu

Qabanbaşı zəküc —büyük zindan zəkici

Qabuq —qabıq

Qav - /qay-qov/

Qavğa —səs-küy, dava-dalaş, qovğa, müharibə /Cənubi Azərbaycanda və Azərbaycanın Şuşa şivəsində də işlənir/

Qavım —qardaş-qohum-qardaş

Qavzamağ /qauzamaq —qaldırmaq /Bu süzə Naxzıvan, Şahbuz, Təbriz və s. dialekt və şivələrimizdə də təsadüf edilir

Qağanağ - qayğanağ

Qada —bəla, dərd, qəza /Azərbaycan dilinin başqa dialekt və şivələrində də üzünü güstərir/

Qazanmaq —udmaq, qələbə qazanmaq.

Qazbazı /A.K/ - qara fatı, douzan qurdu

Qazux —mıx, dirək /Dərbənd, Qax, Vartaşen dialekt və şivələrində işlənir/

Qayət suslu —hədsiz güzəl

Qayışbaldır —Uzun, arıq, əfsanəvi qorxunc canlı /Başqa dialekt və şivələrimizdə də işlənir.

Qalabalığ —basabas, basırıq, qarışıq, izdiham

Qalavuz —bələdzi /"Kitabi-Dədə Qorqud" da da işlənir/

Qallanquz —qaranquş /Dərbənd dialektində bu süz "qaruncağ" "qaranğac" kimi tələffüz edilir/

Qanara qəssəbxanada ət asılan zəngəl / Arxaikləşməkdə olan bir süzə ədəbi dil tariximizdə, hətta Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində təsadüf edilir/.

Qanqavur — zınqırov

Qaplan — pələng

Qar — buz. 2. qar

Qarana — zox büyük qazan, xeyrat və ya ehsan qazanı

Qarasu — güz xəstəliyinin adı /Qərb qrupu dialekt və şivələrimizdə də işlənir/

Qarınca — qarışqa

Qat — 1. Kostyum. 2. mərtəbə

Qaura — yeyə / Ermənistanın azərbaycanlılar yaşayan Kirovakan rayonunda «qora» /qoruya işlənir/.

Qaurğa — qovurğa /Azərbaycan dilinin Füzuli şivəsində də işlənir/.

Qaşavuc — qaşov

Qaşuğ — qaşıq

Qeyim — qayım

Qəvvad /ə/ — oğraş, əclaf

Qəydi yox — eybi yoxdur

Qəyin baba — qayınata

Qəyin nənə — qayınana

Qəytan — qaytan

Qələmtəraş — 1. ülgüc, 2. kizik qələm qəddiyən pızaq.

Qələndər — Dünyadan əl zəkib sərsəri həyat sürən Adam, filosof və s. / Cənubi Azərbaycanda da bu süzə rast gəlinir/.

Qəmərə — avtomaşın.

Qəmzi — qamzı

Qəmsələ — umac /xürək/

Qənəfil / qənifil — qərənfil

Qənnə /Tuz, Xur/ qərnə /A.K./ — nənə

Qənşər — tərəf, qabaq, qarşı /Əksər dialekt və şivələrimizdə də işlənir/

Qərbil — xəlbir

Qərə tut —qara tut

Qərəc / qərəzi —qarazı

Qərinə /ə/ —zaman, düvr, əsr

Qəsil —xəsil

Qəfənağ —xürək, yemək /Ordubad dialektində bu süzlə əlaqədar «qəfxana» —mətbəx işlənir/

Qil —qıl

Qilibaş —əllərdə əmələ gələn büyük ziyilli qotura bənzər xəstəlik

Qir —qır

Qir at —zil qara və ağ rəngli at / Başqa dialektlərimizdə də işlənir/.

Qirə - /A.K./ —qaplandiş, dişləri iri olan adam

Qisi soğan —güy soğan

Qıza vayı —qıza gürə

Qazanbuğa /qızıl qurt —qızılca

Qızanbuc —on iki yaşa qədər uşaqların boğazında gürünən qorxusuz xəstəlik

Qızlar yoldaşı —kərtənkələ

Qızmaq —acıqlanmaq, hirslənmək, qızışmaq. / Qərb qruppu dialekt və şivələrimizdə də bu mənada işlənir/

Qıy —qın /xəncər qını və s./

Qıyıq —qığı

Qındıdız —gündüz oğrusu

Qırvaq —güz muncuğu

Qırğılıq —qırqovul

Qırjan /K/ - xərzəng

Qırmışlamax —cırmaqlamaq

Qırran —taun

Qırran qırsın —Taun aparsın!

Qırtmax-qırtmax —Cadar-cadar, para-para

Qırzıl —zaş, güzü zəp.

Qısraq —at, ayğır /«Kitabi Dədə Qorqud»da işlənir/

Qolbağa —qurbağa

Qolpza —kişi küynəyinin qollarına kezirilən taxma düymə
Qombur —qozbel
Qonağ // müsafir —qonaq
Qondara /ə/ —başmaq, dikdaban ayaqqabı /Azərbaycan dilinin başqa dialekt və şivələrində də işlənir/
Qonuşmaq —danışmaq
Qorxağan —qorxaq, qorxan
Qoca —baba
Qoşa —Qoşa gəlməğ —qaza-qaza gəlmək
Quvağ —qoğ /Azərbaycan dilinin Puşkin və s. Şivələrində də təsadüf edilir/
Quvurcaq —gəlincik, kukla
Qulağı sarı —qeyrətsiz, namussuz
Qullanmaq —işlətmək
Qurqur /A.K./ —ildırım, güy gurultusu
Qurna —1. Lotereya uduşunda istifadə edilən qutu. 2. Püşk /Azərbaycan dilinin Qazax şivəsində «qurna» bu mənada işlənir/
Qurnaz —1. Vasvası, 2. Bic, zoxbilmiş
Qurrıt —qurut
Qurrı —quru
Quru əkmək yeməğ —yavanlıqsız zürək yemək
Qurrı üsgürək —quru üskürək, güy üskürək
Qurtulmaq —azad olmaq, xilas olmaq, canını qurtarmaq / Başqa dialektlərimizdə də işlənir. /Ədəbi dildə «qurtuluş» indi də üzünü güstərir.
Qurfa /ə/ —otaq
Qusaq —vəba
Qutlu —şad, xürrəm, şərəfli
Qutu qurmaq —donub qalmaq /qorxudan və s./ /bu süz Azərbaycan dialektində matı-qutu qurumaq kimi işlənməkdədir/.
Quşvuran /K/ - quşatan —sapand
\quşğun —tuman bağı
Quştükü —balınc
Qüddə —lovğa, gopzu

Qüzən — küzük, it balası /Ağdam rayon şivəsində də «qüzən» bu mənada işlənir/

D

Dabban //doban — daban /Bakı dialektində «doban» işlədilir/

Dabannan düşməğ — yorulub əldən düşmək

Davul — dümbül, nağara

Davulzu / dumbulzu — dumbul zalan

Dağarcuq — dağarcıq

Dayza — xala

Dayza oğlu /qızı/ — xala oğlu /qızı/

Dalğaya getmək — xəyala getmək

Dal — budaq

Dalda — arxa, dalda, külgə /Dərbənd dialektində də işlənir/

Dalmaq — xəyala dalmaq

Damad — bəy /Azərbaycan dilinin Quba dialektində və Cənubi Azərbaycanda da bu süzə təsadüf edilir/

Dam dirəgi — uzunluğu 40-50 sm. zatan xiyar nüvü

Danına getmək — acığına getmək

Darılmaq — 1. Darıxmaq. 2. Əsəbiləşmək. /Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələri üzün də səciyyəvidir/

Darın dünyasında — yer üzündə

Darı — 1. Darı, 2. Qarğıdalı

Darı püskülü — qarğıdalı teli

Dartmaq — taxılı üyütmək /Bu süzə Azərbaycan dilinin Lənkəran şivəsində və s. də təsadüf edilir/

Dauqurmaq — qısqırmaq

Dauzan qurtağı — dozan qurdu

Devə — dəvə

Devələməğ — iri addımlarla getmək /Bu süzə Azərbaycan dilinin qərb qruppu dialekt və şivələrində də rast gəlinir/

Dəvə — dava — dalaş /Dərbənd dialektində də işlənir/

Dem — dəmyə /Naxzıvanda bus üz «demi» formasında işlənir/

Derlər — deyirlər

Dəqqə /ə/ — 1. Dəqiqə. 2. Üzdə düyülmüş xal

Dəğəzdar —bənizi qazmış, rəngi ülüyə bənzər

Dəğəl —daqqa qarın adam, yekəqarın

Dəgə —təkə

Dəgil —deyil

Dəgirman —dəyirman

Dəlləg —dəllək

Dəlli —dəli

Dəllük —dəlik

Dəmdəmi —hərdəmxəyal /Əksər dialekt və şivələrimizdə bus üz «dəmdəki» formasında işlənir/

Dəmiri at —kürən at

Dəndüc —hədik

Dərgi —jurnal

Dərracə —1. Kərənti. 2. Kombayn

Dərri —dəri

Dəccəl —dəcəl

Dizə —küpə /Ancaq piti küpəsi/

Dilənci —dilənzi

Ding —xırmanda arpa —buğda və zəltiyi düyərkən vəl kimi istifadə edilən, başına dəmir dişlər vurulmuş ağac və ya büyük daş / Dərbənd, Cəbrayıl, Vartaşen və s. dialekt və şivələrimizdə də işlənir/

Digirlənmək —diyirlənmək, yuvarlanmq

Diş —zül, bayır —Bizdə bu mənada «dişarı» süzü işlənir/

Diş /düş/ /yuxu-yuxu/ Azərbaycan dilinin Qazax, Dərbənd, Zaqatala və s. dialekt və şivələrində də işlənir/

Dız —oğru

Dırnaxlı külzə —şəkərbura

Dolama —uşaqlar minmək üzün meydanzada düzəldilmiş fırlanan qurğu

Düvlət quşu —bəxt quşu, düvlət quşu

Dügməcə / dükməcə —yağla qarışdırılaraq doğranmış isti zürək /Bu süzə düyməcə, düymənc, düyməc formalarında başqa dialektlərimizdə də təsadüf edilir/

Dür — iz otaq, otağın yuxarı başı /Bu süzə eyni mənada başqa dialektlərimizdə də rast gəlinir/

Dürü / doru at — boz at, kəhər at. /Bu süz başqa dialektlərimizdə də işlənmişdir. Bax: Azərbaycan türk xalq şivələri lüğəti. Bakı, 1930-1931, iki hissədə/

Duman — tüstü

Durağ — dayanacaq /avtobus və s. üzün/

Durrac — turac

Dügə — düyə

Dükmə — düymə

E

Eyi /əyi/ iyi — güzəl, yaxşı /Bu süzə başqa dialekt və şivələrimizdə yey //yek// ey formasında təsadüf edilir/

Eyş // Eş — həyat yoldaşı sevimli qadın

Et — ət /Dərbənd dialektində də işlənir/

Ecci — acı

Ə

Əbəzi — mama, mama həkimi

Əvələmək, dəvələmək — Mənasız danışmaq, üzünü apara bilməmək

Əqil - ağıllı, dərrakəli /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/.

Əqəli xəfif — ağıldan yüngül, ağlı kəm

Əğyar — yad, üzgə, rəqib

Əjdaha — adam udan ilan, zox büyük bir şey

Əkmək /K/ zürək /Til/ — zürək /Başqa dialekt və şivələrimizdə bu süzə əppək, əpbağ, epbəğ formalarında rast gəlinir/

Əgə — yiyə

Əglıncə — əylıncə

Əlbəsə /ə/ — paltar

Əli günü — Cümə axşamı

Əlti — elti

Əmarvadı — əmi arvadı

Əmqızı — əmi qızı
Əmoğlu — əmi oğlu
Əmmi — əmi
Əmcənək — xərzəng
Ənqa /ə/ — Qaf dağında yaşayan əfsanəvi Simurğ quşu
Ənkəbut /ə/ — hürümzək
Ənnə /ə/ — nənə
Əntikə — əntiqə
Ənsə — dal, arxa /Başqa dialekt və şivələrimizdə də işlənir/
Ərbə /Tuz, Xur/, /K., A.K./ — arx.
Ərkəg — erkək
Əsbab /K/ — paltar
Əsəs — zoban, qaravulzu
Əski — kühnə, qədim
Əsmər — qarabuğdayı /qız, qadın/
Əssük — əskik
Ətba / ətəbə — dəhliz, zal
Ətəkliğ — alt küynəyi
Əttar — yeyinti malları taciri
Əttar dükanı — yeyinti malları dükanı
Əfət — 1. Qarımış qız. 2. Namuslu, ləkəsiz
Əhəd günü - /ə/ — bazar günü
Əcələ /ə/ — tez, tələsik
Əşəg // əşşəg — eşşək
Əşrəfi gül — ən yaxşı hesab olunan qızılgül nüvü

Z

Zağ — qarğa /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/
Zağal — cığal /Salyan və s. şivələrdə bu mənada «dağal» süzü işlənir/
Zalxım — salxım /Dərbənd dialektində «zalxum» işlənir/
Zampara — şorgüz
Zeyistan — zahı qadın

Zəvzəg —zəhlə tükən, naqqal. /Azərbaycan dilinin Cəbrayıl, Gədəbəy və s. şivələrində də işlənir/

Zəncər —vəl

Zərzəmi —zirzəmi

Ziyləmək —1. Sızıldamaq, inləmək, zarımaq. 2 cingildəmək

Zəxirə —azuqə /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

Zillə —şillə

Zifir —yağlı, yağlaşoy, yaxantı

Zılx —pazı, zuğundur /Azərbaycan dilinin Cəbrayıl kezid şivəsində də işlənir/

Zırnığ —bədənin tükünü tükmək üzün işlədilən dərman

Zıxtalamağ —1. Yırğalamaq, zalxalamaq, zalxalanmaq. 2. Sancmaq

Zoğ tutmaq —sümsüyünə düşmək, zox xoşuna gəlmək.

Zokuldamaq —titrəmək, əsmək /soyuqdan/

Zraət /ə/ —əkin, bizin, kənd təsərrüfatı

Zraət mühəndisi —aqranom

Zuvana —Buxarı

Zümür-Ənqa /ə/ —Zümrüd quşu. /Qəribədir ki, əfsanəyə görə biri Elbrus /Zümrüd quşu/, biri isə Qaf dağında /Ənqa Simurğ/ yaşayan bu iki quş Kərkük dolaylarında bir yerdə verilir/

Zülf —saz, tel /Cənubi Azərbaycanda da işlədilir/

İ

İbinməq —islanmaq /yağışdan, sudan/

İbriğ —aftafa

İki qat ev —iki mərtəbə ev

İg —İy

İgnə —iynə /Dərbənd dialektində də işlənir/

İləri —irəli

İməci —iməclik

İmşağ —yumşaq

İnayət —qayğı, kümək /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

İni /A.K./ elti

İncana — ləyən, zəmaşir ləyəni, tas

İplik / ip — 1. sap, 2. ip

İrağ — uzağ /Başqa dialektlərimizdə də işlənir/

İrat — daş yonan, daş zıxaran, hürükzü

İrmağ — axar zay

İrri — iri, büyük

İsqa — vərəm

İsitmə — titrəmə xəstəliyi

İskəmli /ə/ — kətil

İsgələ — bənnaların hürük hürərəkən ayaqlarının altına qoyduqları taxta dayanacaq

İsgəncə — iskənə

İskif — üskük

İsmarlamaq — əmanət göndərmək, tapşırmaq /Qərb qrupu dialekt və şivələrimizdə işlənir/

İtab / itap — məzəmmət, danlaq /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

İtitmək — itiləmək

İdtti — iti

İfqa — nazik, yüngül

İxzirik / ixzırıq — işqırıq

Y

Yaban — yad, üzgə, əcnəbi

Yavrı — /t/ — üvlad, bala /K/ üvlad, bala

Yavuz — dəliqanlı

Yağışır — yaraşır

Yağdan — lampanın neft tükülən hissəsi /Azərbaycanın Naxzıvan qrupu dialekt və şivələrində də bu mənada işlənir/

Yağ yarası — kor ziban

Yağ — yımırta /K/ — qayğanaq

Yağlıq — yaylıq /Dərbənd dialektində də işlənir/

Yadlamaq — yada salmaq, yad etmək, xatırlamaq /Dərbənd dialektində işlənir/

Yaz —yay fəsli /Azərbaycan dilinin başqa dialekt və şivələrində də işlənir/

Yazı —zül, bayır

Yazı sonası —zül sonası

Yazma —dəsmal

Yaya —1.Piyada. 2. Ayaqlı /Dərbənd dialektində bu mənada «yayağ» işlənir /Bu süzə «Kitabi Dədə Qorqud»da rast gəlinir/

Yaman yara —pis yara, yaman yara

Yan… yan-ya… ya… /bülüşdürücü bağlayıcı/

Yandıra —zül otu, alağ

Yapmaq —düzəltmək, etmək

Yar —dost

Yaral —xaral

Yarvarmaq —yalvarmaq

Yarın —sabah

Yartaxım —yəhər

Yası —toran düşən

Yastuğ —yastıq / Azərbaycan dilinin əksər dialekt və şivələrində də bu süzə təsadüf edilir/

Yatıq güz —zəp güz

Yez —mis /Bu süz Azərbaycan dilinin Zaqatala şivəsində də işlənir/

Yez / qəlp-qəlp

Yelləpənə —kəpənək

Yelpizə —yelpizək

Yemind —and-aman

Yemyeşil —yamyaşıl

Yenqişdən —yenidən

Yengi —yeni, tər /Bakı dialektində üzünü güstərir/

Yeşil —yaşıl

Yəməni —başmaq, bir nüv ayaqqabı

Yəxə —1. Yaxa, 2. Yu, yaxala

Yəxəməğ —yumaq

Yığlamaq —ağlamaq /Bu süz Azərbaycan dilinin Nuxa dialektində də işlnir/

Yımırta doğmaq —yumurtlamaq

Yırğat / irğat —hürükzü

Yoğurd —qatıq /Dərbənd dialektində rast gəlinir/ «Yoğurd» hələ «Kitabi-Dədə Qorqud» vaxtından işlənmişdir.

Yol parası —Oğlan evinin qız evinə verdiyi pul /Dərbənd dialektində də işlənir/

Yolzu —yolzu, dilənzi

Yung —yun

Yuxun zürüməsin —yuxun pozulmasın

Yürüvün —yeriyin

Yürümək —yerimək

K

Kavvaş —nüvbətzi

Kavul —1. Viran. 2. zox isti, cəhənnəm kimi isti /Vartaşendə isti geyim —«kaval» bu mənada işlənir/

Kağız quşu —zərpələng

Kar —1. kar, 2. iş-güc /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

Karyola /ə/ —zarpayı

Kevli /ə/ —küzəri ərəb

Kezaman —koramal

Keşkək /Tuz/ —hədig

Kəzzab /ə/ —yalanzı

Kəlkif —kiflənmiş

Kəlos /A.K./ —Ağzında dişi olmayan adam

Kəm —az əskik, kəm /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

Kəndi —yoğun kəndir

Kəpək - /K/ —qar

Kəpənəg — yapıncı /Bu süzə «Kitabi-Dədə qorqud»da təsadüf edilir

Kəpmal etmək —malalamaq

Kərvə /K/ —şahad

Kərdi —lək, Ləkin izi /Bu süz Azərbaycan dilinin Ordubad şivəsində də işlənir.

Kərət / kərətə /ə/ —dabanzəkən, rojok

Kərizzi — kənkan
Kəriz — kəhriz
Kərkülük — kəklik
/Kəsav // kəsau — 1. kürəg, 2. maşa
/Kəssək — palzıq kərpic, ayı balası kərpic, ziy kərpic
Kəskün tütün — bərk, tünd kəskin tütün
Kəttan — kətan
Kəfil — zamin /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/
Kəfin — kəfən /Azərbaycan dilinin Dərbənd dialektində «kefin» formasında üzünü güstərir/.
Kezə // kezzə — kezə
Kəşam // keşkənəg — qurut
Kəşkül — hind qozundan dərvişlər üzün düzəldilən qab
Kikiləməğ — ütmək /quş və s./
Kilav // kilau — murdar, murdarlıq
Kilik — kilid-qıfıl /Cəbrayıl şivəsində də işlənir/
Kilfət — külfət
Kinar — kənar
Kiriş — cəhrəni işlədən ip / Azərbaycan dilinin Tovuz, Cəbrayıl və s. Şivələrində də işlənir/
Kirşan — pudra, kirşan /Azərbaycan dilinin əksər dialektlərində də müşahidə edilən süzlərdir/
Kitablıx / kütübxana — kitabxana
Kişi — ər
Klisa / kəlisə — kilsə /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/
Kor bızağ — korş, küt bızaq
Korza // korşa — korş, küt, kəsməyən / Qazax şivəsində kütləşmək mənasında «korşalamax» işlənir/
Küzər — taxılın başayağı /Azərbaycan dilinin Ordubad şivəsində bu süz — «kozar» kimi işlənir.
Küy — kənd — əvvəllər bizdə də işlənib. /Bax: İzahlı lüğət, III cild, səh. 101/.
Kümlək — küynək
Kümmək — basdırmaq

Kütü — pis, yaman-xarab /adam və s./
Küsk — küks
Küşə — künc
Küveyti at — alapaza at
Kuri /ə/ — dəm zayniki
Kurnaz — ağıllı
Küzəzi // küzəzi — su qabı / küp, cürdək, bardaq və s./ düzəldən sənətkar.
Külah — papaq
Külə — bəstəboy, qısaboy
Külzə — təndirdə bişirilən yağlı zürək, paxlava /Bu süz Azərbaycan dilinin Şəki və Şamaxı dialektlərində də üzünü güstərir/.
Küplüğ — küp qoymaq üzün düzəldilən yer.
Kürk tauğ — kürt toyuq / Bu süz həmin mənada Cəbrayıl şivəsində «kild» kimi işlədilir/.
Kürasi /ə/ — kürsü /Dərbənd dialektində də bu süz belə tələffüz olunur/
Küskü — ling, büyük lom
Kütək — kütək
Küfr — kafirlik
Küzük — kizik

G

Gamış — camış
Gevil — künül
Gedisən — gedirsən
Gezəl — kezəl
Gezi — kezi
Gə — gəl
Gəbə qadın — hamilə qadın
Gəbərməğ — ülmək /başqa dialektlərimizdə də işlənir/
Gəvşəmağ / kəvşiməğ — güvşəmək
Gəzingi — naxış, bəzək
Gəgirməğ — gəyirmək
Gəm — yüyən, cilov

Gənə —yenə /Başqa dialektlərimizdə də işlənir/
Gəvildəməğ —ləhləmək, tüvşümək
Givə —güvə
Gidişmə —geyişmə xəstəliyi
Gizilləmək —arxasınca danışmaq, qeybətini etmək
Gizirzi —xəbərzi, satqın
Giritmək —geydirmək
Girmək —geymək
Gorxan —koreşən
Güzdaşı —güzmuncuğu
Güznəfəs —Uşağa güz dəyməsin deyə uşağın üstünə asılan bir şey
Güzükmək —gürünmək
Güzün gilləsi —güz bəbəyi
Güy /Til/ —/kürəkən/ damad —kürəkən /Azərbaycan dilinin başqa dialekt və şivələrində də işlənir/
Gübələk —gübələk
Güvəngəz —alağ otu
Güz —payız /dialekt və şivələrimizdə bu süzlə əlaqədar «güz» quzu, payız otu, yazda güyərən ot, «güzəm» —quzu yunu, payızda qırxılan qoyun və s. üzünü güstərir/.
Gügərzin —güyərzin
Gülşən —güllük, zizəklik, gülşən /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/
Gümmə —kümbə /Dərbənd dialektində də işlənir/.
Güniyə —günyə /Şamaxı, Tovuz və s. şivələrimizdə də işlənir/
Günorta şaqlamı - günün cəhənnəm kimi, yeri-güyü yandıran isti, bürkü vaxtı
Günarası —qürub vaxtı, günbatan vaxt

L

Lağva —lağ
Lak —lax

Laf — 1. Süz, sühbət. 2. Boşboğazlıq, boş laqqırtı. / Bu süzə Azərbaycan dilinin Qazax şivəsində də təsadüf edilir/

Leylaq — leylək

Ləb — dodaq

Ləğvəzi — gopzu, lovğa

Ləppə — ləpə

Lət — lüt, kasıb

Lətkə — qeysi qurusu ilə bişirilən plov

Ləüzə / lüüzə-naqqal, zox danışan

Ləhanə /ə/ — kələm /Gürcüstanın azərbaycanlılar yaşayan Axalsi rayonunda bu «laxana» tələffüz olunur/

Libin /Tuz, Xur/ — ayı balası kərpic, kərpic

Lifə — hamam kisəsi

Loğma /luqma — loxma

Lokuldan — rəf, tərəcə, divar boyu qabları yığmaq üzün düzəldilmiş yer.

Loş — boş, lax /Bu süz Azərbaycan dilinin Şamaxı, Ağdaş və s. şivələrində də rast gəlinir/

Loşlamaq — laxlamaq, boşalmaq

Lüs — şumal, düz, hamavar

Lütf — mehribanlıq / Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

M

Mavılmaq — üzündən getmək, huşunu itirmək, ürəyi sıxılmaq /Bu süzə «Kitabi-Dədə Qorqud»da da rast gəlinir/

Mada — xamralı zürək

Malamat — qalmaqal, haldan düşmək (ikinci mənada Şamaxı və Cəbrayıl şivələrində də işlənir)

Malınc — mala

Mama — gənc və güzəl

Manqala — manqal

Manqır — qəpik-quruş, xırda pul (Bakı, Şamaxı, Şuşa şivələrində «manqur» formasında işlənir)

Masa — qara rəng

Matal — nağıl, dastan
Mazin — Zinin arxasında olan ülkələr
Müv / meu — tənək (Azərbaycan dilinin başqa dialektlərində və eləcə də Cənubi Azərbaycanda təsadüf edilir)
Meytər — nağara
Məva — məskən, yurd, mənzil
Məqayət — muğayat
Məğrib — günbatan
Məzzək — məsxərə, lağ
Məzzət — azıq satış, hərrac
Mələf — Həvən (məlum nüqtə)
Məndil — baş ləzəyi (Bu süz Quba dialektində də işlənir)
Mərəz (ə) — dərd, bəla, xəstəlik (Cənubi Azərbaycanda və Dərbənddə işlənir)
Mərzib — novdan, nov
Mərcimək — yarma (Dərbənd dialektində də işlənir)
Məxmur (ə) — Xumar, süzgün baxan güz (Cənubi Azərbaycanda da işlənir)
Məcrəfə — kətmən, büyük toxa
Miqas minqas — qayzı
Miğrib — axşam azanı
Miraz — murad
Miri — su ağası, su paylayan
Mircalığ — yemlik (bu süz Cənubi Azərbaycanda da müşahidə olunur)
Mizək — milzək
Mon // mun — qaraqabağ adam
Mon cührə — qaraqabaq, turşsifət, üzü gülməz
Mür — kül ilə kümürün qarışığından alınan rəng (Bu süz Azərbaycan dilinin Cəbrayıl şivəsində də üzünü güstərir)
Mum — şam, mum
Musalla — qəbiristan, məzarlıq
Mutlu — xoş, xoşbəxt
Mutluluqlar diləmək — xoşbəxtliklər (səadət) diləmək

Müsafir // qonağ — qonaq (Cənubi Azərbaycanda da işlənir)
Mütran — keşiş

N

Nabələn — nabələd
Nav // nau — nov
Nazdar — ərküyün
Namazlıq — kizik xalza
Namərdi gül — Sarı gül
Nanca — nezə, nə qədər (Azərbaycan dilinin Şəki dialektində də işlənir)
Nargilə — (f) — Sulu qəlyan, xor-xor qəlyan
Nasağ — yasaq
Naxsı — hansı
Nazar — zarəsiz
Neri — təkə
Nəbza — nəbz
Nələt — lənət
Nənə — ana (Başqa dialekt və şivələrimizdə də məs: Kəlbəcər, Lazın, Lənkəran, Biləsuvar, Balakən və s. zox işlənir)
Nərdivan — 1. Nərdivan. 2. Pilləkan
Nəsi — nəyi
Nəskənən — fəsəli
Nəsnə — alət, hacat, şey /Bu süz «Kitabi-Dədə Qorqud»da da işlənmişdir/
Nəf — fayda, qazanc
Nəhr /ə/ — axar zay
Nəzi /nişi, nişin/, nüşün — nə üzün /Dərbənd və s. dialektlərimizdə də işlənir/
Ninnə - /t./ leyla /K/ layla
Nüh — nüv
Nüzul // Nəzul — vurğun (xəstəlik)

O

Oğlumun oğlu /qızı/ — nəvəm

Oğlumun oğlunun oğlu, qızı /K/ — nəticəm
Oğlumun oğlunun oğlunun oğlu, qızı /K/ — kütücəm
Oğlumun qəyin babası / qayın nənəsi — qudam
Oda — otaq
Olaşmaq // ulaşmaq — yetişmək, zatmaq
Ossun — olsun
Oxay etməğ — Oxqay etmək, rahatca nəfəs alıb nəşələnmək
Oxlav // oxlau — oxlov
Oxzur — tuman bağı

Ü

Üvladın üvladı /Ər/, nəvə /A.K./ — nəvə
Ügey nənə /baba, oğul, qız/ — ügey ana /ata, oğul, qız, qardaş, bacı/
Ülət — taun
Üssəm — ülsəm
Üvkələməğ — ovmaq /Qərb qrubu dialekt və şivələrimmizdə də geniş işlənir/
Üc almaq — intiqam almaq

P

Paya — pillə
Paydost etməğ — sükutla yad etmək / vəfat etmiş adamın xatirini sükutla yad etmək/
Pallut — palıd
Pambuğ — pambıq
Pambuxzı / pamuğzı — pambıq atan həllac
Papaz — keşiş
Papaz oyunu — kart oyunu
Para — pul
Pars — pas
Partal - /Til/ — paltar
Patata — kartof
Pazagərmə yerimək — qaz yerişi, ayağı kərili yerimək
Paşa yemişi — quş yemişi

Peyğəmbər günü —Bazar günü
Peykan —oxun iti ucu
Pezə —ürpək, duvaq
Peştəmal —/piştəmal —1. Baş dəsmalı. 2. hamam dəsmalı
Pək —saf, təmiz /Bu süz ədəbi dil tariximizdə üzünü güstərir/
Pəkləməğ —təmizləmək
Pəmbə —azıq qırmızı
Pəpə —zürək /Uşaqların dilində üzünü güstərən bu süzə başqa dialekt və şivələrimizdə də rast gəlinir/
Pəriz —pəhriz
Pərkəm / pirkəm —partlama /xəstəliyi/
Pərkəm tutasan! —partlamaya düşəsən!
Pərlinə —pırpıra /alağ otu/
Pəhlə vurmaq - üyünmək, lovğalanmaq
Piyan —biyan
Pilav // pilau —plov
Piləsgər —kotan
Pim —Piy
Pin-hin / Bu süz həmin mənada Naxzıvan, Ordubad, Biləsuvar və s. dialektlərimizdə də «pin», «pün» şəklində işlənir/
Pinəduz —pinəzi
Pisik —pişik
Pixt —qorxaq /Bu süzə Ordubad şivəsində «pıxı» şəklində rast gəlinir/
Piştav —tapanza
Portlamaq —1. güzün altı şişmək. 2. partlamaq
Pot —bürüşük
Pot olmaq —bürüşmək
Pul —1. düymə,. 2. Marka
Pul-pul olmaq —zilik-zilik olmaq
Pust f/ —dəri, qabıq /Bu süzə «Koroğlu» dastanında da təsadüf edilir/
Puşı /pusu —duvaq, qara ürtük
Pük —zürük, izi boş /qoz, fındıq və s./

Püliş — üzüm tumu

Pülüs — züp

Pülüş-pülüş — qırış-qırış

Pülüş olmaq — qıc olmaq /qız, əl/

Püskül — 1. Sazaq, tel /qarğıdalı və s./ 2. Sütül

Püt — büt

Pütin — ayaqqabı

R

Rəd — iz, ləpir, ayaq izi /Bu süzə Azərbaycan dilinin Şamaxı, Qafan və s. kimi şivələrində də təsadüf edilir/

Rəspə — «mıx vurmaq və ayaqqabının üstündə deşik azmaq üzün işlədilən alət»

Rəft — rəf /Dərbənd dialektində də işlənir/

Rizq /f/ — ruzi, azuqə /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

S

Sabah məhəli — səhər vaxtı

Savuğ — soyuq

Saqi — izgi məclislərində şərab paylayan /Cənubi Azərbaycanda və klassik ədəbiyyatımızda da üzünü güstərir/

Sağduc — sağdış /Qərbi qrupu dialekt və şivələrimizdə «sağdız» işlənir/

Sazlamaq — sızlamaq, fəğan etmək

Sazlamalar /K/ — ağılar, sızlamalar

Sayıq /ə/ — sürücü

Saynamaq — oxumaq /quş və s./

Salaca / tabut — tabut

Salı günü — zərşənbə

Sallanquz — yelləncək

Salta — qadın geyimi

Sam yeli /ə/ — isti ülkələrdə züldən əsən, insanları və heyvanları tələf edən səmum küləyi/

Samırsağ — sarımsaq /Dərbənd dialektində də işlənir/

Sappan — sapand /Qərb qrupu dialekt və şivələrimizdə «sapan», Cənubi Azərbaycanda «səpənd» işlənir/

Sarı darı — darı
Sauxa — sovxa
Sax — sağ, əsil
Sazbağı — qız və gəlinlərin sazlarına bağladıqları bağ /Ermənistanın azərbaycanlılar yaşayan Qafan rayonunda işlənir/
Sazını yonmaq — sazını yolmaq
Sazı buşı — sazın kəsilsin /qarğış/
Sac əkməgi /Ər/ — yuxa, xamralı
Səvməğ — başından etmək, başından zıxarmaq
Sədir // sədr/ə/ — mütəbər yer, məclisin başı /Bu süzə Qasım bəy Zakirin əsərlərində də bax: Qoşmalar, Gənclik, 1983, səh. 62. rast gəlinir/
Səyiz — nükər
Səyyalə — yarğan, qolpun
Səyyarə /ə/ — avtomaşın
Səkkü — səki
Səllacə /ə/ — soyuducu
Səloz /A.K./ — araqatan
Səmiz / səmmiz — yağlı, kük /«Kitabi-Dədə Qorqud» və Dərbənd dialektində də rast gəlinir/
Səncaf — küynəyin qoluna bağlanan bəzək düymələri
Sərabə /ə/ — ilğım, miraj
Sərənd — şadara
Sətl /ə/ — vedrə
Səf /ə/ — sıra, dəstə, səf /M.P.Vaqifin, S.Vurğunun və s. şeirlərində də işlənib/
Səhən — səhəng, sənək
Sibil — qəlyan
Sibilzi — qəlyan və müştük ustası
Siqara /ə/ — siqaret
Siyah — qara
Siyah tut — qara tut
Silək — sərvax
Simbil — sünbül
Simsim // küncüd — küncüd

Sin — Zin
Sinema — kino
Singil — ziyil
Simsiyah — qapqara
Sirt // sırt — üstündə, arxasında /Dərbənd, Quba, Qazax, Şəki dialektlərində də üzünü güstərir/
Sirxana — anbar, ərzaq şeyləri yığılan izəri otaq /Azərbaycan dilinin Qazax şivəsində bu süzlə əlaqədar yaza, payızın axırına ehtiyat saxlanan otaqlara «sirxana», «sırxana» deyilir/
Sisqal — tumaşı parıldatmaq üzün işlədilən alət
Sitarə — Evin damı boyu tikilmiş bir metrə qədər hündürlüyü olan divar /Şərq ölkələrində evin damı tametlə düşənir və ailə yayda evin üstündə yatır. Qonşular gürməsin deyə dam boyu divar zəkilir. Buna «sitarə» deyilir.
Siflə — xain, namərd
Sixxara — dələ
Sığır — buğa, kəl, üküz /«Kitabi-Dədə Qorqud»da rast gəlinir/. Ermənistanın Qafan rayonu ərazisində yaşayan azərbaycanlıların şivəsində meşədə yaşayan bir nüv vəhşi heyvana «sığır» deyirlər/
Sır / sir olmaq — üyüşmək /əl, ayaq, qız/
Sırtmax — qulanzar
Sırtmax olmaq — qatmaq /qulanzar, yemlik, pencər/
Sıxma — qolsuz geyim, jilet
Sızan oynağı — su zizəyi xəstiəliyi
Sıcaq — isti, qızmar
Soqaq — küzə, dalan
Soğurcaq — soğulcan
Süzlük — lüğət
Subay — zabit
Su küpəgi — küpək balığı, laxa balıq
Sulu kabab /K/, tirit /Tuz, Xur/ — bozartma
Sümbə — lom, kizik, ling

T

Tabaq — boşqab
Tabak — peyin
Tabır — dəstə, sürü
Tavla — tüvlə
Tavlatma — əldə toxunulmuş qumaş
Tavuq — toyuq
Tağla vurmağ /t/ — mayalaq vurmaq /güyərzin və s./
Tay — 1. dayza, daylaq, tay. 2. yan, tərəf
Tayə — dayə, süd anası
Tamata — pamidor
Tapa — ləkə
Taptapa — gərmə
Taphur — quş dəstəsi
Tarı devəsi — bir nüv cücü
Taulamax — əyirmək /pambıq, yun və s./
Tauliə (ə) — nərdtaxta
Taxım etməğ — taxmaq, geydirmək
Teşt — 1. nəlbəki. 2. teşt
Təqsim etməğ — bülmək
Təzzə — təzə
Təzzək — təzək
Təkərlək — təkər
Təkəşər — dəyişirik, tərsinə
Təkəşər gəlməğ — dəyişirik düşmək
Təkəşər olmağ — ayaqqabının hər iki tayının səhvən ya sağ, ya da sol ayaq üzün olması
Təkləməğ — 1. itələmək. 2. suyun qabağını kəsmək
Təkə — xiyar, pomidor, qarpız və s. tağı
Təlaq /ə/ — boşamaq
Təlnək — lələk
Təmbəl — təməl, üzül
Təndür — təndir
Tənə — sırğa /Bu süzə Azərbaycan dilinin Şəki, Tovuz, Qazax və s. dialekt və şivələrində də rast gəlinir/

Təpmə —təpik

Təppə —təpə

Tərə —türə —acıtərə, vəzəri

Təslağ —biabırzı, pis, yaramaz

Təxmiszi —qəhvə düyən

Təhəmmül etməğ —düzmək

Təcir —tacir

Tilif / tılıf —zay puzalı /Naxzıvan və Ordubad dialekt və şivələrində də işlənir/

Tirkaman /Mənd, Xan/ —quşatan, sapand

Tifil —uşaq /Başqa dialekt və şivələrimizdə də işlənir/

Tifirməğ —tüpürmək

Toqqalaşmaq —bir-birinin əlini sıxaraq gürüşmək

Tozağ - // tuzağ —tor, tələ

Tozzular bazarı —at, eşşək, qatır və s. satılan bazar

Tombuz —yumruq. /Bu süzə dumbuz «dumbuz» /Tovuz, Şamaxı, İmişli, Puşkin/, «dumrux» /Qazax/ şəklində rast gəlinir/

Tomğuzlamax —yumruqlamaq

Topal —topal

Torağ —şor

Toran quşu —kül rəngli quş

Tosbağa —tısbağa

Tox vurmaq —doyunca, ürəyi soyuyunca düymək

Tuman —don

Tummağ —baş vurmaq, /suya və s./

Tumdurmaq —batırmaq, qoynuna almaq

Turpəkə —turşəng /Bu süzə Azərbaycan dilinin Qazax, Tovuz, Gəncə və s. şivələrində «türpək» şəklində rast gəlinir/

Tuş —düz, rast gəlmək /Azərbaycan dilinin başqa dialekt və şivələrində rast gəlinir/

Turunc /f/ —narınc, portaxal nüvü /Cənubi Azərbaycanda da işlənir/

Turpisiz —ədəbsiz, əxlaqsız

Tütün —tüstü, duman

U

Ummac — umac
Ustra — ülgüc, britva

Ü

Üzbar — üzlü, utanmaz
Üzbar olmaq — qıc olmaq
Üzsüz — üzlü, utanmaz
Ün — ün, səs
Üskək — yüksək
Üc — uc

F

Faq // tor — tələ /Qazax və Ordubad dialektlərində bu süzlə bağlı «faqqı» hiyləgər işlənir/
Faqı — məsciddə xidmət güstərərək mollalıq üyrənən gənc
Fanus /ə/ — fənər /Sabirabad, Zərdab şivələrində, eləcə də Cənubi Azərbaycanda da işlənir/
Farva - kürk
Fəzlə — artıq, zox
Fəyazan /ə/ — daşqın, sel
Fərik /Ər./ — fərə /Azərbaycan dilinin Naxzıvan dialektində də bu süz üzünü güstərir/
Fəxfur — saxsı
Fəhil — ayğır
Fizzə // fizəh — şivən, qışqırıq
Firin /ə/ — kürə, xürək bişirilən pez / Bu süzə Azərbaycan dilinin Qazax şivəsində də təsadüf edilir/
Fitat — yaylıq, şal /Dərbəndə də işlənir/
Fürsənd — fürsət

X

Xas — salat /tərəvəz/; bazar
Xax — xalq, camaat, adamlar
Xəzinə — anbar, ərzaq yığılan izəri otaq
Xəzmə // xizmə — dodağa taxılan qızıl qadın bəzəyi

Xələ /Tuz, Xur/ — xala /Dərbənd dialektində də işlənir/

Xəlfə — küməkzi, yanzı

Xəndəğ — xəndək

Xənzir /ə/ — qaban

Xizməkar — xidmətzi

Xizmət — xidmət

Xiyar turşu — xiyar turşusu

Xiyarcuq — qızda, bud nahiyəsində xiyar şəkilli şiş verən xəstəlik

Xinniği burnundan axan — Zox zəif, burnunu tutsan canı zıxan adam

Xit — ip, kəndir, bənna işlədən ip

Xitləx — xirtlək

Xişm /f/ — acıq, qəzəb, hiddə. /Bu süz «Koroğlu» dastanında da işlənir/

Xımxım — burnunda danışan adam

Xınna — xına

Xınfız /K/ xınfır /A.K/ — yastı burun

Xırmıclamağ — cırmaqlamaq

Xırxız // xerxız — oğru /Bu süzə «Kitabi-Dədə Qorqud»da rast gəlinir/

Xısım — qohum

Xısımlıq — qohumluq

Xısımlar — qohumlar

Xoy — xasiyyət

Xoyrat — bayatı. Bu süz həm də xoryat, qoyrat və qoryat kimi tələffüz edilir

Xora — burunun izində əmələ gələn yara

Xoru — avara, sərsəm

Xoru — xoru gəzmək — boş-boşuna gəzmək, avaralanmaq

Xoruzbezə — bezə

Xumu — 1. xumar. 2. qanizən qəddar, evlər yıxan /güzlər/

Xuruc — xurcun

Xübü — güzəl, əla, yaxşı

Xülq — həvəs, kef, künül
Xülqüm yoxdu — həvəsim /kef, künül/ yoxdur
Xülqsüz — künülsüz

H

Havazar — şana
Havıldamaq — hürmək
Havınc — dad və xoş ətir vermək üzün bişiriləndə /xəmirə/ qatılan ədviyyə
Havuş — həyət
Havzar kübəgi — avzarka
Havzar — dülgər aləti
Hazarı — baş dəsmalı
Hayılmaq — üzündən zıxmaq, acığı tutmaq
Halaq — halqa
Har — harın
Harasan — səksəkəli
Hatavar insan — səs-küyün və qalmaqalı sevən insan
Hacqabuğ — kəpək
Heyvan — eyvan; heyvan
Həbə /K/ — nənə
Həgbə — heybə /Bu süzə Azərbaycan dilinin Cəbrayıl və Vartaşen şivələrində «həvgə» formasında təsadüf edilir/
Həlvə — halva
Həlhələ — toy və sünnət vaxtı qadınların sevinc səsləri zıxararaq oynaması
Həmşəri — qohum, yerli, eloğlu
Həniniməğ — ürəyi getmək
Hənək — zarafat
Hənnə — sac zürəyi
Hənuz /t./ — indilikdə /K/ — indi, hələ
Hənfiş — aşura günü başını yaran adam
Hərisə /K/ — hədik
Hərişə — Aşura günü verilən xürək
Həriştə — əriştə
Hərras - /ə/ — güzətzi, qarovulzu

Hərraş — gənc
Həssa // hissə — pay, hissə
Həşiş — tiryək
Hiz — bic, namərd
Hillə — hiylə /Bu süzün fel formasına — «hil gəlməğ», kələk gəlmək mənasında Şəki dialektində rast gəlirik/
Hilləsiz — saf, xalis, fırıldaqzı, bic
Hil-hişil — cəvahirat
Hicil — qızıl zəncir, xalxal
Hoqqa — hoqqa /Kərkük hoqqası 566 qr. bərabər zəki vahididir. Naxzıvan şivəsində hoqqa 1 kq. bərabər zəki vahididir/
Hüg /A.K./ — kük
Huvarlamaq — zağırmaq
Huvadarlıq etmək — havadarlıq etmək
Hur /A.K./ — key
Hurbi basmaq — şivən qoparmaq, fəğan etmək, nalə etmək
Hür torpaq — xam torpaq, dincə qoyulmuş torpaq
Hür — güclü, qüvvətli yaxşı
Hüsküt — sakit, səssiz, sükut
Hüskütluq — sakitlik, səssizlik, sükut

Z

Zaqıl — zınqıl
Zaqır tikan — qara tikan
Zaqzağa — zaxzax /Dərbənd dialektində də işlənir/
Zağ — əsr
Zayır — zəmənlik
Zalmaq — oğurlamaq
Zalxım zalmaq — əl zalmaq
Zamur — palzığ, lığ /Başqa dialektlərimizdə də işlənir/
Zapqın — sürəkli alqışlar
Zapıq — tez, tələsik, əlüstü
Zarı — baş dəsmalı
Zarpaz — zaş
Zarpazlağ — zəplik, zaşlıq

Zarxala — zalxala
Zarxma yeriş — qaz yerişi, yanlarını basa-basa yerimək.
Zarzu — ürtük /bazar və qəbrin üstü/
Zatallaşmaq — hazalaşmaq
Zatlanqa // zatlanquz — qığılcım, şimşək
Zevirkə // zəyirkə — zəyirtgə
Zeşt vaxtı — gündüz saat 11-12 radələri /Bu süz Azərbaycan dilinin Qazax şivəsində və Ermənistanın Kirovakan rayonunda yaşayan azərbaycanlıların da şivəsində üzünü güstərir/
Zələbi ayağ — zirək, zevik adam
Zələbzi — qoyun dəllalı, qoyun taciri
Zəm — meşə
Zümzələ — arıq
Zəmzələ qız — oyuq, müqəvva
Zənəbaz — zox danışan, gəvəzə, naqqal
Zənəkə — zənə
Zənəsinin zivisi — zənəsinin züyü
Zəpərə — zit qadın paltarı
Zapış — zəpiş
Zərxifələk — fırlancaq
Zərxizənbər — fırfıra
Zətə — yol kəsən quldur
Zi… zi… ya.. istər… istər / bülüşdürücü bağlayıcıdır/
Zibinliğ — mizətkən
Ziv — züy /Dərbənddə züv işlənir/
Zik — kal /meyvə və s./
Zaldırmax — əsmək, titrəmək /soyuqdan/
Zilləli arvad — zaha qadın
Zim — tamam, tamamilə /Bu süzə Azərbaycan dilinin Bakı və Şamaxı dialektlərində də eyni mənada təsadüf edilir/
Zini qab — zini qab
Zinzini — zilzil
Ziriğ — çəhrə, xana

Ziriş — yapışqan /Bu süzə Azərbaycan dilinin Şəki, Ağdam və s. dialekt və şivələrində də rast gəlinir/

Ziri̇şzi — yapışqan düzəldən adam /Şuşa şivəsində də işlənir/

Zırzılpaq — zılzılpaq

Zoban — zibin /Bakı dialektində də zoban işlənir/

Zül olmaq — azad olmaq, boşalmaq, zıxıb getmək

Zualduz — biz, zualduz

Zuqur — zuxur

Zuklet — qənfit, şokolad, konfet

Zuroxlamaq — sazı yığışdırmaq, sazı toplamaq

Züküntür — zuğundur

C

Caymaq — usanmaq, küsmək, vaz kezmək

Cami /camə/ə/ — məscid

Camus /ə/ — camış /Dərbənd dialektində «qamış» işlənir/

Canbaz /f/ — kəndirbaz, oyunbaz, təlxək

Cancar — kənkan

Cəncər // cancari — vəl /Bu süzə Azərbaycan dilinin Salyan, Ordubad, Noraşen və s. kimi dialekt və şivələrində də təsadüf edilir/

Cərrə — cürdək, bardaq

Cəhənnəm odası — hamamda buxarxana

Cibilləti — ciki-biki, əsli-nəsli

Cigər — ciyər /Ədəbi dil tariximizdə «cigər» işlənmişdir/

Cingənə — 1. Küyzü, hapgopzu. 2. Əsli-nəsli olmayan.

Cisr /ə/ küprü — kürpü

Cift — 1. Cüt /alət/. 2. Bir cüt

Cihaz — cehiz

Cızma — qaloş, rezin ayaqqabı

Cırbıl yeməğ — zox duru, Sulu yemək.

Cırıt — cıdır

Cırıt meydanı — cıdır meydanı

Cır-cıra — cırcırama

Culha — toxucu
Cumbut — tumurcuq, buta
Cülhə — yağış suyu yığılan yer /Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələrində bu süz «cülyə», «cülgə» şəklində üzünü güstərir/

Ş

Şabaş — şabaş
Şavul — 1. Şaqul. 2. Tütək, zurna /qarğıdan düzəldilən/
Şaq — şallaq
Şaqa /ə/ — zarafat
Şamal yeli — şimal yeli
Şamdarı — sizandişi qarğıdalı /Yəni Şam şəhərindən olan nüv qarğıdalı/
Şam yeməgi — Şam yeməyi, axşam yeməyi
Şanaşin ev // iki qat ev — iki mərtəbəli ev
Şappal — dalğa
Şarval — halvar
Şat /ə/ — axar zay
Şahad — şahid
Şahi Mərdan — Həzrət Əlinin ləqəbidir.
Şaşmaq — zaşmaq
Şaş qumaş — şax qumaş, parza
Şəb — zəy
Şəqələt // şəqalət — divarın dibində üstünə sandıq, barxana və s. yığmaq üzün düzəldilən yer.
Şəltə — şələ
Şərbə — güzə, bardağ /Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələrində «şərvəti» süzü vardır/
Şingilmək — birinin yolunu kəsmək, yolunda dik durmaq, dayanmaq /Başqa dialektlərimizdə də bu mənada «şonqumaq» süzü vardır/
Şirin-tütün — boş tütün
Şiti-şirik — kirli, pasaxlı
Şitrinc /ə/ — şahmat
Şişman — kük adam /Şişmək süzündəndir/

Şoxum — şum /Bu süzə Azərbaycan dilinin Lənkəran şivəsində də təsadüf edilir/

Şürub — zığ /güzdə olan/

QAYNAQLAR

Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı, 1964.

Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Bakı, 1964, 1980, 1983 /üz cilddə/

Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası. Xalq ədəbiyyatı. Bakı, 1982, tərtib edənlər: Təhmasib Fərzəliyev, İsrafil Abbasov.

Azərbaycan məhəbbət dastanları. Bakı, 1979, Tərtib edənlər: M.H.Təhmasib, T.Fərzəliyev, İ.Abbasov, N.Seyidov. Azərbaycan türk xalq şivələri lüğəti. Bakı, 1930, 1931, I cild, 2-ci hissə.

Azərbaycan xalq mahnı və təsnifləri. Bakı, 1985. Toplayanı və tərtib edəni Qafar Namazəliyev.

Arzu-Qəmbər. Toplayanı Əta Tərzibaşı. Bağdad, 1964.

Arzu-Qəmbrə, Kərkük xalq dastanı. Bakı, 1971. Toplayanı Əta Tərzibaşı. Zapa hazırlayanı və redaktoru Qəzənfər Paşayev.

Arzu-Qəmbər dastanı. Tuz Xurmatu variantı. Toplayanı və zap edəni Ə.Bəndəroğlu, Bax. «Yurd» qəzeti, 1997.

Bəxtiyar Vahabzadə. O qədər uzaq, bu qədər yaxın. «Kərkük folkloru antologiyası» kitabına həsr olunmuş məqalə. Bax: «Gəlin azıq danışaq» kitabı. Bakı, Azərnəşr, 1988.

Bəhlul Abdullayev. Haqqın səsi. Bakı, Azərnəşr, 1989.

«Bəşir» qəzeti. Kərkük, 23 sentyabr 1958 —17 mart 1959*.

Bilməcələr. Kərkük, 1972, Toplayanı və zap edəni Aydın Kərkük.

«Qardaşlıq». Aylıq ədəbi jurnal. Bağdad, 1961-1976-cı illər.

Qasım Sarı Kəhya. İraq-türkmən ədəbiyyatında xoyrat. Bağdad, 1992.

Qəzənfər Paşayev. Altı il Dəclə-Fərat sahillərində. Bakı, Yazıçı, 1985, təkrar nəşr, 1987.

Qəzənfər Paşayev. Altı il Dəclə-Fərat sahillərində. İraq, Bağdad, 1996 /ərəbcə/.

Qəzənfər Paşayev. İraq-türkman folkloru /monoqrafiya/. Bakı, Yazıçı, 1992.

Qəzənfər Paşayev. İraq-türkman folkoru. /monoqrafiya/, İraq, Bağdad, 1995.

---

* Cəmisi 26 sayı zıxıb. Hamısı Bakıda İzəri şəhərdə Q.Paşayevin yaratdığı «İraq-türkman ocağ»ında yer alır. Rəhmətlik şairimiz Qasım

Qasımzadə vaxtilə İraqdan gətirmiş, 1997-ci ildə şairin oğlu Nəriman Qasımoğlu qəzetin dəstini «İraq-türkman ocağı»na hədiyyə etmişdir.

Qəzənfər paşayev. İraq-türkman folkloru. (monoqrafiya), İstanbul, 1998, 320 səh.

Əbdüllətif Bəndəroğlu. İraq-türkman ədəbiyyatı yolunda bir addım. İraq, Bağdad, 1962.

Əbdüllətif Bəndəroğlu. Türkcə-ərəbcə lüğət. 4 hissədə, 592 səhifə. / D-r İbrahim Daquqi və Məhəmməd Xurşid Daquqlu ilə ortaqlı/. İraq, Bağdad, 1981-1982.

Əbdüllətif Bəndəroğlu. Ata süzlərimiz. Araşdırma, incələmə və qarşılaşdırma. İraq, Bağdad, 1988.

Əbdüllətif Bəndəroğlu. İraq-türkman folklorundan ürnəklər. İraq, Bağdad, 1993.

D-r Əli Bəndər, Mustafa Ziya. Bayatılar, Xoyratlar. Bağdad, 1989.

Ərəb və fars süzləri lüğəti. Bakı, 1985.

Əta Tərzibaşı. Kərkük xoyratları və maaniləri. II cilddə Bağdad-Kərkük, 1955, 1956, 1957.

Əta Tərzibaşı. Kərkük havaları. Bağdad, 1961.

Əta Tərzibaşı. Kərkük əskilər süzü. Bağdad, 1962.

Əta Tərzibaşı. Kərkük xoyratları və maaniləri. İstambul, 1975.

Əhməd Otraqzı oğlu. Səs sənətkarlarımız / Sənətkarlarımız qallavuzu/, Birinci cild, Kərkük, 1964.

İbrahim Daquqi. İraq türmanları. Dilləri, tarixləri və ədəbiyyatları. Ankara, 1970.

İraq-Kərkük atalar süzləri. Bakı, 1978. Toplayanı və tərtib edəni Qəzənfər Paşayev.

İraq-Kərkük bayatıları. Bakı, 1984, Toplayanı və tərtib edəni Qəzənfər Paşayev.

İhsan S.Vəsfi. İraq türkmanlarında deyimlər və ata süzləri. İstambul, 1985.

Yaşar Qarayev. Folklorumuzun tarixi. Cavad Heyətin «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» kitabına giriş məqaləsi. Bakı, Yazızı, 1990.

«Yurd», İraq, Bağdad, 1970-1998-ci illər.

Kərkük müntəxab xoriyatları. Bağdad, 1951, 1953, 1954 / üz kizik qismdən ibarət olan bu kitabzaları büyük Hafiz Mola Məhəmməd oğlu Sabir hazırlamış və zap etmişdir/.

Kərkük bayatıları. Bakı, 1968, Tərtib edənləri: Rəsul Rza və Qəzənfər Paşayev.

Kərkük mahnıları. Bakı, 1973, Tərtib edəni: Qəzənfər Paşayev.

Kərkük tapmacaları. Bakı, 1984, Toplayanı və tərtib edəni: Qəzənfər Paşayev.

Kərkük folkloru antologiyası. Bakı, Azərnəşr, 1987, təkrar nəşr, 1990. toplayanı və tərtib edəni Qəzənfər Paşayev.

Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı, 1962, Tərtib edəni: H.Araslı.

Kərkük xoyratları. İraq, Bağdad, 1991. /Toplayanı və tərtib edəni Osman Məzlum/.

Məhəmməd Xurşid Daquqlu. Əski süzlər bağzası /folklor/, Bağdad, 1989.

Nəbiyev Azad. Azərbaycan folklorunun janrları, I hissə, ADU nəşriyyatı, 1983.

Neftzi Nərmin. O yaxadan bu yaxaya. İstambul, 1957.

Nəsrəddin Xoca. Kərkük. 1969. Toplayanı və zapa hazırlayanı Nicat küvsəroğlu.

Odunzunun qızı. İraq, Kərkük, 1971 /Toplayanı və tərtib edəni Əhməd Quşzu oğlu və Behcət Qəmgin/.

Paşa Əfəndiyev. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Dərslik. Bakı, 1981.

Sevilən maanilər. Kərkük, 1961, Zapa hazırlayanı: Əhməd Fikri.

Səlahəddin Naci oğlu. Qulam babaya salam. /Dastan/, Bağdad, 1993.

Sübhi Saatzı. Kərkük cocuq folkloru. İstambul, 1984.

Sübhi Saatzı. Kərkükdən dərlənən olay türküləri. İstambul, 1993.

Sübhi Saatzı. Tarixi gəlişim izində İraqda türk varlığı. İstambul, 1996, 353 s.

Təhmasib Fərzəliyev. Azərbaycan xalq lətifələri. Monoqrafiya, Bakı, 1971.

Türkcə-rusca lüğət /rusca/. Moskva, 1945.

Cəlal Ərtuq. Türkiyədə və dünyada İhsan Doğramacı fenomeni. Ankara, 1996.

Camal Şan. Cocuq bağzası. Bağdad, 1989.
Şakir Sabir Zabit. Kərkükdə ictimai həyat. İraq, Bağdad, 1962.
Şakir Sabir Zabit. İraq türkmanları ağzında atalar süzləri. İraq, Bağdad, 1962.
M.Şirəliyev. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı, 1968.

KİTABIN İZİNDƏKİLƏR

BİTİB-TÜKƏNMƏYƏN İNCİLƏR XƏZİNƏSİ.....................3

MƏRASİM FOLKLORU
Toy mərasimi və nəğmələri ……………………………………46
Yas mərasimi…………………………………………….......67
Yağış-yağmur və başqa hadisələrlə bağlı adətlər ……………......75

ARXAİK JANRLAR
İnanclar ………………………………………………........82
Dualar……………………………………………….......90
Xeyir-dua xoyrat və maniləri…………………………......93
Bəddualar /Qarğışlar/ ……………………………………….95
Bəddua xoyrat və manilər………………………….......98
Yemindlər /Andlar/…………………………………........101
Salamlar və Salamatlaşmaq……………………….......102
Süyüşlər……………………………………………103

LİRİK NÜV
Xoyratlar……………………………………………........104

XALQ MAHNILARI
O yana dündər məni……………………………………......126
Həlhələ verin gəlinə………………………………….......127
Atma bu daşları mən yaralıyam……………………………128

Yeri, yeri, yeri küsmüşəm sənnən……………………………128
Ay qız mənə bax, bax……………………………………129
Bu gələn yar olaydı……………………………….......130
Samavar almışam silənim yoxdu……………….......131
Evlərinin ünü yonca……………………………………...132
Bu xal nə xaldı……………………………………………...133
Ay dolanaydı……………………………………………134
Dilbər……………………………………………………134
Ala güzünə qurban………………………………………135
Leyla balam, a Leyla……………………………………136
Qocaldım gündən-günə…………………………………137
Bağzayam, baram sənə…………………………………..137
Sən bir yana, bir yana……………………………………138
Pəncərədən Daş gəlir……………………………………139
Ülləm ülləm……………………………...………………140
Kətan küynək dizdən, yar………………………………..140
Güzələ bax, güzələ………………………………………141
Yanıma, yanıma…………………………………………142
Ağlaram yaşım gedər……………………………………144
Gəl yanıma, yanıma...145

Qalanın qalasıyam...146
Vəfasız..14
6
Narıncım var, limim var...147
Ağam…
ağam...148
Ollam boyun qurbanı..149
Ağam Süleyman...150
Dumanlı dağlar...151
Bağlamadı
qurban...151
Zülfün uzun üzə
dəyər...152
Qaşına…
yaşına...152
Bağa girdim..154
Sələvin Seyid
qızına...154
Altun üzük, yaşıl
qaş...155
Mənim ipək yaylığım
var..156
Nə yaman küyün
güzəli..157
Hay havar dəgirmanzı……………………………………......158
Sənin bu hindi zülfün...159
Canım verdim canana..160
Gedib gəlin gətirməyə oğlan
anası......................................161
Sən sələ bağa
gəlirəm...162
Ayrıldım gülüm,
sənnən..162
Zayır zəmənnən
gəlir...164
Xurda-xurda yırğala..165

Ah o yar əlinnən..166
Yerişi budu, bunun..167
Zalım, ağlatdın məni..168
Halım qalmadı..169
Əndim yarın bağzasına güldən kezilməz..................................169
Oyan şirin yarım, oyan..170
Ay havar dəgirmanzı..170
Damnan dama damımız..171
Mənim dərdim mənə yetər..172
Hez gülərmi dərdli olan..172
Alma sizə, nar bizə..173
Ah, ninni, ninni..174
Mən sənə qurban..174
Yüz incidir..175
Nərgizi dəstə bağladım..176
Oğlan yaylığın hanı?..177
Dolanım başına, olum pərvanə..178
O yarın ala güzləri..179
Bəzi dündərmələr..180

BEŞİK NƏĞMƏLƏRİ

Laylalar..182
Oxşamalar..184
Bayatı-tapmacalar..187

EPİK NÜV

Atalar süzü və məsəllər …………………………………………189
Vəsflər, bənzətmələr, deyimlər………………………………217

LƏTİFƏLƏR

MOLLA NƏSRƏDDİNDƏN TÜHFƏLƏR

Hə zamana qədər sizə yol güstərim?.......................................241
Evdəki parıltı..241
Ağlı başında olan evlənər?...241
Sor nənəüdən, o bili şey-meyləri hara qoyub...........................242
Bahara bir süz deyən yox..242
Qürbət belimi qırdı...242
Sənin kimi uğursuz sağ qalıb…………………………………243
Əcəba, başından gedən nə imiş?.. .. 243
Sən bir az üzə bilisən...243
Hanı arvadım?...244
Mola ülüm ayağında olarkən..244
Mollanın kədəri………………………………………………245
Eyibsiz güzəl olmaz...245
Mollanın sınağı..246
On bir toyuğun bir xoruzu..247
Eşşəklə məsləhətləşim...247
Müjdə...24 8

Məsələ hazalandı..248
Onu heybə yapacaqdım...248
Turşuyu sənmi satacaqsan?..249
Səsi yarın zıxacaq...249
Məktubsuz gəldi……………………………………………249
Doğmağa razısız, ülməyə razı düyülsüz?................................250
Allahın işi nədir?...250
Nüyzənbillah..251
Teymurləngin qiyməti……………………………….......251
Millətin ricası..251
Kimi yandırır, Allah bilir..252
Tanrı müsafiri…………………………………………….252
Azacıq aşağıya gəliz...252
Kimə mavi muncuq vermişəmsə oonu zox sevirəm.................253
Süzümü tutmaz..253
Yuxuda qazırılan fürsət……………………………….253
Dəlidolu axdığın üzün…………………………………......253
İzində getməyin..254
Yeni evlənmişlərsə pozulur..254
Güz ağrısına əlac..254
Baş süfrədə əvvəlcə yer alardım...254
Sabah olduğunu bilirsən...255

Dəyənək ata-ata halva yedirdirlər..255
Bir şey yemədim..255
Qızım hamilədi...255
Eşşəgin anqırmasına inanırsan..256
Səni dürd ayaqlı edə billəm..256
Bol vədə..256
Gəl, ya mubarək!...257
İstədiyim oldu...257
Mütləq erkək...257
İştə indi quşa bənzir..257
Hər kişinin malı başı altında gərək...258
İnanmırsay, get ülz...258
Ay alıb, satmıram ki?..259
Hansı qiyamət...259
Sənə nə?...259
Bataniyyə getdi, iş bitdi.. ... 259
Allah var ki?...260
Əşəgin qazı olup..260
Ənsəmcə gə...261
Cigər tərifnaməsi..261
Xülyadan qoxu alırlar...261

Əcəmi bülbül..262
Üz ağlı ilə bildi..262
İnsanlıq...262
Zül quşları..262
Sığırın suzu..263
Onun üstü bizdən kirlidi..263
Siz məni nişin kezirə bilmirsiz...263
Get haqqımı al……………………………………......................264
Basgınan havuza..264
Yaxandam ülmədi, sıxandam üldü..265
Eşşəyin yemini sən verəcəksən..265
Parayı verən düdüyü zalar..265
Qırx illik sirkə...266
Kürkün izində olsaydım...266
Mollanın mükafatı..267
Altı barmaqla yeyərdim...267
Başqalarının evini niyə yıxırsan...267
Axır zaman.. 268
Bu bilər mən ha zaman üllləm...268
İnanmırsan get say...269
Demədin qapıya məqayət ol? 270
Sən gecə nə tapacaqsan..270
Bu il altmış oldu...270
Ülmüş adamı necə bilisən? 271
Od-alov zıxarmazdı..271
Ət nə oldu? 271

Kezinməyə künlüm yox...271
Yung əkim...272
Yaş məsələsi deyil ki? 272
Künlümü incəldim də üzməyin...273
Namus məsələsi..273
Ayı da quyudan zıxardıq...274
Dəgirman heyvannarı...274
Ər kişinin süzü bir olar..274
Kez igidim, kez...275
Günah işim yox.. . 275
Kimi o yana, kimi bu yana gedir...275
Sənin kimilərə mühtac olmamaq üzün....................................275
Sol ayağımın əbdəsti yoxdu...276
Utandığımdan gizləndim..276
Tutsa mollanın kefinə bax...276
Mollanın ovu..277
Eşələmə qoxusu zıxar...277
Mutlu günün unudulmaz xatirəsi...278
MOLLANIN NƏVƏ-NƏTİCƏLƏRİNDƏN TÜHFƏLƏR
Məndə şəkər yeyəcək dişmi qalıb? 279
Cəsur adam...279
Aydındır..279
Qəssablar heyvanı üldürmədən dərisini soymazlar..................279

Bir şikayətim yoxdur..280
Xəstə nə ilə tərlədilir……………………….......................280
Rəhmətlik nə vaxt üldü? 280
Üstünü qurutmaq üzün asılıb..281
Siz onun tabutuna sığmazsınız..282
Allahı başımıza zıxarıblar..282
Əjdaha hamamı yıxdı.. .282
Bu gün annadım..283
Sizi quş sandım...283
Ola bilsin sən azıbsan..284
Bə yuxarıdakı..284
Zox qalabalıqdı..284
Mən bura xaxı dəyiləm...285
Məni oyat...285
Niş şükr edirsəy? 285
Sənnən bir dəqiqə üncə getdi..286
Ülmüş sanmışlar...286
Fil lazım deyil..286
Tavuğun dişi..286
Oxumaq, yazmaq bilsəydim..287
Mən vaz kezdim...287
Zorla gündərirlər...287

TAPMACALAR..288
NAĞILLAR...298
Xayın vəzir...298

Sas tavuğun tələnəgi...299
Odunzu qızı...303
Mənim ümrüm nalımın izində yazılıbdı...................................308
Olar əkdi, biz yedıx...309
Yola nərdivan ataq...310
Gügərzin otluğu...313
İlan şahı...314
Həyasız arvad...318
Fatma xan...321
Palanzı qızı...324

DASTANLAR...329
Arzu-Qəmbər matalı...329

UŞAQ FOLKLORU
MATALLAR
Qurttan qoyun matalı...343
İnad xoruz...344
Titlə-bitlə...346
Kezəl oğlan matalı...347
Kezəl oğlan...349
Davzanqurtağı...351
İki kezəl...353
Tülkünün hiyləbazlığı...356
UŞAQ OYUNLARI...358
UŞAQ OYUN MAHNILARI VƏ S. 361
Düzgülər...361

Quş dili..363
Acıtmalar..364
Zaşırtmalar..365
Sanamalar..366

KƏRKÜK DÜNYASI..367
Əski Kərkük evləri..367
Bazar-dükan..368
Sənət və sənətkarlar...370
Otraxzılıq...374
Güydən şəhərin arasındakı fərqlər..377
Altun kürpüdə evlənmə..376
Əkin-bizin...379
Heyvanlar-quşlar...382
Kərkük dolaylarında xəstəliklər..385
Kərkük dolaylarında güzəl adlar...385
Kərkük dolaylarında xısımlıq..386
Əski geyimlər, bəzək-düzək...386

LÜĞƏT..388
QAYNAQLAR..425

Azərbaycan folkloru antologiyası,
II kitab (İraq-Türkman cildi),
Bakı —«Nurlan» - 2009.

Nəşriyyatın direktoru: **Nadir Məmmədli**
Texniki redaktor və
kompüter tərtibatzısı: **Ramin Abdullayev**
Kompüterdə yığdılar: **Aynurə Məmmədova**
Aybəniz Zeynalova
Ləman Həsənova
Aynur Qasımova

Kağızın formatı: 60x84 1/16,
Ofset kağızı № 1
Həcmi: 436 səh.
Tirajı: 500 nüsxə

Kitab Folklor İnstitutunun kompüter mərkəzində
yığılıb səhifələnmiş, «Nurlan» NPM-də hazır
deopozitivlərdən çap edilmişdir.